

ABAD / JABS

JOURNAL OF ANATOLIA AND BALKAN STUDIES
ALTI AYDA BİR ÇIKAR / PERIODICAL PUBLISHED EVERY SIX MONTHS

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume:3 Sayı/Issue:6 Ekim/October 2020

ARAŞTIRMA - İNCELEME

Melih AKDENİZ: Kriz Dönemlerinde Yunanistan'dan Türkiye'ye Yönelen Göç ve İltica Hareketleri (1941-1949)

Veli SIRIM: II. Abdülhamid Döneminde Tekirdağ ve Çevresinde Petrol ve Kömür Arama Çalışmaları

Elif Hande PAÇAOĞLU: Balkanlar'da Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Yumuşak Gücü

V. Türkan DOĞRUÖZ - Volkan DÖKMECİ - Alifer ÇİFTÇİ: Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açından Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması

Sündüs ADAŞ - Emrah KONURALP: Eski Yugoslavya'da Sırp Milliyetçiliğinin Tarihsel Temelleri ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Dağılmasına Etkileri

ÇEVİRİLER

Haluk KAYICI: Vine Rumeli, Turanlı'nın Defteri, Kitabhane-i İslam ve Askeri-Tüccarzade İbrahim Hilmi, Dersaadet 1330, s. 103-109.

KİTAP TANITIMI

Ayşe KILIÇ: Cemal KAFADAR,
Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya
Kimlik Üzerine, Metis Yayınları, İstanbul 2017, 139 sayfa,
ISBN: 978-605-316-088-5

ISSN:2618 - 6004
TEKİRDAĞ 2020

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ

ISSN: 2618-6004
e-ISSN: 2636-8188

Uluslararası Hakemli Dergi
International Peer-Reviewed Journal

Cilt: 3 Sayı: 6 Güz 2020
Volume: 3 Number: 6 Autumn 2020

© Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama
ve Araştırma Merkezi

© Namık Kemal University Balkan Researches Application and
Research Center

TEKİRDAĞ-2020

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ

Cilt / Volume: 3 Sayı / Number: 6 Güz / Autumn 2020
ISSN: 2618-6004 e-ISSN: 2636-8188

ABAD - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

JABS - International Journal of Social Sciences is a double blind peer-reviewed international journal published twice a year Spring and Autumn.

SAHİBİ / OWNER

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Adına, Balkan Araştırmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü
Director of Balkan Researches Application and Research Center On
Behalf of Tekirdag Namık Kemal University

YÖNETİM MERKEZİ / MANAGEMENT CENTER

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Balkan Araştırmaları Uygulama ve
Araştırma Merkezi
Namık Kemal Mahallesi, Kampüs Caddesi, No: 1
59030 Tekirdağ - TÜRKİYE
Tel: + (90)282 250 1192-93 ve 94
Elmek / Email: abad@nku.edu.tr
Genel Ağ / Web:

<http://balkam.nku.edu.tr/ANADOLUVEBALKANARA%C5%9ETIRMALARIDERG%C4%B0S%C4%B0/0/s/11206/15737>

KAPAK TASARIM / COVER DESIGN BY
Hacı TANRIVERDİ

İNDEKSLER / INDEXES

Index Copernicus-idealonline-Crossref-JournalTOCs-Scilit-NSD Index
(Norwegian Register for Scientific Journals)-İSAM-ERIH PLUS-Google
Akademik-I40C-Paperity-Maktaba-Science Gate-ASOS

© Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Balkan Araştırmaları, Uygulama
ve Araştırma Merkezi

©Namık Kemal University Balkan Researches, Application and
Research Center

TEKİRDAĞ-2020

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

BAŞ EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

EDİTÖR YARDIMCISI / ASSISTANT EDITOR

Arş. Gör. Ömer Faruk METE

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

(Milli Savunma Üniversitesi)

Prof. Dr. Ayően SİNA

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet

HACISALİHOĞLU (Yıldız Teknik
Üniversitesi)

Prof. Dr. Necdet HAYTA

(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Refik TURAN

(Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN

(Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. H. Veli AYDIN

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Doç. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET

(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Nikolay Kanef

(Veliko Tırnova Üniversitesi)

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

ALAN EDİTÖRLERİ / FIELD EDITORS

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

(Milli Savunma Üniversitesi)

Prof. Dr. Emine ERDOĞAN

ÖZÜNLÜ (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

(Ankara Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Egemen Çağrı

MİZRAK (Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Bülent AKYAY

(Trakya Üniversitesi)

Dr. Betül ÖZCAN BALKIR (Yozgat
Bozok Üniversitesi)

Dr. Ökkeş NARİNÇ

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Dr. Uğur ÖZGÜR

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ / FOREIGN LANGUAGE EDITOR

Almanca / Deutsch

Dr. Öğr. Üyesi Harun GÖÇERLER

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Fransızca / French

Dr. Öğr. Üyesi Emine GÜZEL

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Yunanca / Greek

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

Ankara Üniversitesi

Bulgarca / Bulgarian

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

Milli Savunma Üniversitesi

İngilizce / English

Dr. Öğr. Üyesi Cansu Özge ÖZMEN

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Rusça / Russian

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin GÜRSOY

Trakya Üniversitesi

İSTATİSTİK EDİTÖRÜ / STATISTIC EDITOR

Öğr. Gör. Bülent KILIÇ

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / GENERAL MANAGER

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ

MİZANPAJ / LAYOUT EDITOR

Arş. Gör. Ömer Faruk METE

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU-Ankara
Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK-İstanbul
Üniversitesi

Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA-
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ali EMİNOV-ABD

Prof. Dr. Ali YAMAN-Bolu Abant İzzet
Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Arif BİLGİN-Sakarya
Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR-Milli
Savunma Üniversitesi

Prof. Dr. Bahri ATA-Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Bernard LORY-INALCO

Prof. Dr. Bülent BAYRAM-Kırklareli
Üniversitesi

Prof. Dr. Celaleddin VATANDAŞ-
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU-
Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Cezmi ERASLAN-İstanbul
Üniversitesi

Prof. Dr. Cüneyt KANAT-Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Çiğdem ÜNAL-İzmir Katip
Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. Dimitri KOROBENİKOV-ABD

Prof. Dr. Dragi GEORGIJEV-Üsküp
Üniversitesi

Prof. Dr. Erhan AFYONCU-Milli Savunma
Üniversitesi

Prof. Dr. Ersin GÜLSOY-Uludağ
Üniversitesi

Prof. Dr. Emine DİNGEÇ-Dumlupınar
Üniversitesi

Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ-
Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Evangelia BALTA-Atina Ulusal
Araştırma Merkezi

Prof. Dr. Fatma ACUN-Hacettepe
Üniversitesi

Prof. Dr. Fehmi YILMAZ-İstanbul
Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Güray KIRPIK-Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Hale ŞIVGIN- Hacı Bayram Veli
Üniversitesi

Prof. Dr. Hamiyet SEZER-Ankara
Üniversitesi

Prof. Dr. Hamza KELEŞ-Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan MERT-Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya BOYANA-Ankara
Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya TAŞ-Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin MEVSİM-Ankara
Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR-Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi

Prof. Dr. İdris BOSTAN-İstanbul
Üniversitesi

Prof. Dr. İvan RUSEV- Varna Ekonomi
Üniversitesi

Prof. Dr. Krasimira MUTAFOVA- Veliko
Tirnova Üniversitesi

Prof. Dr. Kadir ULUSOY-Mersin
Üniversitesi

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR-Ankara
Üniversitesi

Prof. Dr. Mahir AYDIN-İstanbul
Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL- Hacı
Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ERSAN-Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet HACISALİOĞLU-Yıldız
Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN-Uşak
Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ÖZ-Hacettepe
Üniversitesi

Prof. Dr. Melahat PARS-Ankara
Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet YAVUZERLER-
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ALKAN- Hacı Bayram
Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa DAŞ-Dokuz Eylül
Üniversitesi

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ- **Hacı Bayram Veli Üniversitesi**

Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR-**İstanbul Üniversitesi**

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN-**Dokuz Eylül Üniversitesi**

Prof. Dr. Mustafa TURAN-**Hacı Bayram Veli Üniversitesi**

Prof. Dr. Mustafa TÜRKEŞ-**Orta Doğu Teknik Üniversitesi**

Prof. Dr. Necdet HAYTA-**Gazi Üniversitesi**

Prof. Dr. Necla GÜNAY-**Gazi Üniversitesi**

Prof. Dr. Nenad MOACANİN-**Zagreb Üniversitesi**

Prof. Dr. Neşe ÖZDEN-**Ankara Üniversitesi**

Prof. Dr. Nicolas VATİN- **EPHE**

Prof. Dr. Nuri KARAKAŞ-**Ege Üniversitesi Üniversitesi**

Prof. Dr. Orlin SABEV-**Bulgar Bilimler Akademisi Sofya**

Prof. Dr. Rasim YILMAZ-**Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi**

Prof. Dr. Recep KARACAKAYA-**İstanbul Medeniyet Üniversitesi**

Prof. Dr. Refik TURAN-**Gazi Üniversitesi**

Prof. Dr. Rositsa GRADEVA-**Bulgaristan Amerikan Üniversitesi**

Prof. Dr. Salim KOCA- **Hacı Bayram Veli Üniversitesi**

Prof. Dr. Selda KAYA KILIÇ-**Ankara Üniversitesi**

Prof. Dr. Süleyman ÖZKAN-**Ege Üniversitesi**

Prof. Dr. Svetlana İVANOVA- **Kliment Ohridski Üniversitesi**

Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ-**Hacettepe Üniversitesi**

Prof. Dr. Turgut YİĞİT-**Ankara Üniversitesi**

Prof. Dr. Turhan KAÇAR-**İstanbul Medeniyet Üniversitesi**

Prof. Dr. Uğur DOĞAN-**Ankara Üniversitesi**

Prof. Dr. Ümit EKİN-**Sakarya Üniversitesi**

Prof. Dr. Viorel DANAİTE-**Bükreş Üniversitesi**

Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN-**Gazi Üniversitesi**

Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ-**Ege Üniversitesi**

Prof. Dr. Yunus KOÇ-**Hacettepe Üniversitesi**

Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK-**Sakarya Üniversitesi**

Prof. Dr. Zekai METE-**Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi**

Prof. Dr. Zeliha DEMİREL-**Eskişehir Anadolu Üniversitesi**

Prof. Dr. Zeynep ZAFER-**Ankara Üniversitesi**

Doç. Dr. Akif KİREÇÇİ-**Bilkent Üniversitesi**

Doç. Dr. Aleksander FOTİC-**Belgrad Üniversitesi**

Doç. Dr. Aşkın KOYUNCU- **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi**

Doç. Dr. Dritan EGRO- **Tiran Üniversitesi**

Doç. Dr. Fatih YEŞİL-**Hacettepe Üniversitesi**

Doç. Dr. Fatma AKKUŞ YİĞİT-**İzmir Katip Çelebi Üniversitesi**

Doç. Dr. Filiz ÇOLAK-**Uşak Üniversitesi**

Doç. Dr. Gergana GEORGİEVA-**VelikoTırnova Üniversitesi**

Doç. Dr. H. Veli AYDIN-**Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi**

Doç. Dr. Halil Saim PARLATIR-**İzmir Katip Çelebi Üniversitesi**

Doç. Dr. Hristiyan ATANASOV-**Sofya Merkez Devlet Arşivleri**

Doç. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET-**Trakya Üniversitesi**

Doç. Dr. Marinus SARIYANNİS-**Girit Akdeniz Araştırmaları Merkezi**

Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN-**Trakya Üniversitesi**

Doç. Dr. Murat ÖZKAN-**Sakarya Üniversitesi**

Doç. Dr. Mümin İSOF-**Trakya Üniversitesi**

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Doç. Dr. Nilgün Nurhan KARA-İzmir
Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR-Bolu Abant
İzzet Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Ömer METİN-Bolu Abant İzzet
Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Önder DUMAN-Ondokuz Mayıs
Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem SERT-Hacettepe
Üniversitesi

Doç. Dr. Paschalidis ANDROUDIS-
Aristoteles Üniversitesi

Doç. Dr. Serdar SARISIR-Ankara
Üniversitesi

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ-Tekirdağ Namık
Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Sıddık ÇALIK-Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi

Doç. Dr. Sırcan KATİC-Belgrad Tarih
Enstitüsü

Doç. Dr. Süleyman POLAT-Dumlupınar
Üniversitesi

Doç. Dr. Stefka PIRVEVA-Bulgar Bilimler
Akademisi Sofya

Doç. Dr. Birten ÇELİK-Orta Doğu Teknik

Doç. Dr. Tatjana KATİC-Belgrad Tarih
Enstitüsü

Doç. Dr. Tülay METİN-Bolu Abant İzzet
Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Ü. Gülsüm POLAT- Dumlupınar

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yılmaz YAŞAR-
Eskişehir Anadolu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM-Uludağ
Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ERSAL-İzmir
Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Meral ORTAÇ-Bolu Abant
İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Neriman
HACISALİHOĞLU-İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nuri ADIYEKE-Dokuz
Eylül Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özgür KOLÇAK-İstanbul
Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Rüstem BOZER-Ankara
Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin BAYRAM-
İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sema KÜSKÜ-İzmir Katip
Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sinan GÜZEL-İzmir Katip
Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şebnem PARLATIR-İzmir
Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Türkan DOĞRUÖZ-
Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL-İzmir Katip
Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ashihan DİNÇER
DAGHAN-İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Beycan HOCAOĞLU-İzmir
Katip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Bilge KAYA YİĞİT-Bolu
Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Bülent AKYAY-Trakya
Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Egemen Çağrı MIZRAK-
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fahri KILIÇ-Bolu Abant
İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Güneş IŞIKSEL-İstanbul
Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan DEMİRHAN-
Kırklareli Üniversitesi

Dr. Anca POPESCU-Bükreş Üniversitesi

Dr. Dragana AMEDOSKI-Belgrad Tarih
Enstitüsü

Dr. Georgi ZELENGORA- Sofya

Dr. Nevena GRAMATİKOVA-Sofya

Dr. Nevena NEDELÇEVA-Tırnova

Dr. Ökkeş NARİNÇ-Tekirdağ Namık
Kemal Üniversitesi

Dr. Uğur ÖZGÜR- Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi

Dr. Betül ÖZCAN BALKIR- Yozgat Bozok
Üniversitesi

6. SAYININ HAKEMLERİ (Ekim 2020)

Prof. Dr. Zekai METE
(Bandırma Onyedı Eylöl Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Bülent AKYAY
(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Faruk DOĞAN
(Kırkıareli Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Engin ÇAĞMAN
(Bandırma Onyedı Eylöl Üniversitesi)

Doç. Dr. Hacı Veli AYDIN
(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Hasan DEMİRHAN
(Kırkıareli Üniversitesi)

Doç. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Olcay TURAN
(Kırkıareli Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN
(Trakya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Özgür KOLÇAK
(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Özkan KESKİN
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Dr. Fatma RODOPLU YILDIRIM
(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. V. Türkan DOĞRUÖZ
(Kırkıareli Üniversitesi)

Dr. Özkan DEMİR
(Selçuk Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Nuri YILMAZ
(Akdeniz Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA-İNCELEME / RESEARCH

- Melih AKDENİZ** 3-22
Kriz Dönemlerinde Yunanistan'dan Türkiye'ye Yönelen Göç ve İltica Hareketleri (1941-1949) / Immigration and Asylum Movements to Turkey from Greece in The Crisis Periods (1941-1949)
- Veli SIRIM** 23-33
II. Abdülhamid Döneminde Tekirdağ ve Çevresinde Petrol ve Kömür Arama Çalışmaları / Petrol and Coal Search Studies in Tekirdag and Its Surroundings During II. Abdülhamid Period.
- Elif Hande PAÇAOĞLU**.....35-69
Balkanlar'da Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Yumuşak Gücü / Turkey and The European Union's Soft Power in The Balkans.
- V. Türkan DOĞRUÖZ – Volkan DÖKMECİ – Alifer ÇİFTÇİ**....71-105
Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açından Tasviri (Perigrafî İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması / The Analysis of The Translation of The Work Titled as The Historical and Geographical Description of The Kaza of Kırkkilise in 1880 (Perigrafî İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklesion) Regarding The History of Kırklareli.
- Sündüs ADAŞ – Emrah KONURALP** 107-139
Eski Yugoslavya'da Sırp Milliyetçiliğinin Tarihsel Temelleri ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Dağılmasına Etkileri / Historical Foundations of Serbian Nationalism in The Former Yugoslavia and Its Effects on The Dissolution of The Socialist Federal Republic of Yugoslavia

ÇEVİRİLER / TRANSLATIONS

- Haluk KAYICI**.....141-150
Yine Rumeli, *Turanlı'nın Defteri, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî-Tüccârzâde İbrahim Hilmi*, Dersâadet 1330, s. 103-109.

KİTAP TANITIMI/ BOOK REVIEW

Ayşe KILIÇ.....151-157
Cemal KAFADAR, *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2017, 139 s., ISBN: 978-605-316-088-5.

YAYIN İLKELERİ.....159-166

KRİZ DÖNEMLERİNDE YUNANİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE YÖNELEN GÖÇ VE İLTİCA HAREKETLERİ (1941-1949)

Melih AKDENİZ*

Öz: Son yıllarda “göç” ve “iltica” gibi kavramlar kullanıldığı zaman genellikle aklımıza doğudan batıya doğru gerçekleşen nüfus hareketleri gelmektedir. Ülkemiz ve yakın coğrafyasına baktığımız zaman da göç ve iltica hareketlerinin genellikle Türkiye üzerinden Avrupa'ya yöneldiğini görürüz. Bununla birlikte özellikle kriz zamanlarında komşumuz Yunanistan'dan Türkiye'ye de yoğun bir göçün yaşandığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede İkinci Dünya Savaşı ve Yunan İç Savaşı yıllarında Yunanistan'dan ülkemize yönelik ciddi bir nüfus hareketi olduğunu görürüz. Belirtmek gerekir ki bu göç hareketlerinde çoğunluğu yine Türkler oluşturmuştur. Burada azınlık olarak yaşayan Türkler, Batı Trakya coğrafyasından “Anavatan” olarak bildikleri Türkiye'ye göç ederek yeni düzenlerini bu ülkede kurmuşlardır. Bununla beraber özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarına baktığımızda, Yunanistan'da meskûn Türklerin alışlageldik göçlerinin yanı sıra Yunan, İtalyan, Alman ve İngiliz gibi milletlerden de ciddi bir iltica olduğunu gözlemleriz. Özellikle savaş döneminde yaşanması açısından böyle büyük bir nüfus hareketi normal karşılanmalıdır. Yunanistan, İkinci Dünya Savaşı'nda ve İç Savaş'ta ciddi yaralar almış bir ülke konumundadır. Çatışmaların gidişatına göre de çeşitli milletlere mensup asker ve sivil binlerce insan burayı terk ederek komşusu Türkiye'ye iltica etmeyi, canlarını kurtarmak için en garanti yol olarak görmüşlerdir.

Çalışmamız bahis mevzuu dönemde Yunanistan'dan Türkiye'ye yönelen nüfus hareketlerini ilk elden kaynaklara ve belgelere dayandırarak açıklamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, İltica, Türkiye, Yunanistan.

* Öğr. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi AİİT Bölüm Başkanlığı, ORCID: 0000-0002-4379-5371, melih.akdeniz@cbu.edu.tr

IMIGRATION AND ASYLUM MOVEMENTS TO TURKEY FROM GREECE IN THE CRISIS PERIODS (1941-1949)

Abstract: In recent years, when concepts such as “*immigration*” and “*asylum*” are used, it is often considered of population movements that takes place from east to west. When we look at our country and its neighbors, we also find that movements of immigration and asylum generally directed towards Europe via Turkey. However, it is possible to say that especially during crises, there is also an intense amount of imigration from our neighbor Greece to Turkey. In this context, during the Second World War and the Greek Civil War, it is seen that there is a serious population movement from Greece towards our country. It should be noted that the majority of these immigration movements were again comprised Turks. Turks living here as a minority immigrated to Turkey which they knows as “*Motherland*” from the Western Thrace region and they have established their new order in this country. However, especially when we look at the years of Second World War, we observe that there is a serious refuge movement from Greek, Italian, German and British nations besides the usual immigration of resident Turks in Greece. Such a large population movement should be considered normal especially regarding the war period. Greece is a country that has suffered serious injuries during the Second World War and the Civil War. According to the progress of the military, thousands of people belonging to soldiers and civilians of various nationalities, have sought refuge in neighboring Turkey leaving their countries as the most guaranteed way to save their lives.

Our study aims to explain population movements in the mentioned period towards Turkey from Greece on the basis of firsthand sources and documents.

Keywords: Immigration, Asylum, Turkey, Greece.

Giriş

Tarihte ve günümüzde göç ve iltica hareketlerinin çok değişik sebepleri vardır. Bununla beraber özellikle yüksek yoğunluklu çatışmaların pek çok coğrafyada göç ve iltica hareketlerini tetikleyen unsurların başında geldiği de yadsınamaz bir konudur. Bu çerçevede komşumuz Yunanistan'dan ülkemize yönelen göç ve iltica hareketlerinin de Yunanistan için iki büyük kriz dönemi anlamı taşıyan “*İkinci Dünya Savaşı*” ve “*Yunan İç Savaşı*” dönemlerinde yoğun bir şekilde yaşandığı görülür. 1941 yılında, Yunanistan'ın işgali ile başlayan ve sonraki yıllarda ülkede yaşanacak Yunan İç Savaşı'nın sona erdiği 1949'a kadar devam eden kriz

dönemlerinde, Yunanistan'dan çeşitli zamanlarda ve çeşitli milletlere mensup pek çok insan göç veya iltica düşüncesiyle Türkiye'ye yönelmişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda meydana gelen gelişmeler Avrupa'da siyasî durumun değişimini de beraberinde getirmiştir. Büyük Savaş sonunda imzalanan ve oldukça ağır şartlara sahip barış anlaşmaları, 1929 yılındaki Dünya Ekonomik Buhranı'nın yarattığı yüksek enflasyon ve işsizlik gibi olgular özellikle mağlup devletlerde yeni siyasî aktörleri ortaya çıkarırken, radikal fikir akımları da taraftar bulmaya başlamıştır. Bu yeni dönemde ortaya çıkan konjonktürde İtalya, Almanya ve İspanya gibi ülkelerde totaliter rejim ön plana çıkarken, İngiltere ve Fransa ise demokratik sistemin savunucuları olarak sivrilmiştir. Böylece yeni bloklar arasındaki çizgi de daha net bir şekilde çizilmeye başlamıştır.

İtalya'da iktidara gelen Ulusal Faşist Parti ve Almanya'da iktidara gelen Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin agresif dış politika anlayışları, yeni bir paylaşım savaşının fitilini ateşleyecektir. Bu cümleden; İtalya'nın Afrika ve Balkanlardaki, Almanya'nın ise Versay Barış Antlaşması sonunda ihtilaflı kalan Rhineland ve Südetler gibi bazı bölgeler ile Avusturya'daki kazanımları, Avrupa'nın hassas dengelerini bozmaya başlamıştır. Buna karşılık İngiltere ve Fransa'nın yatıştırma politikası, bu politikayı çekingenlik olarak algılayan Almanya'nın yayılmacı siyasetini daha da teşvik etmiştir.¹

Bu şartlar altında Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması ise İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan son adım olmuştur. 1939-1945 yılları arasında devam eden savaş, çeşitli cephelerde tüm kıta Avrupa'sına, Afrika'ya, Ortadoğu'ya ve Asya'ya yayılmış, böylece dünya; ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin başını çektiği "Müttefik" bloğu ile Almanya, İtalya ve Japonya öncülüğündeki "Mihver" bloğunun altı yıl boyunca sürdürdüğü ve maddi-manevi büyük bir yıkım getiren bu savaşın sonunda yeniden şekillenmiştir.

Nazi Almanyası'nın 1939 Eylül'ünde Polonya'ya saldırmasıyla başlayan ve çok hızlı bir şekilde genişleyen İkinci Dünya Savaşı'nın ilk dönemlerinde İtalya, ülkede iktidarda bulunan Ulusal Faşist Parti'nin saldırgan dış siyasetine rağmen savaşa katılmayacağını açıklamıştır. Ancak Almanya'nın kısa süre içerisinde önemli kazanımlar elde etmesi ve ardından tarihi düşman olarak gördükleri Fransa'ya saldırımları, savaşın seyrini Almanya lehine değiştiren önemli olaylar olarak dikkat çeker. Bu gelişmeleri takiben Fransız

---

¹ Basil Liddell Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Çev: Kerim Bağrıaçık, Yay. Haz: Ülke Evrim Uysal, 4. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 7-19.

ordusunun Alman kuvvetleri karşısında kısa sürede çözülmesi ve Fransa'nın Almanlar tarafından işgal edilmesi üzerine Roma, yayılma siyasetinde geç kalma endişesiyle 1940 yazının sonlarından itibaren Yunanistan'a karşı saldırıya geçebilmek için çeşitli bahaneler yaratmaya çalışmıştır.²

Yaşanan gelişmelerden ve İtalyan-Yunan krizinin derinleşmesinden sonra 28 Ekim 1940 tarihinde, Atina'daki İtalyan Büyükelçisi Grazzi, Başbakan Metaksas'a İtalyan Hükümetinin Yunanistan'dan isteklerini içeren bir ulti-matom teslim etmiştir.³ Verilen ulti-matomun, dönemin Yunanistan Başbakanı Metaksas tarafından geri çevrilmesi üzerine İtalyan askerî harekâtı başlamış ve böylece iki ülke arasında sıcak savaş evresine girilmiştir.⁴ Sayıları 100 bini bulan İtalyan kuvvetleri, 28 Ekim günü sabah saat 05.30'dan itibaren Yunanistan topraklarına girmeye başlamıştır.⁵

İtalyan saldırısına başarıyla karşı koyan Yunan ordusu, gerçekleştirdiği karşı taarruz ile Arnavutluk içerisine ilerlemeyi dahi başarmışsa da Nazi Almanya'sı, İtalyanların yapamadığını kesin olarak gerçekleştirmek ve müttefikinin kırılan askerî imajını düzeltmek amacıyla harekete geçmiştir. Zaten uzun süre önce Adolf Hitler ve Alman Genelkurmayı tarafından hazırlanmış bulunan ve bölgedeki askerî harekâtın ayrıntılarını içeren plan, "Meriç Harekâtı" kod adı altında Yunanistan ile birlikte Yugoslavya'ya karşı 6 Nisan 1941'de yürürlüğe konmuştur.⁶ Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki genel saldırı stratejisi gereği ani bir baskın ve cephe yarma harekâtı olarak uygulanan plan çok kısa sürede etkili olmuş ve Alman II. Panzer Tümeni, 9 Nisan 1941'de Selanik önlerine gelmiştir.⁷ Bu hızlı gelişme karşısında, Selanik'in doğusunda konuşlanmış olan Yunan ordusu

² *İstoria tu Eliniku Ethnos*, Tomos 15, Athina, 1978, s. 408-410 (*İstoria tu Ellhnikou Ethnos*, Tómos IE, Athína, 1978, s. 408-410).

³ *İstoria tu Eliniku Ethnos*, Tomos 15, s. 414.

⁴ "Ekirihthi Polemos Metaksi Elados ke Ítalias", *Athinayka Nea*, 28 Oktovriu 1940 ("Eκρηύχθη Πόλεμος Μεταξύ Ελλάδος και Ιταλίας", *Aθηναικά Νέα*, 28 Οκτωβρίου 1940); "O Íeros Polemos ton Elinon Ekirihthi", *To Fos*, 29 Oktovriu 1940 ("O Ιερός Πόλεμος των Ελλήνων Εκρηύχθη", *To Φως*, 29 Οκτωβρίου 1940).

⁵ *Hronologio Polemikou Gegonoton Tu Eliniku Ethnos (490 P.H.-1953)*, Arhia Geniku Eriteliu Stratu, Athina, 2014, s. 131 (*Χρονολόγιο Πολεμικών Γεγονότων Του Ελληνικού Έθνους (490 Π.Χ.-1953)*, Αρχεία Γενικού Επιτελείου Στρατού, Αθήνα, 2014, σ. 131); "Elines is ta Opla!", *Asirmatos*, 28 Oktovriu 1940 ("Έλληνες εις τα Όπλα!", *Ασύρματος*, 28 Οκτωβρίου 1940; "Greece Invided by Italy", *The Daily News*, 28 October 1940.

⁶ Hans Adolf Jacobsen, *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht*, Band I: 1 August 1940-31 Dezember 1941, Hrsg. Percy Ernst Schramm, Bernard&Graefe Verlag, München, 1982, s. 375.

⁷ Jacobsen, *a.g.e.*, s. 377.

da aynı gün teslim olmuştur.⁸ İyi teçhiz edilmiş ve savaş tecrübesi bulunan Alman ordusu, yine hızlı bir hücumla 21 Nisan tarihinde Yanya'yı ele geçirerek Arnavutluk'ta İtalyanlara karşı savaşıma devam eden Yunan birliklerinin geri hatlarla olan bağlantısını kesmiş, ana kuvvetleriyle bağlantısı kalmayan Kuzey Yunanistan'daki birlikler 23 Nisan 1941 saat 14.45 itibarıyla Almanlara teslim olmuştur.⁹ Bu darbe Yunan ordusunu kırılma noktasına getirmiş ve İngilizler de Yunanlılara önceden vaat ettikleri yardımı sağlayamayınca Yunan ordusu oldukça güç durumda kalmıştır. Durumun oldukça kritik bir aşamaya gelmesi üzerine Yunan Kralı II. Georgios yeni bir idare noktası oluşturmak amacıyla Girit'e geçmiş, Yunan anakaradaki savunma kuvvetleri ise güçlü Alman ordusu karşısında daha fazla direnememiştir. Sonuçta 27 Nisan 1941 sabahı başkent Atina sokaklarında ilk Alman birlikleri görülmüş ve ünlü Atina Akropol'üne Alman bayrağı çekilmiştir.¹⁰

Bu yenilgiyi ve teslim anlaşmasını takiben Yunanistan anakarası üç Mihver Devleti'nin¹¹ askerlerince işgal edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşıldığı 1944 yılına geldiğimizde ise Yunanistan'da bu defa da bir iç çatışma dönemine girildiği görülür. İkinci Dünya Savaşı'nda artık sonucun belli olmaya başladığı ve Yunanistan'da işgalin son bulduğu bu dönemde ülke; yalnızca askeri değil ideolojik olarak da hızla ilerlemekte olan Sovyetler Birliği'nin etkisiyle Balkan coğrafyasında esmekte olan komünizm rüzgarının getirdiği genel havaya uymuştur. Mihver işgali sırasında oluşmaya başlayan Yunan direniş hareketinin birbirine zıt ideolojilerdeki kuvvetleri aralarında çatışmaya başlamış, Yugoslavya ve Arnavutluk örneklerinde olduğu gibi Yunanistan'daki komünizm taraftarları da işgal sonrası ülkedeki tek organize silahlı güç olarak kalmak ve böylece iktidara ulaşmak için çalışmıştır.¹² Savaş süresince elini oldukça kuvvetlendirmiş olan ELAS,¹³ Almanların

⁸ “Yunanistan'da Selanik ve İskeçe Almanların Elinde”, *Ulus*, 10 Nisan 1941.

⁹ Jacobsen, *a.g.e.*, s. 386.

¹⁰ *İstoria tu Eliniku Ethnus*, Tomos 15, s. 451-452. Yunanistan için İkinci Dünya Savaşı'nın bundan sonraki aşaması Girit'te bir müddet daha devam edecektir. Bkz. *İstoria tu Eliniku Ethnus*, Tomos 15, s. 452-454.

¹¹ Almanya, İtalya ve Bulgaristan.

¹² Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, Çev: Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 162.

¹³ Elinikos Laykos Apeleftherotikos Stratos/Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΛΑΣ) - Yunan Halk Kurtuluş Ordusu (ELAS). 1941 yılında Yunanistan Komünist Parti'nin işgale karşı direniş örgütlenmesi olarak kurulmuş, kısa zaman içinde Yunanistan'daki en önemli direniş odağı haline gelmiştir.

Atina'yı terk ettikleri Ekim 1944'de ülke başkentini ele geçirmek ve komünist bir idare tesis etmek üzere saldırıya geçmiştir. Bu saldırıya Yunan devlet güçleri sert bir şekilde karşılık vermiş, böylece yabancı işgal dönemi henüz kapanırken Yunanistan bu defa kendi içerisinde bir çatışma haline girmiştir. Bu çatışma hali, özellikle Balkan coğrafyasında Sovyet etkisinin yoğun şekilde hissedilmeye başlandığı ve dolayısıyla Yunanistan'da bu rejimi hâkim kılmaya çalışan grupların ciddi desteğe sahip oldukları 1946 yılı itibarıyla ise artık tam anlamıyla bir iç savaş halini almıştır.¹⁴

1949'a kadar devam eden ve Yunanistan'a büyük savaş ve işgal kadar ciddi bir travma yaşatan bu iç çatışma ortamı ülkenin, işgalin yaralarını sararak toparlanmasının da önünü kesmiştir. Komünizm taraftarları ile mevcut hükümet taraftarı Yunanlıların karşı karşıya geldiği bu iç savaş, Yunanistan için yeni bir felaket dönemi olmuştur. Yunan İç Savaşı sonunda resmî rakamlara göre 50 bin,¹⁵ resmî olmayan rakamlara göre ise 158 bin¹⁶ kadar insan hayatını kaybetmiştir.

Yukarıda kısaca bahsedilen bu çarpışma, işgal ve iç çatışma sürecinin Yunanistan'daki etkilerinden biri de göç ve iltica hareketleri olmuştur. Burada ele aldığımız göç ve iltica kavramlarını birer cümle ile açıklamak gerekir. “Göç” dediğimiz zaman, Yunanistan'daki savaş durumu yüzünden bu ülkeyi terk ederek Türkiye'ye gelme ve burada yerleşerek yeni bir yaşam kurma durumu kastedilmektedir. Bu gruba girenler “göçmen” olarak tanımlanır ve bunlar Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinden gelen Türklerdir. “İltica” dediğimizde ise yine Yunanistan'daki savaş koşulları yüzünden Türkiye'ye sığınan ancak yerleşme düşüncesi bulunmayan, kendilerini ilticaya iten durumun normalleşmesi ile yeniden yaşadıkları yerlere dönecek olan kitle anlaşılmalıdır. Bu gruptakiler ise “mülteci” olarak bilinir ve Yunanistan'ın karışık döneminde burayı terk eden Yunan, Alman, İtalyan, İngiliz vb. milletlerden asker ve siviller bu gruba girer.¹⁷

¹⁴ Rahmi Ali ve Tevfik Hüseyinoğlu, (1946-1949) *Yunan İç Savaşı'nda Batı Trakya Türk Azınlığı*, Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi Yayınları, Gümülçine, 2009, s. 12 vd.; “Yunanistan'da Çetelerle Harb”, *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1946; “Yunanistan'da Dâhili Bir Harb Başladı”, *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1946.

¹⁵ “Korkunç Bilanço”, *Trakya*, 30 Mayıs 1949. Bu haber Yunan Genelkurmay Başkanlığı'nın resmî tebliğini sütunlarına taşımaktadır. Buna göre hükümet kuvvetlerinin ölü, yaralı, kayıp, esir gibi tüm kaybı 37.934 kişi; aynı şekilde komünist çetelerin toplam kaybı ise 70.028 kişidir. Savaşta çeşitli sebeplerle 4.247 sivil de hayatlarını kaybetmiştir.

¹⁶ Konstantin Çukalas, *Yunanistan Dosyası*, Çev: Şeyla, Ant Yayınları, İstanbul, 1970, s. 132; Ali ve Hüseyinoğlu, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁷ “Göçmen” ve “Mülteci” kavramları son zamanlarda gerek medyada gerekse kamuoyunda aynı anlamda kullanılmaktadır. Oysa hukukî açıdan bu kavramlar oldukça farklı anlamlar

1. Yunanistan'dan Türkiye'ye Yönelen Göç Hareketleri

Yunanistan'daki bu kriz dönemlerinde burayı terk ederek Türkiye'ye gelen ve yerleşenler Batı Trakya Türkleri olmuştur.¹⁸ İkinci Dünya Savaşı'nın başından, sona erdiği 1945 yılına kadar Batı Trakya'dan Türkiye'ye göç ve iltica yoluyla 18.518 kişinin geldiği tahmin edilmektedir.¹⁹ Elbette bu sayı Yunan İç Savaşı'ndaki çatışmaların şiddetini artırmasına paralel olarak artacaktır.

Yunan-İtalyan çarpışmasına Almanların dâhil olmasıyla savaşın seyri değişmiş, Yunanistan hızla işgale uğramıştır. İtalyanlara karşı ciddi başarılar elde eden Yunanlılar, Alman ordusuna karşı ise etkili olamamış, hatta Batı Trakya bölgesini savunma konusunda ciddi bir girişimde bulunmayacağını da açıklamıştır.²⁰ Böyle bir durumda da doğal olarak Almanların ilk saldırıları ile birlikte Batı Trakya'daki yerleşimler kolayca düşmüştür.²¹

Özellikle savaşın ilerlemesiyle ve bölgenin Bulgar ordusu tarafından işgaliyle birlikte göç hareketleri yoğun bir hal almıştır. Bunda; Batı Trakya

---

taşır. Uluslararası ölçekte, evrensel olarak kabul görmüş bir “göçmen” tanımı yoktur. Bununla beraber; göç sebepleri ve yolları ne olursa olsun göçmenler ülkelerini kendi istekleri doğrultusunda terk ederek bir başka ülkeye yerleşen kişileri tarif eder. Diğer taraftan “mülteci” kavramı daha net bir tanıma sahiptir. Mültecilerin Hukukî Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 1. Maddesine göre “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs” mülteci olarak tanımlanmıştır. Bkz. Ersan Barkın, “1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2014, Issue 1, s. 334-336.

¹⁸ Batı Trakya Türkleri; Osmanlı Devleti'nin bölgeyi fethini takiben bu coğrafyada iskân ettiği ve “*Evlâd-ı Fatihan*” olarak bilinen Türk nüfusun torunlarıdır. Yüzlerce yıl bu topraklarda yaşayan ve Balkan coğrafyasını Türk yurdu yapan bu nüfus, Balkan Savaşları'nı takiben yoğun bir şekilde bölgeyi terk etmiş, bir kısmı ise tüm güçlüklerle rağmen eski yerlerinde yaşamaya devam etmiştir. Batı Trakya Türkleri dediğimiz zaman da; Lozan Barış Antlaşması'na ek Mübadele Protokolü çerçevesinde İstanbul Rumları ile karşılıklı olarak yerlerinde bırakılan ve bugün de Yunanistan vatandaşı olarak aynı coğrafyada yaşamlarını tüm baskılara rağmen idame ettiren Türk ve Müslüman nüfus anlaşılmalıdır. Batı Trakya Türklerinin yakın dönemde yaşadıkları gelişmeler için Bkz. Melih Akdeniz, *Batı Trakya'da Türk Varlığı (1930-1981)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018.

¹⁹ Tahsin Ünal, “Batı Trakya Türkleri”, *Türk Kültürü*, Yıl 7, Sayı 76, Şubat 1969, s. 25.

²⁰ “Thrace Evacuated”, *The New York Times*, 8 April 1941.

²¹ “İskeçe İşgal Edilmiş”, *Vatan*, 10 Nisan 1941; Hart, *a.g.e.*, s. 185; *İstoria tu Eliniku Ethnus*, Tomos 15, s. 444.

üzerinde tarihî emelleri bulunan Bulgarların bölgede sert bir idare tesis etmesinin rolü büyüktür. Batı Trakya'nın Mihver kuvvetlerince işgalini müteakip, savaş dışı olan Türkiye bir müddet sonra buradan gelen Türk nüfus için imkanlarını seferber etmiş ve gelen göçmenleri sınırdan göndermeyerek yurda kabule başlamıştır. Alman saldırısının ilk günlerinden itibaren toplu bir şekilde hareket haline geçen göçmen ve mülteci kabileleri Türkiye-Yunanistan sınırının günlük manzarasını oluşturmaya başlar. Dönemin Trakya Genel Müfettişi Kazım Dirik'in, 10 Nisan 1941'de Ulaştırma Bakanlığı'na yollanmış olduğu teftiş raporunda; Almanların Gümülcine'ye doğru ilerlediği bu dönemde, sadece bir gün içinde yaya olarak sınırı geçen 1.200 kişiden ve geçmek için bekleyen kabilelerden söz edilmektedir.²²

Yunanistan'ın teslimini izleyen günlerde Almanlar, Batı Trakya'nın kontrolünü müttefiki olan Bulgarlara devrederek kuvvetlerini bölgeden kaydırır. Bulgar askerlerinin gelişi ve bölgenin işgali sonrasında ise göç hadiseleri artarak devam edecektir. Bulgarların sert yönetim tarzı, bölgedeki Bulgarlaştırma çalışmaları ve bu bağlamda Bulgaristan'dan buraya nüfus getirilmesi, Türk ve Yunan nüfusun bölgeyi terk etmesi için yaptıkları çeşitli maddi ve manevi baskı hareketleri bu göçleri tetikleyen unsurlar olmuştur.²³

Yunanistan'dan Türkiye'ye yönelen göç olgusu İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi 1946'dan 1949'a kadar yoğun bir şekilde süren Yunan İç Savaşı döneminde de vuku bulmuştur. Bunun temel sebebini ise; o dönemde artık komünizm taraftarı olan Bulgaristan ile sınırı oluşturan ve dağlık coğrafi yapısı itibarıyla gerilla savaşına uygun olan Batı Trakya'nın iç çatışmaların merkezinde yer alması oluşturur. Bölgenin kuzeyinde yer alan Rodop Dağları'nın sağladığı arazi avantajından faydalanarak vur-kaç taktiğini uygulayan gerillalar zor durumda kaldıklarında Bulgaristan'a çekilerek Yunan ordu birliklerinin takibinden kurtulabilmişlerdir. Bu durum da Batı Trakya'yı Yunan İç Savaşı'nın çatışma sahası haline getirmiştir.

Bu yıllarda bölgedeki Türk nüfus iki taraf arasında kalmıştır demek mümkündür. Halk gece çeteler tarafından yapılan baskınlar sonucunda büyük zarara uğrarken, gündüz gelen hükümet kuvvetlerince de “komünistlere yardım” gerekçesiyle cezalandırılmıştır. Bu acı verici durum çoğu zaman Türk basınında da kendisine yer bulmuştur. Konuya ilişkin bir köşe yazısında bu hâl; Yunanlıların burada yaşayan Türklere “sağ” ve “sol” elleriyle vurması olarak güzel bir şekilde betimlenmekte ve Türkiye'nin bu

²² BCA, 30.10.73.481.12.

²³ Akdeniz, a.g.e., s. 123-130.

duruma artık “*Dur!*” deme vaktinin geldiği belirtilmektedir.²⁴ Bu yıllarda çeteler tarafından insan ve yaşamsal malzeme kaynağı olarak görülen bölgedeki köyler, sürekli şekilde taciz edilmiş ve baskınlara uğramış, Batı Trakya Türkleri bu gibi baskınlarda insan kaybı da dahil her türlü kayıpla karşı karşıya kalmıştır.²⁵

Komünizm taraftarı gerillaların gözünde levazım deposu, hükümetin gözünde ise rejim karşıtı çetelerin işbirlikçisi olarak görülen Batı Trakya Türkleri için, Yunan İç Savaşı yılları şüphesiz ki azınlık hayatının en çetin dönemlerinden birini oluşturmuştur. Çatışma durumunun yanında sürekli şekilde baskı ve sindirme hareketlerine maruz kalan azınlık nüfus için Türkiye'ye göç etmek bir nevi kurtuluş olarak görülmüştür.

Tabii ki bu yıllardaki göç olgusu, Türkiye'nin yakından takip ettiği bir durumdur. Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü, Yunanistan'daki Batı Trakya Türk nüfusunun, bulunduğu yerde kalması yönündedir. Bununla birlikte ağır şartlarda yaşayan ve özellikle tüm aile fertleri ile birlikte ülkemize göç etmek durumunda kalan azınlık mensupları zor durumda bırakılmamış, hızlı bir şekilde Türk vatandaşlığına kabul edilmişlerdir.²⁶ Temelde bu gibi durumlarda resmî prosedür gereği bir şekilde anayurda sığınan bu soydaşlarımızın Yunanistan'a iade edilmeleri gerekmektedir. Ancak o günlerin sıcak ortamında böyle bir iadenin mümkün olmayacağı da açıktır. Zira savaşın sürdüğü Yunanistan'ın durumundan ziyade, Türk devlet geleneği gereği, savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan Batı Trakyalı Türklerin iadesi düşünülmemiştir. Bu bağlamda, savaşın başlarından itibaren bir şekilde Türkiye'ye geçebilenler, mültecilerin durumlarını açıklayan yürürlükte bulunan kararnamelerdeki kayıt ve şartlara tabi tutulmadan mülteci ve serbest göçmen olarak ülkemize kabul edilmişlerdir.²⁷

Yunan makamları açısından da iç savaş sırasında, çete hareketlerinin Yunanistan'ın Makedonya ve Batı Trakya bölgelerinde yoğunlaştığı dönemlerde, Türkiye'ye göç hareketleri olağan karşılanmıştır. Bu karmaşık dönemde Yunan Hükümeti tarafından sınır güvenliğini sağlamakla görevli olan Yunan jandarma ve askerlerine, göç etmek isteyen Türklere müdahale etmemeleri yönünde emir verilmiştir.²⁸ Burada gözetilen olgunun bölge halkının güvenliğinden ziyade, Yunanistan tarafından pek de hoş

²⁴ Hakkı Süha Gezgin, “Görüp Düşündükçe – Balkan Türkleri”, *Vakit*, 6 Eylül 1947.

²⁵ Ali ve Hüseyinoğlu, *a.g.e.*, s. 28-30.

²⁶ BCA, 30.18.1.2.96.73.1.

²⁷ BCA, 30.18.1.2. 96.73.1.

²⁸ BCA, 30.1.65.402.16.

görülmeyen azınlığın nüfus olarak daha da zayıflatılması olduğu düşünülebilir.²⁹

Tıpkı daha önceki dönemlerde olduğu gibi Batı Trakya Türkleri gözünde hâmi devlet olan Türkiye, bu zor günlerde de sığınacak bir liman konumundadır. İkinci Dünya Savaşı ve işgal döneminin ardından bir İç Savaş yaşayan Yunanistan'daki Batı Trakya Türkleri, savaşın ilk safhalarından itibaren Türkiye'ye göç etmek arzusunda olmuşlardır. İç Savaş döneminde başlayan çetecilik faaliyetleri, bölgede çok ciddi güvenlik zaafının bulunması, köyleri ve hatta kasabaları basan çetelerin yağmaları, zaman zaman gerçekleşen öldürme ve tecavüz vakaları burada yaşayan Türkleri, Türkiye'ye göçte iten sebeplerin başında gelmektedir.

Bu nedenlerle 1946 yılının ağustos ayında iç savaş kaynaklı toplu göçlerin başladığı görülmektedir. Sadece ağustos ayında yaklaşık 2 bin kadar Batı Trakya Türk'ü, Yunanistan'daki duruma daha fazla dayanamayarak Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.³⁰ Göçler genellikle toplu halde ve çoğu zaman 150-200 kişilik gruplar halinde gerçekleşmiştir. 1946 Eylül ayı başında İskeçe'den 350 Türk yurdumuza göç ederken,³¹ yine aynı ayın sonunda yaklaşık 800 kişilik bir göçmen kafilesi daha Yunanistan sınırını aşarak Türkiye'ye gelmiştir.³² Aynı yılın kasım ayına gelindiğinde ise Yunanistan'dan Türkiye'ye 5 bin kadar azınlık mensubunun göç ettiği tahmin edilmektedir.³³ Buna ek olarak aralık ayına gelindiğinde Türkiye'ye göç etmek isteyen 3 binden fazla azınlık mensubunun da uygun şartları beklediği belirtilmektedir.³⁴ Bu gibi toplu hareketlerin yanı sıra, iç çatışmanın şiddetini artırmaya başladığı zamanlarda azınlık mensuplarının Türkiye'ye göçleri süreklilik gösterir hale gelmiştir. Komünizm taraftarlarının ağır basmaya başladığı ve bu çerçevede Batı Trakya'daki

---

²⁹ Yunanistan'ın, Batı Trakya Türklerine yönelik politikaları zaman içerisinde büyük değişiklik göstermez. Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nden itibaren yakın dönemlere kadar devam eden çeşitli uygulamalarla Batı Trakya Türk azınlığının nüfus olarak zayıflatılması bu politikaların temel eksenini teşkil etmiştir. Bkz. Akdeniz, *a.g.e.*, s. 98 vd.

³⁰ "Garbî Trakya Türklerinin Feci Durumu", *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1946.

³¹ "Yunanistan'dan 350 Göçmen Geldi", *Ulus*, 6 Eylül 1946.

³² "Yunanistan'dan Gelen Göçmenler", *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1946.

³³ "Eleftera Skepsis Gazetesinin Bir Hareketi", *Trakya*, 25 Kasım 1946.

³⁴ "Greek Leftists Border Hold Seen as Threat to Country", *The New York Times*, 2 December 1946.

köylere baskılarını artırdıkları dönemlerde her gün 60 ile 100 arasında değişen miktarlarda Batı Trakyalı Türk, sınır karakollarımıza sığınmıştır.³⁵

Kendisi için tek kurtuluş yolu olarak Türkiye'ye göç edebilmeyi gören azınlık mensupları bu yolda ellerindeki tüm varlıklarını da feda etmeye hazır bir psikoloji içerisinde bulunmuşlardır. Türkiye'ye kaçışta zaten ufak çaplı bir serveti gözden çıkarmış olan Batı Trakya Türkleri, çoğu zaman buradaki tüm mal varlıklarını da yok pahasına satmışlardır.³⁶ Bu durum Yunanistan'daki Türk varlığının maddi ve manevi olarak zayıflamasındaki önemli hususlardan biri olmuştur.

İç Savaş ile boğuşan Yunanistan'ın yaşadığı bu sıkıntılı dönemde Türkiye, ülkeye göç etmek isteyen Batı Trakyalı Türklerin durumlarıyla yakından ilgilenmiş ve gerekli görüldüğü hallerde de yasal düzenlemeler yapmıştır. Bu bağlamda 12.02.1948 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın 19.12.1947 tarih ve 38269/49 sayılı yazılı teklifi görüşülmüş ve bu görüşme sonunda bakanlığın teklifi yerinde bulunarak Batı Trakya'dan Türkiye'ye göç etmek durumunda kalan ve serbest göçmen yahut mülteci pozisyonunda bulunan Batı Trakyalı göçmenlerin uyraklığa alınması uygun bulunmuştur.³⁷ Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu bu kararın ertesi günü basına yansıyan ve 2 bini geçkin Batı Trakyalı Türk'ün, Yunanistan'daki durum yüzünden ülkemize sığındığı belirtilen haber de dikkat çekicidir. Buradan kaçan Türklerle yapılan mülakatlara da yer verilen haberde; azınlık mensuplarının hem çete mensupları hem de güvenlik güçleri eliyle yaşamak zorunda bırakıldıkları muameleler Türk kamuoyuyla paylaşılmıştır. Gece çeteler tarafından basılan, zorla çetelere dahil edilen ve soyulan Türk azınlık gündüz gelen ordu birliklerince ise çetelere yardım gerekçesiyle tahkir edilmekte ve çeşitli cezalara çarptırılmaktadır. Böyle bir mengene içinde sıkışan Batı Trakya Türkleri için göç, bu zor zamanlardaki birinci düşünce konumundadır.³⁸

İkinci Dünya Savaşı sırasındaki işgalin sona ermesine yakın bir dönemde çatışma şeklinde başlayan, 1946 yılında tam anlamıyla bir iç savaş haline dönüşen ve Yunanistan için İkinci Dünya Savaşı kadar ciddi kayıplar yaşatan Yunan İç Savaşı, ordunun gelen yardımlarla takviye edilerek çeteler üzerine daha organize ve kuvvetli bir şekilde gitmeye başlamasıyla sonucunu

³⁵ Zihni Kanmaz, "Garbî Trakya Cehenneminden Kaçan Türklerle Konuştum", *Vatan*, 5 Ağustos 1947.

³⁶ "Bir Serencam Bin Nasihatten Evladır", *Trakya*, 5 Nisan 1948.

³⁷ BCA, 30.12.1.2.115.93.14.

³⁸ Necdet Evliyagil, "Yunanistan'dan Kaçan Türkler 2.000'i Geçti", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1948.

belli etmiştir. 1949 yılı başlarından itibaren Yunan ordusunun kuvvetini artırması ve özellikle yaz aylarıyla beraber genel temizlik hareketlerine başlaması bu iç çatışmanın sonunu getirir. Yunanistan Komünist Partisi 16 Ekim 1949'da genel ateşkes ilan etmiştir.³⁹ Böylece Yunan İç Savaşı, özellikle Batı Trakya Türk nüfusunun hatırasında kanlı sayfalar bırakarak resmen sona ermiştir. Her ne kadar bu dönemde Yunan makamları, Batı Trakya Türklerinin yaşayışlarında bir problemin olmadığını ve bölgede Türklere karşı herhangi bir kötü yönetim gösterilmediğini bildirirse de bölgeden göç ilerleyen yıllarda da devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı süresince Batı Trakya'dan Türkiye'ye çeşitli yollarla göç edenlerin 18.518 kişi olarak tahmin edildiğini belirtmiştik. Yunan İç Savaşı'nın yoğun olarak yaşandığı 1946 ile 1949 yılları arasındaysa azınlık nüfusundan Türkiye'ye göç edenlerin sayısı ise 17.793 olarak tahmin edilmektedir.⁴⁰

2. Yunanistan'dan Türkiye'ye Yönelen İltica Hareketleri

Yunanistan'dan Türkiye'ye yönelik ilticalar ise yoğun olarak İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanmıştır. İtalya'nın saldırısını başarılı bir şekilde karşılayan hatta karşı saldırıya geçen Yunan ordusu, Almanların Yıldırım Savaşı taktiği karşısında ise çok kısa bir süre içerisinde çözülmüş ve ülke işgale uğramıştır. Gerek savaş içerisindeki yoğun çatışma döneminde gerekse işgalin getirdiği olumsuzlukların tam anlamıyla ortaya çıkmaya başladığı dönemde komşu ülke Türkiye, çeşitli milletlere mensup askerler ve Yunan siviller için bir kurtarıcı olmuştur.

Yunanistan'dan gelen mülteciler daha çok Ege adaları vasıtasıyla ülkemize giriş yapmışlardır. Burada özellikle Çeşme ön plana çıkar, bir dönem Çeşme'deki mülteci sayısı 6 bini geçmiştir. Bu yıllarda oldukça küçük bir yerleşim yeri olan Çeşme'nin böyle bir mülteci nüfusu barındırması da normal olarak oldukça ciddi sıkıntılar getirmiştir. İlçede mülteci nüfusu barındıracak binaların tümüyle dolması üzerine 120 çadırlık bir de kamp kurulmuştur. Ancak konuyla ilgili tek problem mültecilerin barınma ihtiyaçlarının giderilmesi değildir. Özellikle sıcak yaz aylarında önemli sağlık sorunları ilçede yaşamı zorlaştıran bir etken haline gelirken, asayiş problemleri de hızla artmıştır. Bu yüzden mültecilerin bir kısmı da Ilıca'daki binalara taşınmıştır. Yunan mültecilerin bir an önce ülkeden çıkarılması ise iki taraf için de istenen bir durumdur. 21.05.1942'de Dışişleri Bakanlığı'nın

³⁹ Çukalas, *a.g.e.*, s. 131.

⁴⁰ Hikmet Öksüz, "Batı Trakya'dan Türkiye'ye Göçün Sebepleri (1923-1950)", *Batı Trakya Türkleri*, Karam Yayınları, Çorum, 2006, s. 80.

yazısı ile bu mültecilerin mümkünse geldikleri yerlere, mümkün olmadığında Kıbrıs ve Suriye'ye sevkine girişilmiştir. Bu yazı çerçevesinde 15.06.1942'ye kadar Çeşme'den 3.059 kişi sevk edilirken ilçede 3.481 mülteci kaldığı anlaşılmaktadır.⁴¹

Yurdumuza iltica edenlere ilk kademe yardım işi Kızılay tarafından üstlenilmiştir. Kızılay'ın 1 Temmuz 1940 ile 30 Haziran 1941 tarihleri arasındaki faaliyetlerinin anlatıldığı bir raporda, bu dönemde savaş şartlarından kaçarak Türkiye'ye sığınan mülteciler için yapılan yardımlara da yer verilmiştir. Buna göre Kızılay tarafından mezkûr zaman zarfında ülkemize sığınanlara; 1.000 takım çamaşır, 1.000 çift çorap, 500 çift ayakkabı, 700 battaniye gönderilmiş, bu günlerde Uruguay bandıralı bir kayıkla memleketimize sığınan 120 kişilik gruba da acil yardımda bulunulmuştur.⁴²

Savaşın çatışma döneminde, hızlı gelişen Alman saldırısı Yunan ordusunda da şaşkınlık ve panik yaratmıştır. Zaman zaman Yunan askerlerinin de işgalcilere karşı savaşmak yerine Türkiye'ye iltica ettikleri görülmektedir. Çeşitli zaman aralıklarında ülkemize iltica eden Yunan ordusuna mensup subay, astsubay, er ve siviller Bergama ve Niğde'de oluşturulan kamplara yerleştirilmişlerdir. Bu mülteci askerlerin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda yazılan bir raporda Bergama ve Niğde kamplarındaki Yunan askerlerinin rütbe ve sayılarına da yer verilmiştir. Bu rapora göre Bergama'daki kampta 18 subay, 1.362 er ve erbaş, 470 sivil olmak üzere 1.850 kişi vardır. Niğde'de kampında ise 13 subay, 1.495 er ve erbaş, 6 sivil olmak üzere 1.514 kişi bulunmaktadır⁴³

Bu mülteci akını ve ülkemize gelen yabancı uyruklu askerlerin durumunu düzenlemek için TBMM, 11 Ağustos 1941'de 4104 sayılı "*Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun*"u kabul etmiştir. Bu kanun tasarısının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleşen müzakeresi sırasında da o döneme kadar kullanılmamış olan "*enterne*" teriminin bu tarihten itibaren "*gözaltı*" olarak kullanılması da kararlaştırılmıştır.⁴⁴ Bu tarihten itibaren ülkemize gelen bu mülteci akını mezkûr kanun hükümlerinde ele alınmıştır.

---

⁴¹ BCA, 490.1.611.120.8.

⁴² "Büyük Bir Şefkat ve İnsaniyet Kurumu/Kızılay", *Ulus*, 30 Nisan 1942.

⁴³ BCA, 30.10.55.365.18.

⁴⁴ "Büyük Millet Meclisinin Dünkü Toplantısında/Millî Müdafaa İçin 83 Milyonluk Fevkalâde Tahsisat Kabul Edildi", *Ulus*, 12 Ağustos 1941.

Burada belirtmek gerekir ki Türkiye'deki bu kamplar, geçici olduğu düşünülen sorunun halli için oluşturulmuş güvenli misafirhaneler olarak düşünülürse daha doğru bir imaj çizilebilir. Buradaki mülteciler rütbelere göre maaşlarını almaya devam ediyorlar, ellerinde varsa sivil kıyafet giyebiliyor, kamp yönetiminden izin alarak çarşıya çıkabiliyorlardı yani savaş şartlarının elverdiğince konforları sağlanıyordu.⁴⁵

Savaşın yoğun dönemlerinde Türkiye'ye iltica yolunda acı olaylar da yaşanır. Yunan adalarından Çeşme'ye gelen ancak daha sonra geri iadeleri kararlaştırılan Yunan uyrukluların bulunduğu ve 236 kişiyle yola çıkan "Enderan" motoru 4 Nisan 1942'de Seferihisar'ın Kanlıada mevkiinde kayalara çarparak batır. Kazada geminin kaptanı ile beraber 209 Yunanlı hayatını kaybetmiş, 3 tayfa ve 26 mülteci ise kurtarılmıştır.⁴⁶ Geri yollanmalarına karar verilen mültecileri taşıyan Enderan, gece yola çıkmış ve savaş halinin bir gerekliliği olarak ışık yakmadan yol almıştır. Gece 02.00 sularında kayalıklara bindiren ve batan gemideki kadın ve çocuklar da dahil pek çok kişi bu üzücü kaza sonucu hayatlarını kaybetmişlerdir. Kurtulan 29 kişiden 19'u erkek, 7'si kadın ve 3'ü de çocuktur.⁴⁷ Kazayı takip eden günlerde yolcular içinden başka kurtulanların da olabileceği ümidi devam etse de bir süre sonra umutlar yavaş yavaş tükenmiştir.⁴⁸

İkinci Dünya Savaşı sürecindeki bu ilk iltica dalgası 1943 yılı Mart ayında sona erer. Bu çerçevede asker olan mülteciler askeri kamplara gönderilmiş, siviller ise Suriye'ye sevk edilmiştir. Avrupa'daki savaş ve işgaller karşısında Mısır'da örgütlenmeye çalışan Yunan direnişi bilinen bir konudur. Bu çerçevede, Türkiye'den gönderilenlerin de Suriye üzerinden bağımsız alayların kurulduğu Mısır'a gittikleri düşünülebilir. Mayıs 1941'den Mart 1943'e kadar geçen sürede Yunanistan'dan Türkiye'ye gelenlere yönelik bir rapora göre, ülkemize bu süre zarfında 22.909 kişi iltica etmiştir. Bunlardan 10.128'i geldikleri yere geri gönderilmiştir. 12.397'si ülkemiz üzerinden Suriye'ye sevk edilmiş, 362'si asker olmaları sebebiyle askerî kampa alınmış, 14'ü ölürken 8'i firar etmiştir.⁴⁹ Aynı raporda bu durumun savaş

⁴⁵ BCA, 30.10.55.365.18.

⁴⁶ BCA, 30.10.171.185.22. Belgede, basına yansıyan haberlere göre üç değişik bilgi vardır. Belgeye göre geminin ismi "Ender", yolcu sayısı 235 ve kazaya uğradığı yer de Çelik mevkiidir.

⁴⁷ "Kuşadası Kıyılarında Müthiş Bir Facia", *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1942; "Korkunç Bir Deniz Faciası", *Son Telgraf*, 8 Nisan 1942; "Çok Müessif Bir Kaza/236 Kişi Kayalık Denize Döküldü", *Yeni Asır*, 8 Nisan 1942; "İzmir'deki Deniz Faciası", *Ulus*, 9 Nisan 1942.

⁴⁸ "203 Kişinin Boğulup Öldüğü Anlaşıyor", *Yeni Asır*, 10 Nisan 1942; "Kanlıada Civarındaki Deniz Faciası", *Son Telgraf*, 13 Nisan 1942.

⁴⁹ BCA, 30.10.124.882.4.

şartları içerisinde bulunan ülke ekonomimiz için de oldukça külfetli olduğundan bahsedilerek yeni gelebilecek mülteci akınlarına karşı gerekli tedbirlerin alındığı açıklanmıştır. İltica akınının kış şartları sebebiyle durduğunu, özellikle adalar halkının savaş şartlarından doğan yoğun baskılar yüzünden ilkbaharda yeniden bir iltica dalgası başlatabileceği belirtilmektedir.

Çarpışmalar şiddetini artırdıkça Türkiye'ye yönelen iltica da doğal olarak artmıştır, Ege adalarındaki muharebenin devam ettiği günlerde 1.000 tonluk bir İtalyan gambotu 6 subay, 83 erden oluşan mürettebatı ve yüklü mühimmatı ile Güllük limanımıza sığınmıştır. Çarpışmalardan kaçan 10 İtalyan askeri de bir kayıkla Köyceğiz sahillerine iltica etmişlerdir.⁵⁰

Ege'nin karşı kıyısına döndüğümüzde, işgalin ilk evrelerinden itibaren önemli sıkıntılarla karşılaşan Yunanistan'da ciddi bir gıda sorunu da yaşanmaya başlanmıştır. Hatta bir dönem kıtlık yaşayan Atina'daki Yunan çocuklarının işgalin getirdiği bu sefaletten kurtarılması amacıyla Türkiye'ye nakilleri dahi gündeme gelmiştir.⁵¹ Aslında bu tip bir düşünce yeni değildir, o günlerde çocukların büyük savaşın şiddetinden korunması, çatışmanın yaratacağı travmadan, bu günlerde özellikle büyük şehirlerde görülen gıda yetersizliğinden ve bilumum tesirlerden çocukların korunması amacıyla yer değiştirme işleri İngiltere tarafından uygulanmıştır. Alman hava akınlarının yoğunlaştığı dönemde Londra'da yaşayan çocuklar, ailelerinin de rızasıyla ülkenin bombardımanlardan uzak kentlerine yerleştirilmiştir. Yunanistan için ise durum biraz daha farklı olmuş, ülkedeki çocukların savaştan korunması için komşu ve savaş dışı ülke Türkiye öne çıkmıştır. Misafir edilecek çocuklar için uygun binalar aranmaya başlanmış; İstanbul'daki Heybeliada Deniz Lisesi, Büyükkada Rum Papaz Mektebi gibi o dönem boş olan binaların bu amaçla kullanılması gündeme gelmiştir.⁵²

Bu düşünce doğrultusunda Yunanlı çocukların Türkiye'ye getirilmeleri işi Türk basınında da ilgi ile takip edilmiştir. Çocukların İstanbul dışında İzmir'e de yerleştirilebilecekleri düşünülmüş,⁵³ hatta Buca'da bulunan iki bina uygun görülerek Sağlık Bakanlığı'na bu yönde bilgi verilmiştir.⁵⁴ 7 ila

⁵⁰ "Sömbeki Adasını Almanlar İşgal Etti/Bin Tonluk Bir İtalyan Gambotu Küllük Limanımıza Sığındı", *Vakit*, 15 I.Teşrin 1943

⁵¹ BCA, 30.1.40.240.16.

⁵² *Aynı belge*.

⁵³ "1000 Yunan Çocuğu", *İkdam*, 4 Nisan 1942; "Yunanlı Çocukların İzmir'e Yerleşmesi Muvafık Görüldü", *Yeni Asır*, 5 Nisan 1942; "Yunanistan'dan Gelecek Çocuklar", *Türk Sözü*, 7 Nisan 1942.

⁵⁴ "Yunan Çocukları İçin Bina", *Yeni Asır*, 22 Nisan 1942.

13 yaş aralığında bulunacak bu çocukların o günlerde zaten Yunanistan'a yardım malzemesi götürmekte olan Dumlupınar gemisinin dönüş seferi ile taşınmaları dahi planlanmıştır.⁵⁵ Süreç içerisinde İzmir'den vazgeçilerek İstanbul Balta Limanı'nda bulunan eski Balıkçılık Enstitüsü binasında karar kılınmış, hatta bu binanın restorasyonuna da başlanmıştır. Bu konudaki ayrıntılar da netleşmeye başlamış, bu çocukların Kızılay'ın misafiri olarak Türkiye'de bulunacağı, evlatlık olarak verilmelerine kesinlikle izin verilmeyeceği gibi kararlar alınmıştır.⁵⁶ Hazırlıklar büyük oranda tamamlanmış, hatta gelecek çocuklar için karyolalar, ihtiyaç malzemeleri, iç ve dış çamaşırlar dahi tedarik edilmiştir.⁵⁷ Uzunca bir süre üzerinde çalışılan ve değişik mekânların zikredildiği Yunanlı çocukların savaş ortamından çıkarılarak Türkiye'ye sığınması konusu daha sonraki günlerde ise rafa kalkmış görünmektedir. Zira ne dönem basınında ne de resmî belgelerde olayın bundan sonraki gelişimi hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Savaşın sonlarına doğru yeni bir iltica hareketi başlar. Bu defaki akın ise genel olarak Ege adalarındaki yoğun çatışmadan kaçan asker ve sivillerden oluşmuştur. 1943 yılı Kasım ayında Almanların, savaşın aleyhlerine seyrettiği bir dönemde Ege Denizi'ndeki adaları hedef alan hücumları, buradaki Müttefik askerlerin ve ada halkından sivillerin zor durumda kalmasına ve zaman zaman da ülkemize ilticalarına neden olmuştur. Ege adalarında üsler ele geçirerek Boğazlardaki trafiği kontrol altına almak isteyen Almanların ciddi kuvvetlerle saldırdığı ve önemli kayıplara sebep olan bu çarpışmaların 12 Adalarda ve bunlardan biri olan Leros (İleryoz) adasında yoğunlaşması, kıyılarımıza oldukça yakın bu yerlerden Türkiye'ye ilticayı beraberinde getirmiştir.⁵⁸ Harekatın başlamasıyla beraber can havli ile adaları terk edenler çok zor şartlar altında çoğu zaman bölgeye en yakın güvenli liman olan Bodrum civarına sığınmışlardır. Bu ilticalarda zaman zaman Türk gemileri de zor durumda kalanlara yardım etmiştir. Bu cümleden, basit bir salla Rodos'u terk ederek denizde mahsur kalan 7 İtalyan askeri "*Başarı*" isimli Türk gemisi tarafından denizden alınırken, bindikleri deniz taşıtının battığı anlaşılan 7 İngiliz askeri de yine Türk gemileri

⁵⁵ "Bin Yunan Çocuğu Yakında Getiriliyor", *Ulus*, 11 Nisan 1942; "Yunanistan'dan Getirilecek Çocuklar" *Yeni Asır*, 11 Nisan 1942; "Yunan Çocukları", *Yeni Sabah*, 13 Nisan 1942.

⁵⁶ "Kızılay'ın Hayırlı Faaliyetleri", *Yeni Sabah*, 17 Nisan 1942; "Misafir Edilecek Bin Yunan Çocuğu İçin Hazırlıklar", *Ulus*, 25 Nisan 1942.

⁵⁷ "Elen Çocukları İçin", *Yeni Sabah*, 22 Mayıs 1942.

⁵⁸ "Almanlar Leros'a Baskın Yaptılar", *Vakit*, 13 II. Teşrin 1943; "On İki Adalarda Savaş", *Yeni Asır*, 20 İkinciteşrin 1943.

tarafından kurtarılmışlardır.⁵⁹ Havadan ve denizden sürekli bombardıman altında olan ve Alman piyadelerinin de çıkarma harekâtlarına başladığı adalardan, Bodrum ve çevresine iltica edenlerin sayısı sadece iki gün içinde asker ve sivil 175 kişiyi bulmuştur.⁶⁰

1943 yılı sonlarına doğru neredeyse günlük olarak Ege sahillerindeki birliklerimizden ülkemize iltica ile alakalı çeşitli raporlar izlenebilmektedir. Örneğin 13 Kasım 1943 ile 22 Kasım 1943 tarihleri arasında Kuşadası, Çeşme, Marmaris, Güllük, Söke mıntıklarına 269 İtalyan eri ile 25 subayı, 117 İngiliz eri ile 4 subayı, 102 Yunan eri ile 8 subayı ve 631 Yunan sivil iltica etmişlerdir.⁶¹ Buna benzer bir başka raporda 1943 yılı sonlarında sadece Kuşadası'ndaki mülteci sayısının 3 bini bulduğu, bu mıntıklardaki sivil mültecilerin bir kısmının Suriye'ye sevklerinin sağlandığı, diğerlerinin de gönderilmesi için çalışıldığı bildirilmektedir.⁶²

İkinci Dünya Savaşı'nın Yunanistan için sona ermesini takiben ülkenin kendi içinde başlayan ve mevcut yönetim ile Yunanistan'da komünist bir idare tesis etmek isteyen çeteler arasındaki çatışmalar bir iç savaş halini almıştır. Yunanistan işgalin getirdiği büyük şok ve yıkımı atlatmadan kendini yeni bir ateşin içinde bulmuştur.

Çatışmaların, bölgenin arazi yapısının çete savaşına uygun olması sebebiyle daha çok Kuzey Yunanistan ve Batı Trakya bölgelerinde yoğunlaştığı görülür. Bu çatışmaların Yunanistan'daki sivil halka işgal dönemindeki gibi ciddi zararlar verdiğini söylemek yanlış olmaz. Evlerinde can ve mal güvenliği kalmayan Yunan halkının da bölgesel ve ideolojik olarak "sığınabilecek liman" olarak gördükleri Türkiye'ye iltica etme düşüncesi vardır. 1946 yılı sonlarında Komünist çetelerin ciddi anlamda aktif oldukları bir dönemde Edirne Valiliği'nce merkeze iletilen bir rapora göre Altunkarağaç'ta yaşayan Yunan halkı olası bir çete baskınında sınırimıza iltica etmek için hazırdır.⁶³ Türk-Yunan sınırına yakın olan yerleşimlerde ise bu mesafe yakınlığı zaman zaman hayat kurtarıcı olmuştur. Yunanistan'daki komünist çetelerin baskınlarının arttığı bir dönemde yine böyle bir baskına uğrayan Yunan köylüleri topluca Pazarkule'ye sığınmış, geceyi burada

⁵⁹ "Bodrum'a İlticalar Devam Ediyor", *Vakit*, 9 II.Teşrin 1943.

⁶⁰ "Almanlar Leros'a Asker Çıkardılar", *Son Posta*, 13 İkinciteşrin 1943; "Almanlar Leros'a Dün Asker Çıkardı", *Tan*, 13 Sontesrin 1943; "Sahillerimize 175 Kişi İltica Etti", *Ulus*, 13 İkinciteşrin 1943; "İki Günde Sahillerimize İltica Edenler", *Vakit*, 13 II.Teşrin 1943; "Kıyılarımıza İltica Edenler", *Yeni Sabah*, 13 İkinciteşrin 1943.

⁶¹ BCA, 30.10.55.367.40.

⁶² BCA, 30.10.55.367.45.

⁶³ BCA, 30.1.65.403.14.

güven içerisinde geçirdikten sonra ise sabah yine topluca köylerine dönmüşlerdir.⁶⁴

Yunan İç Savaşı döneminde kitlesel göç ve iltica hareketlerine karşı Türk resmî makamlarının ne gibi bir uygulamaya gideceği de yine çeşitli raporlarla belirlenir. Olası bir kitlesel göç ve iltica hareketi durumunda, mağdur kişilerin yurda girmelerine müsaade edilecek ancak böyle bir durumda kalabalığa karışarak ülkemize girmesi muhtemel çeteci yahut muzır kişilere karşı azami dikkat ve hassasiyet gösterilecektir.⁶⁵

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, tarihî konumuna ve devlet ananelerine uygun davranarak, zor durumda kalmış olan kitlelere kucak açmıştır. Öyle ki kendisi de her an savaşa girecekmiş gibi seferberlik halinde olmasına ve büyük zorluklar çekmesine rağmen gelen mülteci ve göçmenlerin en iyi şekilde yaşamlarını idame ettirmeleri için çabalamıştır.

İkinci Dünya Savaşı ile başlayan süreç, Yunan İç Savaşı ile devam etmiş, her iki durumda da ezilen insan kitleleri mengineyen kurtulmak için çareyi komşu ülke Türkiye'ye kaçmakta bulmuştur. Bu yıllarda gelen çeşitli milletlerden insanlar, Yunanistan'daki kriz dönemleri boyunca ülkemizde bir misafir olarak kabul edilmiş ve misafire uygun muamele görmüşlerdir.

Batı Trakya Türklerinin göçü ise daha değişik bir boyuttadır ve ilerleyen yıllarda da artarak sürecektir. Bu azınlığın Türkiye'ye göç etme sebepleri zaman içerisinde çok değişiklik göstermez. Genellikle baskı, asimilasyon politikaları, daha önceden Türkiye'ye göç etmiş olan aile üyeleri ya da yakınlar, yine aile bağlamında Batı Trakya'da yalnız kalma, Batı Trakya'ya yerleştirilen Rum göçmenlerin çeşitli tecavüzleri vb. durumlar Batı Trakya Türklerinin göçlerindeki en temel sebepleri oluşturmuştur.

İnceleme konusu yaptığımız bu kriz zamanlarında Yunanistan ile Türkiye arasındaki sınır da dönem dönem zıt görüntüler sergilemiştir. Bir dönem gelmiş, Türkiye'ye iltica veya göç etmek isteyen insanlar için her türlü kolaylık sağlanarak, bunların ülkeye giriş ve yerleşimlerine izin verilmiş; bir başka dönemde ise alınan sert tedbirler uygulamaya konularak iki ülke arasında adeta kuş uçurulmamıştır. Sınır boylarındaki bu durumun Türkiye Cumhuriyeti'nin politikaları doğrultusunda vücut bulduğunu söylemek mümkündür. Zira Yunan makamları, sıkıntılı günler geçirdikleri bu

---

⁶⁴ "Yunanistan'da Çeteler/Hududumuza Yakın Yerlerde Çetelerin Faaliyeti", *Akşam*, 12 Haziran 1947.

⁶⁵ BCA, 30.1.65.404.3.

dönemlerde iltica ve göç hareketlerini denetleyebilecek bir potansiyel ve pozisyonda değildir.

Bu kriz dönemlerinde sebep her ne olursa olsun, çeşitli milletlerden insanlar için Türkiye sığınılacak bir liman konumundadır. Türkiye'nin söz konusu yıllarda dışarıya karşı yansıttığı bu imajı aslında onun, bölgesinde güçlü bir ülke oluşu ve köklü devlet geleneğinin bir tezahürüdür. Sadece çalışmamızda ele aldığımız mekân ve zaman bağlamında değil, tarihî perspektifte de Türkiye, mazlumlar için can ve mal güvenliğinin teminatı bir devlet konumunda olmuş ve olmaya devam etmektedir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- BCA, 30.10.73.481.12, Tarih: 10.4.1941
BCA, 30.10.55.365.18, Tarih: 30.6.1941
BCA, 30.18.1.2.96.73.1, Tarih: 14.8.1941
BCA, 30.1.40.240.16, Tarih: 20.3.1942
BCA, 30.10.171.185.22, Tarih: 10.4.1942
BCA, 490.1.611.120.8, Tarih: 20.8.1942
BCA, 30.10.124.882.4, Tarih: 8.3.1943
BCA, 30.10.55.367.40, Tarih: 29.11.1943
BCA, 30.10.55.367.45, Tarih: 16.12.1943
BCA, 30.1.65.402.16, Tarih: 28.9.1946
BCA, 30.1.65.403.14, Tarih: 21.11.1946
BCA, 30.1.65.404.3, Tarih: 23.11.1946
BCA, 30.12.1.2.115.93.14, Tarih: 12.2.1948

Gazeteler

- Asirmatos (Ασύρματος)*/Yunanistan – 1940
Athinayka Nea (Αθηναϊκά Νέα)/Yunanistan – 1940
Akşam/Türkiye – 1947
Cumhuriyet/Türkiye – 1942, 1946, 1948
İkdam/Türkiye – 1942
Son Posta/Türkiye – 1943
Son Telgraf/Türkiye – 1942
Tan/Türkiye – 1943
The Daily News/ABD – 1940

The New York Times/ABD – 1941, 1946

To Fos (To Φως)/Yunanistan – 1940

Trakya/Yunanistan – 1946, 1948, 1949

Türk Sözü/Türkiye – 1942

Ulus/Türkiye – 1941, 1942, 1943, 1946

Vakit/Türkiye – 1943, 1947

Vatan/Türkiye – 1941, 1947

Yeni Asır/Türkiye – 1942

Yeni Sabah/Türkiye – 1942, 1943

Kitap ve Makaleler

AKDENİZ, Melih, *Batı Trakya'da Türk Varlığı (1930-1981)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018

ALİ, Rahmi ve Tevfik Hüseyinoğlu, (1946-1949) *Yunan İç Savaşı'nda Batı Trakya Türk Azınlığı*, Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi Yayınları, Gümülçine, 2009

BARKIN, Ersan, “1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2014, Issue 1

CLOGG, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi*, Çev: Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997

ÇUKALAS, Konstantin, *Yunanistan Dosyası*, Çev: Şeyla, Ant Yayınları, İstanbul, 1970

HART, Basil Liddell, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Çeviren: Kerim Bağrıaçık, Yayına Hazırlayan: Ülke Evrim Uysal, 4. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019

Hronologio Polemikou Gekonoton Tu Eliniku Ethnos (490 P.H.-1953), Arhia Geniku Epiteleiu Stratu, Athina, 2014 (*Χρονολόγιο Πολεμικών Γεγονότων Του Ελληνικού Έθνους (490 Π.Χ.-1953)*), Αρχαία Γενικού Επιτελείου Στρατού, Αθήνα, 2014

İstoria tu Eliniku Ethnos, Tomos 15, Athina, 1978 (*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*), Τόμος ΙΕ', Αθήνα, 1978

JACOBSEN, Hans Adolf, *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht*, Band I: 1 August 1940-31 Dezember 1941, Hrsg. Percy Ernst Schramm, Bernard&Graefe Verlag, München, 1982

ÖKSÜZ, Hikmet, “Batı Trakya'dan Türkiye'ye Göçün Sebepleri (1923-1950)”, *Batı Trakya Türkleri*, Karam Yayınları, Çorum, 2006

ÜNAL, Tahsin, “Batı Trakya Türkleri”, *Türk Kültürü*, Yıl 7, Sayı 76, Şubat 1969.

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE TEKİRDAĞ VE ÇEVRESİNDE PETROL VE KÖMÜR ARAMA ÇALIŞMALARINI*

Veli SIRIM*

Öz: II. Abdülhamid dönemi, petrolün stratejik bir maden olarak değerlendirilmeye başlandığı bir dönem olma özelliğini taşır. Zira bu dönem Batı'da sanayi devriminin en önemli enerji kaynağı olan kömürün yerini yavaş yavaş petrolün aldığı dönemdir. Bu yüzden, Osmanlı Devleti sınırları dahilinde özellikle petrol ve kömür üretimi için üst düzey devlet adamlarına imtiyazlar verilmeye başlanmıştır. Bu önemli iki stratejik kaynağın araştırılması, tespit edilen kaynakların işletilmesine yönelik olarak pek çok alanda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda öne çıkan yerler arasında, Osmanlı payitahtına yakınlığının yanı sıra bir liman ve ziraî ürün merkezi konumunda olan Tekirdağ ve çevresi de bulunmaktadır. Bu makalede sınaî kalkınma çabalarının baş gösterdiği II. Abdülhamid döneminde, Tekirdağ ve çevresinde kömür ve petrol kaynaklarına yönelik arama çalışmalarına yer verilecektir. Bu çalışmaların olumlu ve olumsuz sonuçlarına dair bilgiler aktarılacaktır.

Anahtar kelimeler: II. Abdülhamid, Tekirdağ, Kömür, Petrol.

PETROL AND COAL SEARCH STUDIES IN TEKIRDAG AND ITS SURROUNDINGS DURING II. ABDULHAMID PERIOD

Abstract: II. Abdulhamid period was a period in which oil began to be considered as a strategic mine. Because this period is the period in which the coal, which is the most important energy source of the industrial revolution in the West, is gradually replaced by oil. Therefore, privileges were given to the senior statesmen within the borders of the Ottoman Empire, especially for oil and coal production. Studies have been carried out in many areas in order to investigate these two important strategic resources and to operate the resources

* Bu makale 5-6 Ekim 2019 tarihlerinde Tekirdağ'da gerçekteştirilen "XIII. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series on Economics, Business and Management-IBANESS"te sunulan tebliğin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.

* Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Tarihi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-8130-6153, vsirim@nku.edu.tr

found. In addition to its proximity to the Ottoman capital, Tekirdag and its environs as a port and agricultural production center are also prominent in these studies. This article will focus on the exploration of coal and oil resources in Tekirdag and its environs during the period of II. Abdulhamid, during which industrial development efforts have increased. Information about the positive and negative results of these studies will be given.

Key Words: II. Abdulhamid, Tekirdag, Coal, Oil.

Giriş

Osmanlı döneminde madencilik alanında Batı tarzı düzenlemelere Tanzimat sonrasında şahit olmaktayız. Hemen her alanda olduğu gibi madencilik ve sanayi alanlarında da mevzuatın yeni esaslara bağlanması yolunda atılan adımlar kapsamında madenlerin mülkiyeti ile ilgili ilk kanuni düzenleme “1858 Arazi Nizamnamesi” ile gerçekleştirildi. Kısa bir süre sonra 17 Temmuz 1861 tarihinde yeni bir “Maâdîn Nizamnamesi” hazırlandı. Buna göre; toprak sahipleri kendi arazilerinde herhangi bir izin almaksızın maden arayabilecekti. Mirî (devlete ait) topraklarda bulunan madenler ise hazineye ait olacaktı. Maden bulan bir kimsede aranan en önemli şart ise bunu işleyebilecek mali kudrete sahip olmasıydı. Aksi takdirde imtiyaz bu teminatı gösterecek birine verilebilecek, bulana ise tazminat ödenecekti. Maden işletme imtiyazı fertlere verilebildiği gibi şirketlere de verilebilecekti. Bir fert veya şirket; istenilen teminatı gösterdiği takdirde, birden fazla maden işletme imtiyazı alabilecekti. Yabancı fert ve şirketlere imtiyaz verilmeyecek, fakat yabancı ülke vatandaşı olanlar, Osmanlı tebaası tarafından kurulan şirketlere ortak olarak girebileceklerdi. İmtiyaz sahiplerinin, işletecekleri madenden sağlayacakları cevher üzerinden devlete verecekleri vergi, madenin zenginlik derecesine göre taraflar arasında tespit edilecekti. İmtiyaz belli bir süre için verilecek ve bunun sonunda da bütün tesisleriyle birlikte işletme devletin mülkiyetine intikal edecekti.¹

Sultan II. Abdülhamid döneminde de, başta petrol olmak üzere madenlerin çıkarılması ve işletilmesine yönelik yeni bazı düzenlemeler yapıldı. Bu doğrultuda “Orman, Maâdîn ve Ziraat Nezâreti” kuruldu. Yabancılarla bağımsız olarak yeni madenler arayıp bulmak ve işletmek için imtiyazlar verildi. Hatta 1887 yılında imtiyaz sahiplerine 99 yıla kadar varan uzun süreli kontratlar sağlandı. Çıkarılan ve işletilen maden karşılığı hazineye vergi vermek yerine çıkarılan madenin %25’inin devlete bırakılması imkânı

---

¹ E. Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976), C. VI., s. 246-247.

getirildi. Konulan ek bir arazi vergisi ile de devletin gelirinin artırılması hedeflendi.²

II. Abdülhamid'in bu girişimleri kısa zamanda etkisini gösterdi ve Avrupalı girişimcilerin Osmanlı madenlerine olan ilgisi giderek arttı. Artan bu ilginin en büyük göstergesi arama izni için başvuranların sayısındaki büyük artış oldu. Nitekim 1870-1898 yılları arasında yılda ortalama 10 başvuru gerçekleşti. Özellikle Avrupa'da yatırım sermayesinde gözlemlenen artışla birlikte madencilik alanındaki taleplerde yoğunluk yaşandı. Öyle ki 1898-1900 arasında arama izni talepleri yılda ortalama 139'a yükselmişti. Avrupalı yatırımcılar 1870-1908 arasında Osmanlı Devleti'nin verdiği maden imtiyazlarının büyük bölümünü elde edip kullandılar. Bazı yabancı yatırımcılar bu imtiyazlar için doğrudan başvuruda bulunurlarken bazıları da Osmanlı uyuşundaki kişilerle çeşitli yollardan örtülü ortaklıklar kurma yoluna gittiler.³

Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde Tekirdağ ve Çevresinde Kömür ve Petrol Araştırmaları

1895 tarihinde Dersaadet'te (İstanbul) basılan *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati* isimli eserin birinci cildinde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde "Tekfurdağı" ismiyle anılan Tekirdağ ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

"Tekfurdağı, Edirne vilayetinde liva merkezi bir kasaba olup Marmara Denizi sahilinde Dersaadet'ten 70 deniz mili ve Gelibolu kasabasından 97 km. mesafede yer alan vilayetin en güzel iskelelerinden birisidir".⁴

Tekfurdağı'nda bulunan madenlerle ilgili de Edirne Vilayeti Salnamesi'nde (EVS) ise özetle şu bilgilere yer verilmektedir:

Tekfurdağı Sancağı, madenler açısından zengin bir bölge değildir. Malkara ve Hayrabolu kazalarının bazı köylerinde başta kömür yatakları olmak üzere bakır, demir, kurşun rezervleri bulunmaktadır. Malkara kazası Ortadere mevkiinde ve Hayrabolu'nun Yazıcı mezraası ile Turabcı köyünün bazı yerlerinde, İncecik ve Ferhedanlı köylerinde kömür madeni var ise de yalnız Ortadere'den kömür çıkarılmaktadır.⁵ Yine Hayrabolu'nun Kabahöyük,

² Stanford Jay Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (Trc. Mehmet Harmanlı), (İstanbul: E Yayınları, 1975), C. II., s. 288.

³ Donald Quataert, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Madencilik" (Trc. Ahmet Günlük), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), C. IV, s. 913-916.

⁴ Ali Cevad, *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati*, (Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası, 1895/1313), C. I, s. 254.

⁵ Edirne Vilayet Salnamesi (EVS). 1310/670.

Kesrice, Umurcu, Turabcı köyleri civarında bakır, demir, kurşun, zımpara ve kömür madenleri olmakla birlikte buralardaki maden rezervleri yeterince işletilmemektedir. Bunlardan başka Malkara kasabası Ballı köyü civarında⁶ ve Hayrabolu kasabasına bir saat mesafede Çamurluk mevkiinde maden suyu kaynağı bulunmaktadır.⁷

Bu kısa özet bilginin ardından Tekirdağ ve çevresindeki maden araştırma çalışmalarından kömür ve petrol araştırmaları üzerinde daha detaylı olarak duralım.

a) Kömür Kaynakları ve Kömür Arama Çalışmaları

Sultan II. Abdülhamid döneminden önce de Tekirdağ ve çevresinde kömür madeninin varlığı söz konusuydu. Hattâ bu kömürlerin diğer bölgelerde çıkarılan kömürlere nispeten daha kaliteli olduğuna, buna rağmen kömür madeninin işletilemediğine dair bilgiler kayıtlara geçirilmişti.

1792 senesinde bir Fransız uzman heyetinin başında Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerini ziyaret eden Doktor Guillaume-Antoine Olivier, 1796 Temmuz'unda yaptığı bir ziyaretle ilgili gözlemlerini şöyle kaydetmiştir:

“Eskiden beri, bir Karadeniz sahillerinde, bir de Marmara'da Tekfurdağı civarında maden kömürü ocakları bulunduğunu bilirdik. Ama şimdiye kadar bunları görmek fırsatı olmadığı gibi, biz de henüz bu yönde herhangi bir teşebbüste bulunmamıştık... Marmara'da, Tekfurdağı civarındaki kömür madeni, satıhtan aldığımız bazı numunelere bakılırsa, Karadeniz'dekine nispetle çok daha iyi evsftadır. Lakin bu maden üstelik denize çok yakın olmasına rağmen henüz hiç işletilmemiştir. Bize anlattıklarına göre, bu maden izleri çok uzaklara kadar devam ediyor, sonra kaybolup ileride Marmara Ereğli'si civarında yine meydana çıkıyormuş”.⁸

Tekirdağ'daki kömürün Karadeniz'deki kömüre göre çok daha iyi vasıflarda olduğunu ancak işletilemediğini söyleyen Doktor Guillaume-Antoine Olivier, belki o yıllarda Tekirdağ ve çevresindeki güvenlik zaafından habersizdi. Zira sadece 18. yüzyıl sonları değil, 19. yüzyılın ortalarına kadar bu kömürlerin

---

⁶ EVS. 1310/670.

⁷ EVS. 1319/1120.

⁸ Guillaume-Antoine Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi / 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul* (Trc. Oğuz Gökmen), (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1977), s. 63-64.

işletilemeyişinin ardındaki en önemli faktör olarak, bölge asayişinin Dağlı Eşkiyasına bağlı olarak 1790'lardan itibaren zayıflaması olmuştur.⁹

Ancak bu durumun 1850'li yıllara doğru değiştiğini Osmanlı Devleti'nin hemen her yerinde maden kömürü araştırmalarının hızla artmasıyla görmekteyiz. Aynı durumun Tekirdağ ve çevresindeki kömür arama ve işletme çalışmalarına dair girişimler için de söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Örneğin miladi 6 Aralık 1846 yılında Mösyö Haris tarafından Sadarete sunulan dilekçede, adı geçen şahıs Tekirdağ ve Silivri'de kömür madeni bulunduğunu ve bulunduğu madenleri işletmek istediğini bildirmiştir. Dilekçesinde ayrıca madenlere dair Babîâli tarafından ilan edilen şartlara tamamen uyacağını ve verimli bir şekilde işleteceğini de ifade etmiştir.¹⁰

Tekfurdağı havalisinde keşfedilen kömür madenlerinin muayenesi ve numune getirilmesi için 1850 yılında Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası tarafından adamlar gönderilmiştir.¹¹ Yapılan inceleme sonunda kömürün kaliteli ve çıkarılabilir nitelikte olduğunun belirlenmesi üzerine, Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası tarafından Haziran 1850 tarihinden itibaren işletilmesi kararlaştırılmıştır.¹² Aynı tarihlerde Silivri'de bulunan kömürün de kazılmasına karar verilmiştir.¹³

Kasım 1853 tarihinde Tekfurdağı ve Yalakabat (Yalova) civarında yeni bulunan kömür madenlerini işletmek üzere Fransız vatandaşı Niko ve Anoh girişimde bulunmuşlardır.¹⁴

Osmanlı tarihçisi Ali Cevad, 1895 yılında basılan *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı* isimli eserinin birinci cildinde Edirne vilayetine bağlı Tekfurdağı Livâsı (Sancağı) hakkında detaylı bilgi verirken “sayısız yerlerde kömür madeni” bulunduğunu¹⁵ ifade etmiştir.

“Orman, Maden ve Ziraat Nezâreti” tarafından 27 Temmuz 1316/9 Ağustos 1900 yılında 10 sayfa halinde düzenlenen ve başlığı “Cülûs-u Ma'deret

⁹ Yeşil, Fatih: *İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2016), s. 37-54.

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR. TO), 441/69.

¹¹ BOA, Hazine-i Hassa ve Muhasebe Tasnifleri (HH.MH), 6/4.

¹² BOA, Hazine-i Hassa ve Muhasebe Tasnifleri (HH.MH), 8/50.

¹³ BOA, Hazine-i Hassa ve Muhasebe Tasnifleri (HH.MH), 9/28.

¹⁴ BOA, Hariciye Nezâreti Mektubi Kalemî (HR.MKT), 67/2.

¹⁵ Ali Cevad, 1895/1313: 254-257.

Me'nûs Hazret-i Hilâfet-Penâhîden Şimdiye Kadar Bâ-Fermân-ı Âli İhâlê Kılınmış Olan Maâdînin Defteridir" olan defter kayıtlarında ise Şarköy'de kömür ve linyit üretimine izin verildiği¹⁶ bilgisine yer verilmiştir.

Orman ve Maâdîn ve Ziraat Nezâreti'nden Tekirdağ'daki petrol ve kömür madeni keşfi için ruhsat verilmesine dair Şura-yı Devlet'e gönderilen miladi 23 Nisan 1900 tarihli yazıda ise, Tekirdağ'ın Banados (Barbaros) köyünde kömür ve petrol araştırması için Vamık Paşazade Tahir Bey tarafından yapılan müracaata; bahsedilen yerdeki kömür madenin keşfi yapılmış bir maden olduğu ve sadece petrol araştırması için ruhsat verilebileceği cevabı verilmiştir.¹⁷

Arşiv belgelerine göre merkez Değirmen Burnu'nda¹⁸, Banados köyü Maymun Dere mevkiinde¹⁹ ve Malkara kazâsı Masatlı köyü²⁰ sınırlarındaki kömür yatakları Tekfurdağı sancağındaki önemli linyit rezervlerine sahip yerlerdi. Bunlardan başka Ortadere mevki, Hayrabolu'nun Yazıcı mezrası ile Torapçı köyünün bazı yerlerinde, İncik ve Ferhadanlı köylerinde kömür madeni tespit edilmiş ise de yalnız Ortadere'den kömür çıkarılıyordu.²¹ Ayrıca Hayrabolu'nun Kaba Höyük Kesrice, Umurcu, Turancı köyleri civarında bakır, demir, kurşun, zımpara madenlerinin yanı sıra kömür madeni de bulunuyordu.²²

Tekfurdağı Sancağı'ndaki madenlerin araştırılmasında ruhsat talebinde bulunan kişilerin yer yer usulsüzlük yaptıkları da arşiv belgelerinde yer almaktadır. 1900 yılında Tekirdağ merkezde Değirmen Burnu ve civarında bulunan linyit kömür madeni ocağını yabancı tüccarlardan Petraki ve halktan bazı kişiler Edirne Vilayeti'ne yanlış beyanlarda bulunarak usulsüz bir şekilde ruhsat almaları bunun tipik bir örneğidir. Rûsûmât Emaneti memurlarından Yusuf Davit imzalı arzuhalde, çıkarılan kömürlerin bir kısmı, yasak olmasına rağmen 1000 kilosu 80 kuruştan halka satıldığı, bir kısmı ise ihraç edildiği ifade edilmektedir. Durumun anlaşılması üzerine Orman ve Maâdîn Nezâreti başmühendislerinden Mösyo Kolon Tekirdağ'a gönderilmiştir. Kolon, maden ocağında inceleme yapmış, bir maden haritası hazırlayarak Değirmen Burnu mevkiindeki kömür madeninden usulsüz

¹⁶ BOA, Yıldız Perakende Arzuhal (Y. PRK. OMZ), 2/56.

¹⁷ BOA, Şurâ-yı Devlet Evrakı (ŞD), 2735/39.

¹⁸ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 1456/109179.

¹⁹ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 4017/301214.

²⁰ BOA, İrade İmtiyazat ve Mukavelat (İ. İMT), 4/7.

²¹ EVS,1310/670.

²² EVS, 1319/1120.

olarak kömür çıkarıldığı ve ihraç edildiğiyle ilgili nezarete bir rapor sunmuştur. Rapor doğrultusunda durum Edirne Vilayeti'ne bildirilmiş ve usulsüz uygulamanın önüne geçilmiştir.²³

Malkara kazâsı Masatlı köyü sınırları içerisinde bulunan linyit madenin ihalesi 1902 yılında 60 sene süre ile Hassa Ordusu Müşiri Rauf Paşa'ya verilmiştir. Buradan çıkarılan kömürlerin Uzunköprü kazâsı, Salatlı ve Çatalkadı çiftliklerinde yetiştirilecek olan pancardan şeker imali için kurulacak fabrikada kullanılması şartı da ayrıca belirtilmiştir.²⁴

Son olarak aktarabileceğimiz örneğe göre, Tekirdağ merkeze bağlı Banados Köyü Maymundere mevkiindeki kömür ve petrol madenlerini araştırmak üzere Mabeyn Baş Kâtibi Tahsin Efendi'nin bacanağı ve Şûrâ-yı Devlet azası Tahir Bey'e 16 Ağustos 1907 tarihli ruhsatname verilmiştir. Ancak ruhsat verilen arazinin vefat etmiş olan Karabet Mardiros Bağdikyan'a ait olduğuna dair Bağdikyan'ın varisleri tarafından verilen hukuk mücadelesi sonucu 18 Mart 1911 tarihinde Daire-i Sadaret, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gönderdiği bir yazıyla Tahir Bey'e verilen ruhsatın iptal edilmesini istemiştir.²⁵

b) Tekirdağ ve Çevresinde Petrol Arama Çalışmaları

Dönemin şartları içinde elinden geldiği kadar petrolü kullanmaya çalışan Osmanlı Devleti, sanayileşme yarışında Avrupalı ülkelerin çok gerisinde kaldığı için kendi petrol kaynaklarını çıkaracak teknik donanım ve sermayeye sahip olmamıştır. Bu yüzden kendi petrolünü kendisi çıkarmak yerine çeşitli devletlere/şirketlere imtiyazlar vererek petrolün çıkarılması ve kullanılmasını tercih etmiştir. Aynı durum genelde Trakya bölgesi, özelde Tekirdağ ve çevresinde de geçerli olmuştur.²⁶

Tekirdağ ve çevresindeki petrol kaynaklarına bazı köylerde rastlandığı arşiv belgelerinde geçmektedir. Bu köylerden ilki Banados köyüdür. Bu köydeki kömür ve petrol madeni arama hakkı, yukarıda da adından bahsettiğimiz Vamık Paşazade Tahir Bey'e verilmiştir. Buradaki madenlerden kömür madeni için Tahir Bey'in bir ruhsatı olmakla birlikte, petrol için ayrı bir ruhsatın alınıp alınmaması gerektiğine dair bir fikir ayrılığı ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde böyle bir yerde bulunan petrol madeni keşfedilmiş olarak mı

²³ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 1456/109179.

²⁴ BOA, İrade İmtiyazat ve Mukavelat (İ. İMT), 4/7.

²⁵ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 4017/301214; 4068/305044; 4050/303734; BOA. ŞD. 552/29

²⁶ Derviş Başa, "Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Petrol Kaynaklarını İşletme Faaliyetleri", *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (6-8 Ekim 2016) Bildiriler Kitabı*, (II) 2016, s. 111.

yoksa önceden varlığı bilinen bir maden olarak mı değerlendirilmesi gerektiği tartışma konusu olmuştur. Kurul Banados'ta kömür madeninin daha önce keşfedilmekle birlikte haritasının yapılıp, hafriyatının gerçekleştirilmediğini ve şu an ki durumunun bilinemediğine vurgu yapmıştır. Madenin sadece yerinin bilinmesinin keşfedilmiş demek olmayacağına karar verilmiş bu nedenle aynı maden içinde bulunan petrol madeninin de keşfedilmemiş addedilmesi gerektiği oy çokluğu ile kabul edilmiştir. 1905'te Meclis-i Vükela'da yapılan görüşme sonunda iki maden için de bir ruhsatname verilmesi gerektiğine karar verilmiştir.²⁷ Ancak bu karar aradan 7 yıl geçtikten sonra bozulmuş, Vamık Paşazade Tahir Bey'e Banados köyü sınırlarında verilen petrol imtiyazı yine Meclis-i Vükela tarafından iptal edilmiştir.²⁸

Tekirdağ çevresindeki petrol araştırmalarına dair bir diğer örnek 1895 yılında sadrazamlığa atanan Halil Rıfat Paşa'nın o dönemde Gelibolu Sancağı sınırları dâhilinde bulunan Şarköy kazâsı civarında yaklaşık 10 bin dönümlük bir arazide petrol arama imtiyazı almış olmasıdır. Üstelik bu gelişmenin Sadrazamlık görevine gelir gelmez yaptığı ilk icraatlardan birisi olması dikkat çekicidir. 29 Eylül 1896 tarihli imtiyaz iradesine göre; bu bölgedeki kömür ve petrol madenleri arama ruhsatı sadrazama verilmiştir.²⁹ Bu durum bir yandan devletin en üst yönetiminin petrolü değerlendirme konusundaki hassasiyetini gösterirken, diğer yandan Tekirdağ ve çevresinin özellikle petrol konusunda mercek altına alındığını sergilemektedir.

Bu gelişmeden bir yıl sonra Halil Rıfat Paşa, maden imtiyazını alan kişilerin yıllık tahsisat bedeli olarak ödemesi gereken vergiyi, henüz üretime geçmemesi sebebiyle ödememek için bir istisna talebinde bulunmuş, bu konu 9 Mayıs 1897 tarihinde Orman ve Maâdin Nezareti'nde görüşülmüştür. Nezaretteki toplantıdan Halil Rıfat Paşa'nın vergilerin tamamını ödemesi gerektiği yönünde bir karar çıkmıştır.³⁰ Bu kararı kabul etmeyen Halil Rıfat Paşa durumu padişaha arz ederek sonuç almak istemiş ve padişaha bir mektup yazmıştır. Böyle bir durumda ödenecek vergilerin sadece padişah tarafından affedileceğinden bahsederek padişahın vergiyi ödememek için yardım talep etmiştir.³¹

²⁷ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 111/76.

²⁸ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 162/80.

²⁹ BOA, İrade İmtiyazat ve Mukavelat (İ.İMT), 2/13.

³⁰ BOA, İrade Orman Maâdin (İ.OM), 4/24.

³¹ BOA, Yıldız Perakende Arzuhal (Y.PRK.A), 11/52.

Bu konuda padişahın vergi affı verdiği dair bir kayıt bulunmamaktadır. Diğer yandan aynı yılın başlarında, Halil Rıfat Paşa mevcut imtiyazın alanlarını genişletmek için Orman ve Maâdin Nezareti'ne 2 Şubat 1897 tarihinde yazılı talepte bulunmuştur. Talep üzerine yeniden düzenlenen imtiyaz iradesi ile Halil Rıfat Paşa'nın almış olduğu imtiyazın sınırı 13.605 dönüme çıkarılmıştır. Halil Rıfat Paşa'nın imtiyaz alanı; Şarköy kazasındaki Paladonuz Deresi, Koca Ali, Gölcük ve İksamil köylerinden sahile kadar olan arazi ile sınırlandırılmıştı. Bu geniş arazideki imtiyazı alan Halil Rıfat Paşa hemen petrol arama çalışmaları için faaliyete geçmiştir.³² Bu faaliyeti için petrol arama amacıyla yurtdışından getireceği alet ve malzemeler için vergi muafiyeti de almıştır.³³

Karşı koyamadığı bir tutkuyla kaderinin çizdiği yolda hızla ilerleyen Halil Rıfat Paşa, 1898'in Ağustos ayında, Ortadoğu'da petrol arayan bir İngiliz şirketi aracılığıyla Romanya'dan getirttiği işçilere Ganos civarında dört köşeli bir kuyu daha açtırdı. Beş ay içinde 108 metre derinliğe ulaşan kuyuda önemsiz miktarda petrol ve gaz emarelerine rastlansa da, sahayı terk etmek bu ilk girişimin kaçınılmaz sonu oldu.³⁴

1899'da European Petroleum Company Şirketi tarafından yeni uzmanlar getirilerek bölge tekrar tekrar incelendi. Londra'dan gelen Adiyaseviç adlı bir uzmanın 1900 yılında yazdığı olumlu raporla da yetinilmeyip 1901 yılında Thomas English isimli bir başka jeologa inceleme yaptırıldı. English'in raporu bir öncekine göre daha olumluydu. Bu olumlu raporlar üzerine Horadere'de (günümüzde Şarköy'e bağlı Hoşköy beldesi) bir kuyu açıldı. Yaklaşık 89,5 metre derinlikte petrole rastlanıldı. Bu kuyu o zamana kadar o yörede yapılan en başarılı sondaj oldu. Kaynaklara göre Türkiye'de modern tekniklerle petrol üretiminin ilk defa Horadere'de yapıldığı ifade edilmektedir. Kuyudan günde ortalama 2 ton civarında üretim yapılmaktaydı. Ancak bu kuyudan da istenen verim alınmadığına dair karara çok geçmeden varıldı. Aynı kuyudan 1901 yılı sonuna kadar tulumbayla yaklaşık 47 ton petrol çıkarıldı. Fakat bu üretim miktarları maalesef kısa sürede düştüğü için, kuyu iki yıl sonunda terk edildi. İmtiyazın asıl bshahibi olan Halil Rıfat Paşa da bu esnada vefat etmişti.³⁵

³² Volkan Ş. Ediger, *Enerji Ekonomi-Politigi Perspektifinden Osmanlı'da Neft ve Petrol*, (Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2007), s. 155.

³³ Derviş Başa, "Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Petrol Kaynaklarını İşletme Faaliyetleri", s. 128.

³⁴ Ediger, *Enerji Ekonomi-Politigi Perspektifinden Osmanlı'da Neft ve Petrol*, s. 156.

³⁵ Ediger, *Enerji Ekonomi-Politigi Perspektifinden Osmanlı'da Neft ve Petrol*, s. 163-164.

1 Ağustos 1901 tarihinde Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın mirasçıları bölgedeki petrol imtiyazının %63'lük hissesini İngiliz vatandaşı Mösyö Gaviş Kilkiovist'e devrettiler.³⁶ Bu gelişmeyle bölgede yabancılar petrol arama imtiyazında büyük pay sahibi oldular. Bununla birlikte mezkûr mahalde gerçekleşen petrol faaliyetlerinde ciddi bir durağanlık yaşandı. Bunun sebebi petrol çıkarma girişimlerinde yaşanan büyük hayal kırıklığıydı. European Petroleum Company tarafından 1903-1906 arasında Horadere, Mürefte ve Şarköy'de muhtelif kuyular açtırıldı. 1903'te başlayan Horadere-9 kuyusu 35 metreye, 1904'te açılan Horadere-11 kuyusu 443 metreye ulaşmış, özellikle 11 nolu kuyuda petrolün emaresine bile rastlanmamıştı. Daha sonra açılan Mürefte-10 kuyusunda ise 31 metrede petrol, 67 metrede gaz bulduysa da çok yetersiz bulunması üzerine kuyu terk edildi.³⁷

Sonuç

Sultan II. Abdülhamid döneminde, başta petrol olmak üzere madenlerin çıkarılması ve işletilmesine yönelik yeni bazı düzenlemeler yapıldı. Bu doğrultuda "Orman, Maâdin ve Ziraat Nezâreti" kuruldu. Yabancılar bağımsız olarak yeni madenler arayıp bulmak ve işletmek için imtiyazlar verildi.

Sanayileşme yarışında Avrupalı ülkelerin çok gerisinde kalan Osmanlı Devleti, kendi petrol kaynaklarını çıkaracak teknik bir donanım ve sermaye birikimine sahip değildi. Bu yüzden kendi petrolünü kendisi çıkarmak yerine çeşitli devletlere/şirketlere imtiyazlar vererek petrolün çıkarılması ve kullanılması yolunu tercih etti. Aynı durum genelde Trakya bölgesi, özelde Tekirdağ ve çevresi için de söz konusuydu.

Arşiv belgelerinde yer alan kayıtlara göre Tekirdağ ve çevresinde bazı köylerde petrol kaynaklarına rastlanmıştır. Bu köylerin başında Banados (Barbaros) köyü gelir. Bu köydeki kömür ve petrol madeni arama hakkı, Vamık Paşazade Tahir Bey'e verilmiştir.

Tekirdağ çevresindeki petrol araştırmaları konusunda mercek altına alındığına dair bir diğer örnek Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın o dönemde Gelibolu Sancağı sınırları dahilinde bulunan Şarköy kazası civarında 15 bin dönümlük bir arazide petrol arama imtiyazı almış olmasıdır. Bu iki yere ilave olarak Ganos (Gaziköy) civarında, Horadere'de (günümüzde Şarköy'e bağlı Hoşköy kazası) ve Mürefte'de petrol çıkarma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bunlardan sadece Horadere'de açılan kuyuda kısa süreliğine verim alınmış; ancak beklenen düzeyde petrolün çıkmaması

³⁶ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 1697/127250.

³⁷ Ediger, *Enerji Ekonomi-Politigi Perspektifinden Osmanlı'da Neft ve Petrol*, s. 228-229.

üzerine bu kuyu kapatılmıştır. Bu olumsuz gelişmeler ve hayal kırıklığına sebep olan acı tecrübeler yüzünden bölgede sonraki dönemlerde petrol arama adına herhangi bir çalışma gerçekleştirilmemiştir.

Kaynakça

- Ali Cevad: *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı*, C. 1, Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası 1895/1313.
- Başa, Derviş. "Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Petrol Kaynaklarını İşletme Faaliyetleri", *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (6-8 Ekim 2016) Bildiriler Kitabı*, C. II, ss. 123-134.
- BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO). 911-68280; 1067-120515; 1456-109179; 1697-127250; 4017/301214.
- BOA, Hazine-i Hassa ve Muhasebe Tasnifleri (HH.MH). 6-4; 8/50; 9-28.
- BOA, Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi (HR.MKT). 67-2.
- BOA, Hariciye Nezâreti Tercüme Odası Evrakı (HR. TO). 441-69.
- BOA, İrade Dahiliye (İ.DH). 1093-85687.
- BOA, İrade İmtiyazat ve Mukavelat (İ.İMT). 2/13; 4/7.
- BOA, İrade Orman Maâdin (İ.OM). 4-24.
- BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV). 111-76; 162-80.
- BOA, Şurâ-yı Devlet Evrakı (ŞD). 550-29; 2735-39.
- BOA, Yıldız Perakende Arzuhal (Y. PRK.A). 11-52.
- BOA, Yıldız Perakende Evrakı Orman, Maadin ve Ziraat Nezâreti Maruzatı (Y. PRK. OMZ.) 2-56.
- BOA, Yıldız Sadâret Hususi Evrakı (Y.A.HUS). 517-114.
- EDİGER, Volkan Ş.: *Enerji Ekonomi-Politiği Perspektifinden Osmanlı'da Neft ve Petrol*, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları 2007.
- Edirne Vilayet Salnamesi (EVS): Edirne: Vilayet Matbaası 1310.
- Edirne Vilayet Salnamesi (EVS): Edirne: Vilayet Matbaası 1319.
- Karal, E. Ziya: *Osmanlı Tarihi*, C. VI., Ankara: Türk Tarih Kurumu 1976.
- Olivier, Guillaume-Antoine: *Türkiye Seyahatnamesi / 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul* (Trc. Oğuz Gökmen), Ankara: Ayyıldız Matbaası 1977.
- Quataert, Donald: "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Madencilik", (Trc. Ahmet Günlük), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul: İletişim Yayınları 1985, ss. 913-916.
- Shaw, Stanford Jay ve Shaw, Ezel Kural: *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (Trc. Mehmet Harmancı), C. II. İstanbul: E Yayınları 1975.
- Yeşil, Fatih: *İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2016.

BALKANLAR'DA TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YUMUŞAK GÜCÜ

Elif Hande PAÇAOĞLU*

Öz: 1990 sonrasındaki dönemde Amerikalı siyaset bilimci Joseph Nye, uluslararası alanda güçlü sayılabilmek için askeri ve ekonomik gücü içeren sert gücün yanında kültür, değerler ve politikaların da gerekli olduğunu açıklamış ve “yumuşak güç” kavramını ortaya atmıştır. Yeni uluslararası sistemde bölgesel-alt sistemler görünür hale gelmiş, Balkanlar hem bu anlamda hem de bünyesinde artan etnik ve dini çatışmalar anlamında önemli bir bölge haline gelmiştir. Bu anlamda kırılğan bir yapıda olan Balkanlar, ekonominin ve demokrasinin geliştirilmesi açısından hem ekonomik güce hem de yumuşak güce sahip bir aktöre ihtiyaç duymaktadır. Yumuşak güç anlamında Balkan bölgesinde, sınır komşusu olan Türkiye ve bir demokrasi temsilcisi olarak Avrupa Birliği etkin hale gelmiştir. Bu çalışmada Türkiye ve AB'nin Balkanlar'daki yumuşak güç faaliyetleri, Joseph Nye'nin ABD üzerinden açıkladığı bu kavram perspektifinden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sert Güç, Yumuşak Güç, Balkanlar, Joseph Nye, Türkiye, Avrupa Birliği, Bölgesel Alt-Sistem.

TURKEY AND THE EUROPEAN UNION'S SOFT POWER IN THE BALKANS

Abstract: In the post-1990 period, American political scientist Joseph Nye explained that in order to be considered strong in the international arena, hard power including military and economic power is necessary, as well as culture, values and policies, and introduced the concept of "soft power". In the new international system, regional-sub-systems have become visible, and the Balkans has become an important region both in this sense and in terms of increasing ethnic and religious conflicts. In this sense, the Balkans, which has a fragile structure, needs an actor with both economic power and soft power for the development of economy and democracy. In terms of soft power

* Trakya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi, chp.hande@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2843-580X.

in the Balkan region, which borders Turkey and the European Union as a representative democracy it has become effective. In this study, the EU's soft power activities in Turkey and the Balkans, will be examined from the perspective that Joseph Nye explains this concept through the United States.

Key Words: Hard Power, Soft Power, Balkans, Joseph Nye, Turkey, European Union, Regional Subsystem.

Giriş

Güç, uluslararası ilişkiler alanında oldukça tartışılan ve hala tam olarak tanımlaması yapılamayan bir olgudur. Birçok uluslararası ilişkiler kuramı temelinde güç kavramı üzerine teoriler ortaya atılmıştır. Tam tanımının olmaması sebebiyle, bu kavrama dayanarak, onun üzerinden yapılan analizler bu teoriler temel alınarak yapılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası ile birlikte, klasik güç dengesi sistemi içerisinde yükselen realizm ile özdeşleştirilen güç kavramı, bir devletin askeri yetenekleriyle ölçülen bir kıstas olmuştur. O dönemden 1990'lara kadar askerî kapasite "güçlü" sayılmak için temel şart olmuştur. Realizmin güç temelinde asıl olarak esas aldığı da bu askeri kapasitedir. 1970'lerden itibaren, temel olarak ABD-SSCB ikilisi arasındaki nükleer rekabet temelinde şekillenen iki kutuplu uluslararası düzende bir yumuşama dönemine girilmesiyle uluslararası konjonktür de değişmeye başlamıştır. İki devletin de hemen hemen aynı güçlere ulaşması ile birlikte, askeri ve nükleer kapasite tek başına gücü tanımlamakta yetersiz kalan unsurlar olmaya başlamıştır. Toplumsal ve siyasi konular da ve devletlerin bu konulardaki uygulamaları da güç kıstasları arasında sayılmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda da Joseph Nye'in gücün yeni boyutu olan "yumuşak gücü" ortaya atması ile birlikte devletler diğer ülkelerde özellikle kamuoyu oluşturmak amacıyla bu güce önem vermeye ve bunu kullanmaya çalışmışlar ve günümüzde de çalışmaya devam etmektedirler.

Bu anlamda, yeni uluslararası sistemde öne çıkan önemli bir bölge olan Balkanlar, büyük güçlerin görmezden gelemeyeceği bir çatışma ortamına sahne olmuş ve yeni konjonktürde yadsınamaz bir yer edinen insan hakları ve demokrasi konularında geliştirilmesi gereken bir alan olmuştur. Balkan ülkelerinin bu dönemde yaşadıkları savaş süreci, onların ekonomik gelişmişliklerini de etkilemiştir. 2000'li yıllara bu açılardan bir sıfır geride başlayan Balkan ülkeleri, bünyesinde barındırdığı etnik ve dinsel farklılıklar nedeniyle özellikle yumuşak güç ve kamu diplomasisinin temel amacını oluşturan kamuoyu oluşturmak açısından kilit bir bölge haline gelmiştir.

Bu çalışmada da öncelikle, çalışmanın genel çerçevesini oluşturan yumuşak güç kavramı, kendini göstermeye başladığı yılların özellikleri ile birlikte

açıklanacak, daha sonra çalışmanın bölgesel sınırını oluşturan Balkanlar'ın aynı dönemdeki ve günümüzdeki genel görünümü ele alınacak ve sonunda da çalışmanın asıl amacını oluşturan Balkanlar üzerindeki yumuşak güç uygulamaları ve politikaları, yakın komşuları olan Türkiye ve Avrupa Birliği üzerinden açıklanacaktır. Ayrıca, yumuşak güç genel anlamda kamu diplomasisi yoluyla gerçekleştirildiğinden, bu çalışmanın genelinde de kamu diplomasisi kavramı yumuşak güç yerine kullanılacaktır.

1. Yumuşak Güç Nedir?

Yumuşak güçten önce, tek başına “güç” kavramının tanımına bakmak daha isabetli olacaktır. Güç kavramı uluslararası ilişkiler disiplinde ve analizlerinde önemli bir araştırma ve tartışma konusu olmuştur. Hakkında birçok araştırma ve analiz olmasına rağmen herkesçe kabul gören genel bir güç tanımı yapılamamıştır ve özellikle de Soğuk Savaş'ın son bulmasından itibaren günümüzde de böyle bir tanım yapmak gittikçe zorlaşmaktadır. “Temel olarak, her devlet kendini korumak yani kendi güvenliğini sağlamakla sorumludur. Bunu da ancak sahip olduğu güç ile gerçekleştirebilir; fakat bu gücün içeriği hakkında hala bir sonuca varılmış değildir.”¹

Gücü ve güç ilişkilerini anlayabilmek için gücün kime/neye uygulandığı, gücün ne ile uygulandığı ve gücün kapsamına bakılmalıdır.² Bu anlamda, klasik güç dengesi sistemi ve iki kutuplu uluslararası sistem dönemlerinde güç kavramı daha çok askeri ve ekonomik çerçevede incelenmiş ve yorumlanmıştır. Yani söz konusu uluslararası yapıların var olduğu dönemlerde bu kavram açıklanırken devletlerin askeri ve ekonomik olarak gelişmişlik düzeyleri ele alınmıştır. Bir devletin güçlü olup olmadığına bakılırken silah endüstrisi, sahip olduğu veya olacağı silahların niteliği (özellikle iki kutuplu sistemde nükleer silah kapasitesi), Soğuk Savaş ile daha da artan caydırma yeteneği, sanayi varlığı, ticaret hacmi gibi kıstaslarla ölçülmüştür. Sayılan bu askeri ve ekonomik güç unsurları realizmle iç içe geçmiş olan “sert güç” kavramının bileşenleridir. Ekonomik güç liberalizm ile birlikte daha çok yer edinmişse de özellikle sert gücün başat aracı askeri kapasite realizm ile özdeşleşmiştir. Ama yine de ekonomik ve askeri gücü birbirinden ayırmak zordur; çünkü bu ikisi arasında bir bağımlılık ilişkisi vardır.

¹ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63-3, s. 114.

² Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Genişletilmiş 6. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2014, s. 270.

Gücün “kaba” anlamından sıyrılması, iki kutuplu sistemin son bulmasıyla olmuştur. Harvard Üniversitesi'nde uluslararası ilişkiler profesörü olan Joseph Samuel Nye gücün farklı bir boyut kazanmış bu haline “yumuşak güç” adını vermiştir. Yumuşak güç kavramının ortaya atıldığı dönem 1990'lı yıllardır. Bu yılların dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda gücün eski anlamından sıyrılarak yeni anlam kazanması hiç de şaşırtıcı bir sonuç değildir. Çünkü bu dönemde uluslararası düzen iki kutuplu sistemden çok daha farklı bir boyuta evrilmiştir. İki kutuplu sistemin son bulması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte Soğuk Savaş'ın da sona ermesiyle olmuştur. Bu anlamda, bu savaş döneminin nükleer silah yarışından galip çıkan taraf Amerika Birleşik Devletleri (ABD), bu yeni görünüm kazanan dünya düzeninde tek başat güç olarak kalmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ABD'nin hangi açıdan başat güç konumundan olduğu yani sahip olduğu gücün niteliğidir. Şüphesiz bu güç askeri güçtür; yani bu tanım ABD'nin sert gücünü oluşturmaktadır. Fakat yeni uluslararası sistemin özelliklerine bakıldığında sadece askeri ve ekonomik açıdan güçlü olmak dünya üzerinde tam bir hegemonya kurmak için yeterli görünmemektedir.

1990 sonrası yeni uluslararası sistem kendinden önceki sistemden oldukça farklıdır. İki kutuplu sistemde gelişen devletler arasındaki ilişkiler ABD-SSCB nezdinde şekillenmekteydi. 1990 sonrası SSCB'nin yıkılmasıyla böyle bir durum ortadan kalkmış, devletler birbirleriyle olan ilişkilerinde nispeten daha bağımsız hale gelmişlerdir. Bunun yanında 1990 sonrası ve “günümüz uluslararası sisteminin genel görünümü, ABD'nin “yönlendirici liderliği” altında bir güçlü devletler oligarşisi tarafından belirlendiği ya da kontrol edildiği” bir yapıdadır.³ Yine bu ilişki yapılarında, ideolojik faktörlerde azalma, jeopolitik faktörlerin öneminde ise artma görülmektedir. Bununla birlikte, gücün ekonomik ve teknolojik boyutları, askeri ve siyasi boyutların yanında gittikçe kuvvetlenmektedir.⁴

Yeni uluslararası sistemin diğer bir özelliği de içinde barındırdığı aktör çeşitliliğidir. 1990 sonrası yeni dünya düzeninde devletler-üstü ve devletler-dışı birçok aktör sisteme entegre olmuştur ve günümüzde de bu devam etmektedir. Özellikle Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, çok-uluslu şirketler ve bireyler uluslararası alanda hareket kabiliyetine sahip hale gelmişlerdir. Öte yandan, iki kutuplu sistemin ABD-SSCB rekabetinden

³ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 903.

⁴ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 905.

özerk olamayan bölgesel-alt sistemler bu dönemde daha bağımsız bir yapıya bürünerek görünür olmuşlardır. Özellikle Balkanlar ve Orta Doğu sahip oldukları etnik ve dini dinamikler açısından bu yılların önemli bölgesel-alt sistemleri olmuşlardır ve bu durumlarını günümüzde de devam ettirmektedirler.

Artan aktör çeşitliliğinin yanında yeni sistemde, uluslararası arenaya eklenilen konularda da artış yaşanmıştır. Temelde askeri, siyasi ve ekonomik konuların yanında çevresel ve toplumsal konular, insan hakları, küreselleşme ve küresel ısınma, medya ve kamuoyu da uluslararası ilişkilerde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Öte yandan küreselleşmeyi sadece çevresel olarak tek bir düzeye indirgemek de imkânsızdır. Çünkü uluslararası alana eklenen bu konuların hepsi ve daha fazlası küresel düzeye ulaşmıştır. Bunun yanında özellikle 2000'lerden sonra artan teknoloji ve internet ve medya kullanımı ile birlikte halkların birbirine, devletlerin ve devlet adamlarının halklara ulaşması yani erişilebilirlik oldukça kolaylaşmıştır. Hatta özellikle bu yıllardan itibaren dijitalleşme ile birlikte bilginin yönetimi de önemli bir güç kıstası haline gelmiştir.

Yukarıda sayılan özellikler, yine bu dönemde ortaya atılan ve sıklıkla başvurulmaya başlanan yumuşak güç kavramının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Joseph S. Nye işte bu dönemde, gücün tek boyutlu halinin ABD'nin hegemonyasında yetersiz kalması tartışmalarının da üzerine, güce yeni bir boyut eklemiş ve "yumuşak güç" kavramını ortaya atmıştır. Nye, yumuşak güce öncelikle sert gücü açıklayarak bir anlam yükler. "Sert güçten yumuşak güce geçerken 'gücün ikinci yüzü' tabirini kullanmıştır. Gücün ikinci yüzüyle kastettiği, sert gücün kaynakları olan maddi veya somut askeri araç ve rüşvetler yerine kullanılabilir olacak ikincil yollardır. Sert gücün unsurlarını askeri imkânlar (tehditler) ve ekonomik yaptırım (rüşvet) olarak vermiştir. Yumuşak güç başkalarının tercihlerini şekillendirme esasına dayanmaktadır."⁵ Nye, yumuşak gücü "*eğer istediğim şeyi istemeni sağlayabilirsem, o zaman istediğim şeyi yapman için havuç ya da sopa kullanmama gerek kalmaz.*"⁶ olarak tanımlamıştır.

Joseph S. Nye, sert ve yumuşak gücü birlikte ele almış, bu ikisini açıklarken karşılaştırma yapmıştır; iki güç türünün de kaynaklarından bahsetmiştir. Sert gücün kaynaklarını rüşvet, ekonomik yaptırım ve baskı olarak sıralarken; yumuşak gücün kaynaklarını başkalarına çekici geldiği takdirde kültür,

---

⁵ Joseph S. Nye Jr, *Soft Power-The Means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs, 2004, s. 5.

⁶ Joseph S. Nye Jr, *a.g.e.*, s. 6.

politik değerler ve dış politikalar olarak ifade etmiştir.⁷ Yumuşak güç bağlamında amaç, hedef olarak belirlenen aktörün algı ve isteklerine odaklanmak, siyasal ve kültürel değerler ile cazibe oluşturarak ve hem somut hem de soyut güç unsurlarını kullanarak hedef aktörde davranış değişikliği yaratmaktır.⁸ Tüm bu açıklamalar ile birlikte yine de, yumuşak güç ile sert güç arasında sert ve kesin bir ayırım yapılmamıştır; bazı hallerde bir devletin sahip olduğu ekonomik kaynaklar onun cazibesini arttırabilmekte, yine bir devletin askeri varlığı onun yumuşak gücünü pekiştirici nitelikte olabilmektedir.⁹

Nye, yumuşak gücü kültür ile özdeşleştirmiştir ve dikkat edilmesi gereken nokta da “başkalarına çekici geldiği takdirde” kısmıdır. Yani bir devletin kültürü diğer devlet ve halklarını yarattığı cazibe ile kendine bağlamalıdır. Politik değerlerle kast edilen bir devletin iç siyasi ve toplumsal yaşamında demokratik davranışlar sergilemesidir. Dış politikalar ile ifade edilen ise “kamu diplomasisi” kavramıdır. Yumuşak güç uygulamaları, günümüzde pratikte kendini kamu diplomasisi politikaları ile göstermektedir. “*Kamu diplomasisi ile eğitim, kültür ve sosyal değerlerin cazibesini arttırmaya yönelik programlar yürütülür.*”¹⁰ Kamu diplomasisi devletlere yönelik değil, bireylere hatta halklara yönelik politikalarıdır. Burada amaç, sadece siyasi liderleri ya da devleti etkilemek, yanına çekmek değil, oradaki halkı yani kamuoyunu kendine çekmektir. Çünkü kamuoyu oluşturmak, kamu diplomasisinin temel amacıdır.¹¹ Devletler kamu diplomasisi faaliyetlerine içkin olarak halkla ilişkiler ve iletişim (medya, gazete, radyo, televizyon, sinema, internet) araçlarını da kullanmaktadırlar.¹² Bu anlamda, içinde bulunduğumuz bilgi ve küreselleşme çağında kamuoyu ve medyanın dış politika uygulamalarındaki etkisi oldukça artmıştır.¹³ Eğitim, kültür-sanat, medya, spor kamu diplomasisinin birincil uygulama alanlarıdır.¹⁴ Öğrenci

⁷ Joseph S. Nye Jr, a.g.e., s. 8-11.

⁸ Cengiz Özel, “Yumuşak Güce Bütünsel Bakış”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Mayıs 2018, 7 (1), s. 21.

⁹ Utku Yapıcı, “Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 47, s. 9.

¹⁰ Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, 1. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014, s. 38.

¹¹ Aynı yerde.

¹² Muharrem Ekşi, a.g.e., s. 39.

¹³ Muharrem Ekşi, a.g.e., s. 64.

¹⁴ Seda Karagöz, *Stratejik İletişim Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi ve Medyanın Rolü*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016, s. 31-39.

değişim programları, kültürel etkinlikler, dil eğitimleri, spor müsabakaları, sinema ve televizyon dizileri devletlerin kamu diplomasisi faaliyetleri nezdinde yumuşak gücünü pekiştiren uygulamalardır. Bu açıardan bakıldığında kamu diplomasisinin araçlarından kültürel ve dijital diplomasi de özellikle son dönemlerde kamuoyu oluşturmak ve kamuoyunu etkilemek açısından en çok başvurulan yöntemler haline gelmiştir.

2. 1990 Sonrası Balkanlar ve Yumuşak Güç

1990 sonrası SSCB'nin yıkılması ile birlikte Soğuk Savaş'ın da son bulması pek çok açıdan dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde şekillenen yeni uluslararası sistemde bölgesel-alt sistemler iki kutuplu sistemin Doğu-Batı bloklaşmasının bitmesiyle daha bağımsız olmuş ve bünyelerinde barındırdıkları, kendilerine özgü etnik ve dini farklılıklar ve çatışmalar bağlamında bu yeni düzende büyük devletler için göz ardı edilemez hale gelmişlerdir. Balkanlar bölgesi bu açıdan 1990 yılı itibarıyla önemli bir alt-sistemdir.

1990'lı yıllarda, Balkanlar bölgesi yeni bir görünüme sahip olmuştur ve Balkan ülkeleri bu dönem için çatışma temelinde şekillenmiştir. Balkan ülkelerinin model aldığı 'Sovyet' yapısı artık son bulmuştur ve Tito'nun da ölümünden sonra tüm halkları birleştirici güce sahip olan liderini kaybeden Yugoslavya milliyetçiliğin de artmaya başlamasıyla dağılma sürecine girmiş oldu. Yugoslavya'nın bölünme süreci Çekoslovakya'da olduğu gibi barış içinde gerçekleşmemiştir. Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Makedonya ve Kosova gibi ülkeleri ve etnik ve dini farklılıkları bünyesinde barındıran Yugoslavya, bunların ağır bir milliyetçi söyleme ulaşmasıyla kanlı çatışmalara neden olan bölünme sürecine girmiştir. Öncelikle Makedonya'nın daha sonra Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle Bosna-Hersek de buna dahil olmuştur. Fakat bu, Sırp, Hırvat ve Boşnakların görüş ayrılıkları yaşaması ile girilen "etnik temizlik" çerçevesinde kanlı çatışmalara ve katliamlara giden süreci hızlandırmıştır. Bu sürecin gittikçe büyümesi ve katliam derecesine ulaşması, bölgeye ABD'nin de dahil olmasına neden olmuştur. ABD, buna dahil olmadan önce bölgedeki sorunları Balkanların yakın komşusu olan AB'nin inisiyatifine bırakmış; fakat AB bu anlamda yetersiz kalmış ve ABD, NATO ve Birleşmiş Milletler (BM) temelinde bölgeye müdahalede bulunmuştur. Balkanların sınır komşusu olan bir diğer ülke Türkiye de Balkanların bu çatışma ve katliamlara gözünü yummamış, NATO ve BM operasyonlarına destek vererek çözüm süreçlerine dahil olmuştur. 1995 yılında Dayton Anlaşması ile Bosna-Hersek'te yaşanan çatışma sürecine nispeten bir çözüm üretilmiştir. Yugoslavya'dan bağımsız olma aşamasında sorun yaşanan bir diğer ülke de Kosova olmuştur. Kosovalı Arnavutlar ve

Sırp lar arasında yaşanan çatışmalar, yine 1999'da NATO ve BM'nin bölgeye müdahalesiyle son bulmuştur. Bölgedeki bu iki sert krizden ve çözüm süreçlerinden de anlaşılacağı üzere bölgesel çatışmalar uluslararası alana yayılmış ve Balkanlarda bu çatışmaların ciddi insani boyutlara ulaşmasıyla uluslararası müdahaleler kaçınılmaz olmuştur.

Yumuşak güç kavramı bağlamında bölgeye bakıldığında, 1990 sonrası Balkanlar ile özdeşleşmiş olan bu etno-dinsel çatışma olgusu, bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri belirleyen temel etken olmuştur. Bu açıdan, çatışma kavramı bölgedeki işbirliğine üstün gelmiştir.¹⁵ 2000'li yıllara gelinmesiyle kanlı çatışmalar son bulsa da bölge ülkeleri arasındaki gerginlikler devam etmiştir. Yunanistan ile Makedonya arasında yaşanan isim sorunu, Kosova'nın bağımsızlığı gibi sorunlar bu gerginliklerin somut örnekleridir. Bu bağlamda, bölge devletleri kendi güvenliklerini sağlama konusunda birbirlerine güvenmemektedirler.¹⁶ Bölge ülkeleri arasındaki güvenlik sorunu ve rekabete dayalı ilişkiler işbirliğini engelleyen en önemli nedendir. Yeni uluslararası sistemin çok kutuplu bir görünüme evrilmesi ile artan karşılıklı bağımlılık ilişkisi de Balkanlar'da zayıftır. Yine bölge ülkeleri arasında hegemonya kurabilecek güçte bir ekonomik, siyasi, kültürel kaynaklara sahip ülke bulunmaması bu türden ilişkileri kısıtlayan bir etkidir.¹⁷ Bu anlamda da, bölge ülkeleri arasında bir yumuşak güç uygulamasından bahsetmek de zayıf bir ihtimal olarak görünmektedir.

Bölge ülkeleri ticari, ekonomik ve teknolojik ilişkiler anlamında, aralarındaki siyasi sorunlar nedeniyle ilerleme kaydedememekte; bu tür ilişkiler genelde dış aktörlerin eliyle yürütülmektedir.¹⁸ Tüm bu ilişkiler gibi yumuşak güç ve kamu diplomasisi politikaları da yine dış aktörlerin bölgeye yönelik uygulamalarında görülmektedir. Dış aktörlerin Balkanlar'a bakışında yumuşak güçlerini de içeren bu politika ve ilişkilerindeki çeşitlilik, bölgenin coğrafi olarak bu ülkeler açısından vazgeçilemez olmasından kaynaklanır. Uluslararası dengeler açısından enerji aktarımı için önemli bir koridor niteliğinde ve ticaret yollarının kesiştiği bölgede olması, Balkanların vazgeçilemezliğini doğrular.¹⁹ Etnik ve dini açıdan bünyesinde yaşattığı çeşitlilik de bölgenin ayırt edici özelliklerinden olmakla birlikte, bu

¹⁵Göktürk Tüysüzoğlu, "Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar'ın Siyasal Görünümü", *T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdleri*, 2012, s. 85.

¹⁶Göktürk Tüysüzoğlu, *a.g.m.*, s. 90.

¹⁷Göktürk Tüysüzoğlu, *a.g.m.*, s. 96-97.

¹⁸Göktürk Tüysüzoğlu, *a.g.m.*, s. 97.

¹⁹Göktürk Tüysüzoğlu, *a.g.m.*, s. 85.

farklılıkların sürekli olarak bir çatışmaya dönüşmesi ihtimali de diğer bir belirleyicidir. Tüm bu açılardan, Balkanlar'a yönelik politikalar ister klasik diplomasi ister kamu diplomasisi uygulamaları olsun dış ülkelerin veya özellikle yakın komşularının bölgeye olan ilgilerinin sürekli dinamik tutulmasını gerektirmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, gerek Balkan ülkelerinin aralarındaki tehdit ve rekabet ilişkisi gerekse de yönelebilecekleri hegemonik ve yumuşak güce sahip bir devletin olmayışı, bu ülkelerin dış aktörlere yönelmesine neden olmuştur. Özellikle yakın komşuları olan ve bölgeyi sürekli olarak gözetimlerinde tutan Türkiye ve AB bu açıdan bölgedeki önemli yumuşak güç aktörlerindedir. Bu yakın komşuların yumuşak güç ve bu bağlamda kamu diplomasisi faaliyetleri, 1990'lardaki çatışma ortamının izin vermemesi nedeniyle 2000'li yıllarda artmıştır.

2.1. Türkiye'nin Balkanlar'daki Yumuşak Gücü

Balkanlar, hem coğrafi olarak hem de tarihsel olarak Türkiye için önemli ve vazgeçilmez bir komşu bölgedir. Her ne kadar bölge, Ortadoğu meselesi gibi çeşitli dış politika öncelikleri nedeniyle Türkiye'nin mesafeli duruşuyla karşılaşmış olsa da hiçbir zaman Ankara'nın gündeminden tam olarak düşmemiştir. Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik dış politikasını anlamak için 1990'lar ve 2000'ler sonrası Türkiye'nin ulusal ortamına ve bu anlamda dış politika anlayışlarına bakmak gereklidir. 1990'lı yıllar, Türkiye'nin iç siyasetinde sürekli değişen koalisyon hükümetleri nezdinde istikrarsız bir görünüm sergilediği yıllardır. Yine de Türkiye, özellikle Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığında dış politika anlayışında "aktif dış politika" kavramını kullanmaya başlamış²⁰ ve Özal'ın ölümünden sonra da bu anlayış devam etmiştir. "1990'lı yıllar ile birlikte Türkiye'nin değişen tehdit algısında PKK ile mücadele ve Orta Doğu ilk sıraya yerleşmiş; Balkan coğrafyasının bu anlamda ikinci plana düşmesi bölgede kanlı çatışmaların patlak vermesiyle değişmiştir. Türkiye bölgedeki çatışmalara, o dönemde dış politikasında izlediği uluslararası örgütlere dahil olma anlayışını da içerir bir şekilde, BM ve NATO eliyle barışın kurulması amacıyla gerçekleştirilen operasyonlarda görev almıştır."²¹ Yine bu dönemlerde bölgede yaşanan göç krizlerine de Türkiye, maddi ve manevi destek vermiştir.

²⁰ Burcu Albayrak Dönmez, "Türkiye-Bosna Hersek İlişkileri", *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Siyaseti*, Derleyenler: Pınar Yürür ve Arda Özkan, Detay Yayıncılık, Ankara 2017, s. 59.

²¹ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası: 1991-2015*, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 70-71.

2000'li yıllar hem Balkanlar hem de Türkiye açısından istikrarlı bir döneme girilmesini temsil eder. 1999 yılında Türkiye'nin AB'ye aday ülke konumuna kabul edilmesi ve 2002 yılında Ak Parti'nin iktidara gelmesi ve bu iktidarını hala da sürdürüyor olması, Türkiye için birer dönüm noktası olmuştur. AB'ye üyelik süreci adı altında insan hakları ve demokrasi alanında birçok reform yapılmış, yeni iktidara gelen Ak Parti Hükümeti de bu reformları içte ve dışta iktidarını pekiştirmek için bir fırsat olarak görmüştür ve bunu dış politika uygulamalarına da yansıtmıştır. Türkiye'de bu dönemde yaşanan demokratikleşme, toplumsal kalkınma ve ekonomik büyüme süreçleri²² ülkenin dış politikasını da şekillendiren olgular olmuştur ve prestijini arttırmıştır.

Türkiye bünyesinde yaşanan bu gelişmeler ışığında, bu alana diğer devletlere nazaran daha geç giriş yapmışsa da,²³ bu dönemde yumuşak güce ayrı bir önem vermeye başlamıştır. Bu anlamda da Türkiye'nin yegâne yumuşak güç aracı "kültür" olmuştur. Kamu diplomasisinin bir çeşidi olan kültür diplomasisi bu dönemde Türkiye'nin Türk ve Müslüman soydaşları ile ilişkilerinde büyük bir yer edinmiş; aynı zamanda bu yumuşak gücünü insani yardım anlamında da kullanmıştır. Kültürel diplomasi, kültürün öznesinin insan olmasından dolayı doğrudan insana yani halka ve bireye odaklanır ve devletler kültür, eğitim, sağlık, demokrasi ve insan hakları gibi konularda sağladıkları güvence ve sivil toplum örgütleri ile ilişkilerini geliştirdiği takdirde, bu diplomasi türünü hedef aldığı aktörler üzerinde kullanabilir ve onları aidiyet duygusu ile kendisine bağlayabilir.²⁴

Türkiye'nin geçmişten gelen zengin bir kültür birikimine sahip olması ve özellikle Osmanlı Devleti'nin çok geniş coğrafyalarda hakimiyet sürmüş olması, Türkiye'nin şu an o havzaların büyük çoğunluğunu içermemesine rağmen, bu bölgelere "kültür" odaklı olarak yaklaşabilmesine olanak sağlamıştır.²⁵ Bu bağlamda, Balkanlar Türkiye'nin yumuşak gücünü kullanabildiği önemli bölgelerden biridir ve üzerinde kullandığı yumuşak güç politikası olarak kültür ögesi, tarihsel olarak ortak yaşanmışlık ve Osmanlı mirası çerçevesinde gelişmiştir. Özellikle, o dönemde Dışişleri

---

²² Fırat Purtaş, "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi", *Akademik Bakış*, Cilt 7, Sayı 13, 2013, s. 2.

²³ Emre Poyraz ve Melih Dinçer, "Küreselleşen Dünyada Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri", *Intermedia International e-Journal*, 2016, 3(1), s. 34.

²⁴ Fırat Purtaş, *a.g.m.*, s. 5.

²⁵ Kadir Sancak, "Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt No.2, Sayı 4, 2016, s. 19-20.

Bakanı olan Ahmet Davutoğlu bu anlamda bir dış politika ve kamu diplomasisi faaliyeti yürütmekte önemli bir aktördür ve Davutoğlu nezdinde Osmanlı mirası söyleminin kullanılması, “Yeni-Osmanlılık” kavramı oluşturularak eleştiri çekmiş bir olgudur.²⁶ Bu eleştiri temelde, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun yönettiği topraklarda tekrar bir etki alanı oluşturmak istediği, İslamcı bir politika yürüttüğü ve Batıdan uzaklaştığı düşüncesini içermektedir. AKP yönetiminin bu söylemini eleştiren başlıca aktörler ise ülke içinden Türkiye'nin dış politika kararlarını eleştiren muhalefetle birlikte, onu İslamcı-Osmanlı taraftan eleştiren ABD'den ve Avrupa'dan birtakım düşünce kurumları, siyaset adamları ve İsrail'den bazı kesimlerdir.²⁷

Osmanlıların fethettiği yerlerde uyguladığı iskân politikası, etnik ve dini olarak farklılıklar içeren halkların bulunduğu Balkanlar'da barış ortamının sağlanmasında en büyük etken olmuştur. Osmanlı hakimiyeti döneminde her millet kendi dilini ve dinini kullanabilmiş, bu sayede milli özellikler korunmuştur; ama Türkçe de bu dillere ek olarak kendine yaşam alanı bulmuştur.²⁸ Bunun en büyük nedeni Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un fethinden itibaren uygulanan “millet sistemidir”. Burada “millet” sözcüğünden kasıt bugünkü anlamıyla etnik veya dil kökenli değildir. O dönemde bu kavram dini topluluklar için kullanılmıştır; yani “cemaatler” sözcüğü “millet” kelimesini karşılamaktadır. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde Roma'nın Yunan kilisesi üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla dini gruplaşmaya dayanan millet sistemini uygulamıştır ve bu uygulama Fatih'ten sonra da devam etmiştir. Millet sistemiyle birlikte halk Müslümanlar ve Rumlar, Yahudiler, Ermeniler, Yahudiler gibi Gayrimüslimler olarak ayrılmıştır.²⁹ Bu nedenle, her ne kadar Balkan milletleri artan milliyetçilik olgusu ve bağımsızlık istekleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmışlarsa da, Balkanların bünyesinde barındırdığı Müslüman ya da aynı anlama gelen Türk varlığı, günümüzde Türkiye'nin bölgeye yönelik yumuşak güç uygulamalarını artırıcı bir unsur olmuştur.

²⁶ Begüm Kurtuluş, *21. Yüzyılda Değişen Kamu Diplomasisi Anlayışının Türk Dış Politikasına Yansımaları*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014, s. 216-217.

²⁷ Turan Cavlan, “Yeni Osmanlılık: Batıdan Kopuş mu?”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2010, s. 135-136.

²⁸ Zülfiyar Bayraktar, “Türkiye'nin Balkanlar'daki Yumuşak Gücü: Türk Kültürü”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 35, 2012, s. 182.

²⁹ Mehmet Güneş, “Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim Tebaaya Yaklaşımında Dönemsel Değişimler”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, 2017, s. 15-16.

Türkiye, yumuşak güç ve kamu diplomasisi faaliyetlerini daha kolay ve sistematik olarak yürütmek amacıyla çeşitli kurumlar oluşturmuştur. Bu kurumlar; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK), Yunus Emre Enstitüsü, medya ve Anadolu Ajansı, Diyanet, TRT,³⁰ yumuşak güç anlamında yeniden yapılandırılan Dışişleri Bakanlığı, kısıtlı da olsa Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk sinema ve dizileri sayılabilir.

2.1.1. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

SSCB’nin 1991 yılında dağılması ile birlikte buradan bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ve Kafkasya’daki Türk Cumhuriyetleri’ni ilk tanıyan devlet Türkiye olmuş, yeni bağımsız olan bu devletlerin toplumsal, siyasi ve teknik anlamda yeniden yapılanmasına yardım etmek amacıyla 1992 yılında Başbakanlık Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) kurulmuştur.³¹ Yani TİKA’nın başlangıçta kuruluş amacı soydaşlarına altyapı konusunda yardım etmektir. İlk kurulduğunda Dışişleri Bakanlığı’na bağlı olan TİKA, 2001 yılında faaliyet alanlarının ve bölgelerinin genişlemesiyle yeniden yapılandırılmış ve Başbakanlığa bağlı hale getirilmiş³², 2011 yılında da Türkiye’nin artan yumuşak güç faaliyetlerine bağlı olarak bu anlamda görevleri genişletilmiş ve adı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Başkanlığı olarak değiştirilmiş ve akabinde Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlanmıştır.³³ Kısaca TİKA, başlangıçta bir yardım kuruluşu olsa da değişen dünya sistemi ve bölgesel dinamikler çerçevesinde bir yumuşak güç ve kamu diplomasisi kurumu olarak yapısal olarak değişikliklere uğratılmış, yani dönemin dinamiklerine uydurulmuştur.

TİKA, günümüzde dünya çapında en fazla insani yardım ve kalkınma yardımı yapan kuruluşlardan biri haline gelmiştir.³⁴ Bu anlamda bu kuruluş, Türkiye’nin hem en önemli dış ve yumuşak güç politika aracı hem de dünya çapında insani yardım anlamında prestijini ve tanıtımını oldukça arttıran bir

³⁰ Muharrem Ekşi, “Ak Parti Döneminde Türkiye’nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Arttırma Politikası”, *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiriler*, Editör: Hasan Kara, Denizli 2015, s. 717.

³¹ TİKA, Hakkımızda, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> (22.12.2019)

³² Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi...*, s. 220.

³³ Ramazan Erdağ, “Türkiye’nin Kalkınma Yardımları ve TİKA”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Editörler: Mehmet Şahin-B. Senem Çevik, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 244.

³⁴ Bkz. TİKA Faaliyet Raporları, https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22 (22.12.2019)

görünümüne sahip olmasını sağlamıştır. TİKA, yetişmiş insan gücü ve altyapıların geliştirilmesi kapsamında eğitim, kurs ve seminerler düzenleyen, öğrenci değişim programları ile farklı kültür ve coğrafyadan insanları bir arada buluşturan, sağlık ve konut projeleri ile Türk dış politikasının farklı bir yönünü gösteren bir kurumdur.³⁵

Balkan ülkeleri, Türkiye ile ortak bir tarihe sahip olması ve Türk ve/veya Müslüman bir nüfusa sahip olmaları nedeniyle Türkiye'nin ilgi alanında olmuştur. Özellikle Türk ve Müslüman azınlıkların varlığı, kamuoyu oluşturma anlamında Ankara'nın yumuşak gücünün Balkanlar'daki temelini oluşturmaktadır. 1990'lar boyunca bölgenin kanlı çatışmalara sahne olması nedeniyle sadece insanlar değil birçok yapı da zarar görmüştür. Bu anlamda, TİKA da, Türkiye'nin diğer kamu diplomasisi kurumlarından daha önce bir tarihte kurulmasıyla, barışın sağlanması sonrasında bölgenin tekrar yapılanmasında görev almıştır. Fakat 1990'lı yıllarda düşük bütçeye ve kısıtlı bir yapılanmaya sahip olmasından dolayı Bosna Hersek dışında açılan tüm Koordinasyon Ofisleri, SSCB'den koparak yeni bağımsız olan Türk Cumhuriyetlerindedir.³⁶ Buradan anlaşılacağı üzere, bu dönemde TİKA'nın bölgedeki faaliyetleri sınırlıdır.

TİKA, yeniden yapılandırıldığı 2001 ve özellikle 2011 yıllarından sonra Balkanlarda hareket alanını genişletmiştir. “TİKA'nın günümüzde, Balkanlar ve Doğu Avrupa'da 12 koordinatörlüğü vardır: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Macaristan, Makedonya, Moldova, Romanya, Sırbistan, Ukrayna (Kiev, Kırım)”.³⁷ TİKA, sayılan bu ülkelerde sağlık, eğitim, cami ve kilise restorasyonları, köprü yapımı ve karayolları gibi ulaşım hizmetleri, temiz su kaynaklarına ulaşım konularında çeşitli çalışmalar yapmaktadır. “Balkanlardaki Türk-İslam kültür mirasının korunması amacıyla Osmanlı Devleti yönetiminde XV. ile XIX. yüzyıllar boyunca inşa edilmiş eserler TİKA tarafından restore edilerek yeniden ayağa kaldırılmaktadır.”³⁸ Eğitim alanında son dönemlerde yapılan çalışmalar arasında, “TİKA, Bosna Hersek Federasyonu Eğitim ve Bilim Bakanlığı (FMON) ve MEB işbirliğinde; Türkiye'de özel eğitim uygulamalarındaki

³⁵ Tuncay Kardeş ve Ramazan Erdağ, “Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, 2012, s. 172.

³⁶ Ayhan Nuri Yılmaz ve Gökmen Kılıçoğlu, “Balkanlar'da YTB Ve TİKA'nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri Ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri”, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2017, s. 124.

³⁷ Aynı yerde.

³⁸ Soner Karagül, “Türkiye'nin Balkanlar'daki “Yumuşak Güç” Perspektifi: TİKA”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 2013, s. 93.

yenilikleri Balkanlar’da bulunan dost ve kardeş ülkelerle paylaşmak amacıyla “Özel Eğitimde Türkiye-Balkanlar Tecrübe Paylaşımı, Engelimli Türkiye İle Aşıyorum” projesi, Kosova – Öğrenci Yurdu Modernizasyonu ve Makedonya – Üsküp İsa Bey Medresesi Eğitim ve Yurt Binası Modernizasyonu projesi”³⁹ örnek olarak gösterilebilir. Sağlık alanında ise “Bosna-Hersek – Klinik Merkezi Hematoloji Bölümü Modernizasyonu, Makedonya–Ambulans Temini”⁴⁰ gibi projeler örnek verilebilir. TİKA’nın bunun gibi daha birçok alanda faaliyeti ve projesi vardır ve hepsini burada saymak mümkün değildir. Tüm bunlar Türkiye’nin bölgeye ve bölge halklarına ne kadar önem verdiğinin göstergesi niteliğindedir.

2.1.2. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türkiye’nin en önemli kamu diplomasisi kurumlarından biridir ve diaspora diplomasisi açısından da önem taşımaktadır. Diaspora diplomasisi, başka coğrafyalarda yaşayan ve soy ortaklığına sahip olan vatandaşlara yönelik politikaları içeren bir kavramdır. Bu anlamda büyük bir önem arz eden YTB, 2010 yılında Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak, Türkiye’nin soydaş ve akraba toplulukları ile kültürel ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek amacıyla kurulmuştur.⁴¹ Temelde bu amaçla kurulan YTB, faaliyet alanını gün geçtikçe genişletmiş ve genişletmeye de devam edecek gibi bir görünüm sergilemektedir.

“YTB’nin çalışma alanları temelde üç başlıkta toplanabilir: yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlar, kardeş topluluklar ve uluslararası öğrenciler. Türkiye toprakları dışında yaşayan vatandaşların sayısı altı milyonu bulmaktadır. Bu anlamda bu kişilere yönelik yapılan en önemli uygulama, 2014 yılında bu kişilerin Türkiye genel seçimlerinde oy kullanabilmesidir ve YTB de bunun sorunsuz uygulanması için çalışmalar yapmaktadır.”⁴² Bu uygulama dışarıda yaşayan Türk vatandaşlarının, hala Türkiye içinde söz haklarının bulunduğu inançlarını yükselterek bu ülkeden kopmamalarını

³⁹ TİKA 2018 Faaliyet Raporu, s. 59-60, <https://www.tika.gov.tr/upload/2019/Faaliyet%20Raporu%202018/TikaFaaliyetWeb.pdf> (22.12.2019)

⁴⁰ TİKA 2018 Faaliyet Raporu, s. 73, <https://www.tika.gov.tr/upload/2019/Faaliyet%20Raporu%202018/TikaFaaliyetWeb.pdf> (22.12.2019)

⁴¹ Muharrem Ekşi, “Türkiye’nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi: Yeni Araç ve Mekanizmalar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, 2017, s. 17.

⁴² Mustafa Arslan, *Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Bir Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak YTB Örneği*, (Altınbaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 79-80.

sağlamıştır. Uluslararası öğrenciler bağlamında ise bugün Türkiye’de 7,5 milyon öğrenci öğrenim görmektedir.⁴³ Yine bu uygulama açısından, Türkiye Bursları adı altında burslar verilmekte ve bu burs kapsamına uçak bileti, sağlık sigortası, Türkçe eğitimi gibi yardımlar da dahil edilmektedir.⁴⁴ Bu öğrenci programları, gençlerin dinamik zihinlere sahip olması ve bir ülkenin geleceğini ellerinde taşıyor olmaları nedeniyle önem taşımakta ve Türkiye’ye bakış açısını da olumlu etkilemektedir.

Türkiye’nin Balkanlar’da diaspora diplomasisini yürüten YTB, öğrenci değişim ve burs programları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla ilişkileri geliştirmektedir.⁴⁵ Bununla birlikte Türkiye’nin bölgedeki amacı, Osmanlı-Müslüman-Türk kültürünü Balkan ülkelerinde gençler nezdinde de yaşatmaktır. Bu kapsamda birçok öğrenci Türkiye Bursları fırsatından yararlanmaktadır. YTB’nin Balkan ülkelerinde diğer çalışmaları da Türkiye Stajları Programı, Diaspora Gençlik Akademisi Programı, Edirne Kapıkule ve İpsala Gümrük Kapılarında Vatandaşlarımıza Yönelik Uğurlama Faaliyetleri, Kapıkule ve İpsala Sınır Kapılarında Gerçekleştirilen Seçim Tanıtım Faaliyetleri, Osmanlı Medeniyeti Kitabı Arnavutça Baskısı, Balkan Gençliği Eğitim ve Kültür Programı, Bilim Seyyahları Projesi (Yunanistan ve Bulgaristan’dan lise öğrencilerinin katılımı ile), “Göçün Acısında Birleşen Gönüller” Fotoğraf Sergisi ve Müzik Dinletisi, İstanbul Kültür Buluşması (Yunanistan’da öğrenim gören üniversite öğrencileri), Benim Güzel Dinim Kitap Basım Projesi (Bulgaristan Türklerinin dini eğitimi) sıralanabilir.⁴⁶ YTB, Balkanlar’da bunlar gibi daha birçok proje yürütmektedir ve TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü ile de işbirliği içinde bölgede yer almaktadır.

2.1.3. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK)

Artan küreselleşme ile birlikte, sadece devletlere ve örgütlere değil, bireylere de ayrı bir önem atfedilmesi, onlara yönelik politikalar geliştirmeyi gerekli kılmıştır. Bu anlamda yürütülen kamu diplomasisi faaliyetleri, Türkiye’nin de son yıllarda sıklıkla başvurduğu bir politika aracı olmuştur. Bu amaçla oluşturduğu kurumların arasındaki işbirliğini sağlamak amacıyla, 2010

⁴³ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Uluslararası Öğrenci Hareketliliği, <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/uluslararasi-ogrenci-hareketliliği> (23.12.2019)

⁴⁴ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türkiye Bursları, <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiye-burslari> (23.12.2019)

⁴⁵ Muharrem Ekşi, “Ak Parti Döneminde...”, s. 724.

⁴⁶ YTB 2018 Faaliyet Raporu, s. 36-53, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/faaliyet-raporlari> (23.12.2019)

yılında Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü kurulmuştur ve yine bu kurum çeşitli dış politikaları yürütmekle birlikte üniversite programları, siyasal iletişim faaliyetleri ve medya tanıtım çalışmaları alanlarında faaliyet göstererek, devletten-halka ve halktan halka çeşitli projeler de yürütmektedir.⁴⁷

Türkiye’yi her alanda dünyaya tanıtmayı amaçlayan KDK, değişen politika anlayışlarına Türkiye’nin de yerinde bir uyum sağladığını ispatlama girişimlerinde bulunmaktadır. “KDK üniversite programları çerçevesinde kamu diplomasisi panelleri, dış politika tanıtım programları, dış politika çalıştayları, gençlik programları gerçekleştirmektedir. Yine siyasal iletişim faaliyetleri açısından ülke toplantıları, akil insanlar konferansları, Avrupa toplantıları, İstanbul Küresel Forumu gibi projeler gerçekleştirmektedir. Medya-tanıtım çalışmaları açısından da Gazeteci Heyetleri Programı ve yabancı basın bilgilendirme gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.”⁴⁸

Ülke toplantıları, Türkiye hakkında dışarıda araştırmalar yapan uzmanları Türkiye’deki uzmanlarla görüşürmektedir ve bu amaçla başlattığı projede Bosna-Hersek Programı da yer almış ve 1990 Yılından Sonra Balkanlar’daki Değişim ele alınmıştır.⁴⁹ Ayrıca düzenlenen panellerde, “Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü” ev sahipliğinde düzenlenen “Bosna-Hersek ve Suriye Örneklerinde Uluslararası Toplumun Duruşunu Anlamak” başlıklı toplantıya konuşmacı olarak Suriye, Bosna-Hersek ve Slovenya’da yaşananların tanığı gazeteciler katılarak görüşlerini aktarmışlardır.”⁵⁰

2017’de, Türkiye’de yapılan anayasa ve rejim değişikliği ile birlikte KDK üzerinde de değişiklikler yapılmıştır. Daha önce Başbakanlığa bağlı olan KDK, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’na bağlanmıştır ve lağvedilmiştir; bu kurumun görevleri ve yürüttüğü faaliyetler de bu başkanlığa devredilmiştir.

---

⁴⁷ Yıldırım Turan-Ahmet Karanfil, “Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Unsuru ve T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Örneği”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Nisan 2017, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 23-24.

⁴⁸ Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasi...*, s. 187.

⁴⁹ Gonca Yıldırım, *Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi: “Türkiye Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Örneği Çerçevesinde Kültürel Diplomasi”*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014, s. 297.

⁵⁰ Gonca Yıldırım, a.g.t., s. 300.

2.1.4. Yunus Emre Enstitüsü

Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye’nin dilini ve özellikle kullandığı ‘Osmanlı mirasını’ yayan belki de en kapsamlı kuruluştur. Türk dilini, tarihini, kültür ve sanatını yaymak amacıyla 2007’de kurulup 2009’da faaliyete başlayan Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye’nin ilk kültür diplomasisi kurumu olarak, ilk merkezini Bosna-Hersek’te açmış ve yayıldığı ilk bölge de Balkanlar olmuştur.⁵¹ Türkiye’nin yumuşak güç politikası olarak benimsediği kültür diplomasisini, geç açılmış da olsa başarılı bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bu amaca yönelik dünyanın dört bir yanında Yunus Emre Kültür Merkezleri açılmıştır.

Yunus Emre Enstitüsü’nün en aktif olduğu bölge, ilk yayılmaya başladığı yer olan Balkanlar’dır. 46 ülkede faaliyet gösteren kuruluşun, 15 merkezle ilk sırada olan Balkanlar özelindeki merkezleri şunlardır: Arnavutluk – İşkodra, Tiran; Bosna-Hersek – Foymitsa, Mostar, Saraybosna; Hırvatistan – Zagreb; Karadağ – Podgoritsa; Kosova – İpek, Priştine, Prizren; Macaristan – Budapeşte; Makedonya – Üsküp; Romanya – Köstence; Romanya – Bükreş; Sırbistan – Belgrad.⁵² Yunus Emre Enstitüsü, Balkan ülkelerinin büyük çoğunluğunda Türkçe eğitimi için Türkiye’den hocalar getirtmekte ve bunları Türkoloji Projesi kapsamında yapmaktadır; aynı zamanda Enstitü eliyle birçok üniversite açılmış, var olanlarda Türk dili bölümleri açılmış ve Türkçenin ilk ve ortaöğretimde seçmeli ders olarak verilmesi sağlanmıştır.⁵³ Yunus Emre Enstitüsü, sadece Türk dili anlamında değil, kültürel mirasın korunması anlamında da çalışmalar yapmaktadır. Bunlar arasında tarih, edebiyat ve sanat gibi alanlar da vardır.

2.1.5. Anadolu Ajansı ve TRT

TRT ve Anadolu Ajansı, Türkiye medyasının temelini oluşturduğundan burada aynı başlık altında incelenecektir. Son yıllarda artan küreselleşme ve dijitalleşme ile birlikte, bilgiye ulaşmak ve onu yaymak çok kolay hale gelmiştir. Bunda en etkili olan araçlar da medya ve kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçlar aynı zamanda, bir devletin dış politikasını oluşturmada da son dönemlerde oldukça kullanılan bir yöntem olmuştur ve buna başvurmak, çağın gerektirdiği şekilde, gün geçtikçe de artmaktadır. Yine bu unsurlar, sadece devlete yönelik bir politika aracı olarak değil, kamu diplomasisinin

⁵¹ Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi...*, s. 195-197.

⁵² Yunus Emre Enstitüsü, Kültür Merkezlerimiz, <https://www.yee.org.tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> (24.12.2019)

⁵³ Muharrem Ekşi, “Ak Parti Döneminde...”, s. 723.

de amacını içeren bir şekilde kamuoyunu etkilemede de büyük önem arz etmektedir.

Türkiye, Ak Parti iktidarının göreve başlamasından itibaren kamu diplomasisine önem vermiş ve devlet kanalı olan TRT’yi de yine yeni iktidar döneminde bu amaçla yeniden şekillendirmiştir. 2006’da 32 dilde yayın yapan Türkiye’nin Sesi ve TRT Avrupa FM açılmış, 2008’de TRT World oluşturulmuştur.⁵⁴ 2009 yılında TRT Avaz kanalına yeniden şekil verilmiş ve etki alanı 27 ülkeye yayılmış; Balkanlar, Orta Asya, Kafkasya, Orta Doğu gibi bölgelere ulaşabilmiştir.⁵⁵ TRT’nin bu kadar geniş coğrafyaya yayılması, Türkiye’nin kültürünün ve dilinin de yayılmasını sağlamıştır. TRT’nin Balkanlara yönelik en önemli hamlesi de 2010 yılında TRT Türk kanalının bu bölgeye yönelmesidir. TRT Türk, Balkanları tümüyle ele almaya çalışarak, Türkiye bakış açısıyla bir Balkanlar görüntüsü sergilemektedir.⁵⁶ Günümüzde de TRT Avaz kanalında, “Balkanlar Diyarı” programı çerçevesinde ülke tanıtımları, Türkiye ve Balkan ülkelerini ilgilendiren özel günlerin anılması, Balkan ülkeleri ve yaşadıkları sorunlarını içeren videolar yayınlanmaktadır.⁵⁷

Anadolu Ajansı, Türkiye’nin sesi olmuş köklü bir medya kuruluşudur. Türkiye’nin ülke içinde ve dışında kamuoyuna seslendiği yegâne aracı olmuştur. Özellikle son yıllarda da önemli bir kamu diplomasisi yürüten kurumlardan biri haline gelmiştir. “*Türkçe, İngilizce, Arapça, Fransızca, Rusça, Farsça, BHS (Boşnakça, Hırvatça, Sırpça), Arnavutça, Makedonca ve Kürtçenin Kurmanca ve Soranca lehçelerinde yayın yapan AA, dünyanın en etkin 10 haber ajansından biri sayılmaktadır ve bu yayın dillerini 13’e çıkarmıştır.*”⁵⁸ Balkan ülkelerinde de oldukça etkili olan Anadolu Ajansı, Türkiye’nin bölgedeki kamuoyuna seslenmesinde en önemli aracı konumundadır.

2.1.6. Diyanet İşleri Başkanlığı

Dini kuruluşlar da temelde yumuşak güç araçlarından olabilmektedir; çünkü bir devletin veya topluluğun kültürünü din de oluşturmaktadır. Bu anlamda Balkanlar’da din ortaklığına da sahip olan Türkiye, Diyanet İşleri Başkanlığı

⁵⁴ Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi...*, s. 228.

⁵⁵ Aynı yerde.

⁵⁶ Muharrem Ekşi, “Ak Parti Döneminde...”, s. 729.

⁵⁷ TRT Avaz, Balkanlar Diyarı, <https://www.trtavaz.com.tr/videolar/gezi-programlari/balkanlar-diyari-trt-avaz/PL4i8eZUVaPZkLdGwto1PHcj79kE8ByjRn> (24.12.2019)

⁵⁸ Anadolu Ajansı, AA’nın dil ve haber ağı güçleniyor, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/aanin-dil-ve-haber-agi-gucleniyor/949074> (24.12.2019)

aracılığıyla burada dini diplomasi yürütebilmektedir. Zaten Balkanlar’da “Türk” ve “Müslüman” aynı anlama gelmektedir. Diyanet’in Balkanlar’da yürüttüğü projeler de çeşitlenmektedir. “Kuran’ı bölge dillerine çevirmek, Kuran kursları vermek, bölgeden dini ilgiyle eğitim amacıyla Türkiye’ye gelen öğrencilere burs imkanı sağlamak, eski camilerin restorasyonu ve yeni camilerin yapımında TİKA ile birlikte yer almak, Türkiye ve Balkan ülkelerinin müftülerini buluşturan Kardeş Şehirler Projesi’ni yürütmek, Balkanlar ve Türkiye’deki dinsel örgütler arasında bağlantı kurmak”⁵⁹ gibi birçok uygulamayı Diyanet, Balkanlar’da gerçekleştirmektedir.

2.1.7. Dışişleri Bakanlığı

Dışişleri Bakanlığı bir devletin birincil dış politika yapım organıdır. Devletlerin uluslararası alanda nasıl davranacağı; komşularına, rakiplerine, uluslararası ve bölgesel kuruluşlara karşı nasıl bir politika izleyeceği yönünde kararlar Dışişleri Bakanlıkları bünyesinde uygulanır. 1990 ve özellikle 2000 yılları sonrası değişen uluslararası konjonktür ile birlikte, sistem çok kutupluluğa evrilmiş ve aktör sayısında bir artış meydana gelmiştir. Bu anlamda belki de en önemli nokta bireyin de uluslararası alanda tek başına yer almasıdır. Bununla birlikte, devletler de hem iç politika hem de dış politika kurumlarını bireylere yönelik olarak şekillendirme yoluna gitmişlerdir.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı da bu anlamda, bireyi de içine alan bir şekilde, kamu diplomasisi faaliyetleri de yürüten bir kurum olarak 2010 yılında tekrar yapılandırılmıştır. Dışişleri bakanlığı bünyesinde, Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü, Diplomasi akademisi Başkanlığı ve Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcılığı gibi direkt olarak kamu diplomasisi faaliyetleri yürüten kurumlar açılmıştır.⁶⁰

Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü, Diplomasi akademisi Başkanlığı ve Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcılığı kurumları, Yunus Emre Enstitüsü ve Türkiye Bursları programlarına paralel hareket etmekte, yurtdışındaki Türk kültür varlığı adı altında, Balkanlar’da, Orta Asya ve Orta Doğu’da bu varlıkları koruma ve tarihi eser kaçakçılığı ile mücadele etmekte, ülkenin tanıtımı için çeşitli etkinlikler düzenlemekte etkindir.⁶¹ Türkiye’nin kültürel diplomasi alanında önemli kurumlarından

⁵⁹ Mehmet Özkan, “Türk Dış Politikasında Din ve Dini Diplomasi”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Editörler: Mehmet Şahin-B. Senem Çevik, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 148.

⁶⁰ Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi...*, s. 178-179.

⁶¹ Dışişleri Bakanlığı, Dış Politika, <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa> (24.12.2019)

biri haline gelen Dışişleri Bakanlığı, kültür ortağı Balkanlar'a önem vermekte ve buradaki faaliyetlerini TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü ile koordinasyon halinde gerçekleştirmektedir.

2.1.8. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)

Daha önce de belirtildiği gibi, yumuşak güç kavramını ortaya atan Joseph Nye, yumuşak güç ve sert güç arasında keskin bir ayırım yapmamıştır. Bu açıdan bazı durumlarda sert güç kaynakları veya yöntemleri de yumuşak güç oluşturmada kullanılabilir. Bir ülkenin askeri kapasitesi genelde o ülkenin sert gücünü oluşturmaktadır; fakat olayların seyrinin değişmesi ya da durumun elvermesi halinde o ülkenin silahlı kuvvetleri yumuşak güç faaliyetleri yürütebilir. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) de bu çerçevede güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Bir askeri gücün, kamu diplomasisi amacıyla kullanılması silahlı kuvvetlerin bulunduğu bölgedeki tavırlarına bağlıdır. Eğer silahlı kuvvetler bir ülkeye işgal amacıyla girmediyse, o bölgede daha çok insanların ve barışın korunması için bulunuyorsa, bu askeri gücün yumuşak yanını ifade edebilir.⁶² Silahlı kuvvetler, görevde bulunduğu bölgede siyasal ve toplumsal yapının kurulması amacıyla faaliyetlerde bulunuyorsa bu da yumuşak güç içinde değerlendirilebilir. TSK'nin barışı koruma amacıyla çeşitli harekâtlara katılmasına ve Balkan bölgesi üzerinde de böyle bir deneyime sahip olmasına bu açılarından bakılabilir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Balkanlar coğrafyasında patlak veren çatışmaların tahrip gücünün insani boyutlara ulaşması ve uluslararası alanda bölgeye yönelik bir müdahalenin gerekliliği doğrultusunda gerçekleştirilen BM ve NATO harekâtlarına, Türkiye de kültürel ve tarihi ortağı olan bölgede güvenliği sağlamak amacıyla katılım sağlamıştır. “TSK, Bosna-Hersek ve Kosova'da Sivil-Asker İşbirliği (SAİ) adı altında gerçekleştirilen kamu diplomasisi faaliyetlerine katılım göstermektedir. Bosna-Hersek'te kurulan EUFOR ALTHEA Harekâtı ve SAİ temelinde TSK, Türkçenin öğretilmesi, okul ve hastanelerin restorasyonu, Ramazan ayında ihtiyaç sahiplerine yardım ve satranç turnuvası gibi faaliyetlerde bulunarak bölge halkının Türkiye'ye bakışına olumlu yönde etki etmektedir. Kosova'da, Kosova Gücü (KFOR) temelinde buna benzer faaliyetler yürütmektedir.”⁶³ Kısacası, TSK'nin bölgede üstlendiği bu görev, Türkiye'nin yumuşak gücünün önemli bir kısmını da oluşturmuş, bu faaliyetlerin ayırım

⁶² Hatice Doğan, “Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Editörler: Mehmet Şahin-B. Senem Çevik, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 297-298.

⁶³ Hatice Doğan, a.g.m., s. 306-310.

yapmaksızın yürütülmesi de Türkiye’ye dostça bakışın artmasında etkili olmuştur.

2.1.9. Türk Sinema ve Dizileri

Sinema ve diziler, bir ülkenin kültürünü sergilemesinde önemli araçlardan biridir. Çünkü bu unsurlar, o ülkenin günlük yaşam tarzını, günlük konuşma dilini, giyim ve yemek kültürlerini içermektedir. Ayrıca film ve diziler, günlük konuşma dilini içermesiyle o dilin öğrenilmesini veya konuşulmasını kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan da ülkenin önemli bir kültür diplomasisi aracı haline gelmektedir. Türkiye ve Balkanlar üzerinde bu değerlendirildiğinde, bölgede kendisine ortak tarih, kültür ve Osmanlı mirası söylemini benimsemiş olan Türkiye’nin, Muhteşem Yüzyıl gibi tarihi dizilerin varlığıyla Balkan ülkelerinde bir cazibe oluşturduğu söylenebilir.

Yumuşak güç uygulamalarının Türkiye’de 2000’lerin ortalarından itibaren artmasıyla, Türk dizi ve filmlerinin yurtdışına açılması da kamuoyunu kendine çekmek anlamında önemli bir araç olmuştur. 2008 yılında Gümüş dizisinin Orta Doğu’ya satılmasıyla başlayan bu gelenek büyük bir ilgiyle karşılaşmış, özellikle yakın komşulara ve dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. “Romanya, Hırvatistan, Karadağ ve Sırbistan'a, "Kara Sevda", "Kara Gül" ve "Bir Zamanlar Çukurova" dizileri ihraç edilirken, diziler bu ülkelerde Türk malı ürünlerin ve trendlerin takip edilmesinde etkili olmuş, Macaristan’da Binbir Gece’nin gösterilmesinden sonra birçok kişi Türkçe kurslarına gitmeye başlamıştır.”⁶⁴

Tıpkı diziler gibi sinema filmleri de bir devletin kültürünü ve dilini yaymada önemlidir. Kültür Bakanlığı bu konuda oldukça aktif politikalar yürütmektedir. Yurt dışında gerçekleştirilen Türk film festivallerine destek vermektedir ve yurtdışında düzenlenen film haftalarında, Türk filmlerinin tanıtılması aşamasında maddi payı da vardır.⁶⁵ Balkanlar’da gerçekleştirilen film festivallerinde birçok Türk filmi ödüller almıştır ve hepsini burada saymak mümkün değildir. Kısaca, Türk sinema ve filmleri, son yıllarda yurtdışında oldukça ilgi gören ve kamuoyunu etkileyen unsurlar olmuştur. Türkiye de bunun farkında olarak, biraz da turizm açısından, ilgi gören dizi ve sinema filmlerinin ihracını arttırmaktadır.

⁶⁴ Hürriyet, Türk Dizilerinin Yurtdışı Reytingi Hizmet ve Mal İhracatını Artırdı, <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/turk-dizilerinin-yurt-disi-reytingi-hizmet-ve-mal-ihracatini-artirdi-41370314> (24.12.2019)

⁶⁵ B. Senem Çevik, “Kültürel Diplomaside Devlet Dışı Aktörler: Türk Sineması ve Dizileri”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Editörler: Mehmet Şahin-B. Senem Çevik, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 407.

2.1.10. Türkiye Maarif Vakfı

Türk kültür ve tarihi, geniş coğrafyalara yayılmıştır ve zengin bir yapıya sahiptir. Bu zenginliğin yaşatılması için de nesilden nesile ve bölgeden bölgeye aktarılması gerekmektedir. Bu anlamda eğitim önemli bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir devletin gelecekte de içeride ve dışarıda soydaş halklarına seslenebilmesi için, o soydaşların hala o kültürü ve tarihi yaşatıyor olması gerekmektedir ve bu çerçevede gerçekleştirilen eğitim de yumuşak gücün bir başka yüzünü oluşturmaktadır. Çünkü bu eğitim faaliyeti ile kamuoyunun bağlılığı arttırılmak amaçlanmaktadır.

Türkiye Maarif Vakfı da, Türk kültürünü ve tarihini yaşatmak ve aktarmak amacıyla 2016’da kurulmuş ve bu anlamda bir kamu diplomasisi kurumu olarak faaliyetlerini yürüten bir oluşumdur. “17.06.2016 tarihli 6721 sayılı kanun ile kurulan Türkiye Maarif Vakfı, yurt dışında Türkiye Cumhuriyeti adına Milli Eğitim Bakanlığı dışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluştur.”⁶⁶ İlk olarak Orta Doğu temelli faaliyet gösterse de, daha sonra Balkanlar coğrafyasında da etki alanını genişletmek amacıyla projelere başlamıştır. Toplamda 321 eğitim kurumu açmış olan Vakıf, Arnavutluk’ta 4, Bosna-Hersek’te 3, Kosova’da 7, Makedonya’da 5 ve Romanya’da 5 olmak üzere anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise açmıştır.⁶⁷ Vakıf, sadece okullar açmakla kalmayıp, okul malzemeleri ve kalacak yer desteği de vermektedir. Bu açıdan da Türkiye Maarif Vakfı, yeni bir oluşum olmasına rağmen etki alanını geliştirmekte ve Türkiye’nin önemli kamu diplomasisi kurumlarından biri haline gelmektedir.

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN BALKANLAR’DAKİ YUMUŞAK GÜCÜ

Balkanlar coğrafyası üzerinde yumuşak güce sahip olan bir diğer aktör de Avrupa Birliği (AB)’dir. Özellikle 2000’lerden itibaren, gerek AB’nin genişleme politikası gerekse Balkan ülkelerinin çatışma gerçekliğinden sıyrılarak yüzünü komşularına ve özellikle AB’ye çevirmesi ile birlikte, AB’nin bölgeye yönelik hem ihtiyaçtan doğan bir dış politika hem de Türkiye için yeni, kendisi için daha eski bir kavram olan kamu diplomasisi aracılığıyla yakınlaşması söz konusudur. Bu anlamda, AB’nin uluslararası alanda da başvurduğu temel yumuşak güç araçları demokrasi ve insan hakları uygulamalarıdır. Zaten Nye’in da yumuşak gücü açıklarken kullandığı ve bu kavramın temelini oluşturan “çekicilik” noktası, AB’nin kültürü, ekonomisi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi savunduğu

⁶⁶ Türkiye Maarif Vakfı Tanıtım Kataloğu, <https://turkiyemaarif.org/uploads/TanitimKatalogu2018.pdf> (25.12.2019)

⁶⁷ Türkiye Maarif Vakfı, Dünyada TMV, <https://turkiyemaarif.org/page/42-dunyada-tmv-16> (25.12.2019)

değerleri ve bunları yayma hedefinden dolayı AB'nin varlığında doğal olarak bulunmaktadır. AB'nin, BM gibi bir askeri güce ve yaptırım mekanizmasına sahip olmayışı da onun yumuşak güç öğelerine daha fazla önem vermesini gerektirmiştir. Bir siyasi danışmanlık kuruluğu olan ve kamu diplomasisi alanında çalışmalar yaparak son beş yıldır yıllık yumuşak güç raporları sunan Portland'ın endekslerine göre AB bu sıralamada 30 ülke koltuğundan 16'sını elde ederek listenin yarısından fazlasına sahip olmuştur. Fransa ve Almanya'nın genellikle ilk üçte yer aldığı yıllık raporlarda sıralamaya giren diğer AB üye devletleri ise İsveç, Hollanda, İtalya, İspanya, Danimarka, Finlandiya, Avusturya, Belçika, İrlanda, Portekiz, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan ve Macaristan'dır. Türkiye de bu raporlarda son sıralarda yer alsada ilk 30 ülke içerisinde. Bu değerlendirmeler ve sıralamalar temel olarak kültür, dijital altyapı, devlet uygulamaları, demokrasi ve insan hakları gelişmeleri ve eğitim gibi kıstaslar esas alınarak oluşturulmuştur.⁶⁸ AB, yumuşak güç anlamında kültürel alandaki harcamalarına ve yatırımlarına da oldukça önem vermektedir. Bu açıdan, dünya genelinde en çok kültür yatırımı yapan ülke de bir AB üyesi olan Fransa'dır. Ayrıca Birlik, eğitim konusuna da dikkatle yaklaşmakta ve uluslararası düzeyde öğrenci çekmek amacıyla okullarını geliştirmektedir. Dünyanın ilk 100 üniversitesi içerisinde 27 kurumunu sokan AB eğitim konusunda ABD ile yarışmakta ve hatta onu geride bırakmaktadır. AB'yi bu anlamda çekici kılan bir diğer noktası ise sivil toplum ve düşünce kuruluşlarının güçlü ve daha serbest bir şekilde hareket alanına sahip olan yapılarıdır.⁶⁹ Azınlık hakları, düşünce özgürlüğü, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, kadın-erkek eşitliği gibi birçok konuda sivil toplum kuruluşları Avrupa'yı daha da çekici kılmaktadır.

1990 yılı ve devamındaki on yıl Balkanlar açısından oldukça zor bir dönem olmuştur ve bu dönemin yansımaları günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Yugoslavya'nın parçalanma süreci ile birlikte, etnik kimliklerin katliamlara varan çatışmaları, bölgenin hafızasında silinmez bir tarihi oluşturmaktadır. Bu çatışmalar günümüzde son bulmuş olsa da, hala toprak temelli arzular ve özellikle Bosna-Hersek'te 1995 Dayton Anlaşması ile oluşturulan mekanizma tartışma konusu olmaktadır.

---

⁶⁸ Portland, The Soft Power 30 A Global Ranking Of Soft Power 2019, <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2019/10/The-Soft-Power-30-Report-2019-1.pdf> (13.10.2020)

⁶⁹ Zekeriyya Akdağ – Süleyman Ekici, “Avrupa Birliği'nin Uluslararası Politikada Etkili Olma Aracı: Yumuşak Güç”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı:2, 2017, s. 44-46.

İki kutuplu yapının hakim olduğu dönemde, farklı bloklarda yer alan Avrupa ve Balkanlar, bu dönemde sistemden bağımsız olamadıkları için, ikili ilişkilerde durağan bir dönemden geçmişlerdir. 1990'lara gelindiğinde ise, iki bölge de kendi iç sorunlarıyla uğraşmak durumunda kalmıştır. Balkan ülkeleri bağımsızlık ve toprak talepleriyle etnik çatışmalar yaşarken, AB de kendi müktesebatında çeşitli değişiklikler gerçekleştirmiş ve kendini yeniden yapılandırmıştır. Bu nedenle de yakın coğrafyasında yaşanan kanlı çatışmalara ve insan hakları ihlallerine, kendi müktesebatıyla çelişerek, müdahale etmekte yetersiz kalmıştır. Hatta bu durum, ABD'nin o dönemde bölgede daha etkin olmasına yol açmıştır. Çatışmaların boyutu genişleyince, ABD müdahale etmek istemiş; fakat bunun öncesinde inisiyatifi bölgede etkin olması beklenen AB'ye bırakmış, fakat AB'nin bu sorumluluğu alamaması üzerine bölgeye BM ve NATO temelinde dahil olmuştur. Daha sonra AB de bu operasyonlara maddi ve manevi destek sağlamıştır.

AB'nin o dönemde bölgede etkin olamaması, daha doğru bir ifadeyle başat güç olamaması ve bu rolü ABD'ye kaptırması, sadece yaşadığı iç dönüşüm ile ilgili değildir. AB yetkilileri, Balkanlar'ın kendi coğrafyalarında bir bölge olduğunun ve sorumluluğun kendilerine ait olduğunun farkında olmakla birlikte, müdahale etmekte yetersiz kaldıklarını da kabul etmişlerdir.⁷⁰ Bu yetersizlikteki diğer etken de AB'nin askeri bir yapılanmasının ve yaptırımının olmaması olarak gösterilebilir. Çünkü AB, temel olarak ekonomik anlamda işbirliği güden bir kuruluş olmuştur. Bosna-Hersek krizinden sonra, Kosova krizinde ateşkes ve işbirliği anlamında, Almanya ve Fransa Dışişleri Bakanları AB nezdinde çözüm önerileri ve barış süreci önermiştir; fakat bu Miloseviç yönetimi tarafından kabul edilmemiş, 1999'da da bölgeye NATO müdahalesi gerçekleşmiştir.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda, 1990'lı yıllar boyunca AB yakın komşusu olan Balkan coğrafyasını, güvenlik anlayışında bir tehdit olarak algılamıştır. 2000'li yıllardan itibaren, bölgedeki çatışmaların çözüme bağlanması ile birlikte, AB genişleme politikası çerçevesinde Balkanlara üyelik fırsatı vererek ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu genişleme politikasına gidilen yolda, 1990'lı yıllarda AB müktesebatında yapılan değişikliklerin önemi vardır. “1991 Maastricht Anlaşması, 1993 Kopenhag Kriterleri ve 1999 İstikrar ve Ortaklık Süreci, AB'nin yeni yapılanmasını içeren unsurlardır. AB, 1990'lı yıllarda demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve

---

⁷⁰ Birgül Demirtaş, “AB'nin Dönüştürücü Gücü ve Batı Balkanlar'da Demokratikleşme Süreci: Başarılanlar ve Başarılamayanlar”, *Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri*, **Derleyenler:** Sanem Baykal, Sinem Akgül Açıkmeşe, Belgin Akçay, Çağrı Erhan, Ankara, 2018, s.190-191.

azınlıkların korunması ilkelerini benimsemiş ve bunları üyelik şartı olarak da sunmuştur.”⁷¹ 2000’li yıllardan itibaren de aktif bir genişleme politikası izlemeye başlamıştır ve bu politika Balkan ülkelerini de içermektedir. Çünkü Balkan coğrafyası, jeopolitik bir öneme sahiptir; ticaret ve enerji aktarımı yollarının kesişimi niteliğindedir. Bu açıdan da AB için ayrı bir yeri vardır. Aynı şekilde Balkan ülkeleri için de Avrupa Birliği vazgeçilmezdir. 2000’li yılların başında savaştan çıkmış ve ekonomik, siyasi ve toplumsal olarak çökmüş Balkan ülkeleri, AB’yi kendilerine bu anlamda yardım edebilecek yeterliliğe sahip olarak görmüşler ve ona yönelmişlerdir. AB açısından bakıldığında ise enerji trafiği yolunda bir köprü niteliği taşıyan Balkanlar’ın önemi göz ardı edilemezdir. Öte yandan, 2011 yılında Ortadoğu’da patlak veren Arap Baharı sonrasında savaştan kaçmak zorunda kalan milyonlarca göçmen için hem yakınlığı hem de gelişmişlik düzeyi açısından AB cazip bir seçenek olmuştur. Göçmenlerin AB’ye ulaşmak için kullandıkları yolda Balkanlar önemli bir transit noktadır. AB ise bu konuyu bir güvenlik tehdidi olarak gördüğünden, Balkanlar AB açısından daha da üzerine düşülesi bir konu olmuştur. Bu gelişmelerle de paralel olarak son yıllarda artan aşırı-milliyetçi ve aşırı-sağ kavramları AB’yi de etkisi altına almıştır ve bu açıdan da daha içine kapanık daha sert politikalar izleme yoluna gitmiştir. Bu nedenle yumuşak güç ve kamu diplomasisi alanlarına verdiği öneme bir gölge düştüğü de gözlerden kaçmaması gereken bir durumdur. Fakat yine de AB’nin temsil ettiği değerler ve sunduğu fırsatlar cazibesini devam ettirecektir.

AB, yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramlarıyla Türkiye’den çok önce tanışmıştır. Zaten AB, kuruluşundan itibaren diğerlerini cezbetmiştir. 1990 yılında kendine atfettiği “demokrasi taşıyıcılığı” ile birlikte de Balkanlar ve Türkiye dahil birçok ülkenin ve kamuoyunun yüzünü ona dönmesine neden olmuştur. 1999 yılında AB’ye başvuruda bulunan birçok ülkeye adaylık statüsü vermiştir. 1999’da Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’ye ve 2003’te Selanik Zirvesi’nde de Balkan ülkelerine adaylık statüsü vermiştir.⁷² Slovenya 2004’te, Bulgaristan ve Romanya 2007’de, Hırvatistan da 2013’te AB’ye üye olmuştur; Yunanistan ise çok daha önce 1981’de bu oluşuma entegrasyonunu sağlamıştır.⁷³ AB üyeliği için; müzakerelere başlayan Balkan ülkeleri Sırbistan ve Karadağ; aday ülkeler Makedonya ve

⁷¹ Birgül Demirtaş, a.g.m, s. 187.

⁷² Avrupa Birliği Zirve Sonuç Bildirgeleri, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birligi-zirve-sonuc-bildirgeleri_45449.html (24.12.2019)

⁷³ Avrupa Birliği’ne Üye ve Aday Ülkeler, <https://www.avrupa.info.tr/tr/etkilesimli-avrupa-haritasi-9> (24.12.2019)

Arnavutluk; potansiyel aday ülkeler Bosna-Hersek ve Kosova'dır.⁷⁴ AB'nin Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki genişleme süreci Sovyet etkisinin kalktığı Balkanlar'ı içerir ve en geniş beşinci genişlemesidir. Macaristan ve Slovenya beşinci genişleme ile, Bulgaristan ve Romanya ise altıncı genişleme süreci ile Birlik üyesi olmuşlardır; son olarak yedinci genişleme de Hırvatistan ile olmuştur.⁷⁵ Tüm bu bilgilerin ışığında, AB'nin Balkanlar'daki yumuşak gücünü üyelik perspektifinden yürüttüğü söylenebilir. AB'nin 1990'lardan itibaren kendisine yüklediği misyon, bölgesinde istikrarı sağlamak ve hukuk devleti düşüncesini yaymaktır. AB'nin temel amacı, benimsediği değerleri üyelik perspektifi sunduğu ülkelere de benimsetmek, bu ülkelerin ekonomik, insani, demokratik, hukuki yönlerden gelişmesini sağlamaktır. Hatta bu açıdan AB genişlemesinin Balkanlar ayağına "Doğu Avrupa ülkeleri" denmiştir.

Avrupa Birliği'nin yumuşak gücünü, ekonomik yardımlar, sorunların diploması yoluyla çözülmesi, demokrasi ve insan haklarını kendisine ilke edinmesi ve bunu üye ve aday ülkelere benimsetmesi gibi unsurlar oluşturmaktadır.⁷⁶ AB'nin bu gücü Balkan ülkelerini ona çeken bir etkidir. Portland'ın raporunda da belirtildiği üzere, Almanya ve Fransa yumuşak güç ve kamu diplomasisi alanında oldukça çaba harcayan iki AB üyesi ülkelerdir ve son "Soft Power 30" raporunda da Fransa birinci sırada, Almanya ise üçüncü sırada yer almıştır. Fransa'nın yumuşak gücünü de kültür oluşturmaktadır. Fakat Fransa yumuşak güç ve kamu diplomasisi faaliyetlerini geçmişten beri etki alanında bulunan Afrika üzerinde yürütmektedir. Fransa bu amaçla, Fransa Dışişleri Bakanlığı ile birlikte Kültür ve İletişim Bakanlığı, Fransa Kalkınma Ajansı, Yurtdışında Fransızca Öğretimi Ajansı, Campus France, Fransız Kültür Enstitüleri, Fransa Gönüllüleri gibi kurumlar ile temelde eğitime, fakir ülkelere yönelik ekonomik yardıma, kültürel faaliyetlere ve Fransız diline dayanan faaliyetler yürütmektedir.⁷⁷ Almanya'nın kamu diplomasisi faaliyetlerini ise Alman

⁷⁴ Müzakerelere Başlayan Aday Ülkelerin İlerleme Durumu, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/mzakerelere_balayan_aday_ulkelerin_ilerleme_durumu_temmuz_2019_tr.pdf (24.12.2019)

⁷⁵ Tevfik Mesut Eren, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası ve Yumuşak Gücünün Geleceği", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2014, s. 363-364.

⁷⁶ Ayhan Nuri Yılmaz-Gökmen Kılıçoğlu, "Avrupa Birliği'nin Yumuşak Güç Kullanımı ve Diğer Ülkeler Üzerindeki Olumlu Etkisi", *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 15, 2017, s. 91.

⁷⁷ Nazlı Ceren Akçay, *Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültürel Diplomasi ve Fransa'nın Afrika Ülkelerine Yönelik Uluslararası Öğrenci Programları Örneği*, (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara 2014, s. 50-53.

dili, kültürü, eğitim olanakları gibi ana yumuşak güç öğeleri oluşturmakla birlikte ülke için temel bir ihtiyaç olan işgücü açığı da önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmanın devamında bir Avrupa Birliği üyesi olan Almanya'nın Balkanlar üzerindeki yumuşak güç uygulamalarından bahsedilecektir.

2.2.1. Almanya'nın Balkanlar'daki Yumuşak Gücü

Bu çalışmada diğer Avrupa Birliği ülkeleri yerine Almanya'nın seçilmesi, tarihinde farklı ideolojilere sahip liderlerinin Balkanlar üzerindeki genişleme politikaları, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olan bir diktatörün evi olması nedeniyle dünya genelinde yaşadığı prestij kaybı ve Soğuk Savaş döneminde bünyesinde iki kutbu da hissetmesi nedeniyle aldığı ağır darbeler sonunda yeniden yapılanarak, bugün AB'de ve dünyadaki başat güçler konumuna ulaşması ve bunu sert güç yöntemlerine kısıtlı bir şekilde başvurarak yapması nedeniyledir.

Almanya'nın Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında başta Avrupa'nın haritasını değiştirmek amacıyla izlediği saldırgan politika nedeniyle kendisi hakkında tüm dünyada kötü bir imaj yaratmıştır. Bu savaşlardan yenik çıkması ve ardından Soğuk Savaş'ın simgesi haline gelen Berlin Duvarı ile ikiye bölünmesi ve iki ayrı kutba da şahitlik etmesinden dolayı Almanya tam olarak toparlanamamıştır. Soğuk Savaş'tan sonra ise gücüne kavuşan devlet, sert güçten uzak durmaya çalışmış ve AB'nin çatısı altında onun değerlerine sıkı sıkıya bağlı bir şekilde bölgesel ve uluslararası alanda yerini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Askeri güçten oldukça kaçınarak yumuşak güç alanına ağırlık vermeye başlamış ve özellikle eğitime ve Alman diline önem vererek bu çerçevede faaliyetler yürütmeye başlamıştır.⁷⁸ Almanya'nın kendini geliştirme konusunda başarılı olduğu aşikârdır. Bugün Almanya, siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda AB'de Fransa'nın yanında gücünü oldukça sağlamlaştırmıştır.

Almanya yumuşak güce verdiği önemi kültürel diplomasiye yaptığı yatırımlarla ispatlamıştır. Yumuşak güç alanında özellikle kültürel diplomasiyi oldukça kullanan Almanya, bu konuyu dış politika hedefleri arasında saymıştır. Bugün Almanya'nın dış politikasının temellerini, AB'nin temel hedeflerini de içerir bir şekilde, "Egemen bir Avrupa, barış ve güvenliğe bağlılık, transatlantik ortaklık, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü" oluşturmaktadır.⁷⁹ Almanya dış politikada kültürel

⁷⁸ Ayhan Nuri Yılmaz-Gökmen Kılıçoğlu, a.g.m., s. 92.

⁷⁹ Auswärtiges Amt, Grundprinzipien deutscher Außenpolitik, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/grundprinzipien/216474> (14.10.2020)

diplomasinin bir gereği olarak kültür ve eğitime verdiği önemi bu konuları dış politikasının “üçüncü ayağı” olarak açıklayarak göstermiştir. Alman dış politikasının üç temel ilkesinden birini “Auswärtige Kultur- und Bildungspolitik (AKBP)” yani “Yabancı Kültür ve Eğitim Politikası” oluşturmaktadır. Almanya uluslararası alanda istikrarı, kendine güven sağlamayı etkileşimi hedeflemektedir. Bunun için de eğitim ve kültür politikasını devlet desteği ile birlikte yürütmektedir. Alman kültür ve eğitim politikasının temel ayaklarını “Goethe Enstitüsü, Alman Akademik Değişim Servisi, Dış İlişkiler Enstitüsü (ifa), Yurtdışı Okullar Merkez Ofisi, Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ), siyasi vakıflar, özel veya işle ilgili vakıflar ve sivil toplum kuruluşları” oluşturmaktadır.⁸⁰ Almanya uluslararası alanda eğitim ve Alman diline verdiği değer kadar kültüre de yine uluslararası düzeyde çeşitli kültürel programlar düzenleyerek önem vermiştir. Bu çerçevede, Alman edebiyatının yayılması, çeşitli film festivalleri ve film gösterimleri, sergi, açılış, dans, tiyatro, müzik gibi kültürel faaliyetlere uluslararası düzeyde yatırım yapmaktadır.⁸¹

Balkanlar, Alman dış politikasında klasik güç sisteminden beri göz ardı edilemeyen bir bölge olmuştur. İki dünya savaşının da bir ayağının bu bölgede oluşu ve Almanya’nın bu savaşların temel aktörlerinden biri oluşu durumu daha görünür kılmaktadır. Fakat o dönemlerde klasik bir şekilde askeri ve ekonomik gücünü kullanarak sert bir politika izleyen Almanya, özellikle Soğuk Savaş’tan sonra dünya genelinde izlediği askeri güçten uzak politikasını Balkanlar’a da yansıtmış; 1990 sonrasında bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletler dahil diğer Balkan devletlerinin AB’ye entegrasyonlarını ve üyelik süreçlerini de desteklemiştir. Almanya’nın Balkanlar bölgesindeki yumuşak gücünü de yine kültür ve Alman dili oluşturmaktadır. Fakat bunun da ötesinde, Almanya’nın işgücüne olan ihtiyacı dolayısıyla Balkan ülkelerinden aldığı göç de bölgedeki yumuşak gücüne yadsınamaz şekilde etki etmektedir. Almanya’nın bölgedeki yumuşak güç unsurlarından biri de dil ve eğitimidir. Balkanlar’da Almancanın okullarda öğretilmesi ve Almanya’ya eğitim amacıyla giden öğrenci sayısı doğru orantılı olarak artmıştır.⁸²

⁸⁰ Auswärtiges Amt, Auswärtige Kultur- und Bildungspolitik: Basis für starke internationale Beziehungen, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/kulturdialog/01-ziele-und-aufgaben> (14.10.2020)

⁸¹ Auswärtiges Amt, Internationale Kulturprogramme, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/kulturdialog/kulturprogramme-node> (14.10.2020)

⁸² Nurgül Bekar, “Kültürel Diplomasi Açısından Batı Balkanlarda Türkiye ve Almanya (2000-2015)”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2013, s. 3070.

2.2.1.1. Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ)

GIZ, Türkçe karşılığıyla Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu, geniş alanlarda ve perspektifte faaliyetler yürütmektedir. Ankara’da da bürosu bulunan GIZ, Balkanlar’da aktif bir politika izlemektedir. Yunanistan, Bulgaristan, Kosova, Romanya, Sırbistan ve Karadağ’da büroları bulunmaktadır. GIZ bölgede, sivil toplum kuruluşları ve şirketleri desteklemekte, toplumsal ve siyasal hayatta reformlar yapılmasını teşvik etmekte, biyoçeşitlilik ve yenilenebilir enerji kaynaklarının iyileştirilmesi yönünde projeler yürütmekte, AB üyesi olmayan Balkan ülkelerini bu yönde desteklemekte ve bölge ülkelerinin ekonomik olarak gelişmelerini desteklemektedir. GIZ ayrıca, altı Batı Balkan ülkesi - Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan arasında bölgesel işbirliğini de kolaylaştırma amacı gütmektedir.⁸³

2.2.1.2. Goethe Enstitüsü

Goethe Enstitüsü, dünya çapında eğitim ve kültür alanında Almanya’nın en önemli kuruluşu haline gelmiştir. “Goethe Enstitüsü *“eğitimde fırsat eşitliği”* yönünde yürüttüğü çalışmalar kapsamında dünya üzerinde 100’den fazla ülkenin dâhil olduğu *“Okullar: Geleceğin Ortakları”* isimli projelerinde Balkanlarda da milli eğitim sistemine bağlı altı yüz (600) okula eğitim danışmanlığı vermektedir.”⁸⁴ Goethe Enstitüsü, Alman dili ve kültürünün yayılması açısından değerli bir yumuşak güç kuruluşudur. Bu anlamda Almanya’nın bu gücünü arttırmak için, Alman filmlerinin tanıtımını yapmakta, sadece Almanca öğrenilmesi için değil öğretilmesi için de dersler vermekte ve Almanca sınavları düzenlemektedir.⁸⁵ Bu anlamda Türkiye’nin bir yumuşak güç kurumu olan Yunus Emre Enstitüsü’ne benzetilebilir.

2.2.1.3. Alman Akademik Değişim Servisi (DAAD)

Almanya’nın eğitim alanında uluslararası olarak faaliyetlerini yürüten diğer bir kuruluşu da Alman Akademik Değişim Servisi, orijinal adıyla Der Deutsche Akademische Austauschdienst (DAAD), birçok ülkeyle üniversite düzeyinde öğrenci değişim programları yürüterek, öğrencilere ve araştırmacılara burs imkânı da sunmaktadır. Türkiye’de de merkezi bulunan bu kurum, Yunanistan, Macaristan, Romanya ve Sırbistan’daki merkezleriyle birlikte aktif bir eğitim süreci devam ettirmektedir. Yüksek lisans ve doktora alanında araştırma fırsatları sunan bu kurum aynı zamanda bunları finanse etmekte ve Alman dilinin yayılmasını da amaçlamaktadır. Bu

⁸³ GIZ Worldwide, <https://www.giz.de/en/worldwide/289.html> (25.12.2019)

⁸⁴ Nilgün Bekar, a.g.m., s. 3071.

⁸⁵ Goethe Enstitüsü, <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/index.html> (25.12.2019)

açından diğer bir işlevi de Almanyayı çeşitli kurslarla birlikte öğrencilere sunmaktır. DAAD, aynı zamanda mezunlarla da iletişimi kesmeyerek çeşitli programlar dahilinde diğer öğrenciler ve araştırmacılarla birlikte bir etkileşim ortamı sunmaktadır.⁸⁶

2.2.1.4. Dış İlişkiler Enstitüsü (IFA)

Orijinal adıyla Das Institut Für Auslandsbeziehungen (IFA), yani Dış İlişkiler Enstitüsü, Almanya’nın kültürel diplomasi alanındaki dünya çapında kültürel faaliyetler sunan en eski kuruluşlarından biridir. IFA, uluslararası sergi, konferans gibi kültürel faaliyetleri düzenleyerek bunları çeşitli merkezlerde sunmaktadır. IFA, kültür programlarını birçok Balkan ülkesinde de gerçekleştirmektedir. Hatta resmi sitesinde yer alan takvim dahilinde 27 Ekim-9 Aralık 2020 tarihlerinde Bulgaristan’ın başkenti Sofya’da “Sanat ve Politika” adlı sergi açık olacak ve yine 16 Ekim-30 Kasım 2020 tarihlerinde de Kosova’nın başkenti Priştine’de “Sigmar Polke: Bilinmeyen Bir Kaynaktan Müzik” adlı sergi gösterimde olacaktır.⁸⁷

2.2.1.5. Yurtdışı Okullar Merkez Ofisi (ZFA)

Orijinal adı “Die Zentralstelle Für Das Auslandsschulwesen” olan ZFA Almanya’nın eğitim konusunda kültürel diplomasisini yürüten önemli bir kurumdur ve dünyada 140 adet okulu vardır. Almanca’nın yurtdışındaki okullarda hazırlıktan uzmanlık seviyesine kadar elverişli bir şekilde ders programları dahilinde öğretilmesini sağlamak ve öğretmenlerin de eğitilmesi amaçlı planlar oluşturmak öncelikleri arasındadır. Bu kurum Orta ve Doğu Avrupa’da yani Balkanlar’da da oldukça aktif bir kurumdur. Bulgaristan’da “Deutsche Schule Sofia”; Yunanistan’da “Deutsche Schule Athen” ve “Deutsche Schule Thessaloniki”; Hırvatistan’da “Deutsche Internationale Schule Zagreb”; Romanya’da “Deutsche Schule Bukarest”; Sırbistan’da “Deutsche Schule Belgrad”, Türkiye’de “İzmir Alman Okulu”, “Ankara Alman Büyükelçiliği Özel Okulu”, “Alman Ankara Büyükelçiliği özel okulu, İstanbul”, “İELEV Özel Lisesi”, “Almanya Federal Cumhuriyeti Özel Alman Lisesi”; Macaristan’da “Audi Hungaria Schule Györ”, “Deutsche Schule Budapest” ve “Ungarndeutsches Bildungszentrum, Baja” adları altında birçok Alman eğitim kurumu faaliyet göstermektedir.⁸⁸

⁸⁶ DAAD Network, <https://www.daad.de/en/the-daad/daad-network/> (14.10.2020)

⁸⁷ Das Institut Für Auslandsbeziehungen, <https://www.ifa.de/en/> (14.10.2020)

⁸⁸ Die Zentralstelle Für Das Auslandsschulwesen, https://www.auslandsschulwesen.de/Webs/ZfA/DE/Schulnetz/DAS/Weltkarte/weltkarte_node.html (14.10.2020)

Sonuç

Balkanlar bölgesi, çatışma gerçekliğiyle bütünleşmiş bir bölgedir. Çatışma ihtimalinin, bölgenin kozmopolit yapısının ve toprak anlaşmazlıklarının devam etmesi ile birlikte günümüzde de var olan bir tehlike olduğu açıktır. Bölgenin yakın komşuları olan Avrupa Birliği ve Türkiye için de Balkanlar güvenlik açısından önemini korumakla birlikte, konumu gereğiyle ticari ilişkiler açısından da vazgeçilmez bir ortak olmaktadır.

1990 yılı itibarıyla değişen uluslararası konjonktür ile birlikte Joseph Nye tarafından ortaya atılan “yumuşak güç” kavramı, özellikle 2000’li yıllardan sonra kamu diplomasisi ile özdeşleştirilerek sıkça başvurulan bir politika yöntemi haline gelmiştir. Gittikçe artan küreselleşme ile birlikte, uluslararası sistemin yeni aktörlerinden olan “birey” ve onun dış politikada artan etkisi, bir devletin kendi lehine kamuoyu oluşturabilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu çerçevede ele alınan Balkanlar, çok uluslu bir yapıya sahip olması nedeniyle, sadece sert güç araçları ile ve ticari ilişki kurulan bir bölge ve komşu olmaktan çıkmıştır.

Avrupa Birliği ve Türkiye için de, yumuşak güçlerini sergileyebildikleri ve kamuoyuna seslenebildikleri yegâne komşuları Balkanlar bölgesidir. Türkiye bölgede yumuşak gücünü kültürel diplomasi üzerinden, Osmanlı mirası ve ortak din ve dilini kullanarak gerçekleştirmektedir. Avrupa Birliği ise, Balkan ülkelerinin yüzünü döndüğü ekonomik ve demokratik açıdan cezbedici bir ortaktır ve Avrupa Birliği bu açıdan yumuşak gücünü üyelik çerçevesinden sunmaktadır. Almanya da Avrupa Birliği’nin en güçlü ülkelerinden biri olarak, bölgede özellikle eğitim üzerinde durmakta; kültürel diplomasi çerçevesinde sanat ve kültür faaliyetlerine önem vermekte ve “yabancı dil olarak Almanca” inancını Balkanlar’da da korumak istemektedir. Türkiye’nin ve Almanya’nın bölgedeki yumuşak gücünü kültürel diplomasi oluşturmaktadır. Her iki aktör de bölgede kendi dil ve kültürlerini yaymak ve yaşatmak isteği ile politikalar yürütmektedir. AB açısından ise Balkanlar özellikle son yıllarda artan göç olgusuyla birlikte bir güvenlik açığı oluşturmakla birlikte ticari olarak vazgeçilmez bir ortak oluşunun da etkisiyle bu açığı kapatmak amacıyla hukuk devleti ve demokrasi gibi değerlerini üyelik perspektifinden bölgeye aşılılamaya çalışmaktadır. 1990 sonrasında AB’nin genişleme süreçlerinin büyük bir kısmını Balkan ülkeleri oluşturmuş, bu ülkeler “Doğu Avrupa” olarak anılmaya başlanmıştır. Henüz aday olma yolunda ilerleyen Balkan ülkeleri için de, üye ülkeler için de AB özellikle ekonomik ve kültürel olarak aynı cazibeyi taşımaktadır. Almanya ve AB, Balkanlar’a Batı’nın çekiciliği çerçevesinde gelişmiş bir ekonomi, kültür ve hukuk düzeni sunmaktadır. Bu açıdan da bu iki aktör bölgede cazibesini uzun bir süre koruyacaktır.

Türkiye'nin ise sunduğu perspektif geçmiş yani Osmanlı üzerinden olduğundan Batılı çevrelerce tepki çekmekte, özellikle Yunanistan'da Ege ve Kıbrıs gibi siyasi nedenlerle Türkiye'nin kültürel diplomasi faaliyetleri kısıtlanmaktadır. Yine de Balkanlar'daki Müslüman nüfusun fazla olduğu Kosova, Bosna-Hersek, Arnavutluk gibi ülkelerde Türkiye'nin kamuoyu oluşturma çabası daha etkili olmaktadır. Sonuçta, Balkanlar coğrafyası hala çatışma tehdidiyle yaşasa da, komşuları açısından vazgeçilmez bir ticari ortak olmakla birlikte aynı zamanda, kültürel ve tarihi bir ortaktır ve coğrafi konumuyla ve farklı etno-dinsel yapısıyla bu iki ortağının gündeminden hiçbir zaman düşmeyeceği açıktır.

Kaynakça

- AKÇAY, Nazlı Ceren, *Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültürel Diplomasi ve Fransa'nın Afrika Ülkelerine Yönelik Uluslararası Öğrenci Programları Örneği*, (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara 2014.
- AKDAĞ, Zekeriyya; EKİCİ, Süleyman, "Avrupa Birliği'nin Uluslararası Politikada Etkili Olma Aracı: Yumuşak Güç", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı:2, 2017, s. 33-64.
- ALBAYRAK DÖNMEZ, Burcu, "Türkiye-Bosna Hersek İlişkileri", *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Siyaseti*, Derleyenler: Pınar Yürür ve Arda Özkan, Detay Yayıncılık, Ankara 2017.
- ARSLAN, Mustafa, *Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Bir Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak YTB Örneği*, (Altınbaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.
- BAYRAKTAR, Zülfikar, "Türkiye'nin Balkanlar'daki Yumuşak Gücü: Türk Kültürü", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 35, 2012, s. 181-189.
- BEKAR, Nurgül, "Kültürel Diplomasi Açısından Batı Balkanlarda Türkiye ve Almanya (2000-2015)", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2013, s. 3064-3084.
- CAVLAN, Turan, "Yeni Osmanlılık: Batı'dan Kopuş mu?", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2010, s. 126-156.
- ÇEVİK, B. Senem, "Kültürel Diplomaside Devlet Dışı Aktörler: Türk Sineması ve Dizileri", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Editörler: Mehmet Şahin-B. Senem Çevik, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 391-438.
- DEMİRTAŞ, Birgül "AB'nin Dönüştürücü Gücü ve Batı Balkanlar'da Demokratikleşme Süreci: Başarılanlar ve Başarısızlar", *Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri*, **Derleyenler:** Sanem Baykal, Sinem Akgül Açıkmeşe, Belgin Akçay, Çağrı Erhan, Ankara, 2018, s. 190-191.
- DOĞAN, Hatice, "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Editörler: Mehmet Şahin-B. Senem Çevik, Nobel Yayıncılık, Ankara 2015, s. 293-320.
- ERDAĞ, Ramazan, "Türkiye'nin Kalkınma Yardımları ve TİKA", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Editörler: Mehmet Şahin-B. Senem Çevik, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 241-262.

- EREN, Tevfik Mesut, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası Ve Yumuşak Gücünün Geleceği", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2014, s. 359-374.
- EKŞİ, Muharrem, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, 1. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014.
- EKŞİ, Muharrem, "Ak Parti Döneminde Türkiye'nin Balkanlarda Kamu-Kültürel Diplomasi Aracılığıyla Toplumsal-Kültürel Etkinliğini Arttırma Politikası", *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiriler*, Editör: Hasan Kara, Denizli 2015, s. 715-730.
- EKŞİ, Muharrem, "Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Kamu Diplomasisi : Yeni Araç ve Mekanizmalar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1, 2017, s. 9-19.
- GÜNEŞ, Mehmet, "Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim Tebaaya Yaklaşımında Dönemsel Değişimler", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, 2017, s. 12-26.
- KARAGÖZ, Seda, *Stratejik İletişim Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi Ve Medyanın Rolü*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016.
- KARAGÜL, Soner, "Türkiye'nin Balkanlardaki "Yumuşak Güç" Perspektifi: TİKA", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, 2013, s. 79-102.
- KARDAŞ, Tuncay; ERDAÇ, Ramazan "Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, 2012, s. 167-193.
- KURTULUŞ, Begüm, *21. Yüzyılda Değişen Kamu Diplomasisi Anlayışının Türk Dış Politikasına Yansımaları*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014.
- NYE JR, Joseph S., *Soft Power-The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York 2004.
- ÖZDEMİR, Haluk, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63-3, s. 113-144.
- ÖZEL, Cengiz, "Yumuşak Güce Bütünsel Bakış", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 2018, s. 1-27.
- ÖZKAN, Mehmet, "Türk Dış Politikasında Din ve Dini Diplomasi", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Editörler: Mehmet Şahin-B. Senem Çevik, Nobel Yayıncılık, Ankara 2015, s. 133-154.
- POYRAZ, Emre; Diñer, MELİH, "Küreselleşen Dünyada Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri", *Intermedia International e-Journal*, 3(1), 2016, s. 30-48.
- PURTAŞ, Fırat, "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi", *Akademik Bakış*, Cilt 7, Sayı 13, 2013, s. 1-14.
- SANCAK, Kadir, "Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt No.2, Sayı 4, 2016, s. 16-26.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Genişletilmiş 6. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2014.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası: 1991-2015*, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2016.

- TURAN, Yıldırım; KARANFİL, Ahmet, “Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Unsuru ve T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Örneği”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Nisan 2017, Cilt:3, Sayı 1, s. 17-32.
- TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, “Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar’ın Siyasal Görünümü”, *Avrasya Etüdleri Dergisi*, Cilt 42, Sayı 2, Ocak 2012, s. 83-110.
- YAPICI, Utku; “Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 47, s. 5-25.
- YILDIRIM, Gonca, *Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi: “Türkiye Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Örneği Çerçevesinde Kültürel Diplomasi”*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014.
- YILMAZ, Ayhan Nuri; KILIÇOĞLU, Gökmen, “Balkanlar’da YTB Ve TİKA’nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri ve Türkiye’nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri”, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2017, s. 115-131.
- YILMAZ, Ayhan Nuri; KILIÇOĞLU, Gökmen, “Avrupa Birliği’nin Yumuşak Güç Kullanımı ve Diğer Ülkeler Üzerindeki Olumlu Etkisi”, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 15, 2017, s. 83-118.

İnternet Kaynakları

- Avrupa Birliği Zirve Sonuç Bildirgeleri, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birligi-zirve-sonuc-bildirgeleri_45449.html (24.12.2019)
- Avrupa Birliği’ne Üye ve Aday Ülkeler, <https://www.avrupa.info.tr/tr/etkilesimli-avrupa-haritasi-9> (24.12.2019)
- Auswärtiges Amt, Auswärtige Kultur- und Bildungspolitik: Basis für starke internationale Beziehungen, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/kulturdialog/01-ziele-und-aufgaben> (14.10.2020)
- Auswärtiges Amt, Internationale Kulturprogramme, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/kulturdialog/kulturprogramme-node> (14.10.2020)
- Auswärtiges Amt, Grundprinzipien deutscher Außenpolitik, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/grundprinzipien/216474> (14.10.2020)
- Dışişleri Bakanlığı, Dış Politika, <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa> (24.12.2019)
- DAAD Network, <https://www.daad.de/en/the-daad/daad-network/> (14.10.2020)
- Das Institut Für Auslandsbeziehungen, <https://www.ifa.de/en/> (14.10.2020)
- Die Zentralstelle Für Das Auslandsschulwesen, https://www.auslandsschulwesen.de/Webs/ZfA/DE/Schulnetz/DAS/Weltkarte/weltkarte_node.html (14.10.2020)
- GIZ Worldwide, <https://www.giz.de/en/worldwide/289.html> (25.12.2019)
- Goethe Enstitüsü, <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/index.html> (25.12.2019)
- Hürriyet, Türk Dizilerinin Yurtdışı Reytingi Hizmet ve Mal İhracatını Artırdı, <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/turk-dizilerinin-yurt-disi-reytingi-hizmet-ve-mal-ihracatini-artirdi-41370314> (24.12.2019)
- Müzakerelere Başlayan Aday Ülkelerin İlerleme Durumu, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/mzakerelere_balayan_aday_ulkelerin_ilerleme_durumu_temmuz_2019_tr.pdf (24.12.2019)

- Portland, The Soft Power 30 A Global Ranking Of Soft Power 2019, <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2019/10/The-Soft-Power-30-Report-2019-1.pdf> (13.10.2020)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Uluslararası Öğrenci Hareketliliği, <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/uluslararasi-ogrenci-hareketliliği> (23.12.2019)
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türkiye Bursları, <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiye-burslari> (23.12.2019)
- TRT Avaz, Balkanlar Diyarı, <https://www.trtavaz.com.tr/videolar/gezi-programlari/balkanlar-diyari-trt-avaz/PL4i8eZUVaPZkLdGwto1PHcj79kE8ByjRn> (24.12.2019)
- Türkiye Maarif Vakfı Tanıtım Kataloğu, <https://turkiyemaarif.org/uploads/TanitimKatalogu2018.pdf> (25.12.2019)
- Türkiye Maarif Vakfı, Dünyada TMV, <https://turkiyemaarif.org/page/42-dunyada-tmv-16> (25.12.2019)
- YTB 2018 Faaliyet Raporu, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/faaliyet-raporlari> (23.12.2019)
- Yunus Emre Enstitüsü, Kültür Merkezlerimiz, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> (24.12.2019)

**1880 TARİHLİ KIRKKİLİSE SANCAĞI'NIN TARİHİ VE COĞRAFİ
AÇIDAN TASVİRİ (PERİGRAĞİ İSTORİOGEOGRAFİKİ TİS
EPARHİAS TON SARANTA EKKLİSİON) ADLI ESER
TERCÜMESİNİN KIRKLARELİ TARİHİ AÇISINDAN
YORUMLANMASI***

V. Türkan DOĞRUÖZ*
Volkan DÖKMECİ*
Alifer ÇİFTCİ*

Özet: 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Edirne vilâyetine bağlı altı sancaktan biri olan Kırkkilise hakkında çok fazla çalışma yapılmamıştır. Sancağın idari, demografik ve ekonomik durumuyla ilgili olarak ulaşılabilen kaynaklar sadece Edirne Vilâyet Sâlnâmeleri ve Devlet Sâlnâmeleri'dir. Bu yüzden Melissinos Hristodulu tarafından 1880 yılında Yunanca yazılan *Kırkkilise Sancağının Tarihi ve Coğrafi Açidan Tasviri* adlı eser Kırklareli tarihine önemli bir katkıda bulunacaktır. Kitapta Kırkkilise'nin tarihi, idari yapısı, kurumları, demografik ve ekonomik yapısı hakkında birçok bilgi mevcuttur. On beş bölümden oluşan eserde yazar sadece Kırkkilise'yi değil çevrede yaptığı seyahatlerde gördüklerini de okuyucuya aktarmaktadır. Eser Yunanca'dan Türkçe'ye çevrilerek incelendiğinde Kırklareli tarihi açısından birinci elden kaynak niteliğinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırkkilise, Sancak, Yunanca, Sâlnâme.

* "Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açidan Tasviri (Perigrafı İstoriogeografiki tis Eparhias ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması" başlıklı makale Kırklareli Üniversitesi KLUBAP-195 No'lu proje çalışmasıyla hazırlanmıştır.

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: turkan.dogruoz@klu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-9401-7126.

* Araştırma Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: volkanyeditepe@gmail.com. ORCID: 0000-0001-6486-8755.

* Araştırma Görevlisi Dr., Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: alifer_ciftci@hotmail.com. ORCID: 0000-0003-1904-4639.

Doğruöz, V. T. Dökmeci, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

THE ANALYSIS OF THE TRANSLATION OF THE WORK
TITLED AS THE HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL
DESCRIPTION OF THE KAZA OF KIRKKILISE IN 1880
(PERIGRAFI ISTORIOGEOGRAFIKI TIS EPARHIAS TON
SARANTA EKKLISION) REGARDING THE HISTORY OF
KIRKLARELI

Abstract: Kırkkilise was one of the six sanjaqs which were attached to the Province of Edirne (Adrianapoli) following the Ottoman-Russian War between 1877 and 1878. The Public Annuals and the Annuals of the Province of Edirne are the only available resources in relation to the administrative, demographical and economic conditions of this sanjaq. Therefore, the work which was written by Melissinos Hristodulu in Greek in 1880 under the title of "The Historical and Geographical Depiction of the Sanjaq of Kırkkilise" can contribute to the history of Kırklareli (its present name). This book includes multitudinous information about the history, administrative structure, institutions, demographical and economical structures of Kırkkilise. In this work which consists of 15 chapters, the author narrated to the reader his observations not only in Kırkkilise but also in its surrounding area. If it is translated into Turkish and studied, this work will be qualified as the primary source in relation to the history of Kırklareli.

Keywords: Kırkkilise, Sanjaq, Greek, Annual.

72

Giriş

Ege Denizi'nin kuzey sahillerinden Balkan Dağları'na kadar yarımadaanın doğusunda yaşıyan bütün kavimlere Thrak ismi verildiğinden dolayı, bu bölge Trakya olarak anılmaktadır. Doğu Trakya, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve İstanbul'un bir kısmını içine alan bölgedir. Birinci Dünya Savaşı başlarından itibaren, bölgenin ismi¹ çeşitli kaynaklarda Trakya yerine *Paşaeli* olarak da geçmeye başlamıştır. Özellikle, Millî Mücadele Dönemi'nde Trakya'yı ifade etmek için *Paşaeli* isminin daha çok kullanıldığını görüyoruz.

Kırklareli ve yöresinin eskiden beri bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir.² M.Ö. 1200'den itibaren, bölgeye Thrak boylarının yerleştiğinin bilinmesine

¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, c. I, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu (TTK) Basımevi, 1992, s. 3.

² Kırklareli'nin güneyinde Kırklareli-Asılıbeyli yolunun Höyükler Mevkii'nde üç höyük, Aşağı Pınar Mevkii ile Eriklice Köyü yakınında da birer höyük bulunmaktadır. Bkz. Arif Müfit Mansel, *Trakya'nın Kültür Tarihi*, İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayını 1938, s. 15-19.

karşın, Kırklareli'nin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu ve eski isminin ne olduğu hakkında kesin bir bilgimiz yoktur.

İlin ismi, gerek Bizans İmparatorluğu ve gerekse Osmanlı İmparatorluğu zamanında *Kırkkilise* olarak bilinmesine rağmen, kaynağı hakkındaki bilgiler de net değildir. Bir görüőe göre, şehrin Türkler tarafından fethedilmesinden önce³, Bizanslılar şehre *Saranta Ekklisies* demişler ve bu isim fetihten sonra anlamı değiştirilmeden Türkçe'ye *Kırkkilise* şeklinde çevrilmiştir. Şehre Bizanslılar tarafından *Saranta Ekklisies* (*Kırkkilise*) denmesinin nedeni olarak⁴, Trakya'nın çeşitli yerlerinde otuz dokuz tane kiliseyle Kırklareli'nin ortasına *Kırk Azizler* adına yapılan kırkncı kilise gösterilmektedir.

İlin isminin Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra da değiştirilmemesinde, Türklerin kırk sayısına verdikleri önemin rolü büyüktür. Diğer bir görüőe göre, şehrin çevresinde, kırk bir alanda tek başına duran bir kilisenin *Kırkilise* diye anılmasıdır. Zamanla, bu kelimenin *Kırkkilise*'ye dönüőtüđu düşünölmektedir. Ayrıca, 1820 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin⁵ şehrin merkezinde kilise yapılmasına izin vermemiş olması da *Kırkilise* ismi varsayımını doğrulamaktadır. Bir başka rivayete göre ise şehir, Hızır Bey tarafından fethedildiği için⁶ *Hızireli* namıyla da anılmıştır. Yunan işgalinden önce, *Virisium*, *Verisse*, *Nerisse*, *Ayasaranda* (Kırkazizler)⁷, gibi isimler kullanılmışsa da, bu isimler halk arasında yaygınlaşmamıştır. 20. yüzyılın başlarında, şehrin ekili topraklarının %70'i üzüm bağlarıyla kaplı olduğu için Bulgarlar, şehre *Lozangrat* (üzüm bağları şehri) demişlerdir.⁸ Şehrin isminin kökeniyle ilgili bir başka varsayıma göre, şehir Osmanlı Devleti'ne katıldığı gün (1363) şehit olan "kırk kimse"nin anısına *Kırkkimesne* olarak anılmıştır. Bu isim, halk arasında kullanılırken *mim* harfinin *lam'a* dönüşmesi sonucunda *Kırkkilise* halini almış olabilir.

³ Ali Rıza Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*, 1. Kitap, Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi 1948, s. 53.

⁴ İslâm Ansiklopedisi, "*Kırklareli*", s. 762-764; Hamid Sadi, "Paşaeli", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, c. I, İstanbul: Evkaf Matbaası 1931, s. 100; "Kırklareli", *Türk Ansiklopedisi*, c. XXII, Ankara: MEB Yayınevi 1975, s. 69; "Kırklareli", *Büyük Larousse*, c. XI, İstanbul: Gelişim Yayınları 1986, s. 6718; "Kırklareli", *Ana Britanica*, c. III, İstanbul: Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama Anonim Şirketi Yayını 1989, s. 266.

⁵ İoannu S. Yannakopulu, *Saranta Eklesies*, Selanik: Pahuli-Yapuli Anonim Ortaklığı Yayını, 1994, s. 56-68.

⁶ "Kırkkilise'nin İsmi", *İkdam*, 14 Kasım 1922, nr. 9217.

⁷ *1967 Kırklareli İl Yıllığı*, Kırklareli: Kırklareli Valiliği Yayını, 1967, s. 199.

⁸ Şerif Baykurt, "Kırklareli", *Damla Dergisi*, sayı: 35 (1946), s. 7.

Doğruöz, V. T. Dökmeci, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açından Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklesion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

Cumhuriyetin ilanından sonra, *Kırkkilise* isminin Kırklareli'ne dönüştürülmesi teklifini⁹ Milletvekili Dr. Fuat (Umay) Bey, TBMM'ne sunmuş, fakat yapılan ilk görüşmede kabul edilmemiştir. İlin isim değişikliği teklifi, TBMM'nin 20 Aralık 1924 tarihli oturumunda ikinci defa görüşülerek kabul edilmiştir. Kırkkilise isminin Kırklareli'ne dönüştürülmesi, 14 Ocak 1925 tarih ve 82 sayılı Resmi Gazete'de¹⁰ 537 no'lu kanun olarak yayınlanmış ve şehrin fethi sırasında şehit düşen *kırk kimsenin* anısına hürmeten şehrin ismi *Kırklareli* olmuştur.

Şehir, Osmanlı Devleti topraklarına katıldıktan sonra¹¹ Rumeli Eyaleti'nin Paşa Livâsı'na bağlı bir kaza, 1846 yılında da Edirne Vilâyeti'ne bağlanarak Edirne'nin kazası olmuştur. 1870 yılında hazırlanan *Edirne Vilâyet Sâlnâmesi*'ne göre, Pınarhisar, Babaeski, Kırkağaç, Ahtapoli, Sultanyeri, Cisri Mustafa Paşa (Svilengrad) ve Havsa'dan oluşan şehir, yedi nahiyeli kaza durumuna gelmiştir. Şehir 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Ayastefanos Önbarış Antlaşması'yla (3 Mart 1878) yeni kurulan Bulgaristan Prensligi'nin¹² sınırları içine alınmasına rağmen, antlaşmanın uygulanmaması üzerine, Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878) gereğince, Osmanlı Devleti'ne iade edilmiştir. 1885 yılına gelindiğinde ise Kırkkilise, Lüleburgaz, Ahtapoli, Vize, Babaeski, Midye, Tırnova, Pınarhisar kazaları¹³ ve Üsküp, Kavaklı, Eski Poloz, Koyva nahiyeleriyle Edirne Vilâyeti'nin bir sancağı olmuştur (bkz. Tablo 1. 1).

⁹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, c. X, Ankara 1958, s. 468-469.

¹⁰ *TBMMZC*, c. XI, Ankara 1958, s.193; *Düstur (1340-1341 Teşrin-i Sâni-Teşrin-i Evvel)*, III. Tertip, Ankara: Başvekâlet Matbaası 1934, s. 49.

¹¹ Kırklareli'nin Osmanlılar tarafından hangi tarihte fethedildiğiyle ilgili sâlnâmelerde farklı bilgiler geçmektedir. 1310 Edirne Vilâyet Sâlnâmesi'ne göre şehir, 768/1366-1367 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir: "Kırk Kilise-Hirakliya-Kasabası Hüdâvendigâr Gâzi Aydos ve Karinâbâd ve Pınarhisar ve Vize ve Süzebolu kasabalarını feth ve teshîr buyurdıkları 768 tarihinde Timurtaş Paşa mârifetiyle dâhil-i daire-i Memâlik-i Osmâniye eylediği rivâyet tarihiyyedir."; *Sâlnâme-i Vilâyet-i Edirne*, Edirne: Vilâyet Matbaası, 1317, s. 492; 1317 ve 1319 yıllarına ait Edirne Vilâyet Sâlnâmeleri'nde ise, fetih tarihi olarak 769/1367-1368 yılı verilmektedir: "Kasaba-i mezkûre Hüdâvendigâr Gâzi tarafından 769 tarihinde zamîme-i mülk-i Osmâni kılınmıştır"; Edirne, Sâlnâme, 1317, s. 398; 1319, s. 1009).

¹² Ayastefanos Önbarış'na göre Bulgaristan sınırı, doğuda Midye ve Lüleburgaz'ın yanından geçirildi. Böylece Babaeski, Kırklareli, İskeçe Bulgaristan'da kalarak yeni kurulan Bulgar Prensligi'ne bırakıldı. Bu antlaşma ile hemen hemen bütün Rumeli Bulgaristan'a veriliyordu; Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara: Çağ Matbaası, 1980, 3. baskı, s. 154-155.

¹³ Sancak, illerle ilçeler arasında yer alan yönetim birimi; Kaza, bugünkü ilçenin karşılığı; nahije, ilçeden küçük idarî birimdir.

Doğruöz, V. T. Dökmeci, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrifi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

Tablo 1. 1 Kırkkilise Kazası İdari Bölünüşü (1870)¹⁴

Kırkkilise Kazası İdari Bölünüşü (1870)	
Kırkkilise Merkez Kaza	
Babaeski Nahiyesi	
Kırkağaç Nahiyesi	
Ahtapoli Nahiyesi	
Sultanyeri Nahiyesi	
Cisri Mustafa Paşa (Svilengrad) Nahiyesi	
Havsa Nahiyesi	
Pınarhisar Nahiyesi	

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Balkanlar'dan Anadolu'ya başlayan göç hareketleri, şehri nüfus bakımından etkilemiştir. Genellikle Balkanlardan kaçarak Trakya'ya gelen Türklerin bir kısmı, önce hükümet tarafından satın alınan çiftliklere, daha sonra da yeni kurulan köylere yerleştirilmişlerdir. Göçlerle Balkanlar'ın küçük bir modeli halini alan şehir, önemli bir sorun çıkmadan Balkan Savaşları'na kadar huzur içinde yaşamayı başarmıştır.

75

1. Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (1880)

Kırkkiliselisi *Melissinos Hristodulu* tarafından 26 Ekim 1880 tarihinde Atina'da kaleme alınan ve özgün adı Ιστοριογεωγραφική περιγραφή της Επαρχίας των Σαραντα Εκκλησιών *İstoriogeografiki Perigrifi Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision* (*Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri*) adlı Yunanca eser 1881 yılında Atina Th. Papaleksandri Matbaası'nda basılmıştır. Tamamı 103 sayfa olan kitabın Yunanca'dan Türkçe'ye çevirisi KLUBAP-195 No'lu proje çalışmasıyla sağlanmıştır.

1.1. Melissinos Hristodulu'nun Biyografisi

Melissinos Hristodulu, Kırklareli'nin tanınmış ailelerinden birinin oğlu olarak 21 Mart 1855 tarihinde Kırkkilise'de doğdu. Temel eğitimini buradaki Rum okullarında tamamladı. Ardından, İstanbul'daki Mekteb-i Kebir'de öğrenim gördü ve memleketine dönerek bir süre öğretmenlik yaptı. Yükseköğrenimini Atina Hukuk Fakültesi'nde tamamlayan Hristodulu, Doğu Trakya'da avukatlık yaptı. 1893 yılında ruhban sınıfına dâhil olarak *diyakoz* (Papaza yardım eden din görevlisi) olarak çalıştı. Filibe

¹⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Edirne*, "Kırkkilise Sancağı", 1885, s. 195.

Metropolitliği'nde arhimantrit (başpapaz) olarak çalıştı ve Antakya Patrikliği'nde görev yaptı. 13 Şubat 1914 tarihinde Maronya (Maroneia) Metropolitisi oldu. Metropolitlik merkezi Gümölcine o tarihte Bulgar işgalinde olduğu için, uzun süre Taşoz (Thasos) Adası'nda kaldı ve 1919 yılında bölgede müttelikler arası Batı Trakya Yönetimi kurulunca adadan ayrılarak görev yerine geçti. Gümölcine'de fazla kalamadı ve rahatsızlanması üzerine önce Taşoz Adası'na, daha sonra da doğum yeri Kırkkilise'ye döndü. Geçirdiği beyin kanaması sonucu 2 Ekim 1920 tarihinde Kırkkilise'de hayatını kaybetti.

Eserleri: Hukuk konularında yazdığı kitaplar dışında yazmış olduğu diğer eserlerinden sadece İstanbul'un Kurtuluş semtini konu alan *Tatavla Tarihi* adlı eseri Türkçe'ye çevrilmiştir.

- *Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri*, Atina 1881 104 s. (İstoriogeografiki Perigrafi Tis Eparhias Ton Saranta Ekklosion-Ιστοριογεωγραφική περιγραφή της Επαρχίας των Σαράντα Εκκλησιών),
- *Bazı İdari ve Kilise Meseleleriyle Birlikte Trakya ve Kırk Kilise*, Patrikhane Matbası, İstanbul, 1897, 304 s. [İ Thraki Ke E Saranta Ekklesie. Meta Tinon Diikition Ekklesiastikon Zitimatou- Η Θράκη και αι Σαράντα Εκκλησίαι. Μετά τινών διοικητικών εκκλησιαστικών ζητημάτων (1897), Σελ. 304. 5]. Bu kitabın 121-267 sayfalar arasındaki ikinci bölümü Kırkkilise'ye ayrılmıştır.
- *Tatavla Tarihi*, Çev. Haris Rigas, Anna Maria Aslanoglu, Stefo Benlisoy, İstos Yayinevi, İstanbul 2013.¹⁵

1.2. Eserin Tanıtımı

Doğup büyüdüğu Kırklareli'ne olan sevgisini dile getirdiği eserine beşinci sayfada *İthaf* ile başlayan Hristodulu¹⁶ kitabını bu kente armağan etmiştir:

Çok sevdiğim Kırkkilise, bu eser doğma büyüme bu kasabanın evladı Melissinos Hristodulu tarafından sana duyulan derin sevginin çok küçük bir nişânesi olarak ithaf edilmektedir.

¹⁵ Yazarın hayatı ile ilgili notların yazımında yararlanılan internet kaynakları:

http://users.sch.gr/markmarkou/1901_1930/1920/koim/melissinos_christodoulou.htm (Erişim 10.04.2020), <https://sidirasioannis-amvonfanariou.blogspot.com/2017/08/1914-1921.html> (Erişim 10.04.2020).

¹⁶ Melissinos Hristodulu, *Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri*, Atina: Atina Th. Papaleksandri Matbaası, 1881, s. 3.

Çok sevdiği memleketine vefa borcunu ödemek için bu kitabı yazdığını belirttiği *Okurlara* bölümünde Kırklareli tarihine duyduğu ilgiyi vurgulayan yazar, burada yaşanan gelişmeleri yakından takip ederek, bölgenin örf, adet ve kişilerin tanıklığıyla nakledilen kayıtları derleyip, resmi belgeleri kendi kişisel yorumuyla harmanlamıştır. Hristodulu, sadece Kırkkilise merkez ilçenin değil, çevresine yaptığı seyahatlerde edindiği bilgileri de derlemiştir. On beş bölümden oluşan kitabın başlıkları şöyle sıralanmıştır:

1. *I. Bölüm: Trakya'ya Dair,*
2. *II. Bölüm: Kırkkilise Sancağı'na Dair,*
3. *III. Bölüm: Kırkkilise,*
4. *IV. Bölüm: Pınarhisar,*
5. *V. Bölüm: Vize,*
6. *VI. Bölüm Lüleburgaz,*
7. *VII. Bölüm: Babaeski,*
8. *VIII. Bölüm: Midye,*
9. *IX. Bölüm: Ahtapol (Agathopolis,)*
10. *X. Bölüm: Tırnova,*
11. *XI. Bölüm: Koşçaz,*
12. *XII. Bölüm: Nüfus,*
13. *XIII. Bölüm: Eğitim Konuları,*
14. *XIV. Bölüm: İklim*
15. *XV. Bölüm: Sanayi ve Ticaret.*

Hristodulu, halkın beğenisine sunduğu kitabının mükemmel olduğunu ve eseriyle gurur duyduğunu bu bölümün sonundaki cümlelerinde açıkça belirtmektedir:¹⁷

Kırkkilise tarihini daha eksiksiz bir şekilde araştırmalarına vesile teşkil etmesi ve en azından bu yönde faydalı olması ümidiyle halkın beğenisine takdim etmekteyim. Daha uygun ve daha uzman bir başkasının bana bu çalışmadan daha kapsamlı ve daha mükemmel bir eser takdim etmesini diliyorum. Bu çalışmayı eleştirme talihsizliğinde bulunacak biri olursa ona, herhangi bir esere yönelik eleştirinin başarılı kabul edilmesinin ortaya konulmuş daha iyi başka bir eserle ancak mümkün olacağı yanıtını verirdim.

Mutlu olmanız dileğiyle

Atina 26 Ekim 1880

Müellif

MELİSSİNOS

HRİSTODULU

¹⁷ A.g.e., s. 5-6.

Melissinos Hristodulu'nun *Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açından Tasviri* adlı eseri, *Kırkkilise, Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar, Midye (Kıyıköy), Kofçağız* la 1880 yılında Kırkkilise sınırları içinde olan ancak bugün Bulgaristan'da bulunan *Ahtapol (Agathopolis)* ve *Tırnova* gibi yerleşim yerleri hakkında bilgi veren birinci elden kaynaktır. Yazar eserinde, adı geçen yerleşim yerlerinin tarihi, nüfusu, eğitim durumu, iklim ve sanayisiyle ilgili bilgiler vermektedir. Özellikle kitabın on ikinci bölümü olan *Nüfus İstatistikleri* bölümü dikkat çekicidir. Yazar, bu bölümü Kırkkilise çevresine yaptığı seyahatlerinde dostlarından edindiği bilgilere göre hazırladığını söylemektedir. Bölümde verilen nüfus istatistikleri resmi verilere dayandırılmamakla beraber, yetkili kişilerden alındığı için önemlidir. Döneme ait ulaşılabilecek kaynakların az olması da bu bilgileri değerli kılmaktadır. Genel sonuçla beraber *Kırkkilise, Babaeski, Lüleburgaz, Vize, Midye, Ahtopolis, Tırnova, Pınarhisar* ve *Kofçağız*'ın nüfus istatistikleri on tablo halinde verilmiştir.

Yazar, bölgeyle ilgili tarihi bilgiler verirken Kırkkilise'de 1. kitabe, Skopelos'da (Eski Polos) 2. kitabe, Pınarhisar'da 3. kitabe, Vize'de 4., 5., 6., 7. ve 8. kitabeler, Düzova'da 9. ve 10. kitabeler, Lüleburgaz'da (Misinli 11. kitabe), Tırnova'da bulunan 12., 13. ve 14. kitabe hakkında kısa bilgiler vermektedir. Eserin on beş bölümü içerisinde en uzun olan bölümleri *Kırkkilise* başlıklı üçüncü bölümle yerleşim yerlerine göre eğitim bilgilerinin verildiği onüçüncü bölüm olan *Eğitim Bölümü*'dür.

Eserin 83-103. sayfaları arası Tırnova, Babaeski, Lüleburgaz, Vize, Yenice (Skepasto), Kaynarca, Çongara (Cevizköy-Pınarhisar)¹⁸, Pınarhisar, Petra (Kayalı), Efkariyon (Altınköy), Skopos (Üsküp), Kırkkilise, Filibe, Edirne, Tekirdağ, Çorlu, İstanbul ve Atina'dan kitabı almak için isimlerini yazdıranlara ayrılmıştır.

---

¹⁸ Cevizköy (Pınarhisar), Tür. ceviz, cevizgillerin örnek bitkisi olan, uzun ömürlü, gövdesi kalın, kerestesi değerli, yurdumuzda çok yetişen ağaç, TDK, 2011, s. 458; Tür. köy köylük yer, köy yeri, TDK, 2011, s. 1509; 1. Demiray çalışmasında köyün önceki ismini *Çongara* olarak belirtmiştir. Bu köyde yerleşmiş halkın anlattıkları çerçevesinde bu yerleşim yerine önce Çongur Türkleri'nin geldiği daha sonra ise Rum ve Bulgarların bu yerleşim yerini mesken tuttıkları öğrenilmektedir. Ünlü Türk komutanlarından Talat Paşa'nın da bu köye Balkan Savaşı yıllarında gelerek cephe komutanları ile görüşme yaptığı rivayet edilmektedir; G. Demiray, *Kırklareli Pınarhisar Merkez İlçesi ve Köyleri Ağız İncelemesi*, Edirne: Trakya Üniversitesi 2008, s. 16-17, 2. Çongur Türkleri gelip yerleştiğinden köy Çongara ismini almış. 1325 yılında Bulgar ve Yunanlılarda köyden ayrılınca köyde yalnız Türk kalmıştır. Balkan Harbi'nden sonra tekrar Rumlar köye gelmişse de İstiklal Savaşı'nı takiben yerlerine zamanla Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya'dan gelen Türkler yerleşmiştir. 1928 de il meclisi kararıyla Cevizköy adını almıştır; S. Gümülçine, *Pınarhisar Kazası Monografyası*. İstanbul: 1968, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Mezuniyet Tezi.

2. Eserin Bölümleri

2.1. Genel olarak Trakya'ya Dair

1880 yılında *Kırkkilise* Trakya Bölgesi'nde Edirne Vilayeti'nin bir sancağı konumunda olduğu için yazar, kitabının birinci bölümünü *Genel Olarak Trakya'ya Dair* başlığıyla Trakya hakkındaki genel bilgilere ayırmıştır. Trakya isminin nerden geldiği üzerinde duran Hristodulu, yararlandığı kaynağı belirterek konuyla ilgili şu bilgileri vermiştir:

İyon lehçesinde Thriki (Θρήκη) ve Thriki (Θρηίκη) olarak adlandırılan Trakya (Thraki-Θράκη), adını Nuh'un oğlu Yafes'in (Yaratılış/Tekvin 1. Bölüm) oğlu ilk kurucusu Theira'dan almıştır. Burayı Theiris ve Theira olarak adlandırmaya başladılar ancak Yunanlar (Helenler) burada yaşıyanların adını Thrak olarak değiştirdiler.

Trakya'da meydana gelen *Med* Savaşları Trakya'nın Roma hâkimiyetine girmesi Batı Roma İmparatorluğu'nun ortadan kalkması ve Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olmasına kadar geçen süre kısaca özetlenmiştir. Bölüm 1453 yılında Sultan II. Mehmed tarafından İstanbul'un fethedilmesiyle sona ermektedir.

Antik çağlarda bölgenin sınırları ve kapsadığı alan zaman zaman farklılıklar göstermiştir. Homeros'a göre Trakya, Avrupa'ya dâhil olan ve Tesalya'nın ötesinde yer alan coğrafi bölgeyi içermektedir. Yazarın Eskiçağ'daki Trakya hakkında yazdıkları aşağıdaki gibidir:

Eski çağlarda Trakya, aralarında sınırlı düzeyde farklar bulunan aynı geleneklere ve kanunlara sahip olan ve pek çok halkın yaşadığı bir bölgeydi (Herodot, 5, 3). Verimli toprakları ve burada bulunan altın, kurşun madenleri ve diğer doğal mahsulleri ve özellikle de mükemmel derecede güzel olan atlarıyla meşhurdu. Trakya'nın sakinleri antik dönem coğrafyacıları ve tarihçilerine göre farklı millet ve halklardan oluşmaktaydı ve onlar yiğit ve savaşçı bir millet olarak kabul edilmekteydi.¹⁹

2. 2. Kırkkilise Sancağı'na Dair

Kırkkilise sancağının, sınırları ve idari yapısı hakkında bilgilerin verildiği bu bölüm Kırkkilise *Sancağı'na Dair* başlığını taşımaktadır. Buna göre sancağın doğu istikametinde Karadeniz, batı yönünde Edirne sancağı, kuzeyde şarki Rumeli sancağı, güneyde ise Rodosto (Rhaedestus) bugünkü

¹⁹ Hristodulu, a.g.e., s. 7-9,

adıyla Tekirdağ Vilayeti bulunmaktadır. İdari açıdan Edirne Vilayeti'ne bağlı olan sancak dokuz idari bölgeye ayrılmaktadır. Bunlar birinci dereceden paşa unvanına sahip mutasarrıflık merkezinin bulunduğu *Kırkkilise*, başında kaymakam unvanlı idarecilerin olduğu *Tırnova*, *Vize*, *Lüleburgaz*, *Babaeski*, *Midye*, *Ahtapol* kazaları ve başında müdür unvanlı idarecilerin bulunduğu *Pınarhisar* ve *Koşçaz* nahiyeleridir.²⁰ Kilise yönetimi açısından ise aşağıdaki şekilde bir idari düzenlemeye sahiptir: Kırkkilise Sancađı²¹, Pınarhisar nahiyesi, Babaeski ve Lüleburgaz kazaları Edirne metropolitliđinin²² ruhani yetki alanına, Lüleburgaz kazasının dört köyüyle Pınarhisar nahiyesinin Çongara Köyü ise Vize metropolitliğine bağlıydı.

Vize kazası, eskiden beri kendi piskoposluğu olan Midye kazası, Lüleburgaz kazasının Mesini (Misinli), Satıköy, Çiftlik Köyü ve Ahmetbey Köyü, Agathopoli'nin Agios Stefanos, Pirgoplu, Matzura ve Platsa Köyleri, Pınarhisar nahiyesinin Çongara Köyü ve Silivri kazasına bağlı Yeniköy adlı yerleşimler Vize metropolitliğinin ruhani yetki alanına dâhildi.

Agathopoli kazası ise yukarıda sözü edilen köyler sayılmazsa Tırnova kazasının Ortodoks Başrahibi tanımayan Göktepe, Konak, Kalova, Zaperno, Vizitsa ve Grammatiko adlı altı köyüyle birlikte Sozuagathopoli metropolitliğinin ruhani yetki alanına tabiydi.²³

Bahse konu metropolitliklerden Edirne sıralamada on birinci taht olarak kabul edilmektedir ve Edirne metropoliti İpertimos ve tüm Haemimontus (Aimimontou)'nun eksarhı ünvanını taşıymaktaydı. Vize tahtı hiyerarşide kırk birinci sırada olup buranın metropoliti İpertimos ve Karadeniz Eksarhı

²⁰ A.g.e., s.10.

²¹ Son olarak Kilise'nin gösterdiği ilginin bir sonucu olarak Kırkkilise'ye Skopelos Azizi unvanı ile bir piskopos görevlendirildi.

²² Gerek Koşçaz nahiyesi gerekse Tırnova kazası Edirne'nin (Adrianopolis) yetki alanına tabidir ancak Tırnova'nın (Sozoagathupoli Metropolitine tabi olan) altı köyünü istisna tutmak gerekir. Bulgar meselesinin (Bulgarların İstanbul'daki Fener Rum Patrikanesinden ayrılma talepleriyle başlayan kilise kavgası kastedilmektedir) ortaya çıkmasından sonra bunlar ve sancaktaki neredeyse tüm Bulgarlar artık bizim başrahibimizi (Edirne Metropolitini) (ruhani önderleri olarak) tanımyorlar.

²³ Agathopoli 1760 yılına kadar Edirne'ye bağlı bir piskoposluktu, aynı yıl bu statüsü kaldırıldı ve Filibe'den Serafim'in patrikliği zamanında Ekumenik tahta Başpiskoposluk ünvanı ile kaydedildi (Athanasios İpsilantis, *Ta Meta tin Alosin (1453-1789)*, Typog. I. A. Vretou, En Konstantinoupolei (İstanbul) 1870, [Tam künye çevirmen tarafından yazılmıştır]). 1829 yılında Türkler ve Ruslar arasındaki savaştan sonra akdedilen barış antlaşmasıyla bu kazanın ve Sozupoli (şarki Rumeli'de bir yerleşim yeri) halkının büyük bir kısmı Eflak ve Boğdan prensliklerine göç etti. Kilisenin girişimi sonucu iki kaza tek çatı altında birleştirildi ve iki Başrahibi finanse edecek durumda değillerdi. Bu yüzden her iki kazanın piskoposu Sozuagathopoli Meteropoliti olarak adlandırılmaktadır.

unvanına sahiptir. Sozuagathopoli tahtı ise hiyerarşide kırk altıncı sıradaydı ve buranın metropoliti ipertimos ve tüm Karadeniz eksarhi unvanına sahipti.

2. 3. Kırkkilise

Kırkkilise başlıklı üçüncü bölüm kitabın en uzun bölümü olup on yedi sayfadan oluşmaktadır. Ana başlık altında *Şehrin Konumu-Kuruluşu- Adı-Yerleşim Yeri- Antik Anıtlar, Kırkalılar, Kırkkilise Çevresinde Bulunan Bazı Yerleşim Yerleri [Skopos (Üsküp), Efkaron, Skopelos (Eski Polos), Petra (Kayalı)]* olmak üzere üç alt başlık bulunmaktadır. Bu bölümde Kırkkilise Sancağı'nın konumu aşağıdaki gibi verilmektedir:²⁴

İstanbul'dan 34 saat, batı istikametinde bulunan Edirne'den 12 saat, Şarki Rumeli'den 8 saat, Karadeniz'den 16 saat ve Marmara'dan 18 saat uzaklıktadır. Aynı adı taşıyan idari birimin merkezidir. Kırkkilise'nin ortasından geçen çay, kenti biri karşı tarafta doğudan batıya doğru uzanan diğeri de görkemli tepelerin üzerinde bulunan iki mahalleye ayırmaktadır. Şehrin etrafında geniş bir alana yayılmış bulunan bağlarla kaplı ovalar, şehre büyüleyici bir güzellik katmakta ve bağlardaki, insan eliyle yetiştirilmiş değişik türde meyve ağaçları sıcak yaz günlerinde serin gölgeleriyle cana can katmakta ve şehir halkına huzur vermektedir.

Sancağın adı Hammer'in, *Türk İmparatorluğu'nun Tarihi* adlı eserinde Herakleia olarak geçmektedir. Antik döneme ait bu ismin daha sonra nasıl oldu da Kırkkilise'yle değiştirildiği konusunda yazarın bir fikri olmamakla beraber bazı rivayetlerden söz etmektedir. Buna göre:

İstilacılar, şehri adlandırma konusunda şehrin biraz dışında güney tarafında bulunan bir kiliseden esinlendiler. Öncelikle bu kiliseden dolayı şehir Kır Kilise (Kır-Kılısé) olarak adlandırıldı, ardından anlaşılan telaffuz değişimiyle konuşma dilinde ve yazıda bu isim Kırkkilise'ye (Σαράντα Εκκλησία) dönüştü.

Kırkkilise'nin önceleri çok önemli bir konuma sahip olmadığını yazan Hristodulu, buna bağlı olarak nüfusunun da fazla olmadığını belirtmektedir. Şehrin nüfusu ancak Sultan I. Murad döneminde (1372) Türkler tarafından fethinden sonra kayda değer bir Türk nüfusun şehre yerleştirilmesiyle önemli oranda artış kaydetmiştir. 1674 yılında da Sultan IV. Mehmet Balkan (Aimos) dağı ve Tuna'nın karşı yakasından Kamenitsi sancağı sakinleri olan

²⁴ A.g.e., s.11-13.

Yahudileri ve Akkerman, Kieli ve Vender'den²⁵ göç ettirdiği iki bin sipahiye sancağa iskân ettirmiştir (Kaynak: Athanasios İpsilantis, Ta Meta Tin Alosi=Fetihten Sonra Yaşanan Gelişmeler).

Şehrin nüfusu XVIII. yüzyılın sonlarına doğru hissedilir oranda artış kaydetmiştir. Bunun en önemli nedeni de bu dönemde çevre köy ve kasabalardan çok sayıda insanın, bölgeyi yağmalayıp yakıp yıkan meşhur Kırkalıların eşkiya çetelerinden, Kara Feyzi'nin liderliğindeki Delibaşılar, Yeniçeriler, Baltacılar ve Bostancıların köylere yönelik ardı arkası kesilmeyen akınlarından kurtulmak için nispeten daha güvenli olan Kırkkilise'ye göç etmeleridir.

Yazar, *Kırkalılar* alt başlığını verdiği bölümde Kırkalıların bölgeye yaptığı tahribat ve yağmaları anlatmaktadır. Bu saldırılar sonucunda bölge halkı eşkiya çetelerinin akınlarından kurtulmak için kendi kasabalarına göre daha güvenli olan Kırkkilise'ye göç etmişlerdir. Çünkü Kırkkilise, Kırkalılar gelmeden önce şehrin etrafına çukurlar kazılarak, sokaklara geçişe engel olmak için keten ağ ve variller koyularak koruma altına alınmıştır. Ayrıca daha önce yapılmış olan ve hala ayakta kalan bazı müstahkem surlar da şehri korumaktadır.²⁶ Kırkkilise'de başarılı olamayan Kırkalılar, *Yenna (Kaynarca)*, *Derven (Yeni Köy)*, *Lüleburgaz*, *Babaeski*, *Skopos (Üsküp)*, *Skepasto (Yenice)*, *Azaras* ve *Efkarion* gibi kasaba ve köylere yönelmişler ve buralarda büyük tahribat ve yağmalar yapmışlardır. Bölge sakinleri kurtuluşu Kırkkilise ve İstanbul'a göç etmekte bulmuştur. Sancak nüfusunda, sınırları içinde yaşanan felaketler nedeniyle gerçekleşen göçler ve şehre kuzey bölgelerden iş bulmak amacıyla gelen Bulgarlarla XVIII. yüzyılda büyük bir artış görülmüştür.²⁷

Kırkalıların bölgeye yaptıkları tahribat ve yağmanın anlatıldığı kısmın hemen ardından Antik eserler başlığı altında kitabeler anlatılmıştır. 1. kitabe Kırkkilise'de bulunmaktadır. Bu çarşıda bulunan bir işyerinin duvarında yer alan 0.57 m. uzunluğunda ve 0.30 m. genişliğinde dikdörtgen şeklinde bir taştır (kitabe). Yazarın belirttiğine göre bu taş kitabe şehrin kuzeyinde yaklaşık 80 yıl önce bulunmuştur.²⁸ Çevresinde ve özellikle sağ tarafındaki taş bir miktar kırılmış vaziyettedir. Kitabelerde yer alan ifadeler eski Yunancadır ve anlamlı bir bütünlük oluşturmamaktadır. Ayrıca yazar tarafından aşağıdaki not düşülmüştür:

²⁵ Bunlar Besarabya'nın şehirleridir.

²⁶ *A.g.e.*, s.15.

²⁷ *A.g.e.*, s.16-21.

²⁸ Kitap 1880 yılında yazıldığına göre 1800'lü yılların başları olmalıdır.

Aşağı Pınar mevkii yakınlarında halk arasında “tumba”³¹ (antik mezar) olarak anılan ve Türkçe’de tepe olarak adlandırılan çok büyük bir höyük yer almaktadır. Yazarın anlattığına göre, 1829 yılında Kırkkilise’de buldukları sırada Ruslar tarafından yapılan kazı sırasında bu höyüğün altında bulunan bir yapı keşfedilmiş ve buraya pek uzak olmayan bir yerde de mermerden bir atlı heykeli bulunmuştur. Ancak keşfi gerçekleştirenler tarafından heykel kırılmıştır.

Bahsi geçen höyüğe birkaç dakikalık mesafede daha küçük başka bir höyük bulunmaktadır, 1874 yılında bu höyüğün altında büyük yumuşak taşlardan yapılmış antik bir mezar keşfedilmiştir.³² Höyüğün yakınında bulunan tarlada antik döneme ait çok sayıda sikke bulunmuştur.

Şehrin doğu istikametinde bir saatlik bir mesafede Kanara Deresi mevkii yakınlarında, çiftçiler toprağı işledikleri esnada, iç kısımlarına beyaz kireç sürülmüş dört eski mezarla üçünün içinde kilden birer çömlek bulunmuştur.³³ Kilden yapılmış küplerden birinin içinde Büyük İskender ve Seleukos damgalı antik sikkeler, diğerinde ise altından küçük bilezik ve

---

³¹ Kuvvetle muhtemel sözcük Latince Tumulus’tan gelmektedir ve bu da toprak (höyük) mezar ya da temsili mezar anlamına gelmektedir.

³² Antik mezarların pek çoğu toprak ya da taş yığınydı (toprak, sütunlar ve tümülüsler), diğerleri taş yapıları ve çoğu zaman da özenle süslenmiş vaziyettedirler (Yunan Arkeolojisi Sözlüğü [Leksiko Ellinikis Arxaiologias] Smith). Bu tür bir mezarın içine giren herhangi bir kimse güneyden giriş yaptığında 1.55 m. yüksekliğinde, 1.13 m. genişliğinde ve 1.80 m. uzunluğunda kemerli koridorla karşılaşır, mezarın girişi her biri yaklaşık yarım metre (Fransız metresi) çapında kare biçimli sütunlarla tecrit edilmiş vaziyettedir. Daha sonra genişliği 0.28 m. yüksekliği 1.55 m. olan ikinci bir girişle karşılaşır, burası çok özenle yerleştirilmiş bir taş kapı ile kapatılmıştır; öyle ki duvarla bu levha arasında bir bölme çizgisi olduğu dahi farkedilmez. Her şeyin şaşırtıcı derecede bir özenle yerleştirildiğini gözlemledikten sonra kendini 2.66 m. yüksekliğinde, 3.00 m. uzunluğunda ve aynı genişlikte olan esas kubbeli/kemerli yapının (yani mezar odasının ç.n.) içinde bulur ve karşılaştığı görüntü yapının yakın zaman önce inşa edildiği izlenimi verir. Burada 2.16 m. uzunluğunda, 1.66 m. genişliğinde ve 0.47 m. yüksekliğinde, girişin karşısındaki sol köşeden sağ köşenin yakınına kadar uzanan bir “edolio” oturma eşyası yer almaktadır. Girişin sol tarafında üç basamaklı bir merdiven bulunmaktadır ve onun önünde yaklaşık 0.12 m. genişliğinde, köşelerinden dört taş ayak üzerinde oturmuş bir taş levha bulunmuştur, onun orta yerinde ise kilden bir testi (veya vazo) bulunmuştur. Bu yapı, hazine bulma ümidiyle höyükte gece vakti kazı gerçekleştiren kimliği meçhul kişiler tarafından keşfedilmiştir. Bu kişiler mezar içine öncelikle yukarıdan höyüğün tepe kısmını kazarak mezarı keşfettikten sonra kubbeden bir levha çıkararak içeri girmişlerdir. Bir yazıt bulabilmek ümidiyle tüm levha parçalarını özenle inceledim, mezarı keşfedenler taş zemini kazarken onları paramparça etmişlerdi.

³³ Antik dönemde defin klinesi (kereveti) ve ölü ile birlikte adına lekythoi (okunuşu likithi) denilen üzerinde resim ve figürler bulunan kilden vazolar da görülmekteydi (Aristophanes, Ekklesiazuses, 1032.996) (Yunan Arkeolojisi Sözlüğü [Leksiko Ellinikis Arxaiologias] M. Smith).

küpeler bulunmuştur. Yazar, buradan çıkan sonuca göre sonuncu mezarın bir kadına ait olduğu hakkında fikir yürütmüştür. Ayrıca sözü edilen mezarların çevresinde bulunan tarlalarda daha ziyade (Büyük) İskender adına basılmış çok sayıda antik döneme ait madeni para bulunduğunu da yazmaktadır.

Yazarın anlattığına göre şehrin batı istikametinde İraklitsa Köyü yakınlarında ve Karakoç Köyü yakınlarında başka höyükler de mevcuttur. Doğu yönü ile kuzeydoğuda Demirci Halil yakınlarında da höyükler bulunmaktadır.

Bölgede iki eski kale de bulunmaktadır³⁴, bunlardan biri şehrin kuzeydoğusunda yaklaşık iki buçuk saatlik bir mesafede bulunan Yündalan Kalesi, diğeri de kuzeyde bir buçuk saatlik mesafede bulunan Keçi Hisar Kalesi'dir.

Kırkkilise ve Çevresinde Bulunan Bazı Yerleşim Yerleri alt başlığı altında *Skopos (Üsküp), Efkariyon, Skopelos (Eski Polos), Petra (Kayalı)* kasabalarıyla ilgili yerleşim yerleri ve tarihi eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Hristodulu'ya göre, *Skopos (Üsküp)* kasabası, ortasından bir dere geçen iki büyük tepe üzerine kurulmuştur. Derenin üzerinde üç ahşap köprü bulunmaktadır. Köprüler derenin beri yakasındaki tepede bulunan Sakızlı ve Alemoni mahalleleriyle karşı yakada bulunan Kiriako ve Palati mahalleleri arasındaki ulaşımı sağlamaktadır.

Kasabanın kuzeyinde, yaklaşık kırk beş dakikalık bir mesafede, bazı antik dönem anıtlarının günümüze kadar ulaştığı Kastro (Kale) adı verilen mevkide, aynı adla anılan bir kasaba bulunmaktadır. Güneydoğu yönünde yarım saat uzaklıkta, Larnaki adını taşıyan mevkide, eskiden aynı adla anılan ve yaklaşık olarak bir yüzyıl önce Kırçalılar döneminde yok olan bir kasaba bulunmaktaydı. Rivayetler dışında eski dönemlere ait bir kilise de bunu teyit etmektedir.

Doğu yönünde, bir saatlik bir mesafede Hacı Faklı Köyü yakınlarında eski bir kale günümüze ulaşmış olup kalıntıları arasında bir hisar görülebilmektedir.

Efkariyon adlı kasaba da, Aziz Konstantinos Dağı eteklerinde sık, ince yapraklı meşeleriyle kartpostallık hoş manzaralı bir yerdir.³⁵ Elle sıkıştırınca

³⁴ Kale ve bunların yanı sıra Tapınak deyince bunların kalıntılarını kastediyoruz. Bu kaleler kuvvetle muhtemel Büyük İustinianos'un ardı arkası kesilmeyen barbar akınlardan devleti muhafaza etmek için inşa ettiği ve Isthmos'tan (Tuna Nehri'nden) Korint Kıstağı'na kadar ülkeyi bir uçtan öbür uca çevreleyen kalelerdir. Prokopios *Yapılara Dair* [Peri Ktismaton] adlı eserinde sadece Trakya'da ismen 182 kaleyi saymaktadır ve geriye kalanların da sayıca daha az olmadığını kaydetmektedir.

³⁵ A.g.e., s. 26.

kolayca kırılabilen cevizleriyle meşhur devasa boyutlardaki ceviz ağaçları söylendiğine göre kasabanın bu şekilde adlandırılmasına vesile olmuştu. Yazar, kasabanın çok canlı ve gelişmiş bir durumdayken ani bir şekilde çok olumsuz yönde bir değişim geçirdiğini söylemektedir.

Kasabanın civarında bulunan eski dönemlere ait eserlerin başında güneyde yarım saatlik bir mesafede bulunan iki höyük gelmektedir. Kuzeybatıda yarım saatlik bir uzaklıkta antik döneme ait tapınaklar yer almaktadır. Kuzeyde bir saat on beş dakikalık bir mesafede Kapaklı Konağı'nın yakınında ve güneybatıda iki saatlik bir mesafede Kilise Bayır mevkiinde antik döneme ait mezarlıklar vardır. Bu mezarlıkların yakınında çok büyük boyutlarda iki küp ve eski dönemlere ait objeler bulunmuştur. Yazar, bu buluntulara dayanarak bu mevkinin eski dönemde yerleşim yeri olduğu tahmin etmektedir.

Güneyde yarım saatlik mesafede ve batıda ise on beş dakikalık bir mesafede kaleler bulunmaktadır. Burada çok miktarda kimi antik paralar bulunmuştur.

Skopelos (Eski Poloz), antik kalesi nedeniyle kayda değerdir.³⁶ İkinci kitabe, bu kalenin kulelerinden birinde bulunmuştur. Duvar içine yerleştirilmiş olan bu taş kitabe, bütün halinde olmayıp parçalanmış vaziyettedir. Uzunluğu 0.37 (m.), kalınlığı 0.12 (m.) olup kilisede muhafaza edilmektedir. Bu kale içinde eski döneme ait çok sayıda madeni para bulunmuştur. Skopelos'un kuzeyinde iki saatlik bir mesafede Fındıklı Dere yakınlarında başka bir kale

³⁶ Bu meşhur kale, uzun bir tepe üzerinde yer almaktaydı ve büyüklüğu ile bulunduğu konumun çok yüksek oluşundan dolayı meşhurdu ve kaleden çevreyi gözlemleyen birisi uşuz bucaksız bir ufuk çizgisiyle karşılaşmaktaydı. (Bazıları tarafından teyit edilen söylentilere bakılacak olursa bu ufuk Rodoplara ve Marmara'ya kadar uzanmaktaydı, herhangi birisi bunu iyi bir teleskopla sımayabilir). Kalenin uzunluğu yaklaşık 500 adım, genişliği 130 adım olup 4.50 m. kalınlığında bir sur duvarıyla çevriliydi. Surun çevresinde günümüzde çoğu yıkılmış olan 21 kule çıkıntı oluşturacak şekilde inşa edilmişti. Altı Fransız metresi genişliğe sahip üç kapısından biri kuzeydoğu tarafında, diğeri güneydoğu tarafında ve üçüncüsü de batı tarafında yer almaktaydı. Üç su sarnıcı bulunmaktadır ve bunlardan ikisi kale içinde, yaklaşık 30 adım uzunluğa ve 20 adım genişliğe sahip en büyüğu ise kalenin güneydoğu tarafında surun bir çıkıntısı ve ek yapısı gibi görünmektedir. Bu sarnıçta her zaman bol ve çok soğuk su eksik olmaz. Bu sarnıcın güneydoğu tarafında bulunan yaklaşık iki metre çapındaki delik sahadan (yani o çevrede yaşayanlar tarafından ç.n.) aktarılan rivayete göre kalenin fethi esnasında atılan top gülleleriyle oluşmuştur. İlaveten kale içinde kare biçimli etrafı duvarla çevrili iki çukur daha bulunmaktadır (muhtemelen bunlar da su sarnıcı vazifesi görmekteydi). Kalenin ortasında Agios Georgios Kilisesi bulunmaktadır, bu görkemli mabette Aziz'in hatırasının anıldığı gün kale içinde panayır düzenlenmektedir. Batı kapısı yanında dışarıdan bakıldığında çokgen görünümünde olan ve güney tarafında yukarıda tuğladan yapılma bir haç bulunan görkemli bir yapı yükselmektedir. Kalenin kuzeybatı surunda bir delik bulunmaktadır ve söylendiğine göre bu yeraltı geçidi yirmi dakika uzaklıkta bulunan bir dereye kadar uzanmaktadır. Kalenin güneybatı yamacında oraya buraya dağılmış bazı kalıntılar bulunmaktadır.

daha bulunmaktadır. Skopelos'un çevresinde yaklaşık on dakikalık bir mesafede eski kiliseler bulunmaktadır. Sayıları sekiz olan ve nakledilen bilgilere göre adları günümüze ulaşmış olan³⁷ bu kiliselerin bazılarının içinde eski döneme ait kimi objeler bulunmuştur. Ayrıca daha başka bir kilise Kâfir Kaldırım mevkiinde ve iki kilise de Panagioto mevkiinde yer almaktadır, burada bazı antik dönem kalıntıları, sikkeler, duvarlar, taşlar, tuğlalar vs. bulunmuştur. Bunlar günümüze kadar ulaşmış olan söylentilere dayanarak bahse konu mevkide eskiden Panagioto kasabasının bulunduğu tanıklık etmektedir.

Yazarın anlattığına göre, *Skopelos (Eski Poloz)* halkıyla İskitler arasında bir muhabere yaşanmıştır. Katakouzenos Tarihi'nde Skopelosluların bu muharebede yenilgiye uğrayarak felakete maruz kaldıkları yazmaktadır. Çok kayalık bir zemin üzerine kurulmuş olan *Petra'da (Kayalı)* muhtemelen adı da buradan gelmektedir) eski çağlara ait eserler bulunmaktadır:³⁸

Antik döneme ait madeni paralar, tuğlalar, kiremitler, demir ve duvarlar vs. keşfedildi. Bunların arasında üzerinde bir atının tasvir edildiği ve hali hazırda Petra Kilisesi'nde muhafaza edilen bir taş levha bulunmuştur. Antik döneme ait kaleler mevcuttur.

2. 4. Pınarhisar

Pınarhisar kasabasının ve çevresindeki yerleşim yerlerinin anlatıldığı bölüme yazar, *Pınarhisar* adının anlamının açıklanmasıyla başlamıştır:³⁹

Eski adı Vrysis'tir (Çeşme). Yerel kaynaklı anlatıya göre civardaki köylerde ikamet edenlerden pek çoğu onu bu şekilde adlandırmaktadır. Kasabanın ortasında bulunan kaynağından fışkıran bol ve tatlı sular, sakin ve dingin bir şekilde akarak şehrin ortasından geçip burada bulunan üç su değirmeninin çarklarının dönüşüyle derinden gelen bir şakırtı sesi duyulur. Su orada arklara taksim edilerek kasabanın yanı başında uzanan bahçeleri sulayarak bu kasabayı sevimli ve ziyadesiyle büyüleyici kılar. Kasabanın kuzeyinde yer alan ve kalıntıları pek çok noktada günümüze kadar ulaşmış bulunan eski çağlara ait kale ve onun üç hisarı buranın antik geçmişinin tanıklarındır.

³⁷ Agios Theodoros, Aya Paraskevi, Paneklisi (Gebe Kilise), Arhistratigos (Başkomutan) Kilisesi, Agios Athanasios, Agios Ioannis, Aya Fotini ve köyün içinde Agios Georgios Kilisesi.

³⁸ *A.g.e.*, s. 29.

³⁹ *A.g.e.*, s. 30.

Kitapta sözü edilen kitabelerden üçüncüsü Pınarhisar'da bulunmaktadır. Bir yıl önce bir evin içinde inşaat amacıyla yapılan kazıda 0.31 m. uzunluğunda, 0.41 m. eninde ve 0.15 m. kalınlığında bir mermer kitabe parçası bulunmuştur.

Kasaba içinden kentin dış tarafına kadar uzanan bir kanalizasyon (geriz) geçmektedir. Güneydoğu tarafında yaklaşık bir saatlik bir menzil içinde dört adet höyük bulunmaktadır.

Pınarhisar ve çevresinde bulunan bazı yerleşim yerleri *Yenna (Kaynarca)*, *Skepasto (Yenice)* ve *Kurudere*'dir. Yazar bu yerleşim yerlerinin suyu bol, havasının güzel olduğunu yazmakta, hatta "yaz mevsiminde çok sayıda hasta sağlıklı iklimi nedeniyle buraya gelmekte ve pek çok örnek olaydan anlaşıldığına göre kronik hastalıkları olanlar dahi çok kısa süre içinde burada şifa bulmaktadırlar" diye devam etmektedir.

Hristodulu, *Kaynarca'da (Yenna)* Bizans Dönemi'ne ait bir kilise (Koimesis tes Theotokou= Meryem'in Göğe Yükseliş Kilisesi) olduğunu ve kilisenin girişinin yanında sol duvarın üzerinde yüksekte İsa'nın *Mabede Takdimi* ilahisinin üçüncü kıtasının, kilise Yunancası'na özgü büyük harflerle yazılı olduğunu belirtmektedir: "Sana inananların sadakati...vs.". Hemen bu yazının altında (patrik) Parthenios'un adı ve 714 yılı yazılıdır. Yazarın belirttiğine göre, kasabanın kuzeyinde bir saatlik bir mesafede bir kale bulunmaktadır ve oradan çok fazla uzak olmayan bir mesafede Ayazması nedeniyle Manastır (Monastirion) adını taşıyan eski bir kilisenin kalıntıları mevcuttur ve 29 Ağustos tarihinde bu kilisenin bayramı kutlanmaktadır.

Hristodulu, *Kurudere*'de de bazı çukurlar, bakır objelerle bulunan cürüflardan bir bakır madeni olduğu anlaşılan bir yer bulunduğunu yazmaktadır. Ayrıca kasabadan çok fazla uzak olmayan bir mesafede Agios Georgios (Aya Yorgi) adı verilen yerde eski bir mezarlık da bulunmaktadır.⁴⁰

2.5. Vize (Vizii)

Vize'nin mahalleri ve kiliseleri hakkında kısa bilgiler verilen bölümde çevresindeki yerleşim yerleri Düzova (*Mangriotisa*), *Hasbuğa (Azbağ)*⁴¹,

⁴⁰ A.g.e., s. 31-33.

⁴¹ Hasbuğa (Vize) Tür. Has özgü; iyi cinsten, saf; hükümdara özgü olan (TDK, 2011, s. 1052, Tür. buğa/boğa damızlık erkek siğir; Türkçe Sözlük, Ankara: TDK, 2011, s. 370; Hasbuğa köyünün eski adı *Azbağ Palahur*, *Hasboğa'dır*. 1865 yılında Vize-Kırklareli-Edirne Vilayeti'ne bağlı bir nahiyeydi. Hasboğa o dönemde Saray, Yenice ve Örencik ile birlikte Vize kazasının nahiyesiydi. Daha sonra 1924 yılında Kırklareli ili Vize ilçe merkezine bağlı bir köy durumuna gelmiştir. Günümüzde Saray'ın Tekirdağ'a bağlı bir ilçe, Yenice'nin

*Soğucak (Krioneri)*⁴², *Sergen (Sarakina)*, *Evrenli ve Topçuköy*'ü de tanıtmaktadır. Antik döneme dayanan geçmişı, havadar ve sağlıklı iklimiyle bilinen Vize'nin dört mahalleden oluğuğunu yazan Hristodulu, mahallelerin Türklerin ve Rumların oturduğu bölgelere göre isimlendirildiğini anlatmaktadır. Kitapta belirtilen mahalleler ve oturanlar aşığıdaki gibidir:⁴³

a) *Türkler tarafından iskân edilen ve şehrin ortasında çok yüksek bir yerde bulunan Kale Mahallesi,*

b) *Kale'nin güneyinde Rumların yaşıadığı Plaça Mahallesi. Çarşı, Hükümet Konağı, Metropolitlik ve okullar bu mahallede bulunmaktadır,*

c) *Kale'nin kuzeydoğusunda, aynı şekilde Rumların ikamet ettiği Hisar (Kastro) mahallesi,*

d) *Türkler ve Rumların karışık olarak yaşıadığı Kale'nin kuzeybatısında yer alan Karşı Mahalle.*

Vize şehrinin bölgenin en önemli tarihi yeri olduğunu belirtilerek burada antik döneme ait tapınaklar, mezarlar, heykeller, kabartmalar, madeni paralar ve daha başka pek çok tarihi objenin bulunduğu buranın adeta bir tarih hazinesi olarak arkeolojik araştırmalara konu olabileceği görüğu paylaşılmaktadır. Ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları sonrasında burada bulunan birçok eser yok olmuştur. Bölgede bulunan üç önemli bakır sikke önemlidir. Ayrıca üç adet heykelle ayakta duran ve birbirlerinin omuzlarını tutan üç kadını tasvir eden bir kabartmanın varlığından da söz edilmektedir. Pınarhisar'da bulunan kitabeler (4-8. kitabeler) hakkında sadece ebatları ve buldukları yerlerle ilgili bilgi verilmiştir. Buna göre, 4. ve 5. kitabeler Metropolitlik bahçesinde, 6. kitabe Vize merkezde, 7.ve 8. kitabeler de evlerin duvarlarında (yerleri belirtilmemiş) gömülü olarak bulunmaktadır.⁴⁴ Ancak yazarımız, kitabelerin zamanın etkisi ve diğer çevre

---

Pınarhisar'a bağlı bir belde olduğu düşünülürse, Hasbuğa'nın bugünkü konumu daha iyi anlaşılacaktır. Bugün Hasbuğa köy statüsündedir. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte, başlıca neden olarak, Rumların göçü ile nüfusun azalması gösterilebilir; Gülay Çakır, *Vize İlçesinin Turizm Coğrafyası ve Değerleri*. Edirne: Edirne Matbaası, 2014, s. 28; *Hasboğa, İçişleri Bakanlığı*, 1968, s. 83-271.

⁴² Soğucak (Vize) soğuğa yakın, ısısı düşük, soğuk, soğumak, 1. Gür sulu Soğucak Deresi'nin üzerinde su ile işleyen un değirmenleri vardır. 2. Soğucak Köyü eskiden bir Rum köyüydü. 3. Köyün sakinleri 30 Ocak 1923 yılında Yunanistan ile imzalanan mübadele antlaşmasıyla yurdumaza gelen Pomak yörük (yürük) ve muhacirlerdir (macır). Pomaklar, 1924 yılında Drama'nın Leştan, yörükler Selanik'in Gevgili Köyü'nden, muhacirler ise Romanya ve Bulgaristan'ın değişik yörelerinden gelmişler. Eskiden Rumların oturduğu 2 katlı evlerde iskân etmişler; Badi Efendi, A, (2014). *Riyaz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*. Edirne: Trakya Üniversitesi, 2014, s.2386.

⁴³ Hristodulu, a.g.e., s. 34.

⁴⁴ A.g.e., s. 37.

koşullarına bağlı olarak zarar gördükleri için zor okunabilir durumda olduklarını belirtmiştir. Buna karşın bu kitabelerden bazıları kayıt altına alınabilmiştir.

4. kitabe, masa şeklinde, uzunluğu 1,00 m. yüksekliği 0,63 ve kalınlığı 0,22 m.dir. Metropolitlik bahçesinde bulunan bir mermer levha üzerinde yer almaktadır.

5. kitabe, 0,77 m. uzunluğunda ve 0,28 m. kalınlığında bir mermer levha üzerinde yer almaktadır ve aynı şekilde Metropolitlik bahçesinde bulunmaktadır.

6. kitabe, 1,01 m. uzunluğunda ve 0,63 m. genişliğinde bir levha üzerinde yer almaktadır ve Vize içinde bulunmaktadır.

7. kitabe, 0,26 m. uzunluğunda ve 0,59 m. genişliğinde bir taş levha üzerinde yer almaktadır ve bir evin duvarının içine gömülmüş haldedir.

8. kitabe, 0,51 m. uzunluğunda ve 0,24 m. yüksekliğinde bir taş levha üzerinde yer almaktadır ve bir duvarının içine gömülmüş haldedir.

Vize'de değişik krallara ait pek çoğu Vize'ye ait olan çok sayıda antik sikkeler bulunmuştur. Vize'ye ait olan üç sikkeden ilki bakır bir sikke olup bir yüzünde "Kral Filippos" (Filippos Vasilevs) adını taşıyan oturan bir figür ve diğer yüzde "Vize" (Viza) sözcüğü yer almaktadır. İkinci bakır sikkenin bir yüzünde "Rimitalkis" (Roimetalkes) adıyla oturan bir figür bulunmaktadır, diğer yüzünde ise "Vize parası" (Vizyonon nomisma) ibaresi yer almaktadır. Üçüncü paranın bir yüzünde "Kral Filippos" (Filippos Vasilevs)" adıyla elinde bir asa bulunduran oturur vaziyette bir figür yer almaktadır, diğer yüzünde ise "Vizelilerin/ Vize'ye ait" (Vyzienon) sözcüğü yer almaktadır.

Vize'de eski döneme ait beş kilisenin varlığından söz edilmektedir. Kiliselerin buldukları yerler ve isimleri şöyledir:⁴⁵

a. Kale Mahallesi'nde Bizans Dönemi'nden kalma ve daha önce camiye dönüştürülmüş olan Aya Sofya Kilisesi.

b. Platsa Mahallesi'nin ortasında (bulunduğu rivayet edilen) Panaya (Meryem Ana) Kilisesi,

c. Platsa Mahallesi'nin kuzeyinde Aya Paraskevi Kilisesi,

d. Çömlekçitepe'de bulunan bir kilise,

e. Platsa ve Kastro (Hisar) Mahalleleri'nin arasında bir tarla içinde bulunan bir kilise.

⁴⁵ A.g.e., s. 39.

Vize çevresinde bulunan bazı yerleşim yerleri *Mangriotisa (Düzova)*, *Azvuga, Krioneri (Soğucak)*, *Sarakina (Sergen)*, *Agios Georgios (Evrenli)* ve *Topçuköy*'dür. Bu yerleşim yerlerinin sadece tarihi yerleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Buna göre *Mangriotisa (Düzova) Köyü*'nde "Agios Athanasios" adını taşıyan Bizans yapımı bir kiliseyle 9. ve 10. kitabeler bulunmaktadır.

Köy içinde yer alan 9. kitabe, uzunluğu 0.48 m. çapı 0.46 cm. olan mermer bir silindir üzerine işlenmiştir ve yazıları silik vaziyettedir.

Köy yakınlarında ormanlık alanda bulunan 10. kitabe, mezarlık içindedir. 0.74 m. uzunluğunda ve 0.71 m. eninde ve 0.50 m. kalınlığındaki bir mermer taş üzerine işlenmiştir.

Azguva'da (Hasbuğa) 1870'li yılların sonunda bir tarlada bulunan ve sadece ebatlarının verildiği bir kabartma, *Krioneri'de (Soğucak)*, çok sayıda taş ocağı olarak kullanılan mağaralar, *Sarakina (Sergen)*, köy içinde Bizans Dönemi yapısı olan Aya Paraskevi adını taşıyan bir kilise ve eski bir manastır, *Agios Georgios (Evrenli)*'de bir mağara, *Topçuköy'de* de dört höyük bulunmaktadır.

2.6. Lüleburgaz

Hristodulu'nun anlatımına göre, *Lüleburgaz*, tarihte ilk olarak kurucusu Büyük Theodosius'un oğlu Arkadios'dan dolayı *Arkadiupoli* olarak anılmış, daha sonra Burgaz adını almıştır. Bunun da anlamı kalede bulunan kuledir. Daha sonra burada üretilen güzel lülelerden dolayı kasabanın adı *Lüleburgaz*'a dönüşmüştür.

Lüleburgaz, Bizans Dönemi'nde Latin egemenliği altındayken büyük bir yıkıma maruz kalmıştır. Bu yüzden, kasabada tarihi eser olarak sadece bir tarla içinde Tekirdağ Trakya Maarifperver Cemiyeti'ne bağışlanan ve 1874 yılına ait Sergi'de tasviri aşığıdaki şekilde yapılan küçük bir heykel bulunmuştur:

Üzerinde kısa bir dolama, başında bir külah ve belinde kemer, sağ elinde bir kalkan, ancak bir eli ve ayakları eksik olan bir savaşıcıyı tasvir eden kemikten yapılmış heykelcik. Bu heykelcik parçalara ayrılabilmekte ve sonra yeniden bir araya getirilebilmektedir. Muhtemelen yaşadığı yerde seçkin biri olan Mısırlı birisini tasvir etmektedir.

Bunun dışında burada antik döneme ait bazı eserler ve eski paralar vs. bulundu. Burada antik kalenin kalıntıları da günümüze ulaşmıştır. Doğu yönünde yarım saatlik mesafede birbirine yakın vaziyette dört adet çok büyük höyük bulunmaktadır.

Lüleburgaz çevresinde *Mesini (Misinli)*, *Karıştıran*, *Ahmetbey*, *Satı Köyü*, *Ayvalı*, *Ergene (Ergina)* *Nehri* gibi bazı yerleşim yerleri bulunmaktadır. *Misinli*'de kitapta belirtilen on beş kitabeden on birincisi bulunmaktadır. Bu

kitabe, içinde yiyecek bulunan kapların yer aldığı bir masanın etrafında kürsü üzerinde oturan bir kadın ve onun yanı başında eğilmiş iki erkek figürünün tasvir edildiği bir kabartmanın üzerinde yer almaktadır.

Ahmetbey Köyü 'nde de bir kilisenin doğu cephesinde duvarın içine gömülü vaziyette dikdörtgen biçiminde bir taş levha bulunmuştur. Sağ aşığı bölümü kırılmış vaziyette olan levhada bir süvari ve biri arkasında konumlanmış olmak üzere önünde ona doğru yönelmiş üç piyade tasvir edilmiştir. Köyün doğusunda bir saatlik bir mesafede dört höyük vardır.

Kitapta *Ayvalı*, hakkında verilen bilgi Ayvalık'ın kolonisi olduğu ve adının da oradan geldiğidir.

2.7. Babaeski

Yazar, *Babaeski*'nin anlatıldığı bölüme yerleşim yerinin eski adıyla ilgili bilgiler vererek başlamıştır:

Söylenenlere bakılacak olursa günümüzdeki ismiyle kasaba adını koruyucusu kabul edilen Derviş'in (Baba) türbesinin burada olmasından almaktadır. Baba, gerek Türkler gerekse Hristiyanlar nezdinde itibar ve saygı görmekte olup kasaba yakınlarında bulunan tekkede ikamet etmekteydi. Tekkenin bulunduğu yer eski Aziz Nikola Mabedi'ydi ve daha sonra tekkeye dönüştürülmüştü.

Ayrıca kasabada kalıntıları 1880 yılına kadar ulaşmış olan ve altında insan boyu kadar yükseklikte bir atık su kanalı bulunan bir kaleden söz edilmektedir. Yazarın söylentilere dayanarak yazdığına göre bu kanal kasabanın dışında çok yakın bir mesafede bulunan ve altında taş bir mezarın yer aldığı büyük bir höyüğe kadar uzanmaktadır. Ayrıca, kasabanın kuzeyinde iki saatlik bir mesafede, birbirini izler şekilde dizi halinde dokuz höyük bulunmaktadır ve yanı başında bulunan *Dokuzhöyük Köyü* bunlar tarafından çevrelenmektedir. Burada çok sayıda eski madeni para bulunmuştur. Çevrede bulunan höyüklere diğer bir örnek de *İmampazar Köyü* yakınındaki üç höyüktür.

Babaeski'nin Kırkkilise için önemi büyüktür. Çünkü Kırkkiliseliler tüccarlar mallarını İstanbul'a İstanbul'dan Edirne'ye giden demiryolu hattı üzerinde yer alan Babaeski İstasyonu aracılığıyla ile yollayabilmektedirler.

2.8. Midye

Midye (Kıyıköy) Karadeniz kıyısında yer alan *Salmidissos* (*Salmydessos*) olarak da bilinen tarihi antik döneme kadar uzanan bir yerleşim yeridir. Kasabanın önemi kuzeydoğusunda on beş dakikalık bir uzaklıkta, yaklaşık 1855 yıllarında tek parça blok bir taş içine ustaca yontularak oluşturulmuş bir yeraltı tapınağıyla (naos) tapınak içindeki bazı antik eserlerden gelmektedir. Bu manastır günümüzde *Agios Nikolaos Manastırı* olarak anılmaktadır.

Midye çevresinde bulunan bazı yerleşim yerleri *İğneada (Niada, İniada)*, *Demirköy (Samakov)* ve *Hamdibey'dir (Trulya)*. Yazarın anlattığı dönemde *İğneada (Niada, İniad)*, birkaç dükkânı olan küçük bir limandır. *Demirköy*'den (*Samakov*) ve civarından getirilen odun, kömür vs. İstanbul'a buradan nakledilmektedir. Ayrıca, *İğneada* çevresinde *Liman* ve *Agios Pavlos* adlarında iki küçük liman daha bulunmaktadır.

Demirköy (Samakov), demir madenlerinden dolayı önemlidir. *Hamdibey'de (Trulya)* bakır imalathaneleri ve yedi adet bezirhane bulunmaktadır. Civardaki köyler arasında her zaman öne çıkan bir yere sahiptir.

2.9. Agathopolis (Ahtapol)

Bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan *Ahtopol (Agathopolis)*, 1880 yılında Kırkkilise sınırları içinde yer almaktaydı. Kitapta Karadeniz kıyısında bulunan *Ahtopol*'la (*Agathopolis*) ilgili çok fazla bilgi verilmemiş olup sadece kasabanın kalesinden kısaca söz edilmiştir.⁴⁶

2.10. Tırnova

1880 yılında Kırkkilise'nin sınırları içindeyken bugün Bulgaristan'da yer alan *Küçük Tırnova*, adını "Trenia" (Τρένια) adıyla anılan ve bölgede çok rastlanan çiçeklerden almaktadır. Kasaba Kırkkilise'nin diğer yerleşim yerlerinde olduğu gibi bol suları ve sağlıklı iklimiyle tanınmaktadır. Kasabanın yer aldığı alanın tamamında antik döneme ait eserler bulunmaktadır. *Tırnova*'ya bir buçuk saatlik bir mesafede *Keraçinovo Köyü* yakınlarında antik döneme ait tapınaklar bulunmaktadır. Bunların tamamında heykeller, kabartmalar, yazıtlar vs. keşfedilmiştir. Kitapta sözü edilen kitabelerden üç tanesi burada bulunmaktadır. Birlikçilerin (Doğu Katolik Kilisesi'ni tanıyanlar) kilisesine ait cemaatin kullandığı kapıların girişinde bulunan parçalanmış bir mermer levha üzerine 12. kitabe işlenmiştir. Üç adım boyu uzunlukta ve iki adım boyu genişliktedir.

Sözü edilen kilisenin sağ tarafında dışarıda, yaklaşık bir buçuk adım uzunluğunda ve aynı genişlikte bir taş levha bulunmaktadır, üzerinde bir öküz başı yontulmuştur. Bulgar Kilisesi içinde yaklaşık altı adım uzunluğunda ve üç adım genişliğinde dikdörtgen biçiminde bir mermer levha üzerinde 13. kitabe yer almaktadır.

Güneyde, Deli Yuva Deresi'nin sağ kenarında bulunan bir kayanın üzerine yerleştirilmiş bir levha üzerinde eski bir kitabeye ait bazı yazılar vardır. Yazarımız bölgeyi aşağıdaki sözleriyle tanımlamaktadır:

⁴⁶ A.g.e., s. 46-51.

Beri taraftan, herhangi bir kimse doğu istikametinde dağa doğru tırmanırken bir delikle karşılaşır ve ışıkla ileri doğru sürünerek birkaç adım atması durumunda uçsuz bucaksız bir yeraltı boşluğuyla karşılaşır. Dereyi geçerek ve batı yönünde karşı kıyıya geçmesi halinde kendini Aya Triada Dağı'nın eteklerinde bulur. Dağın yüksek mumları andıran uzun meşeleri sonuç itibarıyla burasını büyüleyici, keyif verici hoş bir mekâna dönüştürmektedir. Burada geniş bir alanda zeminin yoğun bir şekilde çeşitli türde maden cürufu kaplı olduğu görülmektedir, bundan da anlaşılmalıdır ki muhtemelen rivayet edildiği üzere bu mevkide eskiden maden ocakları bulunmaktaydı.⁴⁷

Tırnova'nın batısına doğru, on beş dakikalık mesafede, güneye doğru yaklaşık bir saatlik bir mesafede Deli Yuva Deresi'nin sol kıyısının yakınında, güneydoğu yönünde yaklaşık bir buçuk saatlik bir mesafede Keraçinovo köyü yakınlarında antik döneme ait tapınaklar bulunmaktadır. Bunların tamamında heykeller, kabartmalar, yazıtlar vs. keşfedilmiştir.

Yukarıda söylenenlere ilaveten tüm bu bölge içinde bulunan kaleler, madeni paralar, kitabeler, heykeller gibi pek çok tarihi eser özellikle Duvniça ve Paspala Köyleri'nde yer almaktadır. Diğerlerinin yanı sıra bahse konu köylerden ilkinde bir yer altı tapınağından bahsedilmektedir ve tapınağın dışında üç insan figürü tasvir eden bir kabartma ve ikinci köyde de antik kitabelerin bulunduğu belirtilmektedir.

14. kitabe, kasabanın güneyine doğru on beş dakikalık mesafede bir su kaynağının bulunduğu yol yakınındadır. Yaklaşık bir adım çapında ve kare biçiminde bir mermer levha şeklindedir.

2.11. Kofçağız

Kofçağız kasabası da, soğuk suları ve havadar iklimiyle meşhurdur. Bu bölgede de bazı antik dönem anıtları, yazıtlar, madeni paralar ve kaleler vs. sağa sola dağılmış vaziyettedir.

2.12. Nüfus

Kırkkilise Sancağı ve çevresinde bulunan dokuz bölgeyle ilgili nüfus bilgileri yazarın 1880 yılında Kırkkilise ve çevresine yaptığı seyahatler sırasında Belediye Başkanları ve bu konuda yetkili kişilerden aldığı bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Bölgelere ait nüfus istatistikleri ve genel sonuçlar on tablodur. Ayrıca bilgileri kimlerden aldığı tek tek belirtilmiştir. Buna göre, Kırkkilise Sancağı'yla ilgili nüfus bilgilerini Emlak Komisyonu üyesi Yanakis Tsotsoglu'dan, şehrin hane sayıları Belediye Başkanı K.

⁴⁷ Kaza sınırları içinde ve daha başka pekçok yerde benzer objelere rastlanmaktadır.

Doğruöz, V. T. Dökmeci, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açından Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

Kokkinos'tan alınmıştır. Şehirdeki hane sayıları belediye tarafından gerçekleştirilmiş olan son nüfus sayımına göre verilmiştir:⁴⁸

Rum hane sayısı 1266,

Bulgar hane sayısı 887,

Türk hane sayısı 598,

Yahudi 72, Roman (Çingene) 67 ve toplam hane sayısı

2.800'dür.

Hristodulu, Babaeski Bölgesi'nin istatistiği K. Polihronyadis'ten, Lüleburgaz Bölgesi'nin istatistiği Edirne Metropolit'i'nin Lüleburgaz'daki Naibi Arhimandrit Dorotheos'tan, Vize Bölgesi'nin istatistiği Vize Belediye Başkanı N. Aristovulos'dan Midye Bölgesi'nin istatistiği A. Aleksiyadis'ten, Ahtapoli Bölgesi'nin istatistiği I. K. Zografopulos'tan, Tırnova Bölgesi'nin istatistiği bölgenin aşar memuru İoannis Peltekis'ten, Kofçağız Bölgesi'nin istatistiği bölgenin idarecisi Aleksandros Yatropulos'un yardımlarıyla oluşturulmuştur. Çalışma her ne kadar resmi bir nitelik taşıyor olsa da döneme ait birinci elden kaynak olması nedeniyle önemlidir. Ancak, yazarın açıklamasına göre her yerden aldığı hane sayılarını beşle çarpmasıyla hanede yaşayan kişi sayısına ulaşması toplam nüfusta bir bilgi hatası oluşabileceği düşüncesini uyandırmaktadır. Nüfus bilgilerinde yapılan incelemelere göre çıkan genel sonuç aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. 1. Kırkkilise Genel Nüfus

GENEL SONUÇ	Rum	Bulgar	Türk	Yahudi	Roman
Kırkkilise Bölgesi	13.554	11.678	5.745	540	492
Babaeski Bölgesi	5.150	625	2.140		
Lüleburgaz Bölgesi	5.950	---	3.165	200	200
Vize Bölgesi	10.220	---	3.260		310
Midye Bölgesi	6.600	---	210		
Agathopolis Bölgesi	6.520	1.200	60		
Tırnova Bölgesi	---	11.500	1.800		

⁴⁸ A.g.e., s. 53-56.

Pınarhisar Bölgesi	5.600	3.550	2.300		
Kofçaz Bölgesi		3.095	1.510		
Genel Toplam Nüfus	53.594	31.648	20.190	740	1.002

Rum nüfusun toplam sayısı: 53.594
Bulgar nüfusun toplam sayısı: 31.648
Türk nüfusun toplam sayısı: 20.190
Yahudi nüfusun toplam sayısı: 710
Roman nüfusun toplam sayısı: 1.002
Genel toplam nüfus: 107.174

Kırkkilise Sancağı, Hristodulu'nun eserinde belirttiği demografik yapısı itibariyle Gayrimüslim nüfusun yoğun olarak yaşadığı ender Osmanlı kentlerinden birisidir. 1881-1893 Osmanlı genel nüfus sayımlarında sancağın nüfusu, iki eserde farklı gösterilmiştir. Kemal Karpat'a göre⁴⁹, 1893 yılında genel nüfus 36.327 Müslüman, 89.002 Gayrimüslim olmak üzere toplamda 125.329'dur. Aynı yıllara ait 1310/1892-1893 Edirne vilâyet sâlnâmesindeki nüfus verilerinde ise, sancağın toplam nüfusu 138.678 olarak gösterilmektedir.⁵⁰ Müslim ve Gayrimüslim nüfusu ayrıntılı olarak veren Karpat'a göre, sancaktaki Gayrimüslim nüfus %71, Müslüman nüfus ise %29'luk bir oranı teşkil etmekteydi. 1902 yılına gelindiğinde, nüfus oranları Müslümanlar lehine değişse de Gayrimüslim nüfus hâla çoğunluktaydı.

2.13. Eğitim Konuları

Kırkkilise sancağındaki okullar, Edirne Vilayeti Maârif Müdürlüğü'ne bağlıydı. Sancaktaki eğitim işlerinden Maârif Meclisleri ve Cemaat Meclisleri sorumluydu.⁵¹ Okulların inşası, tamirat ve tadilatı, öğretmen maaşları gibi hususlar bu meclislerce takip edilmekteydi. Kırkkilise Sancağı'nda Müslüman, Rum, Bulgar ve Musevi Cemaat Meclisleri bulunmakta ve nüfusa göre bu meclislerde 1 reis ve 5-7 arası üye görev yapmaktaydı.⁵² Kırkkilise sancağındaki Gayrimüslimler mektep inşası ve tamirine önem vermişler ve bu dönemde birçok yeni mektep inşası etmişlerdir. Ruhsatı alınan mekteplerin inşası giderleri orada bulunan kilise sandığı,

⁴⁹ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 260-262.

⁵⁰ *Edirne Vilayet Sâlnâmesi*, 1319, s. 493.

⁵¹ BOA. MF. MKT. 112/152, (29 Muharrem 1307/25 Eylül 1889).

⁵² Geniş bilgi için bkz. *1300 EVS*, s. 109, 116, 122; *1311 EVS*, s. 155-157; *1314 EVS*, s. 162, 163, 170, 176, 183; *1316 EVS*, s. 161, 164, 177, 186.

Gayrimüslim halkın yardımları ve zengin Gayrimüslimler tarafından karşılanıyordu.

Hristodulu, kitabının 66-82 sayfaları arasında *Eğitim Konuları* başlığı altında 1879-1880 Eğitim-Öğretim Yılı Kırkkilise sancağında bulunan okulların isimlerini sancakta yaşıyan nüfusa göre (Rum, Bulgar, Yahudi ve Türk okulları), öğrenci ve öğretmen sayılarıyla gider miktarlarını vermiştir. Ancak Rum okullarının bilgileri kazalara ve köylere göre tek tek verilirken, Bulgar, Yahudi ve Türk okullarının sadece sayıları belirtilmiştir.

Rum Okulları

Rum okullarıyla ilgili bilgiler Kırkkilise merkez kazayla başlamış bunu sırasıyla Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar, Vize, Midye (Kıyıköy), Agathopolis (Ahtapol) takip etmiştir. Buna göre, merkezdeki Rum okulu sayısı 14 olup bu okullarda 1.420 öğrenci öğrenim görmekteydi. Görev yapan öğretmen sayısı 20, toplam gider tutarı ise 911 liraydı.⁵³ Kitapta okulların isimleri aşığıdaki gibi sıralanmıştır:

1. *Rum Okulu (Elliniki Sholi),*
2. *Rum Kız Okulu,*
3. *Anaokulu,*
4. *Merkez Allilodidaktik Okulu,*
5. *Agion Panton Allilodidaktik Okulu,*
6. *Kırk Martirler (Şehitler) Allilodidaktik Okulu,*
7. *Agios İoannis Allilodidaktik Okulu,*
8. *D. Anagnostu Okulu,*
9. *Skopos Rum Okulu,*
10. *İlkokul (Dimotiki Sholi),*
11. *Rum Kız Okulu,*
12. *Efkaryo Okulu,*
13. *Petra Okulu,*
14. *Skopos (Üsküp) Okulu.*

Babaeski kazasındaki okul sayısı toplam 8, öğrenci sayısı 275, öğretmen sayısı 8'dir. Gider toplamı 115 liradır. Kumburlar, Kufalca ve Kuleli'de okul yoktur.

1. *Babaeski Okulu,*
2. *Alipli Okulu,*

---

⁵³ Hristodulu, a.g.e., s. 66-82.

Doğruöz, V. T. Dökmeçi, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

3. *Nadirli Okulu,*
4. *Doğanca Okulu,*
5. *İmampazarı Okulu,*
6. *Yeniköy Okulu,*
7. *Karamazlı Okulu,*
8. *Kara Halil Okulu.*

Lüleburgaz kazası toplam okul sayısı 8, öğrenci sayısı 410, öğretmen sayısı 8, gider tutarı 272 liradır. Hristodulu, *Messini (Misinli) 'de önceleri var olan ilkokul günümüzde (1880) mevcut değildir* açıklamasını yapmaktadır.

1. *Rum Okulu (Elliniki Sholi),*
2. *Allilodikaktik Okul,*
3. *Rum Kız Okulu,*
4. *Ayvalı Okulu,*
5. *Satiköy Okulu,*
6. *Ahmet Bey Okulu,*
7. *Çiftlik Köyü Okulu,*
8. *Tuğrulbey Okulu.*

Pınarhisar kazasındaki okul sayısı toplam 6 olup öğrenci sayısı 390, öğretmen sayısı da 7, gider tutarı 193 liradır.

1. *Pınarhisar Okulu.*
2. *Yenna (Kaynarca) Okulu.*
3. *Yancıklar Okulu.*
4. *Çongara Okulu.*
5. *Skepasto (Yenice) Okulu.*
6. *Kurudere Okulu.*

Vize'de Metropolitlik bulunmaktadır. Buradaki okul sayısı 14, öğrenci sayısı 683 ve öğretmen sayısı 14 olup toplam gider tutarı 304 liradır. Kitapta isimleri verilen Rum okulları aşığıdaki gibidir:

1. *Rum Okulu (Elliniki Sholi),*
2. *Allilodidaktik Okul,*
4. *Mangriotisa Okulu,*
5. *Az-Vuga Okulu,*
6. *Agios Georgios Okulu,*
7. *Çaklı Okulu,*
8. *Saray Okulu,*
9. *Pinaka Okulu,*

Doğruöz, V. T. Dökmeçi, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

10. *Agios İoannis Okulu,*
11. *Sarakina Okulu,*
12. *Sofides (Sofular) Köyü Okulu,*
13. *Krioneri (Soğucak) Okulu,*
14. *Topçu Köyü Okulu.*

Midye (Kıyıköy) toplam okul sayısı 5, öğrenci sayısı 360, görevli öğretmen sayısı 5 ve toplam gider tutarı 139 liradır. *Agios Stefanos, Akzimi, Platsa, Macura ve Pirgoplu Köyleri*'nde okul bulunmamaktadır. Okulların dağılımı aşağıdaki gibidir:

1. *Midye Okulu,*
2. *Samakov Okulları,*
3. *Allilodidaktik Okul,*
4. *Trulya (Hamdibey) Okulu,*
5. *Zorga Okulu.*

Bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan Agathopolis (Ahtapol) Bölgesi'ndeki okul sayısı toplam 4, öğrenci sayısı 340, öğretmen sayısı 4, toplam gider tutarı da 140 liradır. Okul bilgileri aşağıda verilmektedir:

1. *Agathopolis Okulu,*
2. *Vasilikos,*
3. *Brodivo Okulu,*
4. *Kosti Okulu.*

Her bir kaza için genel sonuç. Okul sayısı 59, öğrenci sayısı 3.878, öğretmen sayısı 66 ve toplam gider tutarı 2.074 Türk Lirası'dır.

Yahudi Okulları

Yahudi Okulu Kırkkilise'de 1 Sinagog Okulu, 1 tane de Rum-Yahudi Kız Mektebi olmak üzere 2, Lüleburgaz'da da 1 okul olmak üzere 3 okul, 6 öğretmen ve 153 öğrenciden ibarettir.

Bulgar Okulları

Hristodulu, sancak ve çevresindeki Bulgar okulları hakkında bilgi verirken, bazılarının düzenli olarak faaliyet göstermediklerini belirtmiş ve sadece düzenli faaliyet gösteren Bulgar okullarının isimlerini yazmıştır. Buna göre, *Kırkkilise, Pınarhisar ve Tırnova*'da olmak üzere toplam Bulgar okullarının sayısı 6, öğrenci sayısı 460, öğretmen sayısı 6, harcama tutarı ise 230 liradır. Ayrıca *Kırkkilise*'de 3 Bulgar kilisesi, köylerin her birinde bir kiliseyle *Tırnova*'da Birlikçi (Unites) Bulgar Kilisesi bulunmaktadır.

Türk Okulları

Yazarın verdiği bilgilere göre, sancaktaki Türk okullarının sayısı *Kırkkilise*'de 4, *Vize*'de 2, *Saray*'da 1 ve *Lüleburgaz*'da da 1 olmak üzere 8 olup öğrenci sayısı 350 öğretmen sayısında 8'dir.

Okulların sonuna *Camiler* başlığı atılarak camiler hakkında çok kısa bilgiler verilmiştir. Buna göre *Kırkkilise*'de 11 cami bulunmaktadır, bunların içinde büyüklük itibarıyla öne çıkan caminin kitabesindeki tarih Hicri 785'tir (Miladi: 1383-1384) ve bu caminin yanı sıra iki hamam ve *Arasta Çarşısı* ya da *Bedesten* inşa edilmiş olup burada on iki dükkân bulunmaktadır. Lüleburgaz'da bulunan görkemli cami, bölgenin önemli camilerindedir. Çok zarif bir mimarisi olan *Babaeski*'deki camiden de söz edilmiştir.

2.14. İklim

Yazarın hemen hemen her bölümde sözünü ettiği gibi bu bölümde de Kırkkilise Sancağı ve çevresi iklimiyle ilgili aynı şeyleri tekrarlamaktadır:⁵⁴

Sancak değişken bir iklime sahiptir ve Kırkkilise, Pınarhisar, Vize, Agathopolis, Tırnova, Kofçaz'ın çok keyif veren, sağlıklı bir havası vardır. Bu iklim zaman zaman hasat mevsiminde insanı hasta eden ve diğer bölgelerde perişan eden yüksek ateşe neden olur.

2.15. Sanayi ve Ticaret

Sanayi ve Ticaret ile ilgili olarak sancakta üretilen ve ticarete konu olan ürünler, şarap, buğday, koyun besiciliği, deri, yün, peynir, odun, kömür ve kıyı kazalarında balıktır. Ancak Hristodulu, bölgede sanayinin gelişmediğini vurgulayarak ticaretin neredeyse tamamen Rumların elinde olduğunu yazmıştır.

Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar ve Vize kazalarında halk tarım ve hayvancılıkla meşguldür. *Tırnova* kazasıyla *Kofçaz* nahiyesinde halkın geçim kaynakları ziraat, hayvancılık ve odunculuktur. *Midye, Agathopolis* kazalarında ise bunların yanısıra balıkçılık, denizcilik ve kömür imalatıyla kısmen de odunculuk yer almaktadır.

Kırkkilise'nin etrafı üzüm bağlarıyla dolu olduğu için ürünler şarapçılık için değerlendirilmektedir. Ayrıca üzümde pekmez, sucuk tatlıları (mustolambades) ve daha başka tatlılar da imal edilmektedir.

Hristodulu'nun kitabını oluşturan onbeş bölüm burada tamamlanmaktadır. Bundan sonra *Maarifsever Abonelerin (Önalım Yapanların) Listesi* adı altında yeni bir bölüm başlamaktadır. Bu bölüm satış ücreti gümüş çeyrek mecdiye olarak belirlenen kitabın 85-103. sayfaları arası *Maarif*

⁵⁴ *A.g.e.*, s. 83.

Abonelerinin Listesi (Önalım Yapanlar Listesi) başlığı altında kitabı ismarlayanların isimlerine ayrılmıştır. Bunun ne amaçla yapıldığı hakkında bir bilgi verilmemektedir.

İsim listelerinde isimlerin yanında bulunan rakamlar kitabın kaç adet alınacağını göstermektedir. Bu uzun listede kitap için önceden sipariş veren kişilerin (tamamının olmasa da en azından bir bölümünün) mesleği ve yaşadığı bölge hakkında bilgi edinmek mümkün olmakta ve bu liste iş grupları hakkında bizi bilgilendirmektedir. Buna göre belirlenen iş grupları çömlekçi, bakkal, terzi, öğretmen, antikacı, saatçi, marangoz, fırıncı, kasap, tüccar, eczacı, boyacı, sıvacı, doktor, kürkçü, ayakkabıcı, pastahaneci, fesci, berber olarak sıralanabilir. Ayrıca, o günün koşullarında bu kitabın basılacağına çok geniş bir coğrafyada hatta ülke topraklarının dışında bile duyulmuş olması Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Rumlarla Yunanistan'daki Yunanlar arasında şaşırtıcı derecede iyi çalışan bir iletişim ağı olduğunu göstermektedir. Paris'ten bile kitap için ön alım yaparak isim yazdıranların olması bu iletişim ağının tahmin edilenin ötesinde olduğunu göstermektedir. Kitap için gerek Ege Adaları'ndan gerekse İyon Denizi adalarından sipariş verildiği görülmektedir. İsim listesi içinde az da olsa Bulgar, Yahudi veya Ermeni isimleri yer almaktadır. Ancak, Türk adının geçmemesi ayrıca not edilmesi gereken bir husustur. Sırasıyla Atina'dan (46 adet), İstanbul'dan (170 adet), Çorlu'dan (16 adet), Tekirdağ'ın (23 adet), Edirne'den (42 adet), Filibe'den (79 adet), Kırkkilise'den (527 adet), Üsküp'den (43 adet), Efkario'dan (37 adet), Kayalı'dan (37 adet), Pınarhisar'dan (59 adet), Çongara'dan (8 adet), Kaynarca'dan (16 adet), Yenice'den (22 adet), Vize'den (75 adet), Lüleburgaz'dan (43 adet), Babaeski'den (47 adet), Tırnova'dan (5 adet) olmak üzere 1300 adet sipariş alındığını öğrenmekteyiz. Görüleceği gibi en fazla sipariş verilen yer Kırkkilise'dir. Kitabın Kırkkilise'de D. Zonaras'tan, Atina'da ise Hukuk Fakültesi öğrencisi olan yayıncıdan temin edilebileceği bilgileri yer almaktadır.

Yazar, kitabının sonuna eklediği açıklamasında, kitabının son bölümü olarak belirttiği *Son Dönemde Yaşanan Olaylar Son Savaş (Türk-Rus Savaşı) Sırasında Kırkkilise Sancağı'nda Meydana Gelen Gelişmeler* kısmı ayrı bir kitapçık olarak yazmayı düşündüğünü ifade etmiştir. Yapılan araştırma sonucunda yazarın 1897 yılında İstanbul Patrikhane Matbaası'nda basılmış olan 304 sayfalık *Bazı İdari ve Kilise Meseleleriyle Birlikte Trakya ve Kırk Kilise* [Í Thraki Ke E Saranta Ekklesie. Meta Tinon Diikitikon Ekklesiastikon Zitimatou- Η Θράκη και αι Σαράντα Εκκλησίαι. Μετά των διοικητικών εκκλησιαστικών ζητημάτων (1897)] bir kitabının daha olduğu tespit edilmiştir. 286 sayfa olan bu kitabın 121-267 sayfalar arasındaki ikinci

bölümü Kırklareli'ne ayrılmıştır. Ancak kitabın içindekiler bölümü incelendiğinde yazarın sözünü ettiği gibi son dönemde Kırklareli'de meydana gelen gelişmelere değil, 1897 yılındaki Kırklareli nüfusu, ticaret, kiliseler, camiler, eğitim, kamusal yapılar hakkında bilgiler verildiği görülmüştür.

Sonuç

Osmanlı topraklarına katıldıktan kısa bir süre sonra Edirne Vilâyeti'nin altı sancağından biri olan Kırklareli ile ilgili çok az bilimsel çalışma yapılmıştır. Bu eksiklikten yola çıkılarak yapılacak olan çalışmalarda Kırklareli tarihi için en önemli kaynaklar Edirne vilâyet salnâmeleri ve devlet salnameleri olmuştur. Resmi salnâme çeşitlerinin ilki olan Devlet Salnâmeleri 1847-1908 yılları arasında altmış dört adet hazırlanmıştır. Bunlarda vilâyetlerin idari, demografik ve ekonomik durumları genel olarak anlatılmıştır. 1880 yılına kadar taş baskı olarak yayımlanan bu salnâmeler içerik ve yayın teknikleri bakımından oldukça yetersizdir. Ancak 1866 yılından itibaren devlet salnamelerinden ayrı olarak hazırlanmaya başlayan Vilâyet Salnâmeleri daha kapsamlıdır. Kırklareli'ne ait bilgiler Edirne vilâyet salnâmeleri içerisinde yer almaktadır. Edirne vilâyet salnâmeleri 28 adet olup 1870 ile 1902 yılları arasında yayımlanmıştır. Bunlar içerisinde Kırkkilise sancağıyla ilgili en kapsamlı bilgiler 1894, 1901 ve 1903 yıllarına ait salnâmelerdir. Adı geöen salnâmelerde Kırkkilise'nin tarihi, idari yapısı, kurumları, demografik ve ekonomik yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.⁵⁵

Karpat'ın yaptığı araştırmalar sonucunda II. Abdülhamid döneminde Müslüman, Rum, Bulgar ve Musevi cemaatin yaşıadığı Kırklareli'de Gayrimüslim nüfus çoğunlukta ydı. 1881-1882/1893 Osmanlı genel nüfus sayımlarında Gayrimüslim nüfus % 71, Müslüman nüfus ise %29'luk bir oranı teşkil ediyordu. 1902 yılına gelindiğinde, nüfus oranları Müslümanlar lehine arttı ise de Gayrimüslim nüfus yine çoğunlukta ydı. 1902' de Müslüman nüfusu %35'e yükselmiş, Gayrimüslim nüfusu ise, %65'e düşmüştü.⁵⁶ Hristodulo eserinde 1880 yılında Kırklareli'nin genel nüfusunu 107.174 olarak vermektedir. Kırklareli'nin 1893 yılı nüfus bilgileri Karpat'ın eserinde 125.329 olarak göstermiş, 1893 yılı Edirne Vilâyet Salnâmesinde 138.678 olarak yer almıştır.

Nüfusla orantılı olarak sancakta, Müslüman, Rum, Bulgar ve Musevi okulları faaliyettedir. İbtidâiler kaza merkezleri ve köylerde; rüşdiyeler kaza merkezlerinde; idadi ise, bir adet olup Kırkkilise merkezde bulunuyordu.

⁵⁵ Hasan Duman, *Osmanlı Salnâmeleri ve Nevsâlleri*, c.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 97-99.

⁵⁶ Karpat, a.g.e., s. 346-347.

Hristodulu, sancak ve çevresindeki okullar hakkında bilgi verirken Rum okullarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir. Diğer azınlık ve Türk okullarının ise bazılarının sadece sayılarını vermekle yetinmiştir. Bulgar okulları hakkında bilgi verirken, düzenli olarak faaliyet göstermemelerinden dolayı, sadece düzenli olarak faaliyet gösteren Bulgar okullarını anlatmıştır. Kırkkilise, Pınarhisar, Tırnova'da olmak üzere toplam Bulgar okulu sayısı 6, öğretmen sayısı 6 ve öğrenci sayısı 460'tır. Yazar, Türk okullarının sayısını Kırkkilise'de 4, Vize'de 2, Saray'da 1 ve Lüleburgaz'da da 1 olmak üzere 8, öğretmen sayısı 8, öğrenci sayısını da 350 olarak vermektedir. Hristodulu'nun belirttiğine göre, Kırkkilise'de 14, Vize'de 14, Babaeski'de 8, Lüleburgaz'da 8, Pınarhisar'da 6, Midye'de 5 ve Ahtapol'da 4 olmak üzere toplam 59 Rum okuluyla bu okullarda çalışan 66 öğretmen ve 3.878 öğrenci bulunuyordu. Yahudi Okulu olarak da Kırkkilise'de 1 Sinagog Okulu, 1 Rum-Yahudi Kız Mektebi olmak üzere 2, Lüleburgaz'da da 1 okul olmak üzere 3 okul, 6 öğretmen ve 153 öğrenci vardı. Hristodulu'nun bu değerlendirmelerine göre 1880 yılında Kırklareli merkez kaza ve diğer kazalarında 76 okulun varlığından söz edilmektedir. Kırklareli için detaylı bilgilerin verildiği 1903 yılı Edirne vilâyet salnamesine göre ise Kırklareli merkez ve kazalarında 131 okul olduğu bilgilerine ulaşılmaktadır.⁵⁷

Yazar, bölgeyle ilgili tarihi bilgiler verirken Kırkkilise, Eski Polos (Skopelos), Pınarhisar, Vize, Düzova, Lüleburgaz (Misinli) ve Tırnova'da bulunan ondört kitabe hakkında kısa bilgiler vermektedir. Ancak kitabeler yıprandığı ve kırıldığı için yazıların yüzde sekseni okunamaz vaziyettedir. Geri kalan yüzde yirmilik kısmında da çoğunlukla bir anlam ifade etmeyen harfler ve bazı kopuk kelimeler bulunmaktadır. Kitabeler ile ilgili olarak başka kaynaklarda da yeterli bilgi bulunmmaktadır.

Anlaşılabacağı üzere Kırklareli ile ilgili olarak bulacağımız her kaynak Kırklareli tarihine katkıda bulunacaktır. Bu yüzden Melissinos Hristodulu'nun 1880 yazdığı *Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri* adlı Yunanca eseri de bize yol gösterecektir. Yazar eserini hazırlarken sadece Kırklareli'ni değil, çevrede yaptığı seyahatlerde gördüklerini de okuyucuya aktarmıştır. Bu da esere birinci elden kaynak özelliğini vermektedir. Ancak, nüfus bilgileri gibi sayısal bilgilerin resmi kaynaklardan alınmaması ve söz konusu dönemde var olan Yunanistan'ın siyasi ideallerini gerçekleştirmek için verileri kendi siyasi ve ideolojik çıkarlarına uydurup uydurmadığı da düşünölmelidir. Ayrıca hukuk eğitim alan Rum kökenli bir din adamının aktardığı bilgilerin doğruluğu

⁵⁷ EVS, a.g.e., s. 1009-1031.

Doğruöz, V. T. Dökmeçi, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklosion) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

düşündürücüdür. Ama yine de Kırklareli tarihine katkıda bulunacağı şüphesizdir.

Kaynakça
Arşiv ve Vesikalar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH. UMVM, nr: 84/1, ek 2/2 (Aralık 1332).

Düştur

Düştur (1340-1341 Teşrin-i Sâni-Teşrin-i Evvel), III. Tertip, Ankara: Başvekâlet Matbaası 1934.

Sâlnâmeler

Edirne Vilayet Sâlnâmesi, 1300, 1301, 1304, 1307, 1314, 1316, 1317, 1319.

Gazeteler

"Kırkkilise'nin İsmi", *İkdam*, 14 Kasım 1922, nr. 9217.

"Kırkkilise", *Vakit*, 7 Aralık 1919, nr. 754.

A. Kitap, Makale, Tez, Ansiklopediler

Badi Efendi, A., *Riyaz-ı Belde-i Edirne 20.Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, Edirne: Trakya Üniversitesi Yayını, 2014.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938), 1.baskı, Başbakanlık yay. Ankara, 2002.

Baykurt, Şerif, "Kırklareli", *Damla Dergisi*, sayı: 35 (1946), s. 6-9.

Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, c. I, 3. baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu (TTK) Basımevi, 1992.

Çakır, Gülay, *Vize İlçesinin Turizm Coğrafyası ve Değerleri*, Edirne: Edirne Matbaası, 2014.

Demiray, Gizem, *Kırklareli Pınarhisar Merkez İlçesi ve Köyleri Ağız İncelemesi*, Edirne: Trakya Üniversitesi 2008, Yüksek Lisans Tezi.

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, "Mutasarrıf" Ankara: Aydın Kitapevi, 1992.

Duman, Hasan, *Osmanlı Salnâmeleri ve Nevsâlleri*, c.1, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Dursunkaya, Ali Rıza, *Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve eski eserleri Yönünden Tetkik*, 1. Kitap, Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi 1948.

Gümülcine, Salih, *Pınarhisar Kazası Monografyası*, İstanbul:1968, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Mezuniyet Tezi.

Hasboğa, İçişleri Bakanlığı, 1968.

Hristodulu, Melissinos, *Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri*, Atina: Atina Th. Papaleksandri Matbaası, 1881.

İçişleri Bakanlığı, *Köylerimiz "1 Mart 1968 Gününe Kadar"* Ankara: Başbakanlık Basımevi D.S.İ 1968.

Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Kırklareli İl Yıllığı 1967, Kırklareli: Kırklareli Valiliği Yayını, 1967.

Doğruöz, V. T. Dökmeci, V. Çiftçi, A. (2020). Kırkkilise Sancağı'nın Tarihi ve Coğrafi Açıdan Tasviri (Perigrafi İstoriogeografiki Tis Eparhias Ton Saranta Ekklision) Adlı Eser Tercümesinin Kırklareli Tarihi Açısından Yorumlanması. ABAD, 3(6), 71-105.

Ansiklopediler

“Kırklareli”, *Ana Britanica*, c. III, İstanbul: Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama Anonim Şirketi Yayını 1989.

“Kırklareli”, *Büyük Larousse*, c. XI, İstanbul: Gelişim Yayınları 1986.

“Kırklareli”, *İslâm Ansiklopedisi*, c. VI, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayını 1967.

“Kırklareli”, *Türk Ansiklopedisi*, c. XXII, Ankara: MEB Yayınevi 1975.

Mansel, Arif Müfit, *Trakya'nın Kültür Tarihi*, İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayını 1938.

Özmen, Abidin, *Trakya*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını No: IV 1948.

Sadi, Hamid, “Paşaeli”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, c. I, İstanbul: Evkaf Matbaası 1931, s. 72-103.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), c. X-IX, Ankara 1958.

Üçok, Coşkun, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara: Çağ Matbaası, 1980, 3. Baskı.

Yannakopulu, İoannu S, *Saranta Ekliesies*, Selanik: Pahuli-Yapuli Anonim Ortaklığı Yayını, 1994.

B. Web Adresleri

Yazarın hayatıyla ilgili notların yazımında yararlanılan internet kaynakları:

http://users.sch.gr/markmarkou/1901_1930/1920/koim/melissinos_christodoulou.htm (Erişim 10.04.2020),

<https://sidirasioannis-amvonfanariou.blogspot.com/2017/08/1914-1921.html> (Erişim 10.04.2020).

ESKİ YUGOSLAVYA’DA SIRP MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL TEMELLERİ VE YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ’NİN DAĞILMASINA ETKİLERİ¹

Sündüs ADAŐ²
Emrah KONURALP³

Öz: Bu çalışmanın amacı 1878 yılında bağımsızlığını kazanan Sırbistan Devleti’nin geçirdiği milliyetçi süreçler ve bu süreçlerin kurucu dinamiklerinden biri olduğu Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin yıkılmasına olan etkilerini incelemektir. Birinci Kosova Savaşı’ndan itibaren bağımsızlıklarını ve özgürlüklerini kaybettiklerini düşünen Sırp milliyetçi hareketi, etnik ve ayrıştırıcı bir milliyetçiliktir. Tasavvur ettikleri Büyük Sırbistan topraklarına sahip olmak için kitleleri harekete geçirerek seferber etmek ve savaşa sürüklemekten çekinmeyen Sırp milliyetçi hareketi beraberinde Yugoslavya’nın sonunu getirmiştir. Bu çalışmada etnik ve ülkesel milliyetçilik kavramları ışığında Balkanlaşma olarak tabir edilen ayrışma ve çatışma durumunun tarihsel evrimi ele alınmış, dağılan Yugoslavya sonrası durum, bu kavramlar bağlamında ve Sırp milliyetçiliğine atıfla analiz edilmiştir. Sonuç olarak, Balkanlaşmaya karşı, milliyetçilik kuramcılarının da önemini ortaya koyduğu etnik çekirdeklerin varlığını göz ardı etmeksizin, bu çekirdekleri canlı bombalara dönüştürmenin önü kesebilecek ve insanlığın eriştiği düşünsel düzeye uygun bir çıkış noktası arayışına olan gereksinimin altı çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sırp milliyetçiliği, Sırbistan, Yugoslavya, Balkanlaşma.

¹ Bu makale, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamlanan “Yugoslavya’da Yükselen Milliyetçiliğin Türk Dış Politikasına Etkileri” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

² Bağımsız araştırmacı, e-posta: sundusadas@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5172-8147.

³ Dr. Öğretim Üyesi, Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, e-posta: emrah.konuralp@metu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3667-8107.

HISTORICAL FOUNDATIONS OF SERBIAN NATIONALISM IN THE FORMER YUGOSLAVIA AND ITS EFFECTS ON THE DISSOLUTION OF THE SOCIALIST FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA

Abstract: This study aimed to examine the nationalist processes through which Serbia gained its independence in 1878, and the effects of these processes on the collapse of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The Serbian nationalist movement, centered around the idea that Serbs had lost their independence and freedom since the First Kosovo War is an example of separatist and ethnic nationalism. The Serbian nationalist movement, which does not hesitate to mobilize the masses to conquer the lands of Greater Serbia, dragged the people into war, and brought Yugoslavia’s end. In this study, the historical evolution of the conflict situation called Balkanization in light of conceptual framework of ethnic and territorial nationalisms was discussed. The post-Yugoslavian situation was analyzed in the context of these concepts with special emphasis on Serbian nationalism. As a result, the need to seek a way out of Balkanization, without ignoring the existence of ethnic cores was underlined.

Key Words: Serbian nationalism, Serbia, Yugoslavia, Balkanization.

Giriş

1789 Fransız Devrimi ile gündeme gelen ve milli egemenlik, bağımsızlık, eşitlik, özerklik gibi kavramlarla birlikte gelişen milliyetçilik akımı gücünü kitleleri seferber etmesinden alır. Toplulukların kendi kaderini tayin etme ilkesini beraberinde getiren milliyetçilik, bu akımları benimseyen seçkinlerce 19. yüzyıla gelindiğinde tüm Avrupa’ya yayılmış; çok-uluslu imparatorlukların tahtını sallamış; ulus-devlet olgusu güçlendirmiş; yaratılan yeni ulusları bu uğurda savaşmaya yönlendirmiştir.

Balkanlar’ı da saran milliyetçi rüzgâr, ilk olarak Sırp isyanı ile etkisini hissettirmiştir. Bu isyanı motive eden düşünsel gücü sağlayan Slav milliyetçiliği sadece ırka dayalı bir milliyetçilik değildi. Aynı zamanda Ortodoks Hıristiyanlık inancı ile desteklenen yaklaşımlarla kurgulanmış ve hayata geçirilmiştir.⁴ Giriştikleri isyan ile önce özerklik daha sonra bağımsızlık kazanan Sırp, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından tarihte

---

⁴ Paschalis M. Kitromilides, “Imagined Communities and the Origins of the National Question in the Balkans”, *European History Quarterly* 19, sayı 2 (1989): 149–92; Siniša Malešević, “‘Divine Ethnies’ and ‘Sacred Nations’”: Anthony D. Smith and The Neo-Durkheimian Theory of Nationalism”, *Nationalism and Ethnic Politics* 10, sayı 4 (2015): 561–93; Alexander J. Motyl, *Encyclopedia of Nationalism*, 2. baskı (San Diego: Academic Press, 2001).

Güney Slavları birleştiren ilk devlet olan Sırp, Hırvat Sloven Krallığı’nın kurucularından olmuştur. Yaşanan gelişmelerin ardından Yugoslavya Krallığı adını alan ülke, İkinci Dünya Savaşı ile yıkılmış ve yerine Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Ülkesel milliyetçilik güden bu devlet aslında etnik milliyetçiliğe sahip toplulukları içinde barındırmaktaydı. Sırpların diğer milletleri Sırplaştırma politikası ve bu durumun giderek baskı ve şiddete dönüşmesi Federasyonun sonunu getirmiştir. “Büyük Sırbistan” hayalini gerçekleştirmek isteyen Sırp milliyetçilerinin, milliyetçilik meşalesini yeniden alevlendirmesi ile ülke acı bir sona sürüklenmiş ve oldukça kanlı bir savaşa sahne olmuştur. Uluslararası güçlerin müdahalesi ile son bulan savaş beraberinde adaleti sağlamayan barış antlaşmaları getirmiştir. Fakat etnik ve secereci bir anlayışa sahip olan Sırp milliyetçi düşüncesi son bulmamıştır.

Bu çalışmada, ulus ve milliyetçilik üzerinden kavramsal bir çerçeve ortaya konulacak ve ardından Sırp milliyetçiliğinin temelleri, Fransız Devrimi’nden, Eski Yugoslavya’ya çeşitli evreler açısından incelenecek ve bu milliyetçiliğin geçirdiği süreç ile Yugoslavya’nın dağılmasına olan etkileri analiz edilecektir.

1) Ulus ve Milliyetçilik Kavramları

Ulus, aynı dili konuşarak iletişim kurabilen, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan, ortak geçmiş, gelecek ve kültür bilincine sahip olan, ortak ekonomiyi, kamu kültürünü, yasal ödev ve görevleri paylaşan insanların bir araya gelerek oluşturduğu siyasal bir topluluktur. Şüphesiz, ulus kavramı karmaşık ve soyuttur; dolayısıyla çok boyutludur ve kavramı açıklamak için etnik arka plana da bakmak gerekir. Anthony D. Smith ulusların çoğunun bir etnik topluluğun devamı olduğunu vurgular ve etnik topluluk özelliklerini altı gruba ayırır: kolektif bir ad, bir ortak soy miti, paylaşılan tarihsel anılar, ortak kültürün ayırt edici bir veya birkaç ögesi, belirli bir anavatana duyulan bağ, topluluğun önemli bir bölümü için geçerli olan dayanışma duygusu.⁵

Bir başka önemli milliyetçilik kuramcısı Ernest Gellner ise ulusları insanların yarattığını iddia eder. Ona göre; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür. Milliyetçilik olgusunu incelerken özellikle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi, kapitalist üretim ilişkilerini, piyasayı, sanayi toplumunun standartlaştırışı etkilerini, modernleşmeyi öne çıkaran Gellner kitlelerin aynı kültürü paylaşmaları halinde ulus olabileceklerini söyler. Öte yandan Gellner, ulusları bir topluluk

⁵ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, 9. baskı (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1994), 16–23.

halinde var olmayı kendi iradeleri ile seçen gruplar olarak niteler. Şüphesiz, bunlar irade ve kültürü siyasi nedenlerle birleştiren topluluklardır.⁶

Marksist bir tarihçi olan Eric J. Hobsbawm ise ulusları tek bir kıstasla ya da kıstaslar kümesi ile açıklamanın mümkün olmadığını vurgular. Hobsbawm bu kıstasları tanımlama amacından ziyade propaganda amacı için oldukça yararlı bulur. Hobsbawm esasında ulusları ve milliyetçiliği bir toplumsal mühendislik ürünü olarak görür ve ona göre milli bilinç icat edilmiş geleneklerin en yaygın olanıdır.⁷ Ulus fikrinin doğuşunu diğer birçok yazar gibi Fransız Devrimi’ne bağlayan Hobsbawm, çalışmalarını dönemlere ayırır. Fransız Devrimi’nden Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar olan ilk dönem Hobsbawm’a göre ulus ve milliyetçilik fikirlerinin şekillendiği dönemdir. 1918-1950 arası olan ikinci dönemde milliyetçilik fikirleri zirveye ulaşır. Yazar yirminci yüzyılın sonuna doğru gelişen milliyetçiliğin ise daha çok bölücü eğilimler taşıdığını savunur.⁸

Görüldüğü üzere, ulus kavramını tek bir tanım üzerinden ele almak oldukça güçtür. Bu kavram sosyal bilimciler tarafından farklı bir yönü ön plana çıkarılarak ele alınmıştır. Milliyetçilik kavramını tanımlamak da tıpkı ulus kavramını tanımlamak kadar güçtür. Milliyetçilik kuramları açısından 1970’ler sonrası dönemin önemli araştırmacılarından biri olan ve Anthony D. Smith’e göre, genel bir milliyetçilik kavramı üzerinde uzlaşmak mümkün değildir. Her milliyetçiliğin kendine özgü kültürel hareketleri, sembolleri, inanç ve hissiyatı bulunmaktadır.⁹

Milliyetçiliğin çıkış noktasını sanayileşme olarak alan Ernest Gellner de endüstri toplumunun ihtiyaç duyduğu mesleki eğitimin, gelişimin, disiplinin ve gereken yapının karşılanmasının gerekliliğinden bahsetmektedir. Bu gereksinimleri karşılayacak olan kurum da şüphesiz (ulus) devlettir.¹⁰ Devlet düzen sağlayıcıdır. Devlet ile eğitimin şekillendirdiği kültür bir araya gelerek ortaya milliyetçilik fikrini çıkarmaktadır. Sanayileşmiş türdeş toplumları bir arada tutmak daha kolaydır. Bu yüzden milliyetçilik modern toplumların ürünüdür ve bu ürünü sanayileşme şekillendirmiştir. Ernest Gellner’in düşünceleri birçok eleştiri okunun da hedefi olmuştur.

⁶ Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk* (İstanbul: Hil Yayınları, 2006), 78.

⁷ Eric J. Hobsbawm, *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik*, 6. baskı (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017), 20.

⁸ Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel bir bakış*, 7. baskı (Ankara: Doğu Batı, 2017), 142–46.

⁹ Smith, *Milli Kimlik*.

¹⁰ Faruk Yahşi, “Modernleşme Kavramı Çerçevesinde Ernest Gellner’in Milliyetçilik Kuramına Bakış”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 6, sayı 18 (2017): 707.

Milliyetçiliğin oluşumunu sanayi toplumunun ortaya çıkışına bağlası birçok yazar tarafından reddedilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Yunanistan ve bazı Balkan ülkeleri gibi bölgeleri sanayileşmemiş olmasına karşın buralarda da milliyetçi düşünceler ortaya çıkmıştır. Almanya, İngiltere gibi ülkelerde ise milliyetçi düşüncelerin filizleri sanayi toplumundan çok öncedir. Gellner bu eleştirilerden Balkan milliyetçiliğinin kuramı için sorun teşkil ettiğini kabul etmiştir.¹¹

Eric Hobsbawm ise milliyetçiliğin 1870’lerden 1914’e kadar hızla yükseldiğini vurgular ve bu durumu şaşkıncı bulmaz. Bunun hem toplumsal hem de politik durumun ürünü olduğunu söyler. Birinci Dünya Savaşı’ndan önceki elli yıllık milliyetçilik dönemini kendi deyimi ile yeni proleter sosyalist hareketlerin reddedilmesi dönemidir. Birinci Dünya Savaşı sırasında ve barış antlaşmaları döneminde rüştünü ispatlayan milliyetçilik, diğer ideolojilere ve özellikle sosyalizme karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Diğer taraftan, milliyetçilik, Hobsbawm’a göre birleştirici bir kuvvet olmanın aksine ayrılıkçıdır. Oluşturduğu “biz” kavramı ile kendilerinden olmayan ve tehdit oluşturacak onlara karşı bir etnik kimlik edinmeyi zorunlu kılmaktadır.¹²

Hobsbawm’ın dönemlemesinin ötesinde, milliyetçilik her döneme uyum sağlayabilir niteliktedir. Bu müphemlik ve içerikten yoksun oluş geniş kitlelerin desteğini kazanmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca, milliyetçilik kavramı politik ve bilimsel alanlarda farklı anlamlarda kullanılmaktadır.¹³ Bazıları bu kavramla bir bağımsızlık savaşını anlatmak isterken, bazıları da onu değişik halklara karşı yürütülen baskı ve sindirme politikası anlamında kullanır. Tek bir tanım üzerine uzlaşmak olası değildir.

Öte yandan milliyetçilik kavramı aslında oldukça yakın bir tarihte tartışılmaya başlanmıştır. 1970 sonrası sosyal bilimciler milliyetçilik kavramı üzerinde yoğunlaşmış ve yöneltile sorular ile verilen yanıtlar milliyetçilik kuramlarını ortaya çıkarmıştır. Milliyetçilik kuramları; ‘ulus ve milliyetçilik nedir? Uluslar ve milliyetçilik ne zaman doğmuştur? Farklı milliyetçilik türleri var mıdır?’ gibi sorulara yanıt aramaktadır.

Milliyetçilik kuramlarını ele aldığımızda karşımıza çıkan ilk yaklaşım, *İlkçi* yaklaşımdır. Bu yaklaşım daha çok bir düşünce biçimidir. İlkçiler ulusları eski çağlardan bu yana gelen doğal yapılar olarak görür. Ulusların farklı

¹¹ Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel bir bakış*.

¹² Hobsbawm, *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik*, 147-58.

¹³ Emrah Konuralp, *Ecevit ve Milliyetçilik* (İstanbul: Togan Yayıncılık, 2013).

dönemlerde ya da farklı çağlarda ortaya çıkmadığını savunur. Daha çok genetik mirasa, dil ve kültüre önem verilir.¹⁴ Milliyetçilik kuramları çerçevesinde ikinci yaklaşım *Modernist* yaklaşımdır. Modernistler, ulusların ve milliyetçiliğin sanayi toplumu, ekonomik gelişim, kentleşme gibi süreçlerle hayatımıza girdiğini savunur. Milliyetçilik kavramının eski çağlarda gelişmesinin mümkün olmadığını; bu çağlarda gerekli alt yapının bulunmadığını söylerler.¹⁵ Üçüncü yaklaşım ise *Etno-Sembolcü* yaklaşımdır. Etno-Sembolcüler, ilkçiler ve modernistler arasında bir ortaya yol bulmaya çalışmıştır. Her ne kadar milliyetçiliğin modern çağın bir ürünü olduğunu kabul etmiş olsa da mitlerin, sembollerin göz ardı edilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Etno-sembolcü yaklaşımın öncülerinden olan Anthony D. Smith etnik kimliklerin son derece dayanıklı olduğunu savunur. Tarih boyunca süregelen gelişmeler bu kimliklere zarar vermiş olabilir ancak tamamen yok etmesi mümkün değildir. Ona göre etnik kökler zaman içinde yenilenmiş ve sürekliliğini sağlamıştır. Smith milliyetçiliği ülkesel ve etnik milliyetçilik olmak üzere ikiye ayırır.¹⁶ Her iki başlıkta bağımsızlık öncesi ve bağımsızlık sonrası alt kategorilere ayrılmaktadır. Bağımsızlık öncesi milliyetçi hareketler sömürgecilik karşıtıdır ve ulus anlayışları yurttaşlığa dayanmaktadır. Bağımsızlık sonrası milliyetçi hareketler ise, bütünleştirici bir çabaya sahiptir. Farklı etnik grupları yine yurttaşlık esasına dayalı olarak ulus anlayışıyla yeni siyasal topluluk üzerinden birleştirmeye çalışmaktadır. Hem bağımsızlık öncesi hem de bağımsızlık sonrası milliyetçi anlayışlar etnik ve seçereli ulus anlayışını benimsemektedir. Bağımsızlık öncesi milliyetçilikte amaç, ana siyasal birimden ayrılarak yeni bir ulus-devlet kurmakken yayılmacı olan bağımsızlık sonrası milliyetçilik düşüncesinde ise ana amaç kurulan yeni devleti güçlendirerek sınırları dışında kalan soydaşları toprakları ile beraber ülkeye katmaktır.¹⁷ Bireyin kolektif bir gruba ait hissetmesini tamamen oluşturulan ulusal kimliğe bağlayan Smith ulusların ve milliyetçiliğin çağrısının evrensel olduğunu savunur. Toprağa dayalı milliyetçi bağımsızlık öncesi hareketler, sömürgecilik karşıtıdır; ve ulus anlayışları sivil ve ülkeseldir. Toprağa dayalı milliyetçi bağımsızlık sonrası hareketler ise, bütünleştirici olup nüfusun etnik farklarını sivil ve ülkesel ulus anlayışıyla yeni siyasal topluluk üzerinden birleştirmeye çabalar. Etnik milliyetçi bağımsızlık öncesi hareketler, ayrılıkçı ve diaspora

¹⁴ Abdulvahap Akıncı, “Milliyetçilik Kuramları”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 15, sayı 1 (2014): 139–41.

¹⁵ Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel bir bakış*, 102–14.

¹⁶ Smith, *Milli Kimlik*, 133–34.

¹⁷ Smith, *Milli Kimlik*.

milliyetçiliklerdir ve etnik ve şecereci ulus anlayışına dayanılır. Temel siyasal güdülenmeleri, siyasal birimden ayrılıkçılık ve yeni bir etno-ulus kurmaktır. Etnik milliyetçi bağımsızlık sonrası hareketler, etnik ve şecereci ulus anlayışlarına sahip olup irredantist ve pan-milliyetçiliklerdir ve benzer etno-ulusal devletlerin birliği veya dışarıda kalan ‘akrabaların’ topraklarıyla birlikte ilhakı yoluyla genişlemeyi amaçlar.

Smith kuramında “hâl-i hazırda ya da potansiyel olarak bir *ulusu* kuracağı bazı mensuplarınca farz edilen bir halk adına özerklik, birlik ve kimlik edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik bir hareket olarak” tanımlamıştır.¹⁸ Bu yaklaşım milliyetçilik tanımında bulunan üç ana kavrama yer vermektedir. Bunlar ulusal özerklik, ulusal birlik ve ulusal kimliktir.¹⁹ Siyasal elitlerin yönlendirmesiyle sınırları içinde yaşanan ulus-devlete karşı girişilen özeklik savaşımı içindeki bir etnik topluluğun etnik milliyetçiliği, birliğini ve toprak bütünlüğünü koruma refleksi geliştiren ulus-devletin milliyetçiliğine başkaldırdığında ortaya çıkan gerilim, etniste ve milliyet arasındaki ayrımı toplumsal gerçekliği tek başına temsil eden bir alt-üst ilişkisiymiş gibi sunabilir.²⁰ Bu noktada, ulus-devletin ülkesel milliyetçilik adına kapsayıcı yurttaşlık anlayışını güçlendirmek dışındaki seçeneklere yönelmesi, izleyen bölümde göreceğimiz üzere, büyük trajedilere kapı aranmasına yol açacaktır.

2) Balkanlar’da Milliyetçiliğin Temelleri

Balkan yarımadasının bilinen ilk sakinleri Trakyalılar ve İliryalıdır. Tarihte bilinen tüm Balkan devletleri günümüz devletlerinin temellerinin oluşmasında etkin rol oynamıştır. Gerek Yunan kolonileşmesi, gerek Büyük İskender önderliğinde Makedonya gerekse Roma İmparatorluğu, Balkan coğrafyasını şekillendirmiştir. Bölge Osmanlı yönetimine geçtiğinde ise *millet sistemi* ile yönetilmeye başlanmıştır. Osmanlı millet sistemi, Müslümanlar, Hıristiyanlar, Yahudiler ve sapkınlar gibi dinsel çizgilerle ayrılmış kimlikler üzerine inşa edilmiştir. Bu dinsel kimlikler 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar yani milliyetçi rüzgâr hissedilene dek, Osmanlı millet sistemini oluşturmuştur.²¹ Osmanlı, Balkan Hıristiyanlarını, Ortodoks

¹⁸ Smith.

¹⁹ Emrah Konuralp ve Sündüs Adaş, “Makedonya’da İsim Sorunu: Yunan ve Makedon Milliyetçiliklerinin Kıskacında Kimlik İnşası”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 21 (2020): 318.

²⁰ Emrah Konuralp, “Kimliğin Etni ve Ulus Arasında Salınımı: Çokkültürcülük mü Yeniden Kabilecilik mi?”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 13, sayı 2 (15 Ağustos 2018): 142, <https://doi.org/10.17153/oguiibf.400350>.

²¹ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi* (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992), 11.

Kilisesi aracılığıyla ve köy idarecileri tarafından yönetmiştir. Ortodoks Kilisesi oldukça önemli bir kurumdu ve bu kurum Osmanlı Devleti tarafından iki tuğlu bir sancak sahibi kılınmıştır.²² Şüphesiz, Kilise milliyetçi düşünceler ortaya çıkana kadar Balkan Hıristiyanlarını bir arada tutmak için oldukça güçlü bir yapıstırıcı görevi üstlenmiştir.²³

Osmanlı İmparatorluğu, Yunanları, Sırpı, Karadağlıları, Bulgarları, Arnavutları, Makedon, Ulah ve Trakyalıları yönetimi altında tutmaktaydı. Dubrovnik, Eflak ve Boğdan ise özerk bir yönetimle İmparatorluğa bağlıydı. Dönemin bir diğer önemli gücü Habsburg İmparatorluğu ise Balkan coğrafyasında Macaristan, Hırvatistan, Slovenya topraklarına sahipti. Erdel bölgesi ise özerkti. 1878 tarihine kadar Osmanlı yönetiminde olan Bosna-Hersek ise bu tarihten sonra Habsburg İmparatorluğu yönetimine geçmiştir. Çoğunluğu Katolik olan Habsburg İmparatorluğu oldukça fazla Sırp-Ortodoks nüfusa da sahipti ve farklı renkleri yönetmek Habsburg İmparatorluğu için de güçlü.

Balkanlara hâkim konumdaki iki imparatorluk da deprem öncesi artçı sancıları hissetmiş ve çeşitli reformlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Reformların öncelikli amacı düzeni sağlamak ve gücün sarsılmasını önlemek olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu eski şatafatlı günlerine dönmek için önceliğini askeri reformlara vermiş ve Avrupalı devletlerden ordunun ıslahı için üst düzey askerler getirmiştir. Habsburg İmparatorluğu ise daha kökten değişikliklerin yolunu tutmuştur. İmparatorluk, Ortodokslara garanti vermiş, sınır kuşağındaki köylüleri kayıt altına almaya çalışmış ve imparatorluk dili ile ilgili çalışmalar yürütmüştür. İki imparatorluk her ne kadar değişim ve düzen için uğraşsa da bu reformlar başarısız olmuştur.²⁴

1789 tarihinde, Avrupa’nın ortasında gerçekleşen Fransız Devrimi ile beklenen deprem yaşanmış ve Balkan coğrafyasına milliyetçilik tohumları serpilmiştir. 1804 yılından 1887 yılına kadar Balkan yarımadasında ulus-devlet kurmak için çeşitli isyanlar yaşanmıştır. Devrim’den önce Balkan halkı kendini Sırp ya da Bulgar olarak tanımlamaktan oldukça uzak bir noktadaydı. Halk kendini Ortodoks, Katolik ya da Müslüman olarak tanımlamaktaydı.²⁵ Devrim ve Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile yayılan

²² Eryılmaz, *Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi*.

²³ Zeynel Abidin Kılınç, “Çokkültürlülük ve Millet Sistemi”, *Pesa International Journal of Social Studies* 3, sayı 2 (2017): 44–55.

²⁴ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, 5. baskı (İstanbul: Küre Yayınları, 2016), 181.

²⁵ Mark Mazower, *Bizans’ın çöküşünden günümüze Balkanlar*, 2. baskı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017), 80–85.

eşitlik, özgürlük ve özel mülkiyet ve yaşam hakkı gibi liberal fikirler, milliyetçilik fikirlerini tetiklemiştir. Milliyetçiler bu düşünceleri kendilerine göre yoğurmuş ve bireyden daha çok ulus kavramına önem vererek, ortak bir dil, tarih, benzer gelenekler ve aynı dinin mensubu olmanın bireyleri bir araya getirdiği düşüncesini savunmuştur. Öyle ki, milliyetçiler, bireyleri bir araya getiren unsurlardan dilin yapı taşı olduğu düşüncesi ile dil üzerinde çalışmalar yürütmüştür. Bilindiği üzere milliyetçilik ideolojisi oldukça esnek ve döneminin yaygın ideolojilerine kolayca eklenmektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde milliyetçilik, liberalizmle eklenmiştir. Liderler ise anayasal devlet düzenine odaklanmıştır. Bu durumda monarşilerin tahtının sallanması kaçınılmaz olmuştur. Hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Habsburg İmparatorluğu Balkan coğrafyasında kendi kültürünü empoze etme çabası içine girmemiştir. Böylelikle topluluklar kendi kültürünü ve dilini koruyup devamını sağlamıştır. Bu sebeple 19. yüzyıla gelindiğinde ayrılmak pek zor olmamıştır. Tarihi belleklerini şarkılarla, efsanelerle, destanlarla, gelenek-göreneklerle gelecek nesillere aktaran bu topluluklar artık bağımsızlığın uzak olmadığı düşüncesini kolaylıkla inşa etmeye başlamıştır. Balkan milliyetçiliğinin en önemli unsurları din, dil ve tarihsel yakınlık olmakla beraber bağımsızlık talepleri sadece romantik milliyetçiliğin bir sonucu değildir.

Toplulukların aynı dili konuştuğu, aynı inancı paylaştığı ve ortak kültüre sahip olduğu insanlarla bir arada yaşama arzusunun dışında ekonomik durum da ulus-devlet fikirlerini güçlendirmiştir. Örneğin, iki imparatorlukta da ticaret Balkan kökenlilerin elindeydi.²⁶ Ticaretle uğraşan ve sürekli seyahat eden bu tüccar sınıfı milliyetçi fikirlerden ilk önce etkilenenler arasındadır. Bu kesim ulus-devlet fikirlerini gerektiğinde finanse ederek fikirlerin yayılması ve başarıya ulaşması için çaba göstermiştir.²⁷ Öte yandan, köylü sınıfı içinse ekonomik durum iç açıcı değildi. İsyanların temelinde köylü hareketlerinin olması da bu nedenden ötürüdür. Hem milliyetçi fikirlerin hızla yayılması hem de ekonomik olumsuzluklar, Balkan topluluklarının, kendi kendini yönetme arzusunu arttırmış, kötü yöneticilerin adaletsiz tutumları da bu isteği alevlendirmiştir. Güvensiz hisseden halkın silahlanması ve girilen çete faaliyetlerinin giderek büyümesi, otoriteye karşı silahlı direnişi de beslemiştir. Canlanan ulusal bilinç ile ayrılmaya

²⁶ Yelda Demirağ, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sayı 13 (2002): 17–18.

²⁷ Suraiya Faroqi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, 5. baskı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005), 65–67.

başlayan topluluklar kendi kurucu ideolojileri çerçevesinde aynı dili konuştuğu, aynı tanrıya inandığı ve aynı ırka mensup olduğu insanlarla kendi ulus-devletinde yaşamak için silahlı mücadeleye girişmiştir.

İlk isyan bayrağı savaşçı özellikleri ile bilinen Sırlar tarafından çekilmiştir. İlkçi milliyetçi yaklaşımın örneği olarak görülebilecek bir etnik milliyetçilik güden Sırlar, Osmanlı İmparatorluğu’ndan çeşitli haklar talep etmiş ve kendi milis gücünü oluşturma, silah taşıma, kendi vergilerini toplama gibi birçok hak kazanmıştır. Kırsal alanda dahi söz sahibi olan ve başıbozukluğun hâkim olduğu Yeniçeri Ocağı’nın adaletsiz uygulamaları, merkezi otoriteye duyulan güvenin azalmasına sebep olmuştur. Hem Müslümanlar hem de Hıristiyanlar bu durumdan rahatsızlık duymuştur. Sırlar çareyi örgütlenmekte bulmuş ve daha önce Avusturya ordusunda subaylık da yapmış bir domuz tüccarı olan Karayorgi Petroviç önderliğinde birleşmiştir. Kısa sürede otuz bin kişi örgütlenmiş ve ayaklanma giderek yayılmıştır.²⁸ Dağlardaki çeteciler de bu örgütlenmeye eklenmiş ve giderek milli bir kurtuluş ordusu havasına bürünen bu milis güçler ve Osmanlı ordusu, 1805 tarihinde karşı karşıya gelmiş ve Sırp güçler kazan taraf olmuştur. Her ne kadar Sırlar bağımsızlık değil müzakere talep etseler de Rusya’nın Sırp bağımsızlığını destekleyen açıklamaları sonucu dengeler değişmiş ve Sırp güçleri bu kez bağımsızlık için çaba göstermiştir. Ne var ki, Rusya destek vermekten bir süre sonra vazgeçmiş olsa da ayaklanma sonlanmamıştır. Ancak bekledikleri yardımı alamayan Sırlar güçsüzleşmiş ve savunma savaşına geçmiştir. Osmanlı ordusu kısa sürede Belgrad’a yürümüş ve yönetimi ele geçirmiştir. Fakat yönetimin yeniden tesisi sorunların çözümünü sağlamamıştır.²⁹

Birinci isyanın başarılı olmaması sonucu Karayorgi Petroviç ülkeden kaçmış ve ikinci Sırp isyanı Miloş Obrenoviç etrafında şekillendirilmiştir. Obrenoviç, 1814 tarihli bir isyanı bastırması karşılığında isyancıların affedilmesini Belgrad Paşası’ndan talep etmiştir. Fakat talep kabul edilse de uygulanmayarak tüm isyancılar idam edilmiştir. Kandırılmış hisseden ve bu hareketin devamının geleceğini düşünen Sırlar yeniden isyan etmiştir. Öte yandan, uluslararası arenanın durgunluğu da onların lehine olmuş ve böylece tüm gözler onlara çevrilmiştir. Osmanlı yönetimi Belgrad Paşası’nı görevden almış ve müzakere masasına oturmuştur. Görüşmeler sonucu Obrenoviç,

²⁸ Selim Aslantaş, “Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813)”, *Uluslararası İlişkiler* 6, sayı 21 (2009): 110.

²⁹ Nagehan Özdemir Üstündağ, “18. Yüzyıl Osmanlı Yönetim Anlayışında ‘Sorun Çözme’ Süreci ve Pazvantoğlu Osman”, *Hacettepe Üniversitesi- Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, sayı 20 (2014): 246-258.

Sırbistan Knezi ilan edilmiş ve bir Sırp Meclisi kurulmuştur. Böylece vergi toplama hakkı ve idare Sırlara verilmiştir. Ayrıca isyana katılanlar affedilmiş ve Yeniçerilerin toprak sahibi olması yasaklanmıştır. Böylece Sırlar; 1809-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu yapılan Bükreş Antlaşması ile özerklik hakkına sahip olmuştur.³⁰ Zaman içinde yönetime karşı gösterilen bir isyan olmamakla beraber, özerkliğini kazanmış olan Sırbistan neredeyse bağımsız bir unsur gibi hareket edebilme olanağına kavuşmuştur. 1830 yılında ilan edilen ferman sonrası, Sırbistan yönetimi artık hanedanlık olabilecek ve artık bir konsey ile bir meclis knezin yetkilerini denetleyecektir. Smith’in tipolojisindeki bağımsızlık öncesi etnik milliyetçi hareketler, etnik ve seçerici ulus anlayışını benimseyerek ayrılıkçılık güder.³¹ Sırp milliyetçi hareketini bu kategoriye örnek olarak verebiliriz. Her ne kadar ilk isyanda ayrılık yerine hak talep edilmiş olsa da Sırp milliyetçi hareketinin esas amacı verili siyasal birimden ayrılarak yeni bir etno-ulus kurmaktır.³² Dolayısıyla, Sırlar, elde ettikleri özerklik ile merkezi otorite ile bağlarını sadece kâğıt üzerinde bırakarak, tam anlamıyla ulus-devlet olmak adına daha fazla çaba göstermiştir.

Milliyetçilik rüzgârının hız kazandığı bu dönemde bölgeden ardı ardına isyan haberleri duyulmuştur. Oldukça güçlü bir kamuoyu oluşturmayı başaran Yunanlar, giriştikleri isyanı başarılı hamlelerle güçlendirmiş ve Britanya’nın desteği ile bağımsız olmuştur. Britanya, Rus güdümünde özerk bir Yunanistan yerine bağımsız ama güçsüz bir Yunanistan’ı tercih ediyordu. Öte yandan Yunanistan’ın konumu çok önemlidir. Bu yeni devlet tasavvur edilen Yunanistan’dan oldukça farklı, güçsüz ve küçüktü. Bu devletin ilerlemesi ise yıllar alacaktı.³³ Teoride Osmanlı yönetiminde olan fakat pratikte yönetmenin hatta ulaşmanın bile mümkün olmadığı Karadağ’da da milliyetçi isyanlar baş göstermiştir. Fakat Rusya’nın desteğinin öngörülmesi Karadağ’a müdahaleyi engellemiştir. Çoğunluğu Sırp olan ve bu konuda türdeş sayılan Karadağ, etnik milliyetçilik gütmüştür. Yeni bir etno-ulus hedefleyen Karadağ, ayrılıkçı bir ulus anlayışı benimsemiştir. Yine bölgede önemli bir yere sahip olan Tuna Prenslikleri de Rus desteği ile özerkliklerini kazanmayı başarmıştır. Öte yandan, Prenslıklar için asıl sorun Osmanlı

³⁰ Kemal Karpat, *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 96–101; Jelavich, *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*.

³¹ Smith, *Milli Kimlik*.

³² Konuralp ve Adaş, “Makedonya’da İsim Sorunu: Yunan ve Makedon Milliyetçiliklerinin Kışkacında Kimlik İnşası”.

³³ Jelavich, *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, 239–59; Songül Ulutaş, “1821 Mora İsyanı ve Dramalı Mahmut Paşa”, *Yeni Türkiye Dergisi* 3, sayı 2873 (2015): 16–19.

Devleti’nden ziyade Rus güçleri olmuştur. 1856 tarihli Paris Antlaşması ile Eflak ve Boğdan bölgeleri ‘Özerk Prenslik’ statüsü kazanmış ve üç yıl sonra bu iki özerk Prenslik birleşme yoluna gitmiştir. Ardından prenslik 1866’da Özerk Romanya Prensiği’ne dönüşmüştür.³⁴ Paris Antlaşması ile Rusya bu topraklarda egemenliğini yitirmiştir. Kurulan Eflak-Boğdan Birleşik Prenslikleri aslında Romen ulusal devleti idi.

Görüldüğü üzere, 1860’a gelindiğinde Balkan yarımadasında dört farklı unsur belirir: Tam bağımsız bir Yunanistan, Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı özerk statülü Sırbistan, Tuna Prenslikleri ve Karadağ. Bu dört devlet de iç işlerinde bekledikleri düzeni sağlayamamıştır. Darbeler gerçekleşmiş ve kamuda liyakat kalmamıştır. Bir diğer unsur ise dört devletin de üzerinde gölgesi hissedilen büyük güçlerdi. Rusya; Sırbistan, Karadağ ve Prensliklerden elini çekmemiş, onları kendi çıkarlarına göre yönlendirmiştir.

1875 yılına kadar Balkanlar’da ufak boyutlu isyanlar meydana gelse de bunlar başarı ile sonuçlanmamıştır. 1875’te Osmanlı ordusu Bosna-Hersek’te ortaya çıkan isyan hareketi ile meşgulken Bulgarlar ayaklanmıştır. Aralık 1876’da İstanbul’da gerçekleşen Tersane Konferansı’nda büyük devletlerin elçileri Osmanlı İmparatorluğu’ndan Bulgaristan’da iki özerk bölge kurulmasını talep etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu bu duruma karşı çıkmış ve bunun sonucunda Rusya dört ay içinde İmparatorluğa savaş ilan etmiştir. 1876 Bulgar İsyanı birçok tarihçi için Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşü anlamına gelmektedir.

Tüm bu süreç boyunca Büyük Sırbistan amacını gerçekleştirmek isteyen Sırbistan, uygun zamanı beklemiştir. Her ne kadar kâğıt üzerinde özerk olsa da bağımsız bir devlet gibi hareket eden ve ordusu bulunan Sırbistan, isyanların ardından merkezi otoritenin güçsüzlüğünden faydalanmak istemiştir. Pan-Slavcı çevreler de bu durumu desteklemiş ve bölgeye birçok gönüllü akın etmiştir. Bu gelişmeler Sırp ve Karadağlı liderlerin beklentisinin çok daha ötesindedir. Mayıs 1876 tarihinde bir Rus general, ordunun başına geçmek üzere Belgrad’a gelmiş, Temmuz 1876’da Karadağ ve Sırbistan, Bab-ı Ali’ye savaş ilan etmiştir. Karadağ askerlerinin durumu iyiyken Sırp askerleri için durum pek iç açıcı değildir. Beş bin Rus askeri destek kuvvet olarak gelmiştir; fakat, bu durumu düzeltmemiştir. Yenilenen Osmanlı ordusu bir dizi zafer ilan etmiş ve Belgrad’ın yolunu tutmuştur. Bu evrede Rusya devreye girmiş ve 19. yüzyılın dördüncü Osmanlı-Rus Savaşı

³⁴ Jelavich, *Balkan Tarihi I: 18. ve 19. Yüzyıllar*, 273–300; Caner Sancaktar, “Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 2, sayı 2 (2011): 27–49.

başlamıştır.³⁵ Savaşın sonunda Osmanlı İmparatorluğu için çok ağır hükümler taşıyan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma ile özerk bir Bulgaristan kurulurken, Romanya, Sırbistan ve Karadağ artık bağımsız birer devlet olmuştur.

Yeşilköy Antlaşması güç dengesini bozduğu gerekçesi ile diğer devletlerce tepkiyle karşılanmıştır. Bu tarihten sonra Britanya bölge ile ve Osmanlı’nın toprak bütünlüğü ile bire bir ilgilenmiştir. Antlaşmanın revize edilmesi için Rusya’ya uygulanan baskı sonuç vermiş ve baskıların ardından Rusya ve Osmanlı Devleti arasında 1878 Berlin Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Bulgaristan’ın sınırları daraltılmış ve Bosna-Hersek, Avusturya’nın işgal ve yönetimine bırakılmıştır.³⁶ Sırbistan ve Karadağ’ı birbirinden ayıran Yenipazar Sancağı ise Avusturya-Macaristan’ın Sancak’ta garnizon bulundurma, ticari ve askeri iletişim kanallarını kullanma şartı ile Osmanlı Devleti’nde bırakılmıştır. Britanya, İtalya, Fransa Balkanlar’da Ruslara yakın olması beklenen Sırbistan ve Karadağ’ı Yenipazar Sancağı ile ayırmak istemiştir.³⁷

Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları, Osmanlı millet sisteminin altını tamamen oymuş ve farklılıkların tam anlamıyla gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur. Halkın kendini Ortodoks, Katolik, Yahudi ve Müslüman olarak tanımladığı dört yüzyıllık bir dönemden, neredeyse, her dinsel topluluğun devlet sahibi olduğu bir döneme geçilmiştir. Bu yeni dönem beraberinde yeni savaşları, çatışmaları getirecektir. Gerçekleşen antlaşmalar sonrası sahte bir huzur ortamı sağlanmış olsa da korunan mevcut durumu, Avusturya-Macaristan’ın Bosna-Hersek’i işgali bozmuş ve bu gelişmenin ardından Balkan ulus-devletleri kendi aralarında ikili anlaşmalar imzalamıştır. İlk anlaşma Mart 1912 tarihinde Sırbistan ve Bulgaristan arasındadır. Aynı yılın mayıs ayında bu kez masaya Yunanistan ve Bulgaristan oturmuştur. Anlaşmaların içeriği toprak paylaşımı üzerinedir. Balkan devletleri kendi aralarında örgütlenmek ve kendilerini sağlama almak istemiştir. Ekim ayına gelindiğinde Rusya tüm Balkan devletlerini uyarmak için bir ihtar verse de artık savaşı durdurmak olası değildir.³⁸ Harekete ilk geçen Karadağ olmuş ve diğer devletler de ona katılmıştır. Şüphesiz, Bab-ı Ali böylesine bir savaşa

³⁵ Jelavich, *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, 378–385.

³⁶ Oral. Sander, *Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü; Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, 8. baskı (Ankara: İmge Kitapevi, 2014), 248–251.

³⁷ Kemal H Karpat ve Recep Boztemur, “Balkanlar’da Osmanlı mirası ve milliyetçilik”, *Timaş yayınları Tarih inceleme araştırma dizisi*, sayı April 2017 (2012): 130–31.

³⁸ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl*, 5. baskı (İstanbul: Küre yayınları, 2017), 100–102.

hazır değildi. Ordular sayıları ve güçleri bakımından orantısızdı. Osmanlı ordularında çözümlenmiş çok hızlı gerçekleşmiş ve Balkan devletleri için zafere ulaşmak kolay olmuştur. Büyük güçlerin taraflara yaptıkları uzlaşma çağrısı ile Mayıs 1913'te masaya oturulsa da Osmanlı'nın kaybı büyüktür. Avrupa sınırı olarak Midye-Enez hattı belirlenirken, Edirne, Bulgarlara bırakılmış, Selanik ve Girit ise Yunanlara geçmiştir. Arnavutluk topraklarını bölüşeceklerini düşünen Balkan müttefikleri, büyük güçlerin bağımsız bir Arnavutluk isteği ile karşılaşmıştır. Bu durumda oluşan yeni toprak paylaşımı ile Balkan devletleri arasında güç dengesi bozulmuştur. Dengenin bozulması Yunanistan ve Sırbistan'ı Bulgaristan'a karşı gizli bir anlaşma imzalamaya yöneltmiştir. Öte yandan, bu iki ülke, Romanya, Karadağ ve Osmanlı İmparatorluğu ile temas halinde olmuştur. Bu gelişmeleri izleyen Bulgaristan yönetimi mutlak bir zafer öngörerek Sırbistan ve Yunanistan'a saldırı düzenlemiştir. İkinci Balkan Savaşı olarak adlandırılan ve Bulgaristan'a karşı girişilen bu savaşa Romanya, Karadağ ve Osmanlı orduları da katılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu bu kargaşadan istifade ederek Edirne'yi Bulgaristan'dan geri almayı başarmıştır. Savaş sonu imzalanan Bükreş Antlaşması ile Makedonya toprakları paylaşırılmış ve bağımsız bir Arnavutluk kurulmuştur. Sırbistan bu savaşta topraklarını neredeyse iki katına çıkarmayı başarmıştır. Balkan Savaşları ile Osmanlı Devleti Doğu Trakya ve İstanbul hariç Balkan yarımadasındaki tüm hâkimiyetini kaybetmiş ve görüldüğü üzere dağılmayı önlemek için uygulanan yöntemler ve otoriteyi tek bir elde toplama çabası başarılı olamamıştır. Oluşturulmak istenen Osmanlı kimliği bu coğrafyada karşılığını bulamamıştır.³⁹

Birinci Balkan Savaşı genel otoriteye bir başkaldırıysa iken, İkinci Balkan Savaşı ise üstünlük kurma ve fırsatçılık savaşı olmuştur.⁴⁰ Birinci Balkan Savaşı Batılı devletlerin desteğini görünürken İkinci Balkan Savaşı aynı desteği görmemiştir. Avrupa'nın tesis etmek istediği barışı baltalayan konumunda görülen Balkan devletleri literatüre, bölünme, küçülme, ulus-devlet oluşturma anlamına gelecek ve aşağılamak için kullanılacak olan yeni bir kavram kazandırmıştır: Balkanlaşma ya da diğer adıyla Balkanizasyon. Öyle ki, bu kavram kabileciliğe, geriliğe, ilkelliğe ve barbarlığa geri dönüş anlamında da kullanılmaktadır. Richard Hall'a göre bu kelime bir bölgeyi birbirine düşman küçük devletlere bölme anlamına gelmektedir.⁴¹ Balkanizasyon ulusal kimlik sorunlarının daha yoğun bir şekilde

³⁹ Jelavich, 103–5.

⁴⁰ Maria Todorova, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek* (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2003), 18.

⁴¹ C. Richard Hall, *Balkan Savaşları: 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası* (İstanbul: Homer Kitabevi, 2003), 7.

yaşanmasına elverişli bir ortam yaratmıştır.⁴² Coğrafi şartlar da bu unsurları beslemiş ve bölünmeyi kolaylaştırmıştır. Dağlık arazi ulaşım sorununu beraberinde getirmiştir ve bu durum şüphesiz dil ve etnik farklılıkların korunmasını sağlamıştır. Merkez ve taşra arasında koordinasyon sağlanamadığından bu bölgede çetecilik faaliyetleri de yaygınlaşmıştır. Öyle ki, hakkın ve hukukun çetecilikle aranması bölgenin kültürü haline gelmiştir.

Bölgede etnik-mikro milliyetçiliğin etkisi ile uzaklaşan ya da uzaklaşmak zorunda kalan imparatorlukların ardından, emperyalist ivme artmıştır. Balkan toplulukları kendi ideal devletlerini kurma amacıyla adımlar atmış ve nitekim bazı bölgelerde ve birtakım alanlarda başarı sağlanmış olsa da ilk etapta cazip gelen bu yeni oluşum, daha sonraları küresel egemen güçlerin kontrolü alanına girilmesiyle sonuçlanmıştır. Etnik bağa dayalı birliktelikler, kendilerinden olmayana dışlamış ve kısa vadeli adımlar atmıştır. Ayrışan kimlikler bağlı oldukları devletlerin tepkisini çekmiş ve bu durum etnik milliyetçiliği her iki taraf için de güçlendirmiştir.⁴³ Öte yandan Balkan Savaşları sonrasında ortaya çıkan tablo yerel aktörlerin beklediğinden büyük ölçüde farklıdır. Bölünmeler mahalle düzeyine kadar inmiş, etnik gruplar arasında neredeyse duvarlar örülmüştür. Bu doğrultuda özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru Balkanizasyon siyasetin temel belirleyicisi olmuştur.

3) Yugoslavya’da Sırp Milliyetçiliği

Balkan Savaşları’ndan iki yıl sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun veliaht prensi Franz Ferdinand ve eşinin, 28 Haziran 1918 tarihinde Sırpın ulusal bayram olarak kutladığı Kosova Savaşı yıldönümünde, milliyetçi radikal bir Sırp olan Gavriilo Princip tarafından Saraybosna’da öldürülmesi ile Birinci Dünya Savaşı başlamıştır.⁴⁴ Savaşın arkasında birçok sebep bulunmakla beraber bu suikast savaşın görünen başlatıcısı olmuştur.

Binlerce insanın yaşamını yitirdiği bu savaşın sonunda Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorlukları yıkılmış ve miras bıraktıkları topraklarda yeni ulus-devletler yükselmiştir. Çok-uluslu devletlerin yıkılması ve yerine ulus-devletlerin kurulması Balkanizasyonun birinci evresi olarak

⁴² Sibel Akova, “Balkan Savaşları’ndan Günümüze Batı Balkanlar ve Kültürlerarası İletişim Bağlamında Türkiye ile İlişkiler”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 2 (2012): 189.

⁴³ Yahya Kemal Taştan, *Balkanlar’da Ulusçuluk Hareketleri*, ed. Osman Karatay ve A. Gökdağ Bilgehan (Ankara: Karam ve Vadi Yayınları, 2006), 427–29.

⁴⁴ Viktoria Butiaiva, “‘Birinci Dünya Savaşı’ Birinci Dünya Savaşı’nın Ana Nedenlerinden Biri Olarak Emperyalizm”, içinde *Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak*, ed. Burak Gülboy ve Bülent Akkuş, 1. baskı (İstanbul: Milenyum Yayınları, 2017), 185–88.

adlandırılmaktadır.⁴⁵ Birinci Balkanizasyon sürecinde Osmanlı İmparatorluğu’nun, Balkan coğrafyasında çözülmesi ile Bosna-Hersek’i de içinde alan Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı Aralık 1978’de oluşturulmuş ve başka ulus-devletler bu bölgede kurulamamıştır.⁴⁶ Karadağ da zamanla bu krallığa eklenmiştir. Ülke Sırbistan ile Karadağ Krallıkları ve Makedonya’nın büyük bir bölümüne ilâveten, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun dağılmasıyla ‘açığa çıkan’ Hırvatistan, Slovenya ve Bosna-Hersek topraklarını da kapsamıştır.

Smith’in etnik milliyetçilik savına teşkil eden Balkanlar’daki milliyetçiliklere karşı Yugoslavya Krallığı, ortak yurttaşlık bilincine dayalı ülkesel milliyetçi düşünceler üzerine kurulmuştur. Ortak Yugoslav kimliği ile farklılıkların ortadan kalkacağına inanılmıştır. Ancak bağımsızlık sonrası etnik milliyetçiliklerde olduğu gibi, Yugoslavya’da etnik ulus anlayışı kendini göstermeye başlamıştır ve birçok etnik kökeni içinde barındıran bu krallıkta başat güç olmak isteyen iki farklı ulus, birbirleri ile sorun yaşamaya devam etmiştir. Hırvatistan, Yugoslavya düşüncesini savunurken bu ülkede ana aktör olacağını ve içerisinde barındırdığı Sırpı asimile edeceğini düşünse de beklenenin aksine bu durum gerçekleşmemiş ve Sırp yönetiminde daha fazla söz sahibi olmuş, yönetim giderek Sırplaşmıştır. Etnik bir Sırp milliyetçiliği merkezî ve ülkesel bir Yugoslav milliyetçiliği söylemine evrilmiş ve dönemin koşulları Sırplıkla Yugoslavlığı örtüşürmeyi beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasını tetikleyen o meşhur suikastın yedinci yıldönümünde meclise Sırp egemenliğini artıracak bir anayasa taslağı sunulmuştur. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta şudur ki, Hırvat, Sloven ve Müslüman partileri bu taslağa karşı çıkmıştır ve bazı partilerin milletvekillerinin tarihi bir hata ile oylamayı protesto kararı alması sebebiyle yeterli karşı çoğunluk sağlanamamış, taslak onaylanmıştır. Anayasanın kabulünün ardından baskı ve şiddet artmış ve Yugoslav kimliğinin sorunları çözeceği düşüncesi bu gelişmeler ile geçerliğini yitirmiştir.⁴⁷ Tarihte yaşanan olumsuz anıların tekrarlanma korkusuna sahip topluluklar birbirlerine güvenememiş, her etnik topluluk kendi ulusal kimliğinin üstünlüğünü savunarak üstünlük kurmaya çalışmış ve birbirinden uzaklaşmıştır.

⁴⁵ İbrahim Alper Arisoy, “Balkan Paradoksu: Bir Parçalanma ve Bütünleşme Alanı Olarak Güneydoğu Avrupa”, *Avrasya Etüdleri* 43, sayı 1 (2013): 83.

⁴⁶ Erdem Eren, *Balkanizasyon, Çözülme ve Matruşka Devletler* (Ankara: Alibi Yayıncılık, 2016), 73.

⁴⁷ Tanıl Bora, *Bölgeler, Sorunlar: Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu*, 2. baskı (İstanbul: Birikim, 1995), 41–42.

Yaşanan gelişmeler Hırvatların kendilerini zor durumda hissetmesine sebep olmuştur. İlişkilerin gerilmesi ve beraberinde yaşanan sorunlar Hırvat politikacı Stjepan Radić’in 1928 yılında Belgrad’ta, mecliste bir Sırp vekil tarafından silahla yaralanıp öldürülmesi ile zirveye ulaşmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin ardından otoriteyi sağlamak isteyen Kral Karayorgiyeviç diktatörlüğünü ilan etmiş ve ilk iş Sırp egemenliğini artıracak olan yeni anayasayı duyurmuştur. Sırp milliyetçiliği; ırk, dil, din, kültür, doğum yeri ve benzeri ilksel bağların rolüne odaklı olan ilçiliği yansıtır. Kral ve dikta rejimi ile artan baskı Hırvatların örgütlenmesine ve tarihte *Ustaşa* olarak karşımıza çıkacak faşist hareketlerin doğmasına sebebiyet vermiştir. Öyle ki, Kral Alexander Karayorgiyeviç, Ustaşa güçlerin organize ettiği bir suikast sonucu yaşamını yitirmiştir. Bu suikast bir yandan gözdağı sayılabilmektedir. Kralın ölümü ile yerine küçük yaştaki oğlu geçmiştir. Yeni kralın yaşının oldukça küçük olması ülkenin naipler tarafından yönetilmesini beraberinde getirmiştir.

Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı’nın ayak sesleri Yugoslavya Krallığı’nda oldukça net duyulmuştur. Alman yayılcılığının baskısını üzerinde hisseden Yugoslavya, yaşadığı ekonomik bunalımların da etkisi ile giderek bu ülkeye bağımlı hale gelmiştir. Macaristan, Romanya ve Slovakya’nın da bu ülke saflarına katılması ile Yugoslavya 1942 tarihinde Mihver Devletlere katılmak için antlaşma imzalamıştır. Antlaşmaya göre Yugoslavya tarafsız kalacak fakat savaş sırasında topraklarını geçiş güzergâhı olarak Alman ve İtalyan ordularına açacaktı. Bu imza ordu içinde büyük bir depreme yol açmıştır. Hırvatlara sağlanan otonomiye sorgulayan ordu bu gelişmenin ardından harekete geçerek Kralı devirmiş ve yönetime el koymuştur. Gerçekleşen darbe karşısında Almanya, Belgrad’ı bombalayarak ülkeyi işgale girişmiştir. İşgalin ardından askeri yönetim ve Yugoslavya Ordusu koşulsuz Alman birliklerine teslim olmuştur. Böylece Yugoslavya Krallığı fiilen ortadan kalkmıştır.⁴⁸

İşgal boyunca Yugoslavya halkının silahlı bir direniş göstermesi için uygun alt yapı oluşmuştur. Bilinen o ki, silahlı direniş ve gerilla hareketleri bu topraklarda tarih boyu etkili olmuştur. Halk direnişlere gönüllü katılım göstermiştir. Birbirlerine uyguladıkları baskı ve asimilasyon politikasının da gönüllülüğü tetiklediği söylenebilir. İşgale karşı gerçekleşen ilk direniş Sırp milliyetçilerinin örgütü Çetnikler tarafından başlatılmıştır. Aslında Çetnik hareketi 1903’ten beri faaliyet göstermekteydi. Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı’nda dikta rejiminin ilan edilmesinde dahi eylemleri son bulmamıştı. Çetnikler için İkinci Dünya Savaşı, hedeflerine ulaşmak adına bir basamak

⁴⁸ Bora, *Bölgeler, Sorunlar: Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu*.

olmuştur.⁴⁹ Hedefleri türdeş yapıda bir Büyük Sırbistan’ın kurulmasıydı. Arzulanan bu türdeş yapıya ulaşılması içinse farklı unsurların ülkeden gönderilmesi ya da asimile edilmesi savunulmuştur.

İkinci ve en önemli direniş hareketi ise Partizan Hareketi idi. Yugoslav Komünist Partisi Genel Sekreteri Jossip Broz Tito tarafından kurulan bu hareket, ortak bir direniş hareketi için Çetnikler’i işbirliğine çağırsa da bekledikleri yanıt alamamıştır. Partizanların işgale karşı birlik mesajına olumlu yanıt, zorlu koşullarda yaşayan köylülerden gelmiş ve yerel köylülerden oluşan bir silahlı hareket oluşturulmuştur.

Aslında Çetnikler ve Partizanlar, Yugoslavya’nın geleceği konusunda anlaşmazlık içindeydi. Her iki taraf ağır kayıplar vermiştir. Çetnikler, Hırvat ağırlıklı bir yönetim yerine Müttefik güçlerin kazanmasını tercih etmiş ve sürgün hükümetine bağlılıklarını sunmuştur. Partizan lideri Tito tüm bu Çetnik ve Partizan çekişmesine karşı eşitlik tezini savunmuş ve ilk desteğini de Ustaşa güçlerinin saldırıları altındaki Sırp halkından almıştır. Zaman içinde destek ülke geneline yayılmış ve Partizan siyasi düşüncesi devletin düşüncesi haline gelmiştir.⁵⁰

İkinci Dünya Savaşı, Yugoslavya için aynı zamanda iç savaş niteliği taşımaktaydı. Etnik milliyetçilik güden Sırlar, Hırvatlar, Arnavutlar ve Boşnaklar, eli silahlı Çetnikler, Partizanlar ve Ustaşalar, tüm bu grupların yanında sürgün hükümetini savunanlar ve yeni rejim destekçileri, komünistler ve faşistler karşı karşıyaydı. Herkesin birbirine silah çektiği bu ortamda birliği sağlamak oldukça zor olmuştur. İçeride birliğin sağlanamamasının yanı sıra dış baskılar da kendini göstermiştir. Gerek Britanya gerekse Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kendi gruplarını destekleyerek huzursuzluğu daim kılmıştır. Britanya, Çetnikleri desteklemesine karşın savaşın sonuna doğru politikasını değiştirerek tüm desteğini Partizanlara yönlendirmiştir.⁵¹

1943 tarihine gelindiğinde, Müttefik Devletler⁵² Akdeniz’in kontrolünü ele geçirmeyi başarmıştır. Sicilya’nın bu devletlerce işgali Balkan ülkelerinde büyük yankı bulmuştur. Öte yandan, İtalya’nın bu bölgede kontrolü kaybetmesi ile önemli ölçüde İtalyan silahı Partizanların eline geçmiştir.

⁴⁹ Vladimir Geiger, “Human losses of Croats in World War II and the immediate post-war period caused by the Chetniks (Yugoslav Army in the Fatherland) and the Partizans (People’s Liberation Army and the partizan detachment of Yugoslavia/Yugoslav Army) and the Yugoslav Communi”, *Review of Croatian history* 8, sayı 1 (2012): 86–90.

⁵⁰ Jelavich, *Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl*.

⁵¹ Bora, *Bölgeler, Sorunlar: Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu*, 60.

⁵² Müttefik Devletler: Britanya, Fransa, SSCB, ABD ve Çin.

Almanlar hala bölgede etkin güç olsa da bu durum engellenememiştir. Almanlar için coğrafi konumu sebebiyle önemli olan Sırbistan’ın başkenti Belgrad ise Rus güçleri ve Yugoslav Partizanlarının ortak hareketleri sonucu işgalden arındırılmıştır. Ülkenin kontrolü artık Tito güçlerinin elindeydi. Bu güç iç politikadaki rakiplerini hızlıca ortadan kaldırmıştır.

Savaşın Müttefik Devletlerin zaferiyle son bulmasıyla Yugoslavya için yeni bir sayfa açılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Partizan güçler askeri kontrolü tamamen ele almıştır. Sadece Slovenya ve Hırvatistan’da değil eski Yugoslavya’ya dâhil olan Makedonya ve Kosova’da da kontrol Partizan güçlere geçmiştir. İşgaller sona ermişti ve artık bir dış müdahaleden söz etmek de mümkün değildi. Partizanlar sadece askeri anlamda değil siyasi anlamda da ülkede söz sahibiydi. Tito, hükümeti kurmuş ve yeni hükümet müttefiklerce tanınmıştır.⁵³

Bu yeni yapı tıpkı yerini aldığı Yugoslavya Krallığı gibi ülkesel milliyetçilik temelleri üzerine kurulmuştur. Yurttaşlık bağına vurgu yapılmış, etnik bölünmeler en aza indirilmek istenmiştir. Genel tabloya bakıldığında bütünleşmenin bölgenin geleceği açısından daha makul bir yol olduğu bilirse de ülkesel milliyetçiliğin zaman içinde reddedildiği ve yurttaşlık bilincinin oluşturulamadığı görülecektir. Oluşturulmak istenen Yugoslav kimliği gücünü Tito’nun varlığından almış, kök salmayı başaramamıştır. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’ni Balkanizasyonun ikinci evresi olarak nitelendirebilmek mümkündür. Bağımsızlığını kazanan bu devletin ulus-devletten çok uzak, parçalı bir yapıda olması etnik sorunları her dönem sıcak tutmuştur ve ikinci evre beraberinde siyasi istikrarsızlık ve ekonomik bunalımı beraberinde getirmiştir.⁵⁴ Yugoslav kimliği gitmiş ve Sırplaştırma politikası ana politika haline gelmiştir. Başlarda ülke her ne kadar dağılan cumhuriyetleri toparlamış görünse de Balkanizasyon derinleşecek ve en sonunda tam bir parçalanma yaşanacaktır.

Bilinen o ki, Yugoslavya, 1945 ve 1947 yılları arasında dünya tüm hızla iki kutuplu sisteme doğru kayarken ilke etapta SSCB destekçisiydi.⁵⁵ Öyle ki, Eylül 1947’de, 1943 tarihinde lağvedilmiş bulunan Komintern’i ikame etmek üzere oluşturulan Kominform’un (Komünist Partileri Enformasyon Bürosu) kuruluşuna katılmıştır. Her şey sorunsuz gibi resmedilmiş olsa da suyu bulandıran gelişmeler yok değildi. İki ülke arasında Arnavutluk bunalımı yaşanmış ve ilişkiler gerilemeye başlamıştır. Yugoslavya-SSCB

⁵³ Laura Silber, *The death of Yugoslavia*, 1. baskı (New York: BBC Book, 1995), 204–6.

⁵⁴ Eren, *Balkanizasyon, Çözüm ve Matruşka Devletler*, 73.

⁵⁵ Ivo Banac, “Historiography of the Countries of Eastern Europe: Yugoslavia”, *The American Historical Review* 97, sayı 4 (1992): 1086, <https://doi.org/10.2307/2165492>.

gerilimi milliyetçilik izlerinin de diri tutulmasını sağlamıştı. Politikacılar SSCB’nin uyguladığı baskıyı azaltmak ve halk desteğini almak için milliyetçi söylemlere başvurmuş ve oluşturulmak istenen Yugoslav kimliğinden bu politik ortamda uzaklaşmıştır. Bu doğrultuda her cumhuriyet kendi ana kimliğine sarılmıştır.⁵⁶ Her ne kadar halk Yugoslavya çatısı altında birleştirilmiş olsa da milliyetçilerin ana düşüncesi verili siyasal birimden ayrılarak bağımsız ulus-devlet kurmaktır.

Yugoslavya ve SSCB arasında bardağı taşıran son damla 1948 yılında Tito’nun bağımsız bir iktisadi yol belirlemesi olmuştur. İki ülke arasında karşılıklı kılıçlar çekilmiş ve Yugoslavya içinde SSCB’yi destekleyenler tutuklanırken SSCB cephesi tepkisini Kızıl Ordu’yu Yugoslavya üzerine göndererek göstermiştir. Bu süre zarfında Jossip Broz Tito’ya karşı birçok suikast girişimi SSCB tarafından desteklenmiştir. Ayrıca Yugoslavya Komintern’den ihraç edilerek sosyalist blok tarafından boykota maruz bırakılmıştır.⁵⁷ Boykot hareketi Yugoslavya’nın Marshall yardımına dâhil olmasını ve Batı ile ikili ilişkilerini güçlendirmesi gerektiğini anlamasını sağlamıştır. Gerçekleşen dış borçlanmalar ve ekonomik gelişimin yetersizliği enflasyonu artırmıştır.

Öte yandan Yugoslavya Federasyonu’nun sıkı bir yönetim yapısı olduğunun altını çizmek gerekir. Gizli polis teşkilatı tüm ülkeye konuşlandırılmıştır. Aslında bu sıkıyönetim Balkan coğrafyasında yıllardır süren milliyetçi çatışmaların belini kırmıştır. Sert merkezi yönetim ile insanları tek bir çizgide tutmak kolaylaşmıştır. Ekonomik sıkıntıların getirdiği başkaldırılar halkın çeşitli reformlar sonucunda bazı kazançlar elde etmesini de sağlamıştır.⁵⁸ Bu kazançlardan biri Sırbistan Komünistler Birliği’nin lideri ve gizli polis şefi Alexander Rankoviç’in tasfiye edilmesidir. Bu günden sonra insanların temel hak ve özgürlüklerinin arttığını söylemek mümkündür. Ne var ki Balkanlar’da yaşanan her gelişme büyük bir soruna davetiye çıkarmaya hazır beklemektedir. Rankoviç’in Sırp oluşu ve tasfiyesi Sırplar tarafından milliyetçi bir bakış açısı ile yorumlanmış ve tasfiyeden sonra Sırpların merkezi yönetime bağlılığı giderek azalmıştır.⁵⁹

⁵⁶ Bora, *Bölgeler, Sorunlar: Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu*, 60–87.

⁵⁷ Mustafa Kahramanyol ve Fahriye Emgili, “Tito ve Balkan Siyaseti”, *Avrasya Etüdleri* 2, sayı 50 (2016): 315–49.

⁵⁸ Doğancaan Başaran, “Pax-Amerikana Kavramı ve Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkanlar Politikasının Dönüşümü”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 4, sayı 1 (2018): 37–52.

⁵⁹ İlhan. Uzgel, “Sosyalizimden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”, 2000, 225–27.

1974 yılına gelindiğinde yürürlüğe konulan yeni anayasa ile cumhuriyetlerin yetkileri kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır. Federasyonun iki özerk bölgesine –Kosova ve Voyvodina- birçok yeni hak tanınmıştır. Tanınan bu haklar, özerk iki bölgeyi neredeyse ana cumhuriyetlere eş kılmıştır. En önemli hakları kendilerini ilgilendiren konularda veto hakkına sahip olmalarıdır. Özerk bölgelere verilen haklar en çok Sırbistan’ı rahatsız etmiştir. Bunun sebebi Sırpların, Sırbistan Cumhuriyeti’nin zayıflatılmak istendiğini ve federasyon içinde başat güç olmaktan alıkonulduğunu düşünmesidir. Sırp milliyetçilerine göre 1974 Anayasası, Sırpların savaşta kazandıklarını barışta kaybetmesi anlamına gelmekteydi. Genel tabloya bakıldığında bu düşünceleri yersiz değildir. Sırpların etkisini azaltma çabası geçmiş tecrübelerden alınan derslerin yansımalarıdır. Bu anayasada diğer dikkat çekici gelişme ise Tito’nun ömür boyu Yugoslavya Başkanı seçilmiş olmasıdır.⁶⁰

Dengelerin son derece hassas olduğu Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’ni oluşturan tüm cumhuriyetlerde etnik gruplar iç içe geçmiştir. Bu bağlamda yaşanan gelişmeler ile etnik milliyetçilikler giderek artmaktaydı. Uygulanan baskı ve ekonominin kötü gidişatı işleri tamamen zorlaştırmıştır. Tüm bunların üstüne 4 Mayıs 1980 tarihinde ülkenin kurucu lideri ve tüm bu mozaik’in tutkalı olarak nitelendirilebileceğimiz Tito vefat etmiştir. Tito’nun kendi deyimiyle, kristal bir küreden ibaret olan Yugoslavya, artık emin ellerde değildi.⁶¹ Tito’nun ölümü herkesin endişe ile beklediği kaçınılmaz sonu temsil ediyordu. 1971 Anayasası’na eklenen devlet başkanlığının cumhuriyetler arasında el değiştirmesi yöntemi Tito tarafından son zamanlarda sık sık dile getirilmişti. Gerçekleşecek rotasyon ile cumhuriyetler arası adalet ve eşitlik sağlanacaktı. Ayrıca yönetimin tek bir etnik grubun elinde toplanmayacak olmasıyla milliyetçi düşüncelerin körelmesi beklenmiştir. Tito’nun yerine Makedonya’yı temsil eden Lazar Kolişevski devlet başkanlığı görevine getirilmiştir. Voyvodina’dan Stefan Doronsjski ise Komünist Birliği’nin yönetimine geçirilmiştir.⁶²

Federasyon içinde milliyetçi rekabete geçiş dönemi olan Tito sonrasında ekonomik sıkıntılar emekçileri eylem ve grevler organize ederek hak arayışına sevk etmiştir. Bu hareketler cumhuriyetlerce büyümeden önlenmek istenmiş ve halk üzerinde baskı artırılmıştır. Her ne kadar tüm cumhuriyetler anayasa üzerinde eşit konumda da olsa gerçekte bu durum böyle değildir.

⁶⁰ Giray Saynur Bozkurt, “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar”, *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 10, sayı 2 (2010): 54.

⁶¹ Erdal Arap ve Selcen Bayün, “Josip Broz Tito”, *Hukuk Gündemi*, sayı 2 (2014): 80.

⁶² Jelavich, *Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl*, 433.

Ekonomik olarak güçlü olan cumhuriyetler diğerlerini kambur olarak görürken, kötü ekonomiye sahip olan cumhuriyetler ise merkezin kendilerine daha çok yatırım yapmasını beklemiştir. Bu beklentiler ve huzursuzluklar halk tabanında milliyetçilik ateşini yeniden alevlendirmiş ve ilk kıvılcım Kosova’dan gelmiştir. Sırlar, tarihi boyunca çekişmelerin merkezi olan ve Tito’nun ölümü ile kendi toprakları sayarak efsanevi bir anlam yükledikleri Kosova’ya yüzlerini dönmüştür.⁶³ Aslında Tito’nun Kosova’ya verdiği birtakım haklara ve özgürlüklere de karşı çıkan Sırlar Tito’nun ölümü ile hesap gününün geldiğini düşünerek politikalarını Kosova eksenine çekmiştir. Öte yandan Federasyonun en fakir bölgesi de şüphesiz Kosova’dır. Kosovalı Arnavutlar bu durumdan rahatsızlık duymaktaydı. Eşitsizliğin giderilmesi için 1960-1980 arası gerçekleştirdikleri eylemler ile bazı haklar kazanmayı başarsalar da Tito’nun ölümü sonrası Sırp politikaları ile eylemlerin başarıya ulaşmayacağı konusunda hem fikir olmuş ve ortak paydada buluşup bağımsız Kosova için çalışmaya başlanmıştır. Bağımsızlık öncesi etnik milliyetçilik güden Kosovalılar, yeni bir etno-ulus hedefinde birleşmiştir. Tarihler Mart 1981’i gösterdiğinde Arnavut tarih profesörü Ahmet Malloko’nun tutuklanmasına tepki göstermek adına öğrencilerin Priştine Üniversitesi’ni işgal etmesiyle gösteriler başlamıştır. Aslında başlarda öğrencilerin okul şartlarının iyileşmesi taleplerinin olduğu gösterilerde zaman içinde siyasi talepler de açıklanmıştır. Gösteriler kısa zamanda kitlelere yayılmış ve Kosova için bağımsızlık sesleri duyulmaya başlanmıştır. Yugoslav Ordusu’nun yaklaşık yüzde 80’i Sırp olduğundan kolluk kuvvetlerini yönetmek Sırlar için çokça kolay olmuştur. Federal hükümet Kosova’da olağanüstü hal ilan etmiş ve gösteriler güç kullanarak bastırılmıştır. Fakat bu sindirilme Kosovalı Arnavutları illegal örgütlenmeye yöneltmiştir.⁶⁴

Sonraki süreçte, 1986’da Sırp Bilim ve Sanat Akademisi, 1945’ten beri var olan ancak Tito döneminde seslerini çıkaramayan Sırp milliyetçilerinin bir manifestosunu yayımlamıştır. Manifestoya göre Yugoslavya’nın öz evlatları olan Sırlar baskı ve zulümle karşı karşıyaydı ve daha fazla hak talep etmekteydi. Öte yandan, Sırp milliyetçilerin zaman içinde gerçekleştirdikleri hamlelerle kendi sonunu hazırladığını da belirtmek gerekir.

⁶³ Gaye Yavuzcan, “Realiteden Mite: Kosova Savaşı (1389) ve Efsanesi”, içinde *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, ed. Aşkın Koyuncu, c. 1 (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Balkan ve Ege Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2016), 103.

⁶⁴ Hüseyin Savaş, “Dünü ve bugünüyle Kosova Sorunu II”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 25, sayı 1 (2001): 100–103; Bora, *Bölgeler, Sorunlar: Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu*.

Şöyle ki, bu dönemde Sırbistan Komünist Partisi’nin başında Ivan Stamboliç bulunmaktaydı. Stamboliç, Federasyonun devamını destekleyen, ılımlı bir politikacıydı ve diğer cumhuriyetlerle iletişimi koparma niyetinde değildi. Kosova konusunda da taraflarla iletişim kurmayı ve Kosovalı Arnavutları bağımsızlık fikrinden uzaklaştırmayı hedeflemiştir. Ancak Sırp halkı, Kosova’nın özellikle Arnavutlaştırıldığına inanıyordu. Kosova sorunu şovenizmle beslenmiş, 1981’de gerçekleşen olayların bir savaş ilanı olduğu düşünülmüş, bölgeden sürekli Kosovalı Sırlara karşı girişilen “insanlık suçu” haberleri servis edilmiştir. Bölgede milliyetçiliğin yükselmesinde medyanın etkisi de yadsınamaz bir gerçektir.⁶⁵ 1984 tarihine gelindiğinde Stamboliç yerine Sırp şovenist Slobodan Miloseviç, Sırbistan Komünist Partisi’nin başına geçmiş ve kısa sürede büyük üne kavuşarak liderliğini pekiştirmiştir. Bu başarısının ardında gerçekleştirdiği ateşli milliyetçi konuşmalarının payı büyüktür. Miloseviç Sırbistan’ın ya Kosova ile birleşeceği ya da yok olacağı şiarını benimsemiştir ve bunu halka empoze etmeyi başarmıştır. Konuşmalarının ana konusu “Büyük Sırbistan” olan Miloseviç, 1989’a gelindiğinde Voyvodina ve Kosova’nın özerkliklerini kâğıt üstünde bırakmıştır.⁶⁶ Miloseviç’in masaya koyduğu “Büyük Sırbistan” haritası, bir Sırp boyu olduğu düşünülen Karadağ ve Güney Sırbistan olarak adlandırılan Makedonya’nın tamamını, Sancak bölgesini ve Bosna-Hersek topraklarının büyük bir bölümünü ve başta Dalmaçya olmak üzere Hırvatistan’ın büyük bir bölümünü kapsamaktaydı. Miloseviç’in verdiği karar Federal Anayasa’ya aykırıydı fakat Sırbistan bu kararı yüzünden cezalandırılmamıştır. Federasyon’un Sırbistan’a ceza vermeme sebebi, hali hazırda Sırp halkının kendini dışlanmış ve yönetimde baskın olmasına karşın güçsüz hissetmesidir. Verilecek herhangi bir cezanın Sırp halkını ateşlemesinden çekinilmiştir. Öte yandan uzun zamandır hassas olan dengeler Sırbistan’ın cezalandırılmaması ile tamamen ortadan kalkmıştır. Bu durum diğer cumhuriyetleri cesaretlendirmiş ve ardı ardına yeni partiler kurulmuştur. Yeni kurulan milliyetçi partiler halk tarafından da destekleniyordu.

Federasyonda yaşanan gelişmeler, politikacıların milliyetçi söylevleri yüzünden küllenemezken, ekonomik durumun olumsuzluğu da sakinleşmeyi engellemiştir. Diğer cumhuriyetler ile karşılaştırıldığında görece daha iyi durumda olan Slovenya ve Hırvatistan’da da bağımsızlık sesleri

⁶⁵ Savaş, “Dünü ve bugünüyle Kosova Sorunu II”, 102–3.

⁶⁶ Amir Jakupi, “Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti İçindeki Kosova Özerk Bölgesi Sorunu (1980-1989)”, *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 6, sayı 1 (Temmuz 2017): 204–10.

duyulmuştur. Sırbistan ise Kosova’ya uyguladığı ayrılıkçı politikaları Slovenya ve Hırvatistan’a da uygulamaya başlamış ve bu iki ülkeden ürün alımını durdurmuştur. Bunun yanında bir ceza yöntemi olarak Hırvat kökenli yurttaşların mallarını kamulaştırmıştır. Miloseviç tamamen Büyük Sırbistan hayallerine odaklanarak tüm adımlarını bu amaca ulaşmak için atmaktaydı. Yarattığı yönelimin aslında en büyük düşmanı Hırvatistan’dı. Bunun sebebi, Miloseviç’in diğer cumhuriyetleri daha kolay alt edilebilir görmesi ve Hırvatistan’ı alt etmeyi önemli bir eşik saymasıdır. Tüm bunların yanı sıra, yıllardır sürdürülen dinsel düşmanlık da sebepler arasında gösterilebilir. Miloseviç, Katolik Hırvatları Ustaşalara gönderme yaparak faşist vampirler olarak nitelemekteydi. Üstelik ülkenin kurucu lideri Jossip Broz Tito’nun Sırplardan nefret ettiği ve bir Hırvat olması sebebiyle Sırpların aleyhine sınır çizdiği gibi haberlerle Tito’nun ismini karalama çabaları yürütülmekteydi. Birçok okulda Tito’nun resimleri kaldırılmış ve olumsuz bir şekilde ismi politikaya alet edilmiştir.⁶⁷

İlk bağımsızlık adımları Federasyonun en türdeş nüfusuna sahip Slovenya’dan gelmiştir. Ardından Hırvatistan ve Bosna-Hersek’te de sesler yükselmeye başlamıştır. Öte yandan, Bosna-Hersek ve Makedonya’nın olaylara daha temkinli yaklaştığını söyleyebiliriz. Tüm cumhuriyetlerde yaşanan bu olumsuz gelişmeler karşısında federal hükümet harekete geçme kararı almış ve 1989 yılında Yugoslavya Federasyonu’nun başına geçen Ante Markoviç, serbest ekonomi piyasasına geçmek için çalışmaya başlamıştır. Bu gelişme insanları biraz umutlandırırsa da altı ay gibi kısa bir sürede ekonomi yeniden kötüye gitmeye başlamış ve bu durum sadece milliyetçiliği keskinleştirmiştir.⁶⁸

Bu ortamda Komünist Partiler de işlevlerini yitirmiş ve fiilen son bulmuştur. Siyasette artık milliyetçi söylemleri olan partiler aktif rol oynamaktaydı. Sırbistan’da da Komünist Parti’nin işlevini kaybetmesiyle parti Miloşeviç liderliğinde Emekçi Halkın Sosyalist Birliği Partisi ile birleşmiş ve adını Sırbistan Sosyalist Partisi (SSP) olarak değiştirmiş, tüm söylemini Kosova üzerine kurmuştu.⁶⁹ Öyle ki, 8 Haziran 1989 tarihinde Kosova Savaşı’nın ve Prens Lazar’ın öldürülüşünün 600. yılında bir milyondan fazla Sırp, Kosova Meydan Savaşı’nın yapıldığı Gazimestan Ovası’na toplanmış ve Miloseviç’in “bir daha asla” temalı konuşmasını coşkuyla dinlemiştir.

⁶⁷ Bora, *Bölgeler, Sorunlar: Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu*, 120–24.

⁶⁸ İbrahim Tanyerli, “Yugoslav Ekonomisinde Bunalım ve Ekonomik Reform Programı”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdrari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8, sayı 2 (1990): 5–12.

⁶⁹ Louis Sell, *Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia* (Duke University Press, 2003), 78–79.

Miloseviç’e göre Sırp ulusu bir daha asla yenilmeyecek ve Müslüman Türkler tarafından yönetilmeyecekti. Düzenlenen anma töreninin amacı tarihi bellek, mitler, ulusal sembollerin yeniden canlandırılmasıydı.⁷⁰ Sırp milliyetçiliğinin sahip olduğu bu düşünceleri yeniden canlandırmak pek zor olmamıştır. Halk mitlerle ve coşkulu söylevlerle milliyetçi doğrultuda yönlendirilmiştir. Miloseviç ayrıca, iktidarını sağlamlaştırmak, Sırp halkını etkilemek ve onları gelecekteki savaşa hazırlamak adına, milliyetçi siyasi entelektüelleri, Sırp tarihçileri, din adamlarını ve Sırp medyasını oldukça etkili bir şekilde kullanmış ve bir milliyetçi cephe kurmuştur.⁷¹ Gerçekleştirilen propagandayla Sırp tarihi neredeyse yeniden yazmış, diğer uluslara karşı nefret duygusu büyütülmüş ve oluşturulan korku durumu Sırp halkı üzerinde kitlesel bir paranoya yaratmıştır.⁷² Sırp halkının kurtarıcısı olarak yansıtılan Miloseviç, ekonomik kriz ortamında halkın ilgisini cezbetmiş ve kitleleri peşinden sürüklemeyi başarmıştır.

Bu dönemde, federal yönetimi yenilenmek adına bir anayasa taslağı oluşturmuş ve bu taslağı yasalaştırmak için halk oylamasına sunmuştur. Taslak, Sırp’ların büyük desteğini almıştır. Desteğin sebebi gerçekleşecek anayasaya göre Voyvodina ve Kosova’nın özerkliğinin resmi olarak son bulmasıdır. Kosovalı Arnavutlar bu anayasayı reddederek 2 Temmuz 1990 tarihinde bağımsızlık ilan etmiştir. Aslında Kosovalı Arnavutlar, federal yönetimde tıpkı diğer altı cumhuriyet gibi tam karar alma yetkisi istemekteydi. Ayrıca Sırp’ların giriştikleri baskı ve asimilasyon politikalarına karşı set kurmak bir diğer amaçlarıydı.⁷³ Bağımsızlık ilanını dünya üzerinde tanıyan tek ülke, Kosova içerisinde yüksek oranda soydaşa sahip olan Arnavutluk’tur. Ne federal yönetim ne de Sırbistan bu bağımsızlığı tanımıştır. Diğer yandan yeni anayasa kabul edilmiş ve Kosova özerkliğini

---

⁷⁰ Prens Lazar’ın tabutu Kosova’dan alınarak tüm Sırbistan’ı dolaştırılmış ve tekrar Kosova’ya getirilmişti. Birinci Kosova Savaşı sonrası Prens Lazar’ın ölmesi, Sırp milliyetçilere göre beş yüz yıllık Osmanlı yönetiminin ve Sırp tutsaklığının başlangıcı olmuştur. Bu doğrultuda Prens Lazar’ı Mesih sayarak kutsallaştırmış ve onun dirilişini Sırp ulusal dirilişi ile bir tutmuşlardır.

⁷¹ Caner Sancaktar, “Yugoslavya’nın Yıkılışında Sırp Milliyetçiliğinin Rolü”, *IX. Ibaness Congress Series*, sayı September 2018 (2018): 5.

⁷² S. Leticia, “Genesis of the Current Balkan War”, içinde *Genocide After Emotion: The Postemotional Balkan War*, ed. Mestrovic S.G. (London and New York: Routledge, 1996), 95.

⁷³ Hüseyin Emiroğlu ve Faruk Muhammet Çakır, “Yugoslavya’nın Dağılması Sürecinde Trans-Atlantik Dış Politika Parametreleri (1990-1995)”, *Avrasya Etüdüleri* 1, sayı 33 (2008): 89–90.

federal yönetim nezdinde kaybetmiştir. Bu durum pamuk ipliğine bağlı olan dengelerin federasyon içinde tam anlamıyla kopmasına sebep olmuştur.

Yugoslavya genelinde Aralık 1990’da gerçekleştirilen genel seçimlerde, halkın desteğini sağlamak amacıyla Sırbistan tamamen Kosova ve milliyetçilik üzerine odaklanmıştır. Tüm cumhuriyetlerde ayrılıkçı ve milliyetçi söylemleri olan partiler çoğunluğu sağlamıştır. Makedonya bu konuda istisnadır. Bağımsızlıkların ilanı sonrası Sırbistan ile baş başa kalmak istemeyen ve komşuları tarafından huzursuz edileceğinden emin olan Makedonya Cumhuriyeti federasyondan ayrılmayı savunan söylemlerin karşısında durmuştur. Fakat milliyetçilik bu cumhuriyette de tırmanmıştır. Kısacası, cumhuriyetlerde gerçekleştirilen seçimler ve gelen sonuçlar çözülme sürecine hız kazandırmıştır. İlk bağımsızlık bayrağı Slovenya tarafından çekilmiştir. Slovenya bağımsızlık kararını halk oylamasına sunmuş ve çoğunluğun desteği ile bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu karara yaklaşık yüzde 80’i Sırp olan Yugoslav Ordusu askeri müdahale ile karşılık verse de Slovenya bağımsızlığını kazanmıştır. Miloseviç’in Büyük Sırbistan haritasında Slovenya topraklarının olmaması, bu ülkenin bağımsızlığını kolaylaştırmıştır. Fakat Sırpların Katolikliği seçen Sırp olduklarına inandıkları Hırvatlar ve Müslümanlaştırılan Sırp olduklarını savundukları Boşnakların bağımsızlık ilanı beraberinde savaşı getirecektir. Ayrıca, hem Bosna-Hersek’te hem de Hırvatistan’da hatırı sayılır bir Sırp nüfus yaşamaktaydı. Bağımsızlık hareketlerine en çok onlar karşı çıkmış ve Sırbistan ile birleşmek adına isyanlar düzenlemiştir. Hırvatistan’da bulunan Krayina Sırp Özerk Bölgesi, Büyük Sırbistan haritası içinde yer almaktaydı. Bu bağlamda Sırbistan’ın Hırvatistan’dan vazgeçmesi mümkün değildir. Öte yandan, 11 Ağustos 1991 tarihinde Hırvatistan, ulusal ordusunu kurduğunu ilan etmiştir ve bu tarihten bir ay sonra Yugoslavya Ordusu Hırvatistan’a karşı saldırı başlatmıştır.⁷⁴

Bosna-Hersek ve Makedonya da tıpkı Slovenya ve Hırvatistan gibi bağımsızlık referandumuna hazırlanmış ve iki gün süren bir referandum gerçekleştirmiştir. Bosna-Hersek’te seçmenin yüzde 63,4’ü sandığa gitmiş ve referanduma katılanların yüzde 99’dan fazlası evet seçeneğini işaretlemiştir. Referandum sonucunun getirdiği yasal haklara dayanan Bosna-Hersek Parlamentosu, 3 Mart 1992 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş ve 6 Nisan 1992 tarihinde Bosna-Hersek, Avrupa Topluluğu (AT) tarafından, 7 Nisan’da ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından tanınmıştır. Tarihler 22 Mayıs 1992’yi gösterdiğinde ise Birleşmiş

⁷⁴ William Bartlett, *Croatia* (London and New York: Routledge, 2003), 39.

Milletler’e (BM) kabul edilmiştir.⁷⁵ Bağımsızlık ilanının ardından Boşnak ve Hırvatları hazırlıksız yakalayan Sırp milisler Saraybosna’da barikat kurmaya başlamış ve Müslüman çoğunluklu kentleri teker teker ele geçirmiştir.

25 Eylül 1991 tarihinde BM aldığı 713 sayılı karar ile Yugoslavya’ya silah ambargosu başlatarak silah ulaşımının engellenmesini ve Sırp-Boşnak çatışmasının bitirilmesi hedeflemişse de beklenen olmamıştır.⁷⁶ Ambargonun adaleti sağladığını söylemek mümkün değildir. Yugoslavya Ordusu’nun neredeyse tamamı elinde olan Sırp lar için durum değişmezken diğer cumhuriyetler ambargo ile zayıf pozisyonda bırakılmış ve Sırp güçler karşısında korunmasız kalmıştır. Savaş boyunca binlerce sivil hayatını kaybetmiş ve Saraybosna tarihinin en uzun kuşatmasını yaşamıştır. Şehrin etrafının dağlarla çevrili olmasını iyi kullanan Sırp lar halkı adeta kiskaca almayı başarmıştır. Uzun süre yiyecek sıkıntısı çeken halk kazdıkları tüneller ile hayata tutunmuştur. Savaş boyunca sistematik etnik temizlik uygulanmıştır. Özellikle Sırp ların yoğunlukta olduğu bölgelerde bu durum oldukça kolay ilerlemiş, kamplarda toplanan sivil halk çok zor şartlarda çeşitli işkencelerden geçerek hayatta kalma mücadelesi vermiştir.

Uluslararası sistemde makul bir çözümün bulunamaması ile Sırp lar, Haziran 1995’te harekete geçip NATO’nun (*North Atlantic Treaty Organization*) güvenli bölge ilan ettiği ve Hollandalı askerlerce korunan Srebrenica’yı ele geçirmiştir.⁷⁷ Kadınlara sistematik tecavüzlerin uygulandığı, çocukların deyim yerinde ise köle olarak satıldığı insanlık dışı uygulamalara ve etnik temizliğe sahne olan Srebrenica’da 8 bin 372 Müslüman katledilmiştir.⁷⁸ Sırp ların bu denli büyük bir saldırıya geçmesinin ardında ABD’nin Bosna-Hersek’e uygulanan silah ambargosunu kaldırma niyeti yatmaktadır. Sırp lar, silahlanacak Boşnakların güçlenmesi olasılığına karşı mümkün olduğunca toprak elde etme çabasına girmiştir. Bu saldırıdan sonra Boşnaklar ve Hırvatlar ortak bir harekât için anlaşmıştır. NATO ise Belgrad’ı ve Sırp güçlerini hızlı bir karar alarak bombalamış ve bu son gelişmeler Sırp ları masaya oturmaya mecbur bırakmıştır.⁷⁹

⁷⁵ Cemile Haliloviç Tekin, *Bosna-Hersek Devleti 1991-1992*, 3. baskı (Konya: Çizgi Yayınevi, 2012).

⁷⁶ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, “Resolution 713”, 1991.

⁷⁷ BBC News, “Srebrenitsa Katliamı: 2. Dünya Savaşı’ndan bu yana Avrupa’daki en büyük insanlık trajedisi”, BBCTürkiye, 2018.

⁷⁸ İlker Alp, “Srebrenitsa Soykırımı”, *Avrasya Etüdleri* 52, sayı 2 (2017): 156–57.

⁷⁹ Ümit Hacıoğlu ve Yeniğün Cüneyt, “Bosna-Hersek: Batı’nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet”, içinde *Dünya Çatışma Bölgeleri*, ed. Kemal. İnat, 2. baskı (Ankara: Nobel Yayınları, 2010), 10–12.

Kasım 1995 tarihinde ABD’nin Ohio eyaletinde bulunan Dayton Şehri yakınlarındaki Wright-Patterson Hava Üssü’nde, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke önderliğinde yürütülen görüşmelerde uzlaşmaya varılmıştır.⁸⁰ Bosna-Hersek’i Aliya İzzetbegoviç, Hırvatistan’ı Franjo Tudman ve Yugoslavya Federasyonu’nu Slobodan Miloseviç temsil etmiş ve 14 Aralık 1995 tarihinde antlaşma tamamlanarak imzalar atılmıştır.

Böylece, bir devrin sonunu bir dizi çatışma, savaş ve antlaşma getirmiştir. Avrupa’nın merkezinde oldukça uzun süren Yugoslavya İç Savaşı sonunda ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Balkanizasyonun üçüncü evresi olarak adlandırabileceğimiz Yugoslavya sonrası dönem, beraberinde mikro ulus-devletler getirmiştir. Milliyetçilik bağlamında kurulan bu mikro devletler, savaş sırasında yaşanan göçlere, uygulanan etnik temizlik yöntemlerine karşın içerisinde hala oldukça büyük azınlıklar barındırır. İç savaştan sonra da bölge tam anlamıyla durulmamıştır. Sırp milliyetçileri Yugoslav kimliği çatısı altında bir Sırplaştırma politikası uygulamış ve bu da ulusları ayrıştırmıştır. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti yıkılmış ve ardında Sırbistan-Karadağ ve Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerinden oluşan bir Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve dört bağımsız ülke bırakmıştır. Fakat Karadağ 2006 yılında, Kosova ise 2008 yılında Sırbistan’dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Ortak yurttaşlık bilinci üzerine kurulan Yugoslavya, güdülen etnik milliyetçilik sonucu yeniden şekillenmiş ve yeniden kabileleşmeye evrilmiştir. Öyle ki, Balkanizasyonun bu son evresinde bölgede en güçlü silah hala etnik milliyetçiliktir.

Bu silahı etkisiz hale getirmek için eski Yugoslavya’dan ayrılan ve etnik çatışma geçmişi olan hiçbir devletin günümüzde etkin politikalar ve kapsayıcı ulusal kimlikler geliştirmeye yönelmemesi, etnik çatışma potansiyelini yüksek tutmaktadır. Örneğin, Bosna-Hersek’te uluslararası müdahale sonrasında yaratılan ve etnik ayım hatlarını kurumsallaştıran yönetim sistemi hem Anayasayı kadük bırakmaktadır hem de Boşnaklık, Sırpılık, Hırvatlık gibi ayrımları aşan bir Bosnalılık bilinciyle ulusal bütünleşmeyi engellemektedir.⁸¹ Yine Makedonya’da da Müslümanları ötekileştirmeyecek bir seküler ulusal kimlik oluşturmak yerine Makedon mit ve sembolleri ile dinsel öğeleri ön plana çıkaran politikalar, özellikle büyük

⁸⁰ Tekin, *Bosna-Hersek Devleti 1991-1992*.

⁸¹ Sündüs Adaş ve Emrah Konuralp, “Sırp Milliyetçiliği Fay Hattında Bosna-Hersek Siyasetinin Krizi”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 8, sayı 2 (2020): 102–26.

bir etnik grup olan Arnavutların milliyetçiliğinin tepkiselliğini artırmaktadır.⁸²

Sonuç

İçinde bulunulan duruma, diğer bir ifadeyle, koşullara göre biçimlenen milliyetçiliğin Balkan yarımadasında sergilediği tonları; Fransız Devrimi sonrasında bu coğrafyada yayılırken kullandığı ilksel bağların süreç içinde etnik milliyetçilik kulvarından yurttaşlık bağını ön plana çıkararak toprağa dayalı ya da ülkesel milliyetçiliğe hangi koşullar altında geçildiğini; koşulların değişmesiyle etnik tonun yeniden baskın hale gelerek etnik milliyetçilik rüzgarıyla 20. yüzyılın sonunda, Avrupa’nın ortasında nasıl büyük acılara vesile olduğunu değerlendirdiğimiz bu çalışma, Balkanizasyon trajedisinin köklerini ve dönüşümünü irdelemiştir.

Yurttaşlarını ortak bir kimlik altında bileştirmeyi amaçlayan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti etnik milliyetçiliğe karşı giriştiği mücadeleyi kazanamamış ve yıkılmıştır. Diğer bir ifadeyle, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti çatısı altında birden fazla etnik grubun, farklı inançlara mensup insanların bir arada yaşadığı bu çok-uluslu yapının farklı beklentileri, dinsel-kültürel farklılıkları doğrultusunda, soydaşları ile bir araya gelme arzusunu da diri tutarak yıkılışında tarihsel kökleri derinlere inen etnik milliyetçiliklerin tetiklenişi kritik bir rol oynamıştır.

Federasyonun dağılmasının tek sorumlusu Sırp milliyetçiliği olmamakla beraber, saldırgan ve yayılcı bir tutum benimseyen ve kendinden olmayana ötekileştirerek yok etmeye girişen, güçlü bir yıkım dalgası oluşturan şüphesiz Sırp milliyetçiliği olmuştur. Sırp milliyetçilerinin yüz yıllardır hayalini kurduğu Büyük Sırbistan özlemi de Yugoslavya altında can vermiştir.

Dağılma sürecinin iyi yönetilememesi, kanlı savaflara yol açmış, milyonlarca masum insan işkence görmüş ve binlercesi hayatını kaybetmiştir. İnsanlar evlerini ve topraklarını terk etmiş ve mülteci olarak yaşama tutunmaya çalışmıştır. Günümüzde halen toplu mezarlar açılmaktadır. Savaşın yarattığı tahribatı maddi ve manevi olarak toparlamak hala mümkün değildir. Ancak bu büyük acılardan insanlığın çıkarması gereken önemli dersler bulunmaktadır. Bu derslerin en başında, etnik kimliklerin kendilerini tehdit altında hissetmeksizin huzur içinde yaşayabileceği, temel hak ve özgürlüklerin çoğunluğun tahakkümüne izin verilmeksizin güvence altına alındığı, ulusal birliğin eşit yurttaşlık

---

⁸² Konuralp ve Adaş, “Makedonya’da İsim Sorunu: Yunan ve Makedon Milliyetçiliklerinin Kısacasında Kimlik İnşası”.

zemininde sağlandığı bir seküler-demokratik düzenin insanlığın ortak yararına olduğu gerçeği gelmektedir. Bu ders, Smith ve diğer milliyetçilik kuramcılarının da önemini ortaya koyduğu etnik çekirdeklerin varlığını göz ardı etmeksizin, farklılıkların önemini yadsımaksızın, bu çekirdekleri “yeniden kabileselleşme” rüzgarıyla canlı bombalara dönüştürmenin önu kesebilecek ve insanlığın eriştiği düşünsel düzeye uygun bir çıkış noktası arayışıdır.

Kaynakça

- ADAŞ, Sündüs, ve Emrah KONURALP. “Sırp Milliyetçiliği Fay Hattında Bosna-Hersek Siyasetinin Krizi”. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 8, sayı 2 (2020): 102–26.
- AKINCI, Abdulvahap. “Milliyetçilik Kuramları”. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 15, sayı 1 (2014): 131–51.
- AKOVA, Sibel. “Balkan Savaşları’ndan Günümüze Batı Balkanlar ve Kültürlerarası İletişim Bağlamında Türkiye ile İlişkiler”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 2 (2012): 170–201.
- ALP, İlker. “Srebrenitsa Soykırımı”. *Avrasya Etüdleri* 52, sayı 2 (2017): 127–71.
- ARAP, Erdal, ve Selcen BAYÜN. “Josip Broz Tito”. *Hukuk Gündemi*, sayı 2 (2014): 80–88.
- ARISOY, İbrahim Alper. “Balkan Paradoksu: Bir Parçalanma ve Bütünleşme Alanı Olarak Güneydoğu Avrupa”. *Avrasya Etüdleri* 43, sayı 1 (2013): 79–104.
- ASLANTAŞ, Selim. “Sırp İşyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813)”. *Uluslararası İlişkilerİlişkiler* 6, sayı 21 (2009): 109–36.
- BANAC, Ivo. “Historiography of the Countries of Eastern Europe: Yugoslavia”. *The American Historical Review* 97, sayı 4 (1992): 1084–1104.
<https://doi.org/10.2307/2165492>.
- BARTLETT, William. *Croatia*. London and New York: Routledge, 2003.
- BAŞARAN, Doğançan. “Pax-Amerikana Kavramı ve Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkanlar Politikasının Dönüşümü”. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 4, sayı 1 (2018): 37–52.
- BBC NEWS. “Srebrenitsa Katliamı: 2. Dünya Savaşı’ndan bu yana Avrupa’daki en büyük insanlık trajedisi”. BBCTürkiye, 2018.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ. “Resolution 713”, 1991.
- BORA, Tanıl. *Bölgeler, Sorunlar: Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu*. 2. baskı. İstanbul: Birikim, 1995.
- BOZKURT, Giray Saynur. “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar”. *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 10, sayı 2 (2010): 51–95.
- BUTİAİVA, Viktoria. “‘Birinci Dünya Savaşı’ Birinci Dünya Savaşı’nın Ana Nedenlerinden Biri Olarak Emperyalizm”. İçinde *Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak*, editör Burak Gülboy ve Bülent Akkuş, 1. baskı, 167–89. İstanbul: Milenyum Yayınları, 2017.
- DEMİRAG, Yelda. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik

Adaş, S. Konuralp, E. (2020). Eski Yugoslavya’da Sırp Milliyetçiliğinin Tarihsel Temelleri ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin Dağılmasına Etkileri . ABAD, 3(6), 107-139.

- Durumları”. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sayı 13 (2002): 15–33.
- EMİROĞLU, Hüseyin, ve Faruk Muhammet ÇAKIR. “Yugoslavya’nın Dağılması Sürecinde Trans-Atlantik Dış Politika Parametreleri (1990-1995)”. *Avrasya Etüdüleri* 1, sayı 33 (2008): 83–112.
- EREN, Erdem. *Balkanizasyon, Çözülme ve Matruşka Devletler*. Ankara: Alibi Yayıncılık, 2016.
- ERYILMAZ, Bilal. *Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992.
- Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. 5. baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.
- GEIGER, Vladimir. “Human losses of Croats in World War II and the immediate post-war period caused by the Chetniks (Yugoslav Army in the Fatherland) and the Partizans (People’s Liberation Army and the partizan detachment of Yugoslavia/Yugoslav Army) and the Yugoslav Communi”. *Review of Croatian history* 8, sayı 1 (2012): 77–121.
- GELLNER, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk*. İstanbul: Hil Yayınları, 2006.
- HACIOĞLU, Ümit, ve Yenigün Cüneyt. “Bosna-Hersek : Batı’nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet”. İçinde *Dünya Çatışma Bölgeleri*, editör Kemal. İnat, 2. baskı, 671–91. Ankara: Nobel Yayınları, 2010.
- HALL, C. Richard. *Balkan Savaşları: 1912-1913 I. Dünya Savaşı’nın Provası*. İstanbul: Homer Kitabevi, 2003.
- HOBBSAWM, Eric J. *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik*. 6. baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- JAKUPI, Amir. “Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti İçindeki Kosova Özerk Bölgesi Sorunu (1980-1989)”. *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 6, sayı 1 (Temmuz 2017): 189–215.
- JELAVICH, Barbara. *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*. 5. baskı. İstanbul: küre yayınları, 2016.
- . *Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl*. 5. baskı. İstanbul: küre yayınları, 2017.
- KAHRAMANYOL, Mustafa, ve Fahriye EMGİLİ. “Tito ve Balkan Siyaseti”. *Avrasya Etüdüleri* 2, sayı 50 (2016): 315–49.
- KARPAT, Kemal. *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- KARPAT, Kemal H, ve Recep BOZTEMUR. “Balkanlar’da Osmanlı mirası ve milliyetçilik”. *Timaş yayınları Tarih inceleme araştırma dizisi*, sayı April 2017 (2012): 365.
- KITROMILIDES, Paschalis M. “Imagined Communities and the Origins of the National Question in the Balkans”. *European History Quarterly* 19, sayı 2 (1989): 149–92.
- KILINÇ, Zeynel Abidin. “Çokkültürlülük ve Millet Sistemi”. *Pesa International Journal of Social Studies* 3, sayı 2 (2017): 44–55.
- KONURALP, Emrah. *Ecevit ve Milliyetçilik*. İstanbul: Togan Yayıncılık, 2013.
- . “Kimliğin Etni ve Ulus Arasında Salınımı: Çokkültürcülük mü Yeniden Kabilecilik mi?” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 13, sayı 2 (15 Ağustos 2018): 133–46. <https://doi.org/10.17153/oguiibf.400350>.
- KONURALP, Emrah, ve Sündüs ADAŞ. “Makedonya’da İsim Sorunu: Yunan ve Makedon

Adaş, S. Konuralp, E. (2020). Eski Yugoslavya’da Sırp Milliyetçiliğinin Tarihsel Temelleri ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin Dağılmasına Etkileri . ABAD, 3(6), 107-139.

- Milliyetçiliklerinin Kıskacında Kimlik İnşası”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 21 (2020): 311–43.
- LETICA, S. “Genesis of the Current Balkan War”. İçinde *Genocide After Emotion: The Postemotional Balkan War*, editör Mestrovic S.G., 91–112. London and New York: Routledge, 1996.
- MALEŠEVIĆ, Siniša. “‘Divine Ethnicities’ and ‘Sacred Nations’: Anthony D. Smith and The Neo-Durkheimian Theory of Nationalism”. *Nationalism and Ethnic Politics* 10, sayı 4 (2015): 561–93.
- MAZOWER, Mark. *Bizans’ın çöküşünden günümüze Balkanlar*. 2. baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- MOTYL, Alexander J. *Encyclopedia of Nationalism*. 2. baskı. San Diego: Academic Press, 2001.
- ÖZDEMİR ÜSTÜNDAĞ, Nagehan. “18. Yüzyıl Osmanlı Yönetim Anlayışında ‘Sorum Çözme’ Süreci ve Pazvantoğlu Osman”. *Hacettepe Üniversitesi- Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, sayı 20 (2014): 237–60.
- ÖZKIRIMLI, Umut. *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel bir bakış*. 7. baskı. Ankara: Doğu Batı, 2017.
- SANCAKTAR, Caner. “Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası”. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 2, sayı 2 (2011): 27–49.
- . “Yugoslavya’nın Yıkılışında Sırp Milliyetçiliğinin Rolü”. *IX. Ibaness Congress Series*, sayı September 2018 (2018): 1–37.
- SANDER, Oral. *Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*. 8. baskı. Ankara: İmge Kitapevi, 2014.
- SAVAŞ, Hüseyin. “Dünü ve bugünüyle Kosova Sorunu II”. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 25, sayı 1 (2001): 101–11.
- SELL, Louis. *Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia*. Duke University Press, 2003.
- SILBER, Laura. *The death of Yugoslavia*. 1. baskı. New York: BBC Book, 1995.
- SMİTH, Anthony D. *Milli Kimlik*. 9. baskı. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1994.
- TANYERLİ, İbrahim. “Yugoslav Ekonomisinde Bunalım ve Ekonomik Reform Programı”. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdrari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8, sayı 2 (1990): 1–16.
- TAŞTAN, Yahya Kemal. *Balkanlar’da Ulusçuluk Hareketleri*. Editör Osman Karatay ve A. Gökdağ Bilgehan. Ankara: Karam ve Vadi Yayınları, 2006.
- TEKİN, Cemile Haliloviç. *Bosna-Hersek Devleti 1991-1992*. 3. baskı. Konya: Çizgi Yayınevi, 2012.
- TODOROVA, Maria. *Balkanlar’ı Tahayyül Etmek*. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2003.
- ULUTAŞ, Songül. “1821 Mora İsyanı ve Dramalı Mahmut Paşa”. *Yeni Türkiye Dergisi* 3, sayı 2873 (2015).
- UZGEL, İlhan. “Sosyalizimden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”, 2000, 217.
- YAHŞI, Faruk. “Modernleşme Kavramı Çerçevesinde Ernest Gellner’in Milliyetçilik Kuramına Bakış”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 6, sayı 18 (2017): 699–709.

**Adaş, S. Konuralp, E. (2020). Eski Yugoslavya’da Sırp Milliyetçiliğinin
Tarihsel Temelleri ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin
Dağılmasına Etkileri . ABAD, 3(6), 107-139.**

YAVUZCAN, Gaye. “Realiteden Mite: Kosova Savaşı (1389) ve Efsanesi”. İçinde
Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, editör Aşkın Koyuncu, 1:103–18.
Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Balkan ve Ege Uygulama ve
Araştırma Merkezi, 2016.

YİNE RUMELİ¹

Mehmet Ali Tevfik [YÜKSELEN]²

Çeviriyazı³:

Haluk KAYICI⁴

Bulgarların Rumeli’de milliyet nâmına yaptıkları “icrâât”ı yine birer birer dimâğında⁵ canlandırıyorum. Toptan idâmlar, cebrî⁶ vaftizler, tebdiller⁷, her türlü Bulgarlaştırmaklar... Edirne yerine Odrin, Mustafapaşa⁸ yerine Ferdinandov, Dedeagaç yerine Nadedca...

Her zaman dişlerimi gıcırdatan, varlığımı bir gayz⁹ ve düşmânlık dinamitiyle berheva¹⁰ eden bu “icrâât”ın gâyesini düşünüyorum ve ân ve hâlin fecâatına

---

¹ Mehmet Ali Tevfik, “Yine Rumeli”, *Turanlı'nın Defteri*, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî-Tüccârzâde İbrahim Hilmi, Dersâdet 1330, s. 103-109.

² Mehmet Ali Tevfik, 1 Nisan 1889 tarihinde Biga’da dünyaya geldi. II. Meşrutiyet döneminde Türk tarihine damgasını vuran şahsiyetlerin başında gelmektedir. Konuşmaları ile gençliği peşinden sürükleyen, onlara vatan sevgisi ve kaybedilen toprakları tekrar geri almak için mücadele ruhu kazandıran insanlar arasında yer almıştır. Mehmet Ali Tevfik Bey, New York Başkonsolosluğu vazifesinde iken 21 Eylül 1941 tarihinde vefat ettiğinde elli iki yaşındaydı. İsmi unutulmuş ama milletine duyarlı bir gençlik yetiştirilmesinde büyük katkıları bulunan Mehmet Ali Tevfik Bey’e sonsuz saygıyla... Biyografisi için bakınız: Ali Birinci, “Mehmet Ali Tevfik Yükselen”, *Türk Yurdu*, C. 27, S. 243, Kasım 2007, s. 58-62.

³ Bu çalışmada, kelimelerin günümüzdeki karşılıkları için Kubbealtı Lugatı’ndan faydalanılmıştır. Bakınız: İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı-Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2. Baskı, Kubbealtı Neşriyatı, C. 1-2-3, İstanbul 2006.

⁴ Öğr. Gör., Trakya Üniversitesi İpsala MYO, halukkayici@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8490-1791.

⁵ “Ç. N.” Beyin, şuur, bilinç, akıl.

⁶ “Ç. N.” Zor altında yaptırılan.

⁷ “Ç. N.” Değiştirme, değiştirilme, başka şekle sokma.

⁸ “Ç. N.” Dönemin Edirne’ye bağlı Cisir-i Mustafapaşa kazası. Günümüzde ise Svilengrad.

⁹ “Ç. N.” Öç alma arzusu ile bilmiş öfke, kızgınlık, hiddet, hınç, gazap.

¹⁰ “Ç. N.” Havaya gitmiş, uçmuş, kaybolmuş.

rağmen muzafferâne bir istihfâf¹¹ hissinden kendimi alamıyorum... Hatta dudaklarımda bir tezyîf¹² iltivâsı¹³ bile var...

Hûnhâr Savoff¹⁴, Türk nâmını ortadan kaldırmak için Rumeli'de sen azîm bir kıyâmet kopardın. Yüzbinlerce Türk gâyet derin hafredilen¹⁵ çukurlara gömüldü ve üzerlerine ağır taşlar basıldı. Fakat “ümîd”e, dâima kuvvetli hiç mağlûb olmaz, müebbeden muzaffer “ümîd”e ne yapabildin?

Ümîdi bu milletin gömülmez.

Beyhûde bu gayretin mezârcı!

“Savoff”un bir sırtlan kadar vahşî ve menfûr hayâlîne tevcîh ile muttasıl¹⁶ okuduğum bu mısralar acaba kimin? Garîb bir tecessümle¹⁷ hâfızamı hafrediyorum, nihâyet buldum... Üç dört sene evvel elime geçen Fransızca bir şiir mecmûasında çok okunmuş bir manzûmenin iki mısraı...

Kütüphâneme koşuyorum, hissiyatımı o kadar belâgat ve harâretle ifâde eden şâirin kitâbını himâlî¹⁸ parmaklarla karıştırıyorum ve bütün manzûmeyi bir nefeste okuyorum:

Hayır!

- Âh, Alsas ve Loren¹⁹ köpekleri! Siz Alman olmaktan imtinâ ediyorsunuz öyle mi? Bizim merhametli davrandığımız yeter: Bu köpekler için prangalar döktürelim. Zincirler perçin edelim... Kilitlenmiş ağızlarına üç kat tunçtan mühürler vuralım.

- Demirci beyhûde yere demir döğüyorsun. Fikir zincir kabûl etmez!

- Mademki öyledir bir zindân yapılsın, kapısı iyice kapansın ve duvarları yüksek olsun. Yegâne bir hülyâ besleyen bu mecnûn “Alsas ve Loren”lileri

¹¹ “Ç. N.” Küçük görme, hafif bulma, küçümseme, hor görme.

¹² “Ç. N.” Alay etme, küçümseme.

¹³ “Ç. N.” Sarılma, sarılıp dolaşma.

¹⁴ “Ç. N.” Bulgar general. Balkan Savaşları döneminde Bulgaristan ordu komutanı (1857-1928). Bakınız: Jean Frédéric Lucien Piarron de Mondésir, *Edirne Muhasarası*, Yayına Hazırlayan: Haluk Kayıcı, Ceren Yayıncılık, Edirne 2019, s. 12.

¹⁵ “Ç. N.” Kazılan.

¹⁶ “Ç. N.” Aralıksız ve yan yana olan, bitişmiş durumda bulunan, bitişik.

¹⁷ “Ç. N.” Canlanma, göz önüne gelme, görünme.

¹⁸ “Ç. N.” Yük getirmek, yük taşımak.

¹⁹ “Ç. N.” Alsace-Lorraine ya da Alsas-Loren. Almanya ve Fransa arasında bu bölgeye sahip olma mücadelesi yaşanmıştır. Günümüzde Fransa toprakları içerisinde yer almaktadır. Bakınız: Sina Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, VII. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020, s. 16, 23, 84, 112.

koşullara tıknız ve üzerlerinden sürmeleyiniz! Sevilmesi lâzım gelen Prusya'dır²⁰. Prusya ve Prusya kânunu!

- Zindancı senin zindânın beyhûde yere kapanacak. Gayz ve kîn hapsedilemez!

- Haşin ve yaramaz ırk, ölüm geliyor. Bütün ecdâdının birer birer yere serildiğini gör. Zaman birçok gözler kapattı. Ey mezâr kazıcı. Haydi, kazmanı eline al. Fransa'nın bu ihtiyar taraftarlarının hepsini çabucak ve güzelce defnet!

- Mezâr kazıcı çukurun ehemmiyeti yok. Ümîd, defnolunmaz!

Vatanperver Fransız şâirinin "Alsas-Loren" ilhâkından on yedi sene sonra yazdığı bu manzûmeyi bütün mânâsıyla benimsedim:

Ümîdi bu milletin gömülmez,

Beyhûde bu gayretin mezârcı!

Rumeli'nin mâsûm ve bedbaht hayâli karşısında aşk ve istiğrâkla²¹ bu mısraları tekrarlayıp dururken ansızın kulağımın dibinde müstehtâ²², gaddâr, isyân verici kakhahalar işitildi. Vatansız Türk gençlerinden birine mi yoksa Mösyö "Tardiyo"ya mı âit olduğunu pek iyi tâyîn edemediğim bir ses, gurûrumu öldürmek isteyen bir taarruz başladı:

"Azizim, temdîn²³ ve muhâfaza edemediğiniz Rumeli hakkında ümîdler besliyorsunuz. Eğer bu, hayâlin fevkinde bir hamâkat²⁴ olmasa idi safdilliliğiniz bana merhamet ilhâm ederdi. Fakat şimdi kakhaha ile gülmek ihtiyâcından başka bir şey hissetmiyorum. Rumeli'de sizin neniz var?"

Tereddütsüz, gazab-*ran*²⁵ olmayarak, haysiyet-*şîâr*²⁶ bir sükûtle cevâb veriyorum:

²⁰ "Ç. N." Prusya, bugünkü Almanya'nın doğu kesiminde kurulmuş Berlin merkezli Alman krallığıydı. Avrupa tarihinde değişik dönemlerde farklı anlamlarda kullanılmakla birlikte daha çok 1713-1867 yıllarında etkili bir siyasî teşekkül olan Prusya Krallığı'nı ifade eder. Başlangıçta Hohenzollern hânedanı idaresindeki Brandenburg seçici prensliği olarak Mukaddes Roma Germen İmparatorluğu'nun bir parçası iken Brandenburg Dukalığının krallık statüsü kazanmasıyla ortaya çıkmış, 1871'den sonra Alman İmparatorluğu'na dönüşerek bunun bir parçası haline gelmiştir. Bakınız: Kemal Beydilli, "Prusya", *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 354.

²¹ "Ç. N." Bir şeyin içine gömülme, içine dalma, gark olma.

²² "Ç. N." Alaycı.

²³ "Ç. N." Medenîleştirme.

²⁴ "Ç. N." Ahmaklık, budalalık.

²⁵ "Ç. N." Öfkeli.

²⁶ "Ç. N." Haysiyetli.

“Senelerden beri biz Türkler yalnız bir işi mukaddes bildik: Kendi kendimize iftirâ! Hârîka-nümâ²⁷ bir azim ve inât ile ifâ ettiğimiz bu vazîfe parlak bir muvaffakiyet ile hitâm buldu: Kendi kendimizden iğrendik! İnsânların yarısını katleden bir cânî ihtimâl ki berâat kazanabilir; fakat biz kendi aleyhimize hâzırladığımız dâhiyâne ithâmânâmeden sonra artık -azîzim Behlül ve Suat Nahit... yâhût muhterem mösyö Tardiyo...- artık sizin nazarınızda mücrimiyetten²⁸ kurtulamayız. Fakat bununla beraber yalnız bir mahkeme huzûrunda mâsûmiyetimiz tebeyyün²⁹ etti: Mahkeme-i vicdânımız!”

Acaba Behlül, Suat Nahit ve Tardiyo, “Turanlı”nın bir dakika için müdâfaasını dinlemeye muvâfakat³⁰ ederler mi?

Biz Rumeli’de ne yaptık, Rumeli’de “Türk” olarak ne vardır? Bunlara gayet umûmî ve böyle olduğu için mübhem³¹ cevâplar vermektense pek yeni vezinde bir müşâhedemi anlatacağım.

Dedeâğaç’ta idik... Bulgarların bugünkü “Nadecda”sında... Küçük kasabada herşey intizâm fikrine, temeddün³² ârzûsuna, büyük bir kâbiliyet yekûnuna delâlet ediyordu.

Geniş ve ağaçlarla müzeyyen bir cadde, eğer tâbîr câiz olsa nezîh sıfatıyla tavsîf³³ edeceğim temiz sokaklar... Güzel bir medrese, ileride kütüphâne olacak bir binâ, idâdî mektebi, kız rüşdiyesi, münevver gençler kulübü, cemâat-ı İslâmiyye’nin mektepler için îrâd³⁴ olarak yaptırdığı sekiz binâ, mükemmel bir gurebâ³⁵ hastahânesi, umûmî bir bahçe... Bulgaristan’ın değil Belçika ve Fransa’nın on beş bin nüfusluk herhangi bir kasabasında medeniyet ve irfâna âit daha ne gibi müesseseler varsa siz söyleyiniz, ben Dedeâğaç’ta, bu güzel Türk medînesinde bunların işlerini size tâdâd³⁶ edeyim... Mûnis kasabacığın yanımda bulunan bir Fransalı mühendise gezdirdikten sonra yine kendisiyle deniz kenarında oturmuştuk. Genç

²⁷ “Ç. N.” Harika gösteren

²⁸ “Ç. N.” Suçlu olma durumu, suçluluk.

²⁹ “Ç. N.” Belli olma, meydana çıkma, görülüp anlaşılma, ayan olma.

³⁰ “Ç. N.” Uygun görme, razı olma, kabul etme, müsâade.

³¹ “Ç. N.” Ne olduğu açıkça anlaşılmayan, belirsiz.

³² “Ç. N.” Medenîleşme, medeniyette ilerleme.

³³ “Ç. N.” Vasıflarını, niteliklerini sayma.

³⁴ “Ç. N.” Gelir, varidat.

³⁵ “Ç. N.” Garipler, kimsesizler, yoksul kimseler.

³⁶ “Ç. N.” Birer birer sayma, sayım.

mühendise: “İhtisâsınız³⁷ nedir?” dedim. Fransız arkadaşım hayret ve meftûniyetle³⁸ cevâp verdi: “Bizim Dieppe ve Fecamp”³⁹ gibi küçük kasabalarımızdan hiç farkı yok!”

İşte Bulgarların güzel sokaklarını kardeşlerimizin kanıyla suladıkları Dedeâğaç, sevgili Türk medînesi!⁴⁰

Ben Türklerin esâtîrî⁴¹ menkıbelere benzeyen bir sefer ve parlak bir muzafferiyet netîcesinde fethettikleri muazzez Rumeli’yi nasıl unutabilirim? Ben Akdeniz sâhilinde dilfirib⁴² semâsını gözlerime nakşeden Dedeâğaç’ı, kırk sene evvel temeli kurulmuş ve kendisine sırf Türkçe bir ad verilmiş bu güzel medînenin hasretiyle, derdiyle nasıl yanmam? Ben nasıl ümîd etmem?

Hayır, hayır! Rumeli bir Türk yurdudur.

Hâfızamdaki vakaların, hikâyelerin ateşlediği bir îmân ile bağıriyorum:

Ey Rumeli, her zaman bizimsin!

Benim için Selanik, Manastır da Dedeâğaç gibi acıklı ve sevimli bir hâtıra, dâima ümîd menbaı... Millî mefkûre Selanik’te doğmadı mı?

Aziz üstâdım Hüzeyinzâde’nin⁴³ en müheyyiç⁴⁴ telkînlerine, irşâdlarına tecellî-gâh olan yer şimdiki “Thessaloniki” değil midir? Selanik’te bir Türk çocuğunun “Ne olacaksın?” suâline: “Bombacı olacağım! Düşmânların başını ezeceğim!” cevâbını verdiğini kulaklarımla duymadım mı? Siyâsî inkılâbımızı büyüten Manastır, bize Bombay ve Pekin gibi yabancı mıdır?

Rumeli, baştan başa Türk yurdudur. Onun her cüzü⁴⁵ Türk mefharetlerinin⁴⁶ dâsitanlarını⁴⁷ terennüm⁴⁸ eder. Uzak ve meçhûl İşkodra, âsî ve nâmert

---

³⁷ “Ç. N.” Duygu, his.

³⁸ “Ç. N.” Çok beğendiği bir şey önünde şaşırıp kalan, şaşkına dönen (kimse), şaşkın, hayran.

³⁹ Fransa’nın bahr-i muhît sâhilinde iki zarf ve küçük kasabasıdır.

⁴⁰ “Ç. N.” Şehir, kasaba, belde.

⁴¹ “Ç. N.” Efsânevî, eski masallarda olduğu gibi, mitolojik.

⁴² “Ç. N.” Gönül aldatan, gönül avutan, cazibeli.

⁴³ “Ç. N.” Türkçülük fikrinin mütefekkirlerinden Hüseyinzade Ali Turan (1864-1940). Kısa biyografisi için bakınız: Gülsün Dündar, *Türkçülüğün Alfabeti*, Su Yayınları, İstanbul 1979, s. 96-97.

⁴⁴ “Ç. N.” Heyecan veren, heyecanlandırıcı, coşturan.

⁴⁵ “Ç. N.” Kısım, parça.

⁴⁶ “Ç. N.” Övünme, iftihar etme.

⁴⁷ “Ç. N.” Destan.

⁴⁸ “Ç. N.” Anlatma, ifâde etme.

Avlonya bile Hasan Rıza⁴⁹ ve Niyazi'nin⁵⁰ kanıyla bir Türk toprağı, bir millî ziyâret-gâh, eğer tâbîr câizse bir mutâf⁵¹ oldu.

Behlül Bey, Suat Nahit Bey ve Mösyö Tardiyo... Sezâ-yı ıslâhı⁵² imkânsız, lâkayd ve müstehzîler, sen ey sermedi⁵³ düşmân... Sizin tezyîflerinizi en derin bir kayıtsızlıkla karşılayan bu heyecanlı adamdan murdar mâneviyetinize bin lânet!

Ben hiçbir şeyin mağlûp edemeyeceğı bir îtikâdla ser-hoş ve âtîden⁵⁴ emînîm... İşte al bayrağın Rumeli'de dalgalandığını görüyorum:

Ümîdi bu milletin gömülmez
Beyhûde bu gayretin mezârcı!

18 Haziran 1329 [1 Temmuz 1913]

Mehmet Ali Tevfik, "Yine Rumeli", *Turanlı'nın Defteri*, Kitâbhâne-i İslâm ve Askerî-Tüccârzâde İbrahim Hilmi, Dersâadet 1330, s. 103-109.

⁴⁹ "Ç. N." Hasan Rıza Paşa hakkında bakınız: Gizem Kaytan, "Balkan Savaşları'nda Kuşatılmış Bir Şehir ve Kahraman Bir Kumandan: İşkodra Müdafaası ve Hasan Rıza Paşa", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 17, Ocak 2019, s. 158-200.

⁵⁰ "Ç. N." Ahmet Niyazi Bey veya Resneli Niyazi Bey (1873-1913). Biyografisi için bakınız: Hikmet Feridun Es, *Tanımadığımız Meşhurlar*, 2. Basım, Ötüken, İstanbul 2013, s. 462-483.

⁵¹ "Ç. N." Ziyâret veya ibadet maksadıyla etrâfında dönülen, çevresinde dolaşılan, tavaf edilen (yer).

⁵² "Ç. N." İyi duruma getirme, iyileştirme.

⁵³ "Ç. N." Sonsuz, ölümsüz, ebedî, bâkî.

⁵⁴ "Ç. N." Gelecek zaman.

ایمدی بوملتک کومولز .
بیوده بوغیرتک ، مسزاسی !

« ساووف » ک برسر تان قدر وحشی ومنفور خیسالک
توجیه ایبه متصل اوقودیم بومصراعلر نجیایکیمک ؟ غریب بر
تجسسله حقیقه می حفر ایدیورم ، نهایت بولدم . . . اوج درت
سنه اولالمه کین فرانسزجه بر شعر مجموعهمسندده چوقاقوقوش
بر منظومه تک ایکی مصرعای . . .

کتبخانه مه قوشیورم ، حیاتی اوقدر بلاغت وحرارتیه
افاده ایدن شاعرلک کتابی جمالی پارمقلره قاریشدریورم بوتون
منظومه می بر نقسده اوقویورم :

خیر !

— آه ، آراس ولورن کویکری ! سز آلمان اولقدن امتناع
ایدیورسکز اوله می ؟ . . . بزم مساجتل داوردنیمز بتر : بوکوبکر
ایچون برانه لر دوکدره لم ، زنجیرلر برچین ایدم . . . کایدنیش آقیز
لرینه اوج قات طویغین مهرلر ووره لم .

— دمیسی ، بیوده بره مدبر دکورسک ، فکر زنجیر قبول ایتر !

— مادامکه اولهدر برزندان بایسون ، قیوسی ایبه قیاسون
ددوادلری یوکسک اولسون ! بکانه برخولیا بساین بوچنون « آراس .
ولورن » لیلری فنوشلره طیفکیز واووزلرندن سورمه لیکیز ! سه .
ولسی لازم کان بروسه در ، بروسه وروسیه قانون !

— زندانجی سنک زندانک بیوده بره قیاهتی . غظو کین جیس اینار !
— خدین ورامازغری ، تولوم کلپور ، بوتون اجدادیکک برو

یته روم ایلی

بلغارلرک روم ایلی ده ملیت نامنه یاپدیزی « اجرا آت » ی
یته برز بردماغمده جانلاندیریورم . طوبدن اعداملر ، جبری
واقیزلر ، تبدیللر ، هر دللو بلغارلشدرمقلر . . . ادرنه برینه
اودرین ، مصطفی پاشا برینه فردینسالدوو ، دده آناچ برینه
نادجدا . . .

هر زمان دیشلری غیجیرداتان ، وارلغی برغیظ و دشمنلق
دینامیتله برهوا ایدن بو « اجرا آت » ک نایه سی دوشونیورم
و آن وحالک قیاعتنه رغماً مظفرانه بر استخفاف حسدن کندمی
آله میورم . . . حتی دوداقلر مده برتزیف التواسی بیله وار . . .
خونخوار ساووف ، تورک نامنی اوزنه دن قالدیرمق ایچون
روم ایلی ده سن عظیم بر قیامت قوباردک . یوز بیکلرجه تورک
غایت درین حفر ایدیلن چقورلره کومولدی و اوزلرینه آغیر
طاشلر باسادی . فقط « امید » ، دائماً قوتلی ، هیچ مغلوب
اولمز ، مؤبدآ مظفر « امید » ، نایه بیلدک ؟

برد بره سر به بکی کور . زمان برجوق کوزلر قیادی . ای مزار قازجی . هادی ، قازمه کالکه آل فرانسک بوخیار مارندارلرینک حبسی چابوقاق و کوزله دفن ایت !

— مزار قازجی ، چوقورک اھمینی یقی . امید . دفن اولمازا!
و طبرور فرانمز شاعرینک « آراس لورن » الحاقندن اون یادی سنه صکره یازدینی بو منظره معنی بوتون مناسیبه شه دم :

ایدی بو ملنک کومولز ،
بیوده بو غیرنک مزارجی !

روم ایلیتک معصوم و بدبخت خیالی قازیشنده عشق و استغراقه بو مصراعلری تکرار لوب دورورکن آنسزین قولانمک دینده مستهزی ، غدار ، عصیان و بریحی قهقهه لر ایشیدلدی . وطنسز تورک کتجلرندن برینه می بوقسه موسیو « تاردیو » به می عابد اولدینی یک ائی تعیین ایدمه مدیکم برس ، غروری تولدیرمک ایستین بر تعرض باشلادی :

« عزیزم ، تمدن و محافظه ایدمه مدیککز روم ایلی حفته امیدار یلبورسکز . اگر بو ، خیالک فوقده برحامت اولسه ایدی صاف دللککز بکا مرحمت الهام ایدردی . فقط شمدی قهقهه ایله کولک احتیاجندن باشقه برشی حس ایتمیورم . روم ایلی ده سزک نه کز وار ؟ . . . »
ترددسز ، غضبه رام اولیه نرق ، حیثیت شعدار برکوتله جواب ورییورم :

« سنه لردن بری بزتودکار بالکز بر ایشی مقدس بیلدک : کندی کندمزه افرا ! خارقه نما برعزم و عناد ایله ایفالی دیکمز بو وظیفه بارلاق بر موفقیت ایله ختام بولدی : کندی کندیزدن ایکرنه تک ! انسانلرک یاریسی قتل ایدن برجانی احتیالک بر ایت قزانه بیلیر ! فقط بژکندی علممزه حاضر ادا دیمز داهیا نه اتمانامه دن صوکره آرق - عزیزم بهلول و سعادنا هید . . . یا خود محترم موسیو تاردیو . . . آرتق سزک نظر کزده مجرمیتدن قورتیله مین . فقط بونکه بر بالکز بر محکمه حضور رنده معصومیتمز وصفوتز تبین ایشدی : محکمه وجدانز ! »

..

عجا بهلول ، سعادنا هید و تاردیو ، « تورانی » نک بر دقیقه ایچون مدافعه منی دیکلمک موافقت ایدرلرمی ؟
بزدوم ایلی ده نه یایدق ، روم ایلی ده « تورک » اوله رق نه .
واردر ؟ بونره غایت عمومی و بویه اولدینی ایچون میهم جوابلر ویرمکدنه بک بیکی وزنده بر مشاهده می آکلانه جقم .
دده آناچده ابدک . . . بلغارلرک بو کونکی « نادجدا » سنه . . . کوجوک قصبه ده هرشی انتظام فکریته ، تمدن آرزوسنه ، بویوک بر قابلیت بکونه دلالت ایدیوردی .
کیشیش و اناچارله مزین بر جاده ، اگر تمیر جائز اولسه نزه صفتیه توصیف ایدمک تمیز سؤوقتر . . . کوزل بر

دردیله نصل یا تام ؟ وین نصل امید اتم ؟ ...

خیر ، خیر اروم ایلی بر توروک یوردیدر .
حافظه مددی و قهملرک ، حکایه لارک آتله دیگی بر ایمان ایله
باغیر یوروم :

ای روم ایلی . هر زمان بزمنک !

بیم ایچون سلانیك ، مناسرتده دده آناج کی آجیق
وسونلی بر خاطره ، دائمی بر امید منیبی ... ملی مفکوره سلانیكده
دوغندی ؟

عزیز استادم حسین زاده نك اكمه سیج تلقین رینه ، ارشاد رینه
تجلیگاه اولان بر شمیدی « تسالونیک » دگیدر ؛ سلانیكده بر
تورک چو جوغناك نه اوله جقسك ؟ سؤاله : « بوم باجی اوله جنم !
دشمنلرک باشی ازه جکم ! » جوابی بر دیگی قولی قلمسه
دویمدی ؟ سیاسی انقلابی بو یون مناسرت ، بزه بومای و بکین
کی یا باخی میدر ؟

روم ایلی ، باشدن باشه تورک یوردیدر . اونک هر جزوی
تورک مضر تدرینک داستانلری ترنم ایدر . اوزاق و مجهول
اشقودره ، عامی و نامهر اولونیه بیله حسن رضا و نیازینک قانیله
بر تورک طوبرانی ، بر ملی زیارتگاه ، اکر تغییر جائزه بر
مطاف اولدی ...

مدرسه ، ایزیده کتیخانه اوله جق بر بنا ، اعدادی مکتبی ، قیز
رشدیه سی ، منور کتیجاقلوی ، جماعت اسلامیه نك مکتبلر ایچون
ایراد اوله رقی یا بوردینی سکزینا مکمل بر غر باخته خانه سی ، عمومی
بر باغی ... بلنار سائک دکل بلجیقا و فرانسه نك اون بئش بیک نفوسلی
هر جانی بر قصبه سنده مدنیت و عرفانه عابد دهانه کی مؤسسلر
وارسه سز سوبلیکیز ، بن دده آناجده ، بو کوزل تورک مدینه
سنده بونلرک اشرلی سزه تعداد ایدم . . . مونس قصبه چی
یا نغده بولان بر فرانسه ملی مهندس کز بر دکن صوکره یه
کندیسیله دکن کاردنده او نور مشدق . کچ مهندس : « احتیاسکنز
نهدر ؟ » دیدم . فرانسز آرقداشم حیرت و مفتونیتله جواب
و بردی : « بزم دیه بو فغان [۱] کی کوچوک قصبه لر مزدن
هیچ فرقی یوق ! »

ایشته بلنازلرک کوزل سواققلری قرداشلر مرنک قاتیله سو -
لادقلری دده آناج ، سوکیلی تورک مدینه سی !

بن تورکلرک اساطیری منقبه لره بکزه بن بر سفر و بارلاق
بر مظفریت نتیجه سنده فتح ایتدکلری معزز روم ایلی بی نصل
اوتوته بیایم ؟ بن آق دکر ساحلده دلقریب سیاسی
کوزلر مه نقش ایدن دده آناجی ، قرق سنه اول تلی فورلش
و گندیسه صرف تورکجه بر آد و برلش بو کوزل مدینه نك حیرتیه ،

[۱] فرانسه نك بحر محیطه سا - ائنده ایکی طرف ، کوچوک قصبه سیدر .

۱۰۹

بهلول بك ، سعاد ناهيد بك و موسيو تارديو ... سزای
اصلاحی امکانسز لا قید و مستهزیلر ، سنای سرمدی دشمن ...
سزک تزییفلر کزی الک درین بر قیدسز لقله قارشیلایان بو هیجانلی
آدمدن مردار معنویتکزه بیک لعنت !
بن هیچ بر شینک مغلوب ایده میه چی بر اعتقادله سر خوش
واتیدن امینم ... ایشته آل بایراغک روم ایلی ده دالنه لاندیغنی
کور بیورم :

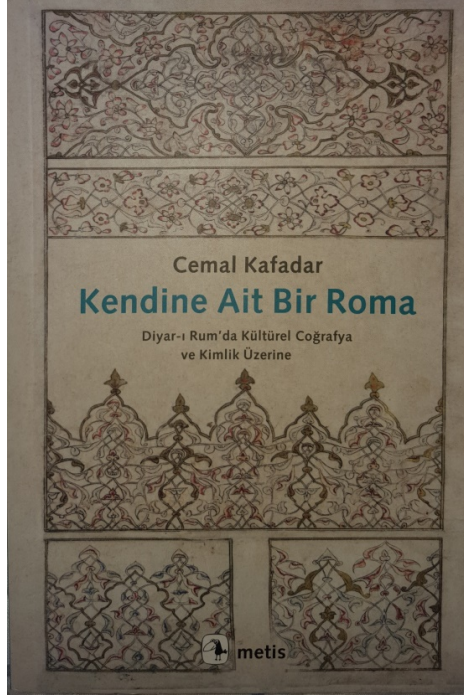
امیدی بوملنک کومه واز .
بهوده بوغیرنک مزارچی !

۱۸ حزیران ۱۳۲۹

KİTAP TANITIMI

**Cemal KAFADAR, *Kendine Ait Bir Roma:*
Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve
Kimlik Üzerine, Metis Yayınları, İstanbul 2017,
139 sayfa, ISBN- 13: 978-605-316-088-5**

Ayşe KILIÇ*

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-7333-105X, ayse.kilic@ogr.iu.edu.tr.

Kılıç, A. (2020). Cemal KAFADAR, *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2017, 139 s., ISBN: 978-605-316-088-5. ABAD, 3(6), 151-157.

Cemal Kafadar'ın *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine* isimli kitabı 2017 yılının Mayıs ayında yayımlanmıştır. Kitap, “Teşekkürler”, “Giriş” ve “Kendine Ait Bir Roma” başlığını taşıyan üç bölümden meydana gelmiştir.

Yazar “Teşekkürler” bölümünde, kitabın yazımı sırasında yardımlarını gördüğü bazı kişi ve kurumlara olan şükranlarını dile getirdikten sonra, “Rumî” kimliğine olan alâkasının 1986 yılında rahmetli Halil İnalçık Hoca'nın yetmişinci doğum günü için yine rahmetli Şinasi Tekin'in hazırladığı armağan kitabına bir makale yazdığı sırada başladığından bahsetmiştir. Cemal Kafadar, 1995 yılında yayımlanan *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State* ismini taşıyan kitabında zikredilen konuya kısaca değinmiş olduğunu,¹ ancak esas olarak Sibel Bozdoğan ve Gülru Necipoğlu'nun birlikte tertipleedikleri “Diyâr-ı Rûm'da Mimari Tarihi” konulu bir konferans vesilesiyle hazırladığı konuşmadan ötürü tekrar bu meseleye yoğunlaştığını belirtmektedir. Bu konferansta yaptığı konuşmanın genişletilmiş hali ise, kitapta yer alan “Kendine Ait Bir Roma” başlıklı bölümdür. Yazar bu bölümü, konuyla alâkalı daha geniş bilgi edinmek isteyen okuyucu için, kitabında yer veremediği bazı çalışmaları zikrederek sonlandırmaktadır.

Cemal Kafadar, kitabın “Giriş” bölümünde, *vatan, il, yurt, ulus, kavim, millet, soy* gibi kavramları incelemiş ve özellikle *vatan* kavramı üzerinde durmuştur. *Vatan* ve *millet* gibi kavramlar söz konusu olduğunda “vardı-yoktu, iyiydi-kötüydü” tarzı yekpare genellemelerden uzak durulması gerektiğini bu bölümün on yedinci sayfasında vurgulamıştır. Kafadar, bu fikrini desteklemek için, *vatan* kavramının Namık Kemal, Şinasi, Ahmet Cevdet Paşa ve Ziya Gökalp gibi kişiler tarafından nasıl farklı şekilde kullanıldığını örnek olarak göstermiştir. Bugünkü kullanımına yakın anlamının ise, on sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren oluşmaya başladığı tespitini yirmi üçüncü sayfada yapmıştır.

Vatan-yurt meselesinden ne anlaşıldığı bahsine girdiği otuz üçüncü ve otuz dördüncü sayfalarda ise, modern dönem öncesinde tek tip bir anlayışın olmadığını belirtmiştir. Ayrıca *vatan* yahut *il* gibi mekân belirten kavramların ulus-devletlerden önce de duygu yükü taşıdığını ve bunlara siyasî anlam yüklenmesinin mümkün olduğundan bahsetmiştir.

---

¹ Bkz. Cemal Kafadar, *İki Cihan Âresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, terc. Ceren Çıkin, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 2010, ss. 1-2.

Cemal Kafadar, kitabın otuz beşinci ve otuz altıncı sayfaları arasında, kimliğe dair soruları, yani “biz kimiz” ya da “onlar kim” tarzı soruları, büyük anlatılar üzerinden cevaplamaya çalışmak zorunda olmadığımızı ifade etmiştir. Kimliklerin ve kimliğe işaret eden göstergelerin esnekliğini kanıtlamak içinse “yoğurt” örneğini tercih etmiştir. Yazar, bir zamanlar yoğurdun, köylü, taşralı, kaba saba ve rüstik çağrışımları olduğunu, ancak özellikle son yirmi- yirmi beş yıllık zaman zarfında, Batı’da üretilir ve tüketilir hale gelmesiyle, sağlıklı diyet, fitness ve şehir yaşamının vazgeçilmez unsurları gibi yeni anlamlar kazanmış olduğunu belirtmiştir. Sonrasında *Rûm* ve *Rûmi* kelimelerinin kullanımına² dikkat çekmiştir. Kafadar, kitabının otuz sekizinci sayfasında bu iki kelimenin başka aidiyet belirten tanımlamalarla birlikte, uzun zaman boyunca “biz” ya da “onlar” demenin, özellikle de sanat ve düşünce hayatıyla alâkalı olarak Osmanlı³ coğrafyasına ait olanları ifade etmenin yollarından biri olduğunu dile getirmiştir.

Kafadar, kitabının kırk birinci sayfasında “diyâr-ı Rûm Anadolu mu?” diye sorarak bu terimin hangi coğrafyayı temsil ettiğini irdelemeye çalışmıştır. Bilhassa Türkiye’de yaklaşık yüz yıldır “diyâr-ı Rûm” teriminin tarihçiler tarafından “Anadolu” ile açıklamaya çalışıldığını belirtmiştir. Bu tanımlamanın yapılmasında, belki de Osmanlı yazarlarına etki eden Takvîmu’l-buldân adlı coğrafya kaynağını yazan Ebu’l-fîda (1273-1331) olmuştur. Çünkü bu eserinde “bilâd al-Rûm”u günümüzdeki “Anadolu”ya çok yakın bir şekilde tarif etmiştir (s. 46). Yazar, kırk ikinci sayfada, “Osmanlı döneminde “şüerâ-yı Rûm” Anadolu şairleri ya da “ulemâ-yı Rûm” Anadolu âlimleri olarak çevrilebilir mi?” diye kritik bir soru yöneltmiştir. Akabinde, bu kişilerin biyografileri incelendiği zaman, aralarında Balkanlarda doğmuş, büyümüş ve İstanbul’da kariyer yapmış birçokları olduğunu, hatta Üsküdar’a geçmek haricinde Anadolu’ya ayak basmamış olanların bile bulunduğunu ifade etmiştir. Bunları dikkate

² Selçuklular ve Osmanlılar “Rûm” kelimesini hem bir isim hem de bu coğrafyada yaşayanları nitелеmek üzere kullanmışlardır. Bkz. Casim Avcı, “Rum”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV, (2008), s. 222 ve Franz Babinger, “Rum”, *İslâm Ansiklopedisi*, IX, (1964), s. 764. Ayrıca Osmanlı Devleti’ndeki Rûm eyaleti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Açık, “Rum Eyaleti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV, (2008), ss. 225-226.

³ Osmanlı İmparatorluğu’nda “Rûm” ve “Rûmî” kavramları hakkında daha ayrıntılı bilgi için Salih Özbaran’ın *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmi Aidiyet ve İmgeleri* adlı eserinin “Rûm”, “Rûmî” ve “Türk”-I ve “Rûm”, “Rûmî” ve “Türk”-II başlığını taşıyan bölümlerine bakınız.

Kılıç, A. (2020). Cemal KAFADAR, *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rûm'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2017, 139 s., ISBN: 978-605-316-088-5. ABAD, 3(6), 151-157.

aldığımız zaman ise karşımıza, Tuna'dan Fırat'a kadar, Balkanlar'ı ve Anadolu'yu kapsayan bir “diyâr-ı Rûm” coğrafyası çıkmaktadır.

Cemal Kafadar, kitabın “Kendine Ait Bir Roma” başlığını taşıyan bölümünü, daha önce İngilizce olarak, *Muqarnas* Dergisi'nin yirmi dördüncü cildinin birinci sayısında, yedinci ile yirmi beşinci sayfalar arasında “*A Rome Of One's Own: Reflections On Cultural Geography And Identity In The Lands of Rum*” adıyla yayımlamıştır.⁴ Makalenin Türkçe tercümesi, Fatih Özgüven tarafından bu kitapta yayımlanması için yapılmıştır. Bu bölümde, “Giriş” kısmında ele aldığı “diyâr-ı Rûm” kavramından bahsetmeye devam etmiş ve burasının hangi coğrafyayı içine aldığını ve günümüzdeki “Anadolu” ile aynı olup olmadığını muhtelif kaynaklardan örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. Buradan hareketle, 1071 ile 1300 arasındaki dönemi “Selçuklu Anadolu” ya da “Osmanlı öncesi Anadolu”, Selçuklular'ın yıkılmasından sonraki dönemi ise “beylikler dönemi” ya da “Osmanlı Anadolu” olarak kabul etmenin doğru olmadığını savunmaktadır (s. 65). Yazar, her ne kadar “zarif” görünmediğini belirtse de “Selçuklu Anadolu” yerine “Türk-Müslüman Anadolu” ve “Türkler” yerine de “Türkçe konuşan Müslümanlar” tabirlerinin kullanılabilceği teklifinde bulunmaktadır (s. 69-70). Sunduğu bu alternatif tabirleri yetmişinci sayfada, “tarihte sahihlik bazen kestirme yollara izin vermez” diyerek savunmaktadır.

Kafadar, geç Ortaçağ ve Yeniçağ'da, Güneybatı Asya ile Güneydoğu Avrupa'da kimliklerin tarihsel coğrafyasını ve kültürel tarihini yeniden yazma arayışına girildiğini, bunun sonucunda da “Rûm” ve “Rûmî”⁵ kavramlarına odaklanıldığını söylemektedir (s. 72). Hem kültürel hem de fizikî mekânı tanımlarken kullanılan “Rûm” ve “diyâr-ı Rûm” kavramlarının Arap-Fars kökenli bir uyarlama olduğunu, ancak Türkçe konuşanların, bu tabirleri hükmettikleri bölgeyi tanımlamak için genişlettiklerini kaydetmektedir (s. 73).

Yazar, kitabın seksen bir ve seksen sekizinci sayfaları arasında görsel malzemeye yer vermiş ve burada “Rûmî” kavramının motiflere yansımaları örneklemiştir. İlerleyen sayfalarda, yine kavramlar üzerine yoğunlaşmış ve özellikle “Rûmî” ve “Türk” kelimelerinin farkını tarihî kullanımlarına

---

⁴ Bkz. Cemal Kafadar, “*A Rome of One's Own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum*”, *Muqarnas*, 24, (2007), ss. 7-25.

⁵ Rûmî kimliğin görsel kültürünün Osmanlı zihniyetinde sahip olduğu yeri anlayabilmek için bkz. Çiğdem Kafesçioğlu, “Rûmî Kimliğin Görsel Tanımları: Osmanlı Seyahat Anlatılarında Kültürel Sınırlar ve Mimari Tarz”, *Journal of Turkish Studies*, in Memoriam Şinasi Tekin, 31/ II, (2007), ss. 57-65.

dikkat ederek incelememiz gerektiğini belirtmiştir. Buradan hareketle, “Rûmî” kavramının yerleşik olarak yaşayan, çeşitli kültürlerle kaynaşmış şehirliler, “Türk” kavramının ise göçebe olarak yaşayan, örf ve âdetlerine bağlı yerel köylü halk için kullanıldığını öne sürmüştür. Fakat bu iki kavram farkı belirtmek için kullanılsa da, “Rûmî” kimliğinin “Türk” karşısından kopmadığını ifade etmiştir (s. 93). Cemal Kafadar’a göre “Rûmî” yalnızca toplumsal ve coğrafi tanımlama değil, aynı zamanda üslûp ve karakter tanımlamasıdır. Bu görüşünü desteklemek için, Halep’te, Rum’da ve Diyarbekir’de uzun süre kadılık yapmış Haleti adlı bir kişi hakkında “Arab’ın lutf u mürüvvetin[i]... Acem’in zerâfet ve nezâketin[i] ve Rûm’un zekâ ve fetânetin[i]” şeklinde yazılanları örnek göstermiştir (s. 107-108).

Kafadar, modern dönemde kavramlarla ilgilenenlerin, “Rûmî” kavramını bilinçli olarak kullanmadıkları görüşünü taşımakta ve bunu şöyle açıklamaktadır: “Modern dönemde konuyla ilgilenenler “Rumî” kelimesinin bir zamanlar bolca kullanılmasıyla ilgili hafıza kaybının kökleri çok derinde, Türk milliyetçiliğinden çok öncesine denk düşen bir tercihte, Osmanlıları ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Türkdilli Müslümanlarını toptan “Türkler” diye nitelendirme tercihinde yatıyor. Bu, geç Ortaçağ döneminden bu yana hem Avrupa dillerinde hem de birçok Türkçe olmayan Ortadoğu ve Balkan dilinde (Yunanca ve Arapçada meselâ) önemli oranda rastlanan bir tercih olagelmıştır. Bu nitelendirme, bizzat Osmanlıların ve eğitilmiş Türkdilli tebaanın kendilerine “Türk”tense “Osmanlı” ya da “Rumî” deme konusundaki ısrarlı tercihlerine rağmen değişmeden sürmüştür.” (s. 110). Cemal Kafadar’a göre, “Rumî” kelimesinin şaşaalı devri on üç ile on yedinci yüzyıl arasındadır (s. 112). On sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren coğrafi tanımlama olarak yerini “Anadolu” kelimesine bırakmıştır (s. 126). 1820’lerdeki Yunan Özgürlük Savaşı ve sonrasında ise “Rum” kelimesi politik anlam kazanmıştır (s. 127).

Yazar, kitabın yüz otuz altıncı sayfasında, iki farklı görüşü de savunuyormuş izlenimi vermekte ve kendi fikrinin ne olduğunu tam olarak ortaya koymayarak şu açıklamaları yapmaktadır:

“Millî öze olan ilgi ve diğer her şeyi dışlayan söylemler beni derinden kaygılandırırsa da, kendini küreselleşme çağı ilan eden bu çağda, ulus temelli kavramsallaştırma ve anlatıları yıkmak da korkarım ki, bunları manipülasyona açık (insan hakları, demokrasi, azınlık hakları, kadın hakları vb. temelli) söylemlerle eklemlemek yoluyla emperyalizmin yeni biçimlerine yol açabiliyor. Milliyetçiliklere ve millî tarihlere sataşmak postmodern bir eğlence halini aldı. Milliyetçiliklerin milyonlarca insana hitap ettiğini, başka şeylerin yanı sıra onlara bir vakar hissi ve egemenlik

Kılıç, A. (2020). Cemal KAFADAR, *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2017, 139 s., ISBN: 978-605-316-088-5. ABAD, 3(6), 151-157.

payandası sağladığını unutmaya eğilimindeyiz, ki bence bunlar hor görülecek ya da kökü kazınacak şeyler değiller.”

Bana göre Cemal Kafadar, buraya kadar dile getirdiklerinin yanlış anlaşılması endişesini taşımakta ve kitabının yüz otuz sekizinci sayfasında şunları söylemektedir:

“Bu yazdıklarımı “Rûmî” sözcüğünü milliyetçiliklerin aşınıklarına karşı panzehir olarak sunmak, onu “Türk” veya “Osmanlı”ya mekanik bir alternatif olarak geri kazanma ya da “Romalı-olarak Türkleri” Avrupalı kimliğine katma çabasına girmek apaçık romantizm olacaktır. Ne var ki zaruri sayılan ulus, din ya da devlet-merkezli kategorileri sorgulayarak tarih yazarken, başka şeylerin yanı sıra, “Rûmî”lik anlayışında cisimleşen modernlik öncesi kimlik kavramsallaştırmalarının daha derinlikli bir arkeolojisinden yararlanabilir ve böylece ele aldığımız çoğul ortamlardaki “kendim/iz ve başkaları” kavrayışlarının serüvenini daha iyi anlayabiliriz.”

Eserin içeriğiyle alâkalı yazılanlardan sonra biraz da biçimsel yanlarından bahsetmek isterim. Kitabın muhtelif yerlerinde, konuyla alâkalı bazı ayrıntılar içeren çeşitli görsel malzemelere ve bolca haritaya yer verilmiştir. Bunların konuya zenginlik kattığını ve kitabı renklendirdiğini düşünüyorum. “Giriş” bölümünün sonunda, kitabın on dördüncü sayfasında Albrecht Dürer’e ait *Türkenfamilie (Türk Ailesi)* isimli bir gravür yer almaktadır. Burada, elinde ok ve yay bulunan bir erkek ile kucagında bebeği olan bir kadın, ki hem vücudunun üst kısmı hem de ayakları çıplaktır, tasvir edilmiştir. On beşinci yüzyılda yaşayan bir Türk ailesini tasvir ettiği belirtilen bu gravür, oryantalistlerin hayal dünyasını yansıtmaktadır. Yazar, bu görselin altına diğerlerinde olduğu gibi bir açıklama eklememiştir. Anlattığı konuyla bağlantısını kuramadığım için, görselin burada kullanılmasını yadırgadım.

Hacimli bir eser olmaması münasebetiyle, “Rûm” ve “Rûmî” kavramlarının tarihî gelişimini merak eden okuyucu için iyi bir başlangıç kitabı olabileceği kanısındayım.

Kaynakça

AÇIKEL, Ali, “Rum Eyaleti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV, (2008), ss. 225-226.

AVCI, Casim, “Rum”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV, (2008), ss. 222-225.

BABINGER, Franz, “Rum”, *İslâm Ansiklopedisi*, IX, (1964), s. 766.

KAFADAR, Cemal: “A Rome of One’s Own: Reflections on Cultural Geography and Identity in the Lands of Rum”, *Muqarnas*, 24, (2007), ss. 7-25.

Kılıç, A. (2020). Cemal KAFADAR, *Kendine Ait Bir Roma: Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2017, 139 s., ISBN: 978-605-316-088-5. ABAD, 3(6), 151-157.

KAFADAR, Cemal, *İki Cihan Âresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, terc. Ceren Çıkın, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 2010.

KAFESÇİOĞLU, Çiğdem, "Rûmî Kimliğin Görsel Tanımları: Osmanlı Seyahat Anlatılarında Kültürel Sınırlar ve Mimari Tarz", *Journal of Turkish Studies*, in *Memoriam Şinasi Tekin*, 31/ II, (2007), ss. 57-65.

ÖZBARAN, Salih: *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmî Aidiyet ve İmgeleri*, 2. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. Yayınlanması istenen makalenin Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Yönetim Kurulu tarafından belirlenen yazım kuralları çerçevesinde yazılmış olması şarttır. Eserdeki imlâ ve bilgi hatalarını düzeltmek yazarın sorumluluğundadır.
2. Yayınlanması için gönderilen makaleler Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu tarafından incelenmek üzere hakemlere gönderilir.
3. Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu hakemlerden gelen raporları inceleyerek makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verir. Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu hakem raporlarından bağımsız olarak makaleyi yayınlamama hakkını saklı tutar.
4. Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler yazarlarına geri gönderilir. İstenen sürede geri dönmeyen yazarların Editör Kuruluna ulaştırılmayan çalışmaları yayından düşürülür.
5. Editör Kurulunda onaylanan çerçeve dâhilinde düzeltmesi yapılan makaleler Yönetim Kurulu'na sevk edilir.
6. Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Yönetim Kurulunca yayınlanması onaylanan makaleler yayımlanmak üzere sıraya alınır.
7. Yazar, Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi Editör Kurulu tarafından kendisine tebliğ edilen (makale düzeltme süresi, yazım kuralları vs.) hususlarını zamanında yerine getirmek zorundadır. Aksi takdirde makale basım süreci durdurulur.

YAZIM KURALLARI

Yayın dili: Derginin yazım dili **Türkçedir**. Bununla birlikte **Almanca, Fransızca, İngilizce ve Rusça** yazılar da yayımlanabilir.

Yazım kuralları: Dergimize gönderilecek yazıların aşağıdaki biçimsel özellikleri taşıması yayım birliğı açısından zorunludur.

Türkçe Başlık: İçerikle uyumlu, **10-12** sözcüğü geçmeyecek biçimde büyük koyu harflerle, yazılmalı ve sayfa ortasında yer almalıdır.

İngilizce Başlık: İçerikle uyumlu, **10-12** sözcüğü geçmeyecek biçimde büyük koyu harflerle Türkçe Öz'ün altında, **11** punto, önce ve sonra 3 nk boşluk bırakılacak şekilde sağı ve sol 1 cm içerde yazılmalıdır.

Yazar adı ve adresi: Yazar(lar)ın adı (**küçük**) ve soyadı (**büyük**), başlığın altında **ortalanmış** olarak **11** puntoyla yazılmalı; unvanı, çalıştığı kurum,

haberleşme ve e-posta adresleri ise normal karakterde harflerle dipnot olarak belirtilmelidir.

Öz (Abstract) ve anahtar sözcükler (Key Words): Türkçe ya da yabancı dillerdeki makaleler **120-150** sözcük arasında öz içermelidir. **Türkçe** ve **İngilizce** özet ilk sayfada önce Türkçe özet ardından İngilizce özet gelecek şekilde sıralanmalıdır. Öz (Abstract) **10 punto**, tek satır, sağdan ve soldan **1 cm** içeride yer almalıdır. Öz bölümü, yazar adının hemen altından **3 nk** boşluk bırakılarak başlamalıdır. Özet ve Abstract'ın altında **3-10** sözcük arasında büyük harfle başlayan anahtar sözcükler bulunmalıdır. Özet başlığı **10 punto koyu** yazılmalı ve “**Öz:** Metin”-“**Abstract:** Metin” şeklinde olmalıdır.

Örnek:

1530-1611 YILLARI ARASI KESRİYE ŐEHİRİ'NDE NÜFUS VE EKONOMİ*

Onur KABAK **

Öz: Bugün Yunanistan'ın kuzeyinde bulunan Kesriye (Kastoria), XIV. yüzyılda Balkanlarda gerçekleşen hızlı Osmanlı fütühatının sonucunda, 1385 yılında fethedilerek Osmanlı idari yapılanması içerisine dahil olmuştur. Rumeli Eyaletinin sol kol kazaları içerisinde olan Kesriye ile ilgili olarak bu çalışmada daha ziyade 1530-1611 yılları arasında şehrin nüfus ve ekonomisi ele alınmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda ilk olarak tahrir defterlerinden faydalanılarak şehirdeki toplam nüfus, bu nüfusun yıllar içerisindeki değişimi, toplam nüfus içerisinde Müslüman ve Hristiyan kesimin dağılımının ne olduğu gibi konular ele alınacaktır. İkinci olarak ise vergi kalemlerinden yola çıkarak şehir halkının ana ekonomik faaliyetinin tespitine çalışılacaktır. Son olarak şehirdeki mesleki iş kollarının ne olduğu ortaya konularak Osmanlı klasik döneminde Kesriye şehrinin bir görüntüsü ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kesriye, Nüfus, Ekonomi, Meslek, Tahrir.

DEMOGRAPHIC AND ECONOMIC STRUCTURE OF

* Bu çalışma Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan Kuzey Yunanistan'da Osmanlı Klasik Döneminde Üç Şehir (Yanya, Kesriye, Serfice) adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Tarih Bölümü, email: onurkabak@selcuk.edu.tr

KESRIYE BETWEEN 1530 AND 1611

Abstract: Kesriye (present day Kastoria in Northern Greece) was incorporated into the Ottoman administrative system after 1385 as part of the rapid Ottoman conquest in the Balkans during the XIV. century. This study will cover the population and economy of the city which was among the Via Egnatia districts of the Rumeli Province, focusing on the period between 1530 and 1611. In this respect, total population of the city, temporal change of the demographic structure, ratio of Muslims to non- Muslims and similar issues will be highlighted in line with Ottoman land surveys (tahrir defterleri). A second concern is to detect the main economic activities of the urban population by analysing different tax genres. Lastly, occupational branches of the city will be portrayed to present a general overview of Kesriye during Ottoman classical age.

Key words: Kesriye, Population, Economy, Occupation, Tahrir.

Ana metin: Yazı Microsoft Word yazılım programı ile boyutları **17 / 24 cm** olan sayfa üzerinde **Times New Roman 11 punto** ile **tek** satır aralıklı ve **üstten 2,5 cm, alttan 2,5 cm, soldan 2,5 cm, sağdan 2,5 cm** kenar boşlukları ve **20 sayfa**yı geçmeyecek biçimde tek sütun halinde hazırlanarak teslim edilmelidir. Paragraflar **0 cm** girinti ile başlamalıdır. **Anametn, özet bölümünün** hemen altından **3 nk** boşluk bırakılarak başlamalıdır.

Bölüm başlıkları: Yazıda yer alan konu başlıkları **Giriş, Sonuç ve Kaynakça** hariç, numaralandırılarak **koyu ve sol marjdan** başlamak üzere yazılmalıdır.

Şekil ve Tablolar: Şekil adı, şeklin altında, tablo başlığı tablonun üzerinde yer almalıdır. Şekil ve tablo numaraları 1, 2, 3, ... gibi verilmelidir.

Alıntı ve Göndermeler: Chicago usulünde (klasik usulde) sayfa altı numaralandırılmış dipnot şeklinde yapılmalıdır. Özetleme biçiminde yapılan alıntı ve aktarmalarda sayfa numarası belirtilmez; sayfa numarası ya da numaraları, yalnızca doğrudan alıntılarda tam olarak verilir. **3** satırı geçen alıntılara, ana metne göre sadece soldan **1 cm** girinti verilmelidir. Dipnotlarda ise kaynak ilk kez kullanıldığında isim soyisim, eser adı, varsa cilt ve sayı, varsa çeviren adı, yayınevi, basım yeri, basım tarihi ve söz konusu bilginin alındığı sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Aynı eser bir çok defa kullanılacak ise yazar soyadı, a.g.e (adı geçen eser)-a.g.m. (adı geçen makale), ilgili sayfa numarası şeklinde dipnot düşülmelidir. (Örn: Kayapınar, a.g.e., s. 356).

Ana Başlık Boyutu	11 pt, ortalanmış, kalın
Kağıt Boyutu	17 x 24 cm
Ana Metin Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	2,5 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
İlk satır girinti	0 cm
Yazı Tipi	Times New Roman
Yazı Tipi Stili	Normal
Normal Metin Boyutu	11 pt
Paragraf Aralığı	3 nk
Satır Aralığı	Tek
Dipnot Metni Boyutu	9 pt
Alıntı Metni Boyutu	10 pt
Alıntı Kenar Boşlukları	Soldan 1 cm
Öz Yazı Tipi	Times New Roman
Öz Yazı Tipi Stili	Normal
Öz Kenar Boşlukları	Sağdan- Soldan 1 cm
Öz Metin Boyutu	10 pt
Öz Başlığı	10 pt, İki Yana Yaslı, Kalın

Örnekler:

Kitap:

Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, 11. bs., s. 115.

Sonraki atıflarda: İnalçık, a.g.e., s. 123.

Yazarın birden fazla eseri olması halinde, sonraki dipnotlarda: İnalçık, Klasik Çağ, s. 123.

Makale:

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea”, Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), s. 101.

-Kaynakça: Makalelerde kullanılan kaynak ve araştırmalar makale sonunda bu başlık altında gösterilmelidir. Kaynakça, bu başlık altında **9 punto** yazılmalıdır. Sadece metin içinde atıfta bulunulan kaynaklar yer almalı ve yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir:

İNALCIK Halil, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea”, Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), ss. 99-106.

Çeviriyazı Metinlerde Uyulacak Esaslar

Çeviriyazı bir metnin Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi yayınları arasında yer almadan önce aşağıdaki hususlara riayet edilerek hazırlanmış olması veya bunlara göre düzeltilmiş olması gerekmektedir.

a) Tanzimat sonrası matbu metinlerde:

1. Bu tür metinlerde ilmî transkripsiyon değil transliterasyon veya başka bir deyişle “hafifletilmiş transkripsiyon” uygulanır.

Bundan sonra kullanılacak olan “transkripsiyon” kavramı Türkçede kullanılmayan harfler de dâhil bütün harfleri aynen bir başka alfabe ile yansıtmayı; transliterasyon ise daha çok kelimenin bütünlüğünü koruyarak herhangi bir sadeleştirme yapmadan aktarmayı anlatmaktadır.

2. Uzun bütün heceler â, û, î harfleriyle yazılmalıdır. Ör. hâkimiyet; rûberû; cerîde ... Kalın okunması gereken ve anlam karışıklığına da yol açabilecek kelimelerde bulunan uzun a sesi için, bu durumu önlemek üzere “â” şeklindeki imlâ tercih edilebilir. Ör. Gâzî; mukâyese; tekâbül , kânûn...

Bu durum, benzer yazılışa sahip Arapça ve Farsça kelimelerdeki okuma yanlışlarını da önleyecektir. Ör. “Yasa” anlamındaki “kânûn” ile “Ocak ayı” anlamındaki “İkincikânûn” (Kânûnisânî) kelimelerinde olduğu gibi...

3. Kelimelerin orijinal sesleri korunmalı, transkripsiyondaki hafifletme işlemi imlâ ile sınırlı kalmalıdır. Ör. Aptûlhak Hamit (-) → Abdûlhak Hâmîd (+)

4. Arapça terkiplerin yazımında İSAM DİA'nde ve MEB. İslâm Ansiklopedisi'nde benimsenen yazım kuralları uygulanmalıdır. Ör. Muhîtü'l-Maârif; Muînü'd-devle ...

5. Farsça terkiplerde terkip tiresi her seferinde yazılmalıdır. Ör. Devlet-i Aliyye; hüsn-i muâmele, müdür-i umûmî ... Farsça terkiplerdeki terkip -i'si "-ü" şeklinde yazılmamalıdır. Ör. müdür-ü umûmî (-); hüsn-ü muâmele (-); umûr-u mâliye (-) → umûr-ı mâliye (+) ...

"Ve" kelimesine karşılık gelen "ü"ler ise aynen korunur ve kendisinden önceki ve sonraki kelimeye bitiştirilmeden yazılır.

6. Osmanlıca matbu metinlerde Batı sahasına ait şahıs ve şehir adları genellikle okunduğu gibi yazılmaktadır. Tanzimat sonrasına ait bir metnin çeviriyazısında bu tür kelimeler orijinal dildeki imlâsına uygun yazılmalıdır. Ör. "Mısır'da kalan Fransızların umûr-ı mâliye müdür-i umûmîsi Posiyelk'a gönderdiği mektup (...)" (-).

"Mısır'da kalan Fransızların umûr-ı mâliye müdür-i umûmîsi Poussielque'a gönderdiği mektup (...)" (+)

Türkçede yaygın olarak kullanılan yabancı yer ve şahıs adlarında ise Türkçe kullanımı esas alınır.

7. Masdar-ı ca'liler -günümüz Türkçesinde sık kullanıldığı için tek y ile yazılanlar hariç- çift y ile yazılmalıdır. Ör. Osmâniyye; Cülûsiyye; şahsiyye ... Sık kullanılanlara ör. Bahriye; Mülkiye...

8. Nisbet -î'si ile biten kelimelerin sonuna Türkçe olarak ismin -e hâli geldiğinde masdar-ı ca'lilerle karışmaması için "î" şeklinde yazılmalı fakat bu imlâ masdar-ı ca'lilerde kullanılmamalıdır:

Ör. "Âmâl-i millîye uygun olarak ..." (Burada millî kelimesinin sonundaki -ye, ismin -i hâlini gösterir).

"Âmâl-i milliyeye uygun olarak ..." ("Âmâl-i Millîyeye" imlâsı yanlıştır).

9. Osmanlıca matbu eserlerde vurgulanmak istenen kelimeler ve özel adlar çoğunlukla parantez içine alınarak vurgulanır. Oysa bugün bunun yerine çift tırnak içine alarak vurgulama tercih edilmektedir. Bu bakımdan;

a) Sadece vurgulanması gereken bir (veya birkaç) kelime varsa parantez yerine tırnak içinde yazılmalıdır.

Ör. "(...) nâm-ı âlileri (Nizâm-ı Cedîd) tesmiye olundu." (-)

"(...) nâm-ı âlileri "Nizâm-ı Cedîd" tesmiye olundu." (+)

b) Vurgulanmak istenen bir kitap adı ise sadece italik yazılması vurgu için yeterlidir.

Ör. “Tameşvarî (Hadîkatü’ş-Şu‘arâ) / “Hadîkatü’ş-Şu‘arâ” nâm eser-i bî-hemtâsında (...)” (-).

“TameşvarîHadîkatü’ş-Şu‘arânâm eser-i bî-hemtâsında (...)” (+).

c) Osmanlı alfabesinde büyük – küçük harf ayrımı olmadığı için şahıs, kurum veya yer adı cinsinden özel isimlerde ayrıca tırnak içine almak biçiminde özel bir vurguya gerek yoktur; baş harflerinin büyük yazılması yeterlidir.

Ör. “Şeyhülislâm’ınüstâdı (Münîr Efendi) da çağırılıp meydâna getirildi.” (-)

“Şeyhülislâm’ınüstâdıMünîr Efendi de çağırılıp meydâna getirildi.” (+)

Dolayısıyla bu gibi durumlarda Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış metinlerde kullanılan parantezler hiç kullanılmamalıdır. Elbette açıklama ve ek bilgi mahiyetindeki cümle veya kelime gruplarında parantez kullanılacaktır.

10. Ana metin içinde geçen Türkçe dışındaki dillerden iktibas edilmiş cümlelerin, metin içine tercüme aktarılmalı, gerekiyorsa dipnotlarda orijinal yazılışları kaynak bilgisinden önce verilmelidir.

11. Günümüz Türkçesinde kullanılmayan Farsça kelimelerin imlâsında, günümüzde kullanılanlarda olduğu gibi Türkçe telâffuz esas alınmalıdır.

Ör. nohoft (-) → nühüft (+); dovvom (-) → düvvüm (+) ...

12. Osmanlı Türkçesiyle basılı bir metinde geçen her tür Arapça kelimenin yazımında da yaygın Türkçe telâffuz esas alınmalıdır. Ör. Rasûl (-) → Resûl; a’yân → âyân ...

13. Arapça kelimelere mahsus bir ses olan ayn harfi, anlam karışıklığına veya okuma hatasına sebep olmadıkça imlâyâ yansıtılmamalıdır.

14. Tanzimat sonrası matbu metinlerde transkripsiyon değil transliterasyon esas alınacağı için isimleşmiş veya çok kullanıldığı için âdetâ birleşmiş Arapça, Farsça terkiplerde kullanılacak apostrof ve tire işaretleri kaldırılmalıdır.

Ör. Abdü’l-Hamîd (-) → Abdülhamîd (+)

Kânûn-i sâni (-) → Kânûnisâni (+); Teşrîn-i sâni (-) → Teşrînisâni (+); Rebîü’l-evvel → Rebîülevvel

Cemâziye’l-âhir → Cemâziyelâhir; Zi’l-ka’de → Zilkâde

Şeyhü'l-İslâm (-) → Şeyhülislâm (+) vb.

15. Türkçe kelimelerin -özellikle fiil kökenli kelimelerin- sonlarında Osmanlı metinlerinde genellikle b harfi ve diğer bazı kelimelerde c ve d harfleri kullanılırsa da çeviriyazı çalışmalarında p, ç, t şeklindeki sert-sessiz harfler kullanılmalıdır. Yine özellikle fiil kökenli kelimelerde Eski Türkçeye ait telaffuzun Anadolu sahasındaki bir devamı olarak Osmanlı imlâsına yansıyan “ü” sesleri “i”, “ı” sesleri ses uyumuna göre düzeltilmeli; kapalı e harfi de denen ve genellikle “i” harfiyle yazılan ses ise “e” harfiyle yazılmalıdır.

Ör. idüb (-) → edip (+); konub (-) → konup (+); bitüb (-) → bitip (+); için (-) → için (+); ağac

(-) → ağaç (+); yiğid → (-) yiğit (+); geçid (-) → geçit (+) ...

b) Tanzîmat sonrası yazma Arşiv belgelerinde:

Bu tür metinlerde ilmî transkripsiyon usûlü uygulanır.

c) Tanzimat öncesi matbû veya yazma metinlerde:

Bu tür eserlerin çeviriyazıları hazırlanırken İSAM DİA ve MEB İslâm Ansiklopedisi'nde uygulanan ilmî transkripsiyon usûlü kullanılmış olmalıdır. Bu iki ansiklopedi arasında herhangi bir uyumsuzluk olursa DİA esas alınır. Kuruma Tanzimat öncesi bir metnin yayını teklif edilirken transkripsiyon alfabesine mahsus harfler bir liste hâlinde eserin başında gösterilmeli; metin boyunca da özellikle Türkçede bulunmayan harflerin yazımında bu alfabe esas alınmalıdır.

d) Rusça, Bulgarca, Yunanca vb. alfabesi farklı dillerde transliterasyon kullanılmalı, kelimelerin aktarımı Türkçe telaffuza göre olmalıdır.³⁸⁹

³⁸⁹ Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi yayın İlkeleri, Belleten Dergisi ve Humanitas Dergisi yayım ilkeleri çerçevesinde hazırlanmıştır.

ABAD / JABS

JOURNAL OF ANATOLIA AND BALKAN STUDIES
ALTI AYDA BİR ÇIKAR / PERIODICAL PUBLISHED EVERY SIX MONTHS

ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

TEKİRDAĞ 2020